ਸਲੋਕ

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ

ਸਟੀਕ

ਗਿ. ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਲੋਕ
ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ
ਸਟੀਕ

ਟੀਕਾਕਾਰ-

ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ

(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਸਾਬਕਾ ਫੈਲੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਪਟਿਆਲਾ।

Salok Bhagat Kabir Jeo Ke Steek

by

Giani Harbans Singh
(Bhai Sahib)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੂਨ 2005

ਭੇਟਾ 75/-

Printed in India

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
17-ਏ, ਡੋਗਰਾਂ ਸਟਰੀਟ, ਸਰਹਿੰਦੀ ਗੇਟ,
ਪਟਿਆਲਾ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ
ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ

ਛਾਪਕ
ਸਰਤਾਜ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਜਲੰਧਰ।

ਸਮਰਪਣ

ਕਬੀਰ ਕੂਕਰੁ ਰਾਮ ਕਉ, ਮੁਤੀਆ ਮੇਰੋ ਨਾਉ
ਗਲੇ ਹਮਾਰੇ ਜੇਵਰੀ, ਜਹ ਖਿੰਚੈ ਤਹ ਜਾਉ ॥
[ਪੰਨਾ ੧੨੬੮

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ,
ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ, ਸੋ ਤੇਰਾ ॥
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ, ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ ॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੭੫

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ, ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ ॥
ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ, ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂੰ॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੭੫

ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਸੌਖੀ, ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਮਨਮੋਹਣੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਰਸਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ ਚਲਦਿਆਂ-ਫਿਰਦਿਆਂ ਉਠਦਿਆਂ-ਬਹਿੰਦਿਆਂ, ਜਾਗਦਿਆਂ-ਸੌਂਦਿਆਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਰਸ-ਭਿੰਨੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਉਤੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧਤ ਨਾਮ-ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਮਾਨਨੀਕ ਹਨ ਪਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸਚੋ-ਸੱਚ ਦੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਤੇ ਜੋ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰੀ ਤੇ ਕਰਤਾਰੀ ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਜੀ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਬਪੁਰਾ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਜਉ ਰਾਮੁ ਨ ਕਰੈ ਸਹਾਇ॥
ਜਿਹ ਜਿਹ ਡਾਲੀ ਪਗੁ ਧਰਉ, ਸੋਈ ਮੁਰਿ ਮੁਰਿ ਜਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੯

ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ-'ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛਪਾਇਓ' (ਪੰਨਾ ੭੧੮) ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ 'ਰਤਨੁ ਲੁਕਾਇਆ ਲੂਕੈ ਨਾਹੀ, ਜੇ ਕੋ ਰਖੈ ਲੁਕਾਈ' (ਪੰਨਾ ੬੦੮) ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੱਚ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗਜ ਵਜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਡਬੀਤੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇਉਂ ਅਦਾਨ ਪਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ੳ- ਕਬੀਰ, ਜੋ ਮੈ ਚਿਤਵਉ ਨਾ ਕਰੈ, ਕਿਆ ਮੇਰੈ ਚਿਤਵੇ ਹੋਇ॥
ਅਪਨਾ ਚਿਤਵਿਆ ਹਰਿ ਕਰੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਚਿਤਿ ਨ ਹੋਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੬

ਅ- ਅਬ ਤਉ ਜਾਇ ਚਢੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ, ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ॥
ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ, ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ॥ [ਪੰਨਾ ੯੬੯

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਉਤੇ ਚੰਗਾ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਲੋਕ ਤੋਂ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਲਵੋ ਕਿ ਆਪ ਪ੍ਰਭ-ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਸਨ:-

੧- ਕਬੀਰ ਜਹ ਜਹ ਹਉ ਫਿਰਿਓ, ਕਉਤਕ ਠਾਓ ਠਾਇ॥
ਇਕ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ, ਊਜਰੁ ਮੇਰੇ ਭਾਂਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੫
੨- ਸੁਨੁ ਸਖੀ ਪੀਅ ਮਹਿ ਜੀਉ ਬਸੈ, ਜੀਅ ਮਹਿ ਬਸੈ ਕਿ ਪੀਉ ॥
ਜੀਉ ਪੀਉ ਬੂਝਉ ਨਹੀ, ਘਟ ਮਹਿ ਜੀਉ ਕਿ ਪੀਉ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੭

ਜਿਥੇ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਸਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਕਥਨੀਯ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਹੈ- "ਕਬੀਰ ਕੂਕਰੁ ਰਾਮ ਕੋ, ਮੁਤੀਆ ਮੁਤੀਆ ਮੇਰੋ ਨਾਉ ॥ ਗਲੇ ਹਮਾਰੇ ਜੇਵਰੀ, ਜਹ ਖਿੰਚੈ ਤਹ ਜਾਉ॥" (ਪੰਨਾ ੧੩੬੮) ਵਾਲੀ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਰਾਮ-ਕਵੀ ਹਨ?

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ 'ਰਬੀ-ਦਾਤਿ' ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਨਾਟਕ ਵੇਖਣ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ। ਆਚਰਨਕ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਜੋ ਜੀਵਨ-ਸੇਧਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ, ਪਾਠਕ ਜਨ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਅਧਿਅਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਦਾਸਰਾ

(ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ)
21 ਜੂਨ, 2005

ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਣੈ ਭਵਨ
17-ਏ, ਡੋਗਰਾਂ ਸਟਰੀਟ,
ਸਰਹਿੰਦੀ ਗੇਟ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਜੀਵਨ-ਦਰਸ਼ਨ

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅਤੇ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਇਕ ਵਿਧਵਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ* ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ੧੫, ਸੋਮਵਾਰ, ਸੰਮਤ ੧੪੫੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਥਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਬਨਾਰਸ ਕੋਲ ਲਹਿਰਾ ਨਾਮੀ ਤਲਾਉ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਨਵ-ਜਨਮਿਆ ਬਚਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਲੀ (ਨੀਰੂ) ਜੁਲਾਹਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੀਮਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੇ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਇਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੁਲਾਹੇ ਦੇ ਘਰ ਹੋਣਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਕਬੀਰ' ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪ ਚੰਗੇ ਗਿਆਨ-ਗਿਆਤਾ ਬਣ ਗਏ ਪਰ ਆਪ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਸ਼ੀ (ਬਨਾਰਸ) ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਜੁਆਨੀ

---

*੧. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ)

੨. ਗੁਰੂ ਬੰਸਾਵਲੀ ਤੇ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਸਿਘ ਹਸਤੀਆਂ (ਗਿ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਗਰੂਰ)

੩. ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਾਖੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਪਰ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਰ ਦੇਣਾ, ਬਾਲਕ ਦਾ ਜਨਮ ਲੈਣਾ, ਬਦਨਾਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਚੋਰੀ ਤਲਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਸੁਟ ਜਾਣਾ, ਨੀਰੂ ਤੇ ਨੀਮਾ ਨੂੰ ਤਲਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਓਂ ਬਾਲਕ ਦਾ ਲਭਣਾ, ਮਨਘੜਤ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। (ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਤਿਵਾੜੀ ਕਿਰਤ ਪੁਸਤਕ 'ਕਬੀਰ') ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਤੱਥ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਦੋ ਦੋਹਰੇ ਜੋ ਜਨਮ ਮਿਤੀ ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਦੇ ਕਰਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ, ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

੧. ਚੌਦਾਂ ਸੋ ਪਚਪਨ ਸਾਲ ਗਏ, ਚੰਦ੍ਰਵਾਰ ਇਕ ਠਾਠ ਠਏ। ਜੇਠੀ ਸੁਦੀ ਬਰਸਾਯਤ ਕੇ, ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਪਰਗਟ ਭਏ। |ਪੰ. ੧੦, ਕਬੀਰ

੨. ਕਾਂਸੀ ਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟੈ ਦਾਸ ਕਹਾਏ ਨੀਰੂ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਆਇ। ਰਾਮ ਨੰਦ ਕੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਭਵ ਸਾਗਰ ਪੰਥ ਚਲਾਇ। |ਕਬੀਰ ਕਸੌਟੀ ਪੰਨਾ ੩

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਪਿਛੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕੁਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਭਗਤ, ਸੰਤ ਜਾਂ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆ (ਹਾਣੀਆਂ) ਨਾਲ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜਾਰੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਬ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੀਚ ਜਾਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਵਰਨ ਹਿੰਦੂ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਣ ਦਿੰਦਾ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਬਿਧ ਬਣਾਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੰਗਾ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਲੰਮਾ ਪੈ ਜਾਵਾਂ। ਸੋ, ਭਗਤ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਹੋਇ ਬਿਰਕਤੁ ਬਨਾਰਸੀ, ਰਹਿੰਦਾ ਰਾਮਾਨੰਦੁ ਗੁਸਾਈਂ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ, ਜਾਂਦਾ ਗੰਗਾ ਨ੍ਹਾਵਣ ਤਾਈਂ।
ਅਗੋਂ ਹੀ ਦੇ ਜਾਇ ਕੈ, ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਕਬੀਰ ਤਿਥਾਈਂ।
ਪੈਰੀਂ ਟੁੰਬਿ ਉਠਾਲਿਆ, ਬੋਲਹੁ ਰਾਮ ਸਿਖ ਸਮਝਾਈ।... ।੧੦-੧੫

ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਜੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮਤ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭੀ ਇਸ ਮਤ ਦਾ ਹੀ ਅਨੁਆਈ ਬਣਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਕਰਮ'ਕਾਂਡਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ 'ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ' ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਰਾਹੀਂ ਮਾਨਵ- ਏਕਤਾ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਬਲ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਾਦੀਆਂ, ਬੁਤ- ਪੂਜਕਾਂ ਅਤੇ ਦੇਹਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਟੋਲਿਆਂ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਜਦ ਬਨਾਰਸ ਦੌਰੇ ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੀ ਈਰਖਾ ਕਾਰਨ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਆਪ ਅਡੋਲ ਰਹੇ। ਬੜੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਪਾਂਡਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਮੌਲਾਣਿਆ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ।

ਗਿ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਮਤ ੧੪੬੨ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣੇ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੫੪੭ ਵਿਚ ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਦੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਭਗਤ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ:-

ਅਬ ਤਉ ਜਾਇ ਚਢੈ ਸਿੰਘਾਸਨਿ, ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ॥
ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ, ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ ॥ ।ਪੰਨਾ ੯੬੯

ਅਸਲੀ ਭਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤ ਤਕ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ। ਅਜਿਹੀ ਭਗਤਿ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰਤਨਾਂ

ਹੀਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਦਿਆ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜੁੜਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਬਿਦਿਆ ਨ ਪਰਉ, ਬਾਦੁ ਨਹੀ ਜਾਨਉ ॥
ਹਰਿ ਗੁਨ ਕਥਤ ਸੁਨਤ, ਬਉਰਾਨੋ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੫੫

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਠਾਕਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਡੋਬਣ ਵਾਲਾ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਨਾਰੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਚੀ ਬਾਂਗ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਦਿਲ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਜੋਇ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਧਰਮ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਲੋਭ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਾਪ ਹੈ ਜਿਥੇ ਖ਼ਿਮਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹਰੀ ਆਪ ਹੈ। ਪਿਤਰ-ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਪਾਖੰਡ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ:-

ਜੀਵਤ ਮਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ, ਮੂਏਂ ਸਿਰਾਧ ਕਰਾਹੀ ॥
ਪਿਤਰ ਭੀ ਬਪੁਰੇ ਕਹੁ ਕਿਉ ਪਾਵਹਿ, ਕਊਆ ਕੂਕਰ ਖਾਹੀ ॥
[ਪੰਨਾ ੩੩੨

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਸ਼ੂਦਰ ਵਾਲੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਸ਼ਬਦਾ ਰਾਹੀਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕੁਲ ਤੇ ਜਾਤ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੀਜ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਮਨ ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਬਰਬਾਦ ਨਾ ਕਰ। ਜੇਕਰ ਸਚਮੁਚ ਤੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦਾ ਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਜਨਮਦਾ ਹੈ? ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲਹੂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਦੁਧ ਦੀ ਧਾਰਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਸਮਝੀਏ ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਭੀ ਲਹੂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਓਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਵੀਚਾਰ ਨੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰ ਉਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ:-

...ਜੌ ਤੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਜਾਇਆ ॥
ਤਉ ਆਨ ਬਾਟ ਕਾਹੇ ਨਹੀ ਆਇਆ ॥੨॥
ਤੁਮ ਕਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਮ ਕਤ ਸੂਦ ॥
ਹਮ ਕਤ ਲੋਹੂ ਤੁਮ ਕਤ ਦੂਧ ॥੩॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰੈ ॥
ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ਹਮਾਰੈ ॥੪॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੪

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ, ਸੁੰਨਤ, ਨਿਮਾਜ਼, ਰੋਜ਼ੇ, ਭਿਸ਼ਤ ਦੋਜ਼ਖ਼ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੌਲਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ-ਰਾਸਤੀ ਦੀ ਸੇਧ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਰਬੀ-ਨਿਆਉਂ ਬਾਰੇ ਅੰਤਰਗਤਿ ਚਾਨਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਾਪ ਸੰਮਤ ੧੫੬੩ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਤ਼ਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ-

'ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਸੇ ਰਘੁਨਾਥ ਪੁਰੇ ਵਿਚ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਖਾਂ ਨਵਾਬ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ ਉਥੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸੇ, ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਂਸ਼ੀਓ ਚਲੇ ਤਦ ਓਧਰੋਂ ਉਹ ਭੀ ਆਯਾ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪੂਸੇ ਪਿੰਡ ਪਾਸ ੨੭ ਅਸੂ ਸੰਮਤ ੧੫੬੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ ਪਰਸਪਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਸੁਣਾਏ, ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਆਪਸ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਹੋਏ, ਸੱਤ ਦਿਨ ਕਬੀਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਕਠੇ ਰਹੇ।'

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਬੋਧ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਧਰਮ ਦਾਸ ਨੇ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦਰਜ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਮਗਹਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੋ ਗੋਰਖਪੁਰ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵਲ ੧੫ ਕੁ ਮੀਲ ਹੈ, ਸੰਮਤ ੧੫੭੫ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਮਗਹਰ ਵਿਖੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬੇਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਭਰੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਚੌਰਾਹੇ ਵਿਚ ਭੰਨਣ ਹਿਤ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਮਗਹਰ ਵਿਚ ਤਿਆਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਤੱਤ-ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਇਆ ਅਤੇ ਮਰਨ-ਮੁਕਤੀ ਉਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪ ਫੋਕਟ ਕਰਮ- ਕਾਂਡੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਰਹੇ ਪਰ ਪੂਰਨ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਜੋ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਲੱਭ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ, ਨਾ ਹਮ ਕੀਆ ਨ ਕਰਹਿਗੇ, ਨਾ ਕਰਿ ਸਕੈ ਸਰੀਰੁ॥
ਕਿਆ ਜਾਨਉ ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਕੀਆ, ਭਇਓ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰੁ॥੬੨॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੬੭

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਕੁਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਸਲੋਕਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੫੩੪ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ

ਗੁਰਮਤਿ ਜਗਿਆਸੂ ਇਸ ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭੱਟ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਨੂੰ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਓਹ ਅਵਤਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਜਨ ਸ਼ਾਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੀ ਜੋ ਜੁਗਤੀ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨਾਈ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਲਖਣ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀਆਂ, ਕਰਮਕਾਂਡੀਆਂ, ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਮੌਲਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਾਹ ਪਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋਧੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਵਲੋਂ ਜੋ ਬੇਦਰਦੀ ਭਰਿਆ ਸਲੂਕ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦੋ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸੰਸਾਰੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਮੌਜ ਮੇਲੇ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਸੌਖਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮਾਰਗ, ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤਿਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਫਰ ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ; ਉਹ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲੇ ਮਕਸੂਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਤੇ ਇਉਂ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ:

ਅਬ ਤਉ ਜਾਇ ਚਢੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ, ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ ॥
ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ, ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ॥ [ਪੰਨਾ ੯੬੯

ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਚਿੰਤਕ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਭਗਤੀ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲੀ ਵੀਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁਖਤਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਕਹਿਆ:-

੧. ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਜੋ ਕਰੈ, ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਸੰਸਾਰਿ ॥

ਇਤ ਉਤ ਕਤਹਿ ਨ ਡੋਲਈ,
ਜਿਸੁ ਰਾਖੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ॥੨੦੬॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੫

੨. ਕਬੀਰ ਅਲਹ ਕੀ ਕਰਿ ਬੰਦਗੀ, ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥
ਦਿਲ ਮਹਿ ਸਾਂਈ ਪਰਗਟੈ, ਬੁਝੈ ਬਲੰਤੀ ਨਾਂਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੪

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਗੁਰ-ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ* ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਕਰਤਾਰੀ-ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਗਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਾਲਾ-ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਚਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾ ਪਾ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ?:-

ਕਬੀਰ ਬੈਸਨੋ ਹੂਆ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ, ਮਾਲਾ ਮੇਲੀ ਚਾਰਿ॥
ਬਾਹਰਿ ਕੰਚਨੁ ਬਾਰਹਾ, ਭੀਤਰਿ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰ ॥੧੪੫॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੭੨

ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਮਾਇਆ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਗ੍ਰਸੇ-ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਗ੍ਰੰਥਾਵਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਕਈ ਮਨੋ-ਕਲਪਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਇਆ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

'ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੁਲ 243 ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 5 ਸਲੋਕ (ਅੰਕ 209-11, 214 ਅਤੇ 221) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਰਚਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤਿ ਮਿਠੀ ਤੇ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਬਲ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦਸੀ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ ਗੁਰੁ ਲਾਗਾ ਤਬ ਜਾਨੀਐ, ਮਿਟੈ ਮੋਹੁ ਤਨ ਤਾਪ ॥
ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾਝੈ ਨਹੀ, ਤਬ ਹਰਿ ਆਪਹਿ ਆਪ ॥੧੯੯॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੭੪

***ਕਬੀਰ ਜਉ ਗ੍ਰਿਹੁ ਕਰਹਿ ਤ ਧਰਮੁ ਕਰੁ, ਨਾਹੀ ਤ ਕਰੁ ਬੈਰਾਗੁ ॥**
ਬੈਰਾਗੀ ਬੰਧਨੁ ਕਰੈ, ਤਾ ਕੋ ਬਡੋ ਅਭਾਗੁ ॥੨੪੩॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੭

ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਪੁਣੇ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ ਬਾਮਨੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਗਤ ਕਾ, ਭਗਤਨ ਕਾ ਗੁਰੁ ਨਾਹਿ ॥
ਅਰਝਿ ਉਰਝਿ ਕੈ ਪਚਿ ਮੂਆ, ਚਾਰਉ ਬੇਦਹੁ ਮਾਹਿ॥੨੩੭॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੭੭

ਇਹਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਮਾਲ, ਲੋਈ, ਮਾਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀ ਪਾਠਕ ਝਟ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ-ਵੀਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਤੇ ਛੇਤੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ, ਲੋਕ ਸਾਖੀਆਂ ਮਗਰ ਝਟ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਸੁਰਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਤੱਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਹਰਿਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਸੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਮਾਣਸ ਜਨਮ ਦੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਬਾਰੇ ਚੰਗਾ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸੱਚ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਤੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਸਾਕਤਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਕੂੜ ਵਿਚ ਹੀ ਗ਼ਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਬੀਰ, ਮੇਰੀ ਸਿਮਰਨੀ, ਰਸਨਾ ਊਪਰਿ ਰਾਮੁ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਸਗਲ ਭਗਤ, ਤਾ ਕੋ ਸੁਖੁ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਿਮਰਨੀ=ਮਾਲਾ। ਰਸਨਾ=ਜ਼ਬਾਨ। ਆਦਿ=ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ। ਜੁਗਾਦੀ=ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ। ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ=ਆਰਾਮ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰਸਨਾ ਉਤੇ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਰਾਮੁ (ਰਾਮੁ ਜਪਣਾ) ਮੇਰੀ ਸਿਮਰਨੀ (ਮਾਲਾ) ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਜੋ) ਭਗਤ (ਹੋਏ ਹਨ) ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਇਹ ਸਿਮਰਨੀ ਆਤਮਿਕ) ਸੁਖ (ਅਤੇ) ਆਰਾਮ (ਬਖ਼ਸ਼ਦੀ ਰਹੀ ਹੈ)।੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਬੈਸਨੋ ਹੂਆ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ ਮਾਲਾ ਮੇਲੀਂ ਚਾਰਿ ॥
ਬਾਹਰਿ ਕੰਚਨ ਬਾਰਹਾ ਭੀਤਰਿ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੨

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ, ਮਾਲਾ ਹੱਥ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣ, ਬਾਹਵਾਂ ਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪਖੰਡ ਜਾਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਲਾ, ਇਕ ਫਿਰਕੇ (ਭੇਖ) ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਚਿੰਨ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਮਤ ਵਾਲੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਬ੍ਰਿੰਦਾ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮਾਲਾ ਰਖਣੀ ਉਚਿਤ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਵੈਸਨੋ ਮਤ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੁਦ੍ਰਾਖ ਦੀ ਮਾਲਾ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਵਾਲੀ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਦੀ ਅੱਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਾਲਾ ਧਾਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਮਾਲਾ ਰਖਣ ਦਾ ਪਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

ਗਜ ਸਾਢੇ ਤੈ ਤੈ ਧੋਤੀਆ, ਤਿਹਰੇ ਪਾਇਨਿ ਤਗ ॥
ਗਲੀ ਜਿਨਾ ਜਪਮਾਲੀਆ, ਲੋਟੇ ਹਥਿ ਨਿਬਗ ॥
ਓਇ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਨ ਆਖੀਅਹਿ, ਬਾਨਾਰਸਿ ਕੇ ਠਗ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੫

ਸਿਮਰਨੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਰਸਨਾ ਜਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ ਭਗਤ ਸਨ, ਇਕ ਸੁਆਸਾਂ ਨਾਲ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ

ਸੀ, ਦੂਜਾ ਮਾਲਾ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੀ। ਉਹ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹਰਖ਼ ਸੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਮਾਲਾਧਾਰੀ ਸੀ ਉਹ ਕੁਸੰਗ ਅਤੇ ਕੁਟੰਬ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜਦੋਂ ਅੰਤਕਾਲ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤੀਸਰਾ ਇਕ ਹੋਰ ਭਗਤ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਰਖਦਾ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਮਾਲਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾਂ ਨਾਲ ਕਸਿਆ ਹੋਇਆ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿਤਰ! ਤੇਰੇ ਚਿਤ ਦੀ ਕੀ ਅਵੱਸਥਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਲਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਅੰਤਕਾਲ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਲਾਧਾਰੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਹੇ ਭਾਈ! ਬਹੁਤ ਮਾਲਾ ਫੇਰ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾਲਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮਾਲਾਧਾਰੀ ਭਗਤ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਦਾ ਮਿੱਤਰ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਭਜਨ ਕਿਥੇ ਗਿਆ? ਇਸ ਦਾ ਭਜਨ ਕਿਥੇ ਗਿਆ?

ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਪਾਸ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਭਜਨ ਦੀ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਕੇ ਸਤੋ ਗੁਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਅਰੂੜ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਖ ਵੇਖਿਆ। ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਸੁਣਾ ਤੇਰੀ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ? ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਭਗਤ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ, 'ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਮੇਲੇ ਵਿਚ, ਸਰਾਂ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਛਬੀਲ ਤੇ ਆਦਮੀ ਇਕਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,. ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਜੋਗ ਹੋਣ ਲਗਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਇਸ ਭਗਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ। ਤੀਜੇ ਭਗਤ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨੂੰ ਵਾਲੀ ਬਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਰਸਨਾ ਹੀ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਲਾ ਬਣਾਈ।

ਅਜ ਕਲ ਸਿਮਰਨੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਫੈਸ਼ਨ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਿਮਰਨੀਆਂ ਚਲ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਕ ਅੱਧਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ-ਭਗਤ ਸਿਮਰਨੀ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਦਾ ਰੌਣਕ ਮੇਲਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਾੜੀ ਨੇ 'ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਮੂਲਿਕ ਸਿਧਾਂਤ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਜੋ ਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਇਕ ਮਾਈ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗਲਬਾਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:-

ਦਾਸ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਮਿੱਤਰ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਇਕ ਸੰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੰਪਤੀ ਦਾਸ ਪਾਸ ਠਹਿਰਣ ਲਈ ਆਏ। ਮਿਤ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁਤਨੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰੇ: ''ਨਾਮ ਜਪੀ ਦਾ ਹੈ, ਮਾਲਾ ਫੇਰੀ ਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸਤਰ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ। ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜਾਲ ਨਹੀਂ ਟੁਟਿਆ। ਕੀ ਕਰਾਂ? ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ? ਚਿਤ ਬੜਾ ਔਖਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕੋਈ ਉਪਾਵ ਦਸੋ? ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਵੇ।''

ਦਾਸ, ਦੋ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਇਕ ਸ਼ਕਾਇਤ ਸੁਣ ਕਰ, ਚੁਪ ਰਹਿਆ ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਜੀ ਦੇ ਆਖਣ ਤੇ, ਉਸ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਇਛੁਕ ਭੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ--

ਭੈਣ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰਨਾ ਹਥ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮੀ ਨਿਤਨੇਮ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ?''

ਭੈਣ ਜੀ--''ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਵਧਾਕੇ ਚੌਗਣੀ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਰਵਾ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸ਼ੈ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਤੇ ਮਨ ਦੁਖੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ--''ਭੈਣ ਜੀ! ਕੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੇ ਅਰਥ ਆਉਂਦੇ ਹਨ?''

ਭੈਣ ਜੀ--''ਨਹੀਂ ਜੀ''

ਲੇਖਕ--'ਭੈਣ ਜੀ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਹੀ ਮਾਲਾ ਫੇਰੀ ਜਾਓ, ਵੰਛਤ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ, ਸੁਰਤ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੇਲ, ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮੇਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਕਿੰਕੂ ਟੁਟੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸੁਖ ਮਿਲੇ?

ਦਾਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ''ਆਪ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਓ'' ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਝਾਵ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ (ਸੁਰਤਿ) ਨੂੰ ਰਖ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਮਨ ਠਹਿਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਮਿਤਰ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਭੈਣ ਜੀ ਸਾਲਾਂ ਬਧੀ ਪਈ ਝਸ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਤੇ ਰਟਨ ਵਾਂਗ,

ਮਾਲਾ ਫੇਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗੂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਮਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜ ਸਕਦਾ। ਸਿਮਰਨ ਵੇਲੇ ਮਨ, ਹਜੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਕਿਤੇ ਤੇ ਰਸਨਾ ਕਿਤੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਲਾਭ ਹੋਸੀ? ਲਾਭ ਤਦ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸਾਈ ਬਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਜਾਏ।

ਜਲਣ ਜਟ ਦੇ ਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਵਾਲੇ ਸੁੰਦਰ ਬਚਨ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ-

ਨਿਕੇ ਹੋਏ ਢੱਗੇ ਚਾਰੇ, ਵਡੇ ਹੋਏ ਹਲ ਵਾਹਿਆ ॥
ਬੁਢੇ ਹੋਏ ਮਾਲਾ ਫੜ ਲਈ, ਰਬ ਦਾ ਉਲਾਂਭਾ ਲਾਹਿਆ॥
ਵਡਾ ਕਿੱਕਰ ਵਢ ਕੇ ਜਪਮਾਲ ਬਣਾਇਆ ॥
ਉਚੇ ਟਿੱਬੇ ਬੈਠ ਕੇ ਠਾਹ ਠਾਹ ਵਜਾਇਆ ॥
ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਪ-ਮਾਲੀਆਂ, ਜਲਣ ਦਾ ਜਪਮਾਲ ॥
ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਪੇਦਿਆਂ, ਇਕ ਨ ਖੁਥਾ ਵਾਲ॥ **[ਹੰਸ ਚੋਗ ਚੋਂ**

ਮਾਲਾ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਖ ਵਖ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (੧੯੬੦) ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੩੭੮ ਉਤੇ ਵੇਰਵਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੮੮ ਉਤੇ ਅਸਲੀ ਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸੇਧ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ:--

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਖਰ ਦੁਇ ਇਹ ਮਾਲਾ ॥
ਜਪਤ ਜਪਤ ਭਏ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥੧॥
ਕਰਉ ਬੇਨਤੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੀ ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਰਾਖਹੁ ਸਰਣਾਈ,
ਮੋ ਕਉ ਦੇਹੁ ਹਰੇ ਹਰਿ ਜਪਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਹਰਿ ਮਾਲਾ ਉਰ ਅੰਤਰਿ ਧਾਰੈ ॥
ਜਨਮ ਮਰਣ ਕਾ ਦੂਖੁ ਨਿਵਾਰੈ ॥੨॥
ਹਿਰਦੈ ਸਮਾਲੈ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੈ ॥
ਸੋ ਜਨੁ ਇਤ ਉਤ ਕਤਹਿ ਨ ਡੋਲੈ ॥ ੩ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਰਾਚੈ ਨਾਇ ॥
ਹਰਿ ਮਾਲਾ ਤਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਜਾਇ ॥੪॥੧੯॥੨੦॥

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਠ ਜਾਂ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਅਗਵਾਈ ਅਥਵਾ ਅੰਤਮ-ਸੇਧ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:--

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਰਾਚੈ ਨਾਇ॥ ਹਰਿ ਮਾਲਾ ਤਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਜਾਇ ॥

ਮਾਲਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; 'ਮਾਲਾ' ਲੰਮੀ ਤੇ 'ਸਿਮਰਨੀ' ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰੀ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਪੜ ਝਾੜਨ ਆਦਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਵਧੇਰੇ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਕਉ, ਸਭੁ ਕੋ ਹਸਨੇਹਾਰੁ ॥
ਬਲਿਹਾਰੀ ਇਸ ਜਾਤਿ ਕਉ, ਜਿਹ ਜਪਿਓ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾਤਿ ਕਉ=ਜ਼ਾਤ ਨੂੰ। ਸਭੁ ਕੋ=ਹਰ ਕੋਈ। ਹਸਨੇਹਾਰੁ=ਹਾਸੀ ਉਡਾਣ ਵਾਲਾ, ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਬਲਿਹਾਰੀ=ਸਦਕੇ, ਕੁਰਬਾਨ। ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਜੁਲਾਹ ਜ਼ਾਤੀ ਵਿਚ)। ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾਰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਲੋਕੋ!) ਮੇਰੀ ਜ਼ਾਤ (ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਕੇ) ਹਰ ਕੋਈ ਹਸਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਹਾਸੀ-ਮਖ਼ੌਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਪਰ ਮੈਂ) ਇਸ ਜ਼ਾਤ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਜਿਸ (ਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ) ਸਿਰਜਨਹਾਰ (ਕਰਤਾਰ) ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ)।੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਸ ਜੁਲਾਹੇ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਨਦੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡੁਬਿਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਗਿਣਨ ਵਾਲਾ ਨੌਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਣਨਾ ਹੀ ਛਡਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਭਾਈਓ! ਇਕ ਬੰਦਾ ਡੁਬ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੁਲਾਹੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਏ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਨੇਤ ਨਾਲ ਇਕ ਰਾਹੀ ਉਥੋਂ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਰੋ ਰਹੇ ਹੋ? ਤਾਂ ਆਗੂ ਨੇ ਕਹਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਸ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਨੌਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਤੇ ਦਸਵਾਂ ਬੰਦਾ ਡੁਬ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਹੀ ਸਿਆਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਜਦੋਂ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗਿਣਤੀ ਠੀਕ ਦਸ ਸੀ। ਸੋ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰ ਅਥਵਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਨਾ ਘਟ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ, ਅਨਪੜ੍ਹੇ, ਉਚੀ ਜਾਂ ਨੀਵੀ ਜ਼ਾਤ ਵਾਲੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ:--

ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਇ ॥
ਪੂਛਹੁ ਬਿਦਰ ਦਾਸੀ ਸੁਤੈ, ਕਿਸਨੁ ਉਤਰਿਆ ਘਰਿ ਜਿਸੁ ਜਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੩੩

ਸੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਵਿਲਖਣ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ:--

ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਜਪੈ ਜਨੁ ਕੋਇ ॥ ਜੋ ਜਾਪੈ ਤਿਸ ਕੀ ਗਤਿ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੫੦

ਕਬੀਰ, ਡਗਮਗ ਕਿਆ ਕਰਹਿ, ਕਹਾ ਡੁਲਾਵਹਿ ਜੀਉ ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਕੋ ਨਾਇਕੋ, ਰਾਮਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਓ ॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਡਗਮਗ=ਡਾਵਾਂਡੋਲ। ਕਹਾ ਡੁਲਾਵਹਿ=ਕਿਉਂ ਚਿਤ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਜੀਉ=ਚਿਤ। ਸਰਬ ਸੂਖ ਕੋ=ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ। ਨਾਇਕੋ=ਨਾਇਕੁ, ਮਾਲਕ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਕਿਉਂ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ (ਅਤੇ ਆਪਣਾ) ਜੀਉ ਕਿਉਂ ਡੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ?। (ਜਿਹੜਾ) ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾਂ ਮਾਲਕ ਹੈ (ਉਸ) ਰਾਮਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਪੀ।੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਮਾਇਆ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਕਾਰਨ ਡਗਮਗਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਲੈ ਕੇ ਪੀਤਿਆਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਮਨ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਵਲ ਨਾ ਦੌੜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪੀ:--

ਮੇਰੇ ਮਨ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਉ ॥
ਆਨ ਸਾਦ ਬਿਸਾਰਿ ਹੋਛੇ, ਅਮਰੁ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਜੀਉ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੭

ਕਬੀਰ, ਕੰਚਨ ਕੇ ਕੁੰਡਲ ਬਨੇ, ਊਪਰਿ ਲਾਲ ਜੜਾਉ ॥ ਦੀਸਹਿ ਦਾਧੇ ਕਾਨ ਜਿਉ, ਜਿਨ ਮਨਿ ਨਾਹੀ ਨਾਉ ॥੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਦੀਸਹਿਂ, ਜਿਉਂ, ਨਾਹੀਂ, ਨਾਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੰਚਨ ਕੇ=ਸੋਨੇ ਦੇ। ਕੁੰਡਲ=ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣ ਵਾਲੇ (ਮੁੰਦੇ, ਵਾਲੇ, ਬੁੰਦੇ)। ਊਪਰਿ=(ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੰਡਲਾਂ ਦੇ) ਉਤੇ। ਲਾਲ ਜੜਾਉ=ਲਾਲਾਂ ਦਾ ਜੜ੍ਹਾਵਾ (ਨਗ ਲਗੇ ਹੋਏ)। ਦੀਸਹਿ=ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਦਾਧੇ=ਸੜੇ ਹੋਏ। ਕਾਨ=ਕਾਨੇ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਮਨਿ=ਮਨ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੇ) ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੁੰਡਲ (ਵਾਲੇ) ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋਣ (ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ) ਉਤੇ ਲਾਲ (ਨੱਗ) ਜੜ੍ਹੇ ਹੋਣ, (ਪਰ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ (ਵਸਦਾ, ਉਹ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੁੰਡਲ) ਸੜੇ ਹੋਏ ਕਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਿਤਨਾ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੜੇ ਹੋਏ ਕਾਨਿਆਂ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਹਸਹੀਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਗਹਿਣੇ ਪਾ ਕੇ ਚਮਕੇ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਮਿਰਤਕਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਤ ਪੜਦੇ ਹਾਂ- ''ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਜੇਤਾ ਬਿਉਹਾਰੁ॥ ਜਿਉ ਮਿਰਤਕ ਮਿਥਿਆ ਸੀਗਾਰੁ॥'' (ਪੰਨਾ ੨੪੦) ਸੋ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਜੀਵਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਏਕੁ ਆਧੁ, ਜੋ ਜੀਵਤ ਮਿਰਤਕੁ ਹੋਇ ॥
ਨਿਰਭੈ ਹੋਇ ਕੈ ਗੁਨ ਰਵੈ, ਜਤ ਪੇਖਉ ਤਤ ਸੋਇ ॥੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਏਕ ਆਧੁ=ਇਕ ਅੱਧਾ ਹੀ। ਜੀਵਤ=ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ। ਮਿਰਤਕੁ ਹੋਇ=ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਭੈ ਹੋਇ ਕੈ=ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ। ਗੁਨ ਰਵੈ=(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਤ ਦੇਖਉ=ਜਿਧਰ ਵੇਖੋ। ਤਤ=ਉਧਰ। ਸੋਇ=ਉਹੀ (ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ) ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ) ਇਕ ਅਧਾ ਅਜਿਹਾ (ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ) ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ (ਭਾਵ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਦਾ ਹੈ)। (ਅਤੇ ਉਹ) ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਫਿਰ) ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੇਖੇ ਉਧਰ ਹੀ ਉਸ (ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ)।੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜ਼ੀਵਦਿਆਂ ਮੁਰਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹਉਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਤੋਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁਖਾਂ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਾ ਤਕਣਾ, ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਰੁਖੀ ਹੋਣੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ, ਇਹ ਗੁਣ 'ਜੀਵਤ-ਭਾਵ' ਤੋਂ ਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ।

ਲੋਕ-ਲਾਜ ਦਾ ਡਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨੇ, ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹੀ ਜੀਵਤ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਨਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਨ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਕੇਵਲ ਦੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:--

੧. **ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ, ਵਿਣੁ ਕੰਨਾ ਸੁਨਣਾ ॥**
ਪੈਰਾ ਬਾਝਹੁ ਚਲਣਾ, ਵਿਣੁ ਹਥਾ ਕਰਣਾ ॥

ਜੀਭੈ ਬਾਝਹੁ ਬੋਲਣਾ, ਇਉ ਜੀਵਤ ਮਰਣਾ ॥
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ ਕੈ, ਤਉ ਖਸਮੈ ਮਿਲਣਾ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੯
੨. ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ, ਮਰੈ ਫੁਨਿ ਜੀਵੈ, ਤਾ ਮੋਖੰਤਰੁ ਪਾਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੫੦

ਕਬੀਰ, ਜਾ ਦਿਨ ਹਉ ਮੂਆ, ਪਾਛੈ ਭਇਆ ਅਨੰਦੁ ॥ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਨਾ, ਸੰਗੀ ਭਜਹਿ ਗੋੁਬਿੰਦੁ ॥੬॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਹਉਂ, ਭਜਹਿਂ। ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ: ਜਾ।

ਨੋਟ: 'ਗੋੁਬਿੰਦ' ਨੂੰ 'ਗੁਬਿੰਦ' ਉਚਾਰਨਾ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾ ਦਿਨ=ਜਿਸ ਦਿਨ। ਹਉ=ਮੈਂ। ਪਾਛੈ=ਪਿਛੋ। ਭਇਆ=ਹੋਇਆ। ਸੰਗੀ=ਸਾਥੀ। ਭਜਹਿ=ਭਜਦੇ, ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰਾ (ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ) ਮਰ ਗਿਆ ਪਿਛੋ ਅਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਿਆ (ਅਤੇ ਮੇਰੇ) ਸਾਥੀ (ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ ਵੀ ਉਸ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਪਾਲਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ।੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

"ਮੈਂ ਮੈਂ" ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੀ 'ਹਉਂ' ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:--

ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਵਡ ਰੋਗੁ ਹੈ, ਵਿਚਹੁ ਠਾਕਿ ਰਹਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੫੬

ਜਦੋਂ "ਮੈਂ" ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰੋਂ "ਤੂੰ ਤੂੰ" ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਧੁਨੀ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਰਾਜਾ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ, ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਸੁਤੇ ਹੀ ਵਸ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਓਹ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਣ ਲਗ ਪਏ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਆਪੁ ਗਇਆ ਤਾਂ ਆਪਹਿ ਭਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੦੨

ਮਨੁੱਖ ਬੇਸ਼ਕ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਧਨ ਕਰ ਲਏ ਪਰ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਦੇਹ-ਅਭਿਆਸ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁਖ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ, ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਲੋਂ ਸਖਣਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਸਾਥੀ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਕ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਥੀ, ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਸਭ ਤੇ ਹਮ ਬੁਰੇ, ਹਮ ਤਜਿ ਭਲੋ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਜਿਨਿ ਐਸਾ ਕਰਿ ਬੂਝਿਆ, ਮੀਤੁ ਹਮਾਰਾ ਸੋਇ ॥੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਮ ਤਜਿ=ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਭਲੋ=ਭਲਾ, ਚੰਗਾ। ਸਭੁ ਕੋਇ=ਸਭ ਕੋਈ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ। ਐਸਾ ਕਰਿ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ। ਬੂਝਿਆ=ਸਮਝ ਲਿਆ। ਸੋਇ=ਉਹੀ।੭।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਭਜਨ ਨਾਲ ਸੋਝੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ (ਹੰਕਾਰ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰੇਕ (ਜੀਵ) ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ) ਕਰਕੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਓਹੀ ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ।੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਧਨ ਕਰਕੇ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਨਾ ਮਾਤਰ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਜਾਏ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਆਣਾ ਸਮਝਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵਾਕ ਹਨ:--

(੧) ਆਪਸ ਕਉ ਦੀਰਘੁ ਕਰਿ ਜਾਨੈ, ਅਉਰਨ ਕਉ ਲਗ ਮਾਤ ॥
ਮਨਸਾ ਬਾਚਾ ਕਰਮਨਾ, ਮੈ ਦੇਖੇ ਦੋਜਕ ਜਾਤ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੦੫
(੨) ਪੰਡਿਤ ਗੁਣੀ ਸੂਰ ਹਮ ਦਾਤੇ, ਏਹਿ ਕਹਹਿ ਬਡ ਹਮ ਹੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੪

'ਹਉਂ' ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੰਕਾਰ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵਾ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਹੈ।

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਮਰ-ਭਾਵੀ ਜੀਵ ਉਤੇ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਆਈ ਮੁਝਹਿ ਪਹਿ, ਅਨਿਕ ਕਰੇ ਕਰਿ ਭੇਸ ॥ ਹਮ ਰਾਖੇ ਗੁਰ ਆਪਨੇ, ਉਨਿ ਕੀਨੋ ਆਦੇਸੁ ॥੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਆਈ=ਛਲਣ ਆਈ। ਮੁਝੈ ਪਹਿ=ਮੇਰੇ ਪਾਸ। ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਕਰਿ ਭੇਸ=ਭੇਖ (ਭਾਵ ਕਈ ਰੂਪ) ਬਣਾ ਕੇ। ਰਾਖੇ=ਬਚਾਅ ਲਏ। ਉਨਿ=ਉਸ (ਮਾਇਆ) ਨੇ। ਕੀਨੋ ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ (ਮਾਇਆ ਛਲਣ ਲਈ) ਆਈ (ਪਰ) ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਉਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਛੱਲ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ (ਅਤੇ) ਉਸ (ਮਾਇਆ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। (ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ)।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਾਇਆ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਲ ਛਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ

ਰੂਪ ਵਿਚ। ਮੋਹ, ਮਾਣ, ਵਡਿਆਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸਿ, ਚੰਗੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਸੰਤਾਨ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਆਪਣੇ ਵਸ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਤੋਂ, ਇਸ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਣ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਦਾਸੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਹੋਇ ਵਰਤੀ ਦਾਸਿ ॥ ਕਰ ਜੋੜੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਅਰਦਾਸਿ॥
ਜੋ ਤੂੰ ਕਹਹਿ ਸੁ ਕਾਰ ਕਮਾਵਾ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੭੦

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਨਾਕਹੁ ਕਾਟੀ ਕਾਨਹੁ ਕਾਟੀ, ਕਾਟਿ ਕੂਟਿ ਕੈ ਡਾਰੀ ॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੰਤਨ ਕੀ ਬੈਰਨਿ, ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਪਿਆਰੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੬

ਸਿੱਟਾ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ, ਮਾਇਆ ਛਲ ਨਹੀਂ ਸਕੀ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਚਲੀ ਗਈ।

ਕਬੀਰ, ਸੋਈ ਮਾਰੀਐ, ਜਿਹ ਮੂਐ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਭਲੋ ਭਲੋ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ, ਬੁਰੋ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੋਈ=ਉਸ (ਮਾਈ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹੰਗਤਾ) ਨੂੰ। ਮਾਰੀਐ=ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹ ਮੂਏ=ਜਿਸ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ। ਭਲੋ ਭਲੋ=ਚੰਗਾ ਹੈ, ਭਲਾ-ਲੋਕ ਹੈ। ਸਭੁ ਕੋ=ਸਭ ਕੋਈ, ਹਰੇਕ। ਬੁਰੋ=ਬੁਰਾ, ਭੈੜਾ। ਨਾ ਮਾਨੈ=ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਸ (ਦ੍ਵੈਤ ਤੇ ਹੰਗਤਾ ਰੂਪੀ ਮਾਇਆ) ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ (ਸਦਾ ਹੀ ਆਤਮਿਕ) ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ (ਮਨੁੱਖ) ਚੰਗਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਆਖਦਾ (ਭਾਵ ਸਲਾਹੁੰਦਾ) ਹੈ, (ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਉਲਟੇ ਰਸਤੇ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦ੍ਵੈਤ-ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਦ੍ਵੈਤ-ਭਾਵਨਾ ਮੁਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਾ ਮਾਇਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਨਾ ਰਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬਸ ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਪੁਆੜੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦ੍ਵੈਤ-ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਪਾਸੇ ਇਕੋ ਜੋਤਿ, ਇਕੋ ਨੂਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ:--

ਚੂਕਾ ਪੜਦਾ ਤਾਂ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥

ਕਬੀਰ, ਰਾਤੀ ਹੋਵਹਿ ਕਾਰੀਆ, ਕਾਰੇ ਊਭੇ ਜੰਤ ॥ ਲੈ ਫਾਹੇ ਉਠਿ ਧਾਵਤੇ, ਸਿ ਜਾਨਿ ਮਾਰੇ ਭਗਵੰਤ ॥੧੦॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਰਾਤੀਂ, ਕਾਰੀਆਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਾਤੀ=ਰਾਤਾਂ। ਹੋਵਹਿ=ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਰੀਆ=ਕਾਲੀਆਂ। ਕਾਰੇ=ਕਾਲੇ। ਊਭੇ=ਉਠ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੰਤ=ਜੀਵ। ਲੈ ਫਾਹੇ=ਫਾਹੇ (ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਰਸੇ) ਲੈ ਕੇ। ਉਠਿ=ਉਠ ਕੇ। ਧਾਵਤੇ=ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ਸਿ=ਓਹ, ਅਜਿਹੇ। ਜਾਨਿ=ਜਾਣ ਲੈ। ਮਾਰੇ ਭਗਵੰਤ=ਰਬ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ) ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, (ਓਦੋਂ ਰਾਤ ਵਿਚ) ਕਾਲੇ ਜੰਤ (ਭਾਵ ਚੋਰ) ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ, ਫਾਹੇ (ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ) ਉਠ ਕੇ, ਦੌੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਤੂੰ ਇਹ) ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ (ਚੋਰ ਬੰਦੇ) ਰਬ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਦਕਿਸਮਤ ਹਨ)।੧੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਰਬੀ-ਭਗਤੀ ਵਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ਮਤ ਸਮਝੋ ਕਿ ਓਹ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗਦੇ ਹੋਏ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਜਾਣੋ ਰਬ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਚੋਰ, ਧਾੜਵੀ, ਡਾਕੂ, ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਐਸੇ ਅੜਿੱਕੇ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁੜ ਉਠਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਨਾ ਸਮਝੋ ਕਿਉਂਕਿ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਭੁਗਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:--

ਲੈ ਫਾਹੇ ਰਾਤੀ ਤੁਰਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਣੈ ਪ੍ਰਾਣੀ ॥
ਤਕਹਿ ਨਾਰਿ ਪਰਾਈਆ ਲੁਕਿ ਅੰਦਰਿ ਠਾਣੀ ॥
ਸੰਨ੍ਹੀ ਦੇਨਿ ਵਿਖੰਮ ਥਾਇ, ਮਿਠਾ ਮਦੁ ਮਾਣੀ ॥
ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਆਪੇ ਪਛੁਤਾਣੀ ॥
ਅਜਰਾਈਲੁ ਫਰੇਸਤਾ ਤਿਲ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ ॥੨੭॥ [ਪੰਨਾ ੩੧੫

ਇਕ ਅਖਾਣ ਵੀ ਹੈ:--

''ਸੌ ਦਿਨ ਚੋਰ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਹ ਦਾ' ਭਾਵ ਚੋਰ ਸੌ ਵਾਰੀ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਵੇ ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਰੰਗੇ ਹਥੀ ਫੜਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਚੰਦਨ ਕਾ ਬਿਰਵਾ ਭਲਾ, ਬੇੜਿਓ ਢਾਕ ਪਲਾਸ॥
ਓਇ ਭੀ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਰਹੇ, ਬਸੇ ਜੁ ਚੰਦਨ ਪਾਸਿ ॥੧੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਿਰਵਾ=ਬੂਟਾ । ਭਲਾ=ਚੰਗਾ। ਬੇੜਿਓ=ਵੇੜ੍ਹਿਆ, ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਢਾਕ ਪਲਾਸ=ਪਲਾਹ, ਛਿਛਰਾ । ਓਇ ਭੀ=ਉਹ (ਢਾਕ ਪਲਾਹ ਦੇ ਰੁਖ) ਵੀ । ਜੁ=ਜਿਹੜੇ। ਬਸੇ=ਵਸਦੇ ਹਨ। ਪਾਸਿ=ਕੋਲ, ਨੇੜੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਚੰਗਾ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ) ਢਾਕ ਪਲਾਹ (ਛਿਛਰੇ ਵਰਗੇ ਰੁਖਾਂ ਨਾਲ) ਵੇੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਢਾਕ ਪਲਾਹ ਵਰਗੇ ਨਿਕੰਮੇ ਦਰਖਤ) ਜੋ ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ (ਉਗੇ ਹੋਏ ਸਨ) ਓਹ ਵੀ ਚੰਦਨ ਦੀ (ਸੁਗੰਧੀ ਵਰਗੇ) ਹੋ ਗਏ।੧੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰੰਗਤ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਸੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਅਸੰਤ ਅਨਾੜੀ ਜਾਂ ਕੁਸੰਗਤ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਜੋੜ ਬਣਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਅਥਵਾ ਔਗਣਾ ਦਾ ਦਾਖ਼ਲਾ ਹੋਣਾ ਅਵੱਸ਼ਕ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

੧. ਜਿਉ ਚੰਦਨ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਹਿਰਡ ਬਪੁੜਾ,
ਤਿਉ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪਤਿਤ ਪਰਵਾਣੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੬੧

੨. ਚੰਦਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰਵਰੁ ਬਿਗਰਿਓ॥
ਸੋ ਤਰਵਰੁ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਨਿਬਰਿਓ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੫੮

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਤੇ ਟੋਭਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਰਸੁਤੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਵਿਤਰ ਪਾਵਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨੀਵੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਔਗਿਣਆਰੇ ਮਨੁੱਖ ਉਤਮ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:--

ਕੋਈ ਨਿੰਦਕੁ ਹੋਵੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਾ, ਫਿਰਿ ਸਰਣਿ ਗੁਰ ਆਵੈ ॥
ਪਿਛਲੇ ਗੁਨਾਹ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਖਸਿ ਲਏ, ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਨਾਲਿ ਰਲਾਵੈ ॥
ਜਿਉ ਮੀਹਿ ਵੁਠੈ ਗਲੀਆ ਨਾਲਿਆ ਟੋਭਿਆ ਕਾ ਜਲੁ
ਜਾਇ ਪਵੈ ਵਿਚਿ ਸੁਰਸਰੀ, ਸੁਰਸਰੀ ਮਿਲਤ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਪਾਵਨੁ ਹੋਇ ਜਾਵੈ ॥
ਏਹ ਵਡਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਰਵੈਰ ਵਿਚਿ,
ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ, ਤਿਸਨਾ ਭੁਖੇ ਉਤਰੈ, ਹਰਿ ਸਾਂਤਿ ਤੜ ਆਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੫੫

ਸੋ, ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਛਛਰੇ ਵੀ ਸੁਗੰਧਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਸੰਤ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਉਤਮ ਮਧਮ ਜਗਿਆਸੂ ਵੀ ਸੰਤ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਬਾਂਸੁ ਬਡਾਈ ਬੂਡਿਆ, ਇਉ ਮਤ ਡੂਬਹੁ ਕੋਇ॥
ਚੰਦਨ ਕੈ ਨਿਕਟੇ ਬਸੈ, ਬਾਂਸੁ ਸੁਗੰਧੁ ਨ ਹੋਇ ॥੧੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਬਡਾਈ=ਵਡਾਈ (ਹੰਕਾਰ) ਵਿਚ । ਬੂਡਿਆ=ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਉ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਮਤ ਡੂਬਹੁ=ਨਾ ਡੁਬੋ । ਕੋਇ=ਕੋਈ। ਨਿਕਟੇ=ਨੇੜੇ। ਸੁਗੰਧੁ= ਸੁਗੰਧੀ, ਖੁਸ਼ਬੂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ) ਬਾਂਸ (ਆਪਣੀ) ਵਡਾਈ (ਹੰਕਾਰ) ਵਿਚ ਡੁਬਿਆ ਹੋਇਆਂ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ (ਵੀ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ) ਨਾ ਡੁਬੇ। (ਬਾਂਸ ਭਾਵੇਂ) ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਵਾਲੀ) ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।੧੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬਾਂਸ (ਲੰਮਾ, ਉਚਾ ਹੋਣ ਦੇ) ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਡੁਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਔਗੁਣ ਹਨ:—

੧. ਉਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੨. ਗੰਢਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੩. ਵਿਚੋਂ ਪੋਲਾ (ਖੋਖਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੪. ਕੁਲ ਘਾਤੀ ਬਾਂਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਂਸ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਅਗ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਬਾਂਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਂਸ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਵਿਚੋਂ ਈਰਖਾਲੂ ਸੁਭਾਅ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸਟ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਅਉਗਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:--

੧. ਉਚਾ (ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ)
੨. ਪੋਲਾ (ਭਾਵ ਗੁਣ ਰਹਿਤ)
੩. ਗੰਢਾਂ (ਵਰਨ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ)
੪. ਕੁਲ ਘਾਤੀ- (ਈਰਖਾਲੂ ਸੁਭਾਅ)

ਭਾਵ ਮਾੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਜਨਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

ਮੈਲਾਗਰ ਸੰਗੇਣ ਨਿੰਮੁ ਬਿਰਖ ਸਿ ਚੰਦਨਹ ॥
ਨਿਕਟਿ ਬਸੰਤੋ ਬਾਂਸੋ, ਨਾਨਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਨ ਬੋਹਤੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੦

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਚੀ ਜਾਤਿ, ਵਿਦਿਆ, ਧਨ-ਦੌਲਤ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ਦੁਨੀ ਸਿਉ, ਦੁਨੀ ਨ ਚਾਲੀ ਸਾਥਿ॥ ਪਾਇ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਿਆ, ਗਾਫਲਿ ਅਪੁਨੈ ਹਾਥਿ ॥੧੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੀਨੁ=ਧਰਮ। ਦੁਨੀ ਸਿਉ=ਦੁਨੀਆ (ਮਾਇਆ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ। ਦੁਨੀ=ਦੁਨੀਆ (ਮਾਇਆ)। ਨ ਚਾਲੀ ਸਾਥਿ=ਨਾਲ ਨਾ ਗਈ। ਪਾਇ=ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ। ਗਾਫਲਿ=ਗਾਫ਼ਲ (ਲਾ-ਪਰਵਾਹ ਮਨੁੱਖ) ਨੇ। ਅਪਨੇ ਹਾਥਿ=ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਦੁਨੀਆਂ (ਮਾਇਆ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ (ਆਪਣਾ) ਧਰਮ ਵੀ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਪਰ (ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਮਾਈ ਮਾਇਆ ਅੰਤ ਸਮੇਂ) ਨਾਲ ਨਾ ਗਈ। ਗਾਫ਼ਲ (ਲਾਪਰਵਾਹ ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਲਿਆ (ਭਾਵ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜ ਲਿਆ ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਲਿਆ)।੧੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਝੁਕਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਟੰਬ ਦੀ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। "ਰੈਣਿ ਗਵਾਈ ਸੋਇ ਕੈ, ਦਿਵਸੁ ਗਵਾਇਆ ਖਾਇ॥" ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਮੂਲ ਭਾਵ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਮੋਹ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਸੁਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਜਦੋਂ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਲੋਕ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਧਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਚਿੜੀਆਂ ਖੇਤ ਚੁਗ ਜਾਣ, ਫਿਰ ਪਛਤਾਇਆਂ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਲੋੜ ਤਾਂ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਹਥੀਂ ਆਪਣਾ ਕਾਜ ਸਵਾਰਨ ਦੀ, ਪਰ ਇਸ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਭਜਨ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਹੀ ਚੌੜ ਕਰ ਲਿਆ।

ਕਬੀਰ, ਜਹ ਜਹ ਹਉ ਫਿਰਿਓ, ਕਉਤਕ ਠਾਓ ਠਾਇ ॥ ਇਕ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ, ਊਜਰੁ ਮੇਰੈ ਭਾਂਇ ॥੧੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਹਉਂ, ਠਾਉਂ, ਠਾਇੰ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਹ ਜਹ=ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ। ਹਉ=ਮੈਂ। ਕਉਤਕ=ਦੁਨਿਆਵੀ (ਰੰਗ) ਤਮਾਸ਼ੇ। ਠਾਓ ਠਾਇ=ਥਾਂ ਥਾਂ। ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ। ਬਾਹਰਾ=ਬਿਨਾ। ਉਜਰੁ=ਉਜਾੜ ਥਾਂ। ਮੇਰੇ ਭਾਂਇ=ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ।੧੪।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਫਿਰਿਆ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ (ਦੁਨਿਆਵੀ) ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਵੇਖੇ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ (ਸਭ) ਉਜਾੜ (ਬੀਆ ਬਾਨ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੀ ਸੀ)।੧੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਮਤਿ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

੧. **ਜੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਹਾ ਤਿਨ ਰਾਹੁ ॥ ਲੇਖਾ ਇਕੋ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ ॥** [ਪੰਨਾ ੨੫

੨. **ਜੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਹੈ ਰਾਹਿ ਜਾਇ ॥** [ਪੰਨਾ ੬੬੨

ਜੇ ਮਨ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਹੋਵੇ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਭ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਰਾਮ ਦਾ ਸਨੇਹੀ (ਪਿਆਰਾ) ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੁਛ ਵਸਤੂ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਸੁਆਮੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਜਬ ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਭ ਅਪੁਨਾ ਸੁਆਮੀ,
ਤਉ ਅਵਰਹਿ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਵਉ ਰੇ॥ [ਪੰਨਾ ੪੦੪

ਰਬੀ-ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰੀ ਥਾਂ ਉਜਾੜ ਹੀ ਉਜਾੜ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:--

ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਪ੍ਰਭ ਪਿਆਰੇ ॥ ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ ॥
ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਇਦਾ, ਸੇਈ ਨਗਰ ਉਜਾੜੀ ਜੀਉ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੫

ਕਬੀਰ, ਸੰਤਨ ਕੀ ਝੁੰਗੀਆ ਭਲੀ, ਭਠਿ ਕੁਸਤੀ ਗਾਉ॥
ਆਗਿ ਲਗਉ ਤਿਹ ਧਉਲਹਰ, ਜਿਹ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ॥੧੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਝੁੰਗੀਆ=ਝੁੱਗੀ, ਕੱਖਾਂ ਕਾਨਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲੀ, ਝੌਂਪੜੀ। ਭਲੀ=ਚੰਗੀ, ਸੋਹਣੀ। ਭਠਿ=ਭੱਠੀ (ਅੱਗ) ਵਿਚ। ਕੁਸਤੀ=ਕੁਧਰਮੀ। ਗਾਉ=ਪਿੰਡ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ ਚੰਗੀ ਹੈ (ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।) ਭਗਤੀਹੀਣ ਅਧਰਮੀਆਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਭੱਠ ਵਿਚ ਪਏ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ (ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਉਲਰ (ਉਚੇ ਉਚੇ ਚੂਨੇ ਕਲੀ ਨਾਲ ਲਿਪੇ ਹੋਏ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ) ਅਗ ਲਗੇ, (ਭਾਵ ਓਹ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ)।੧੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

੧. **ਭਲੀ ਸੁਹਾਵੀ ਛਾਪਰੀ, ਜਾ ਮਹਿ ਗੁਨ ਗਾਏ ॥**
ਕਿਤਹੀ ਕਾਮਿ ਨ ਧਉਲਹਰ, ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਬਿਸਰਾਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੪੫

੨. **ਧੰਨੁ ਸੁ ਥਾਨੁ ਬਸੰਤ ਧੰਨੁ ਜਹ ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ॥** [ਪੰਨਾ ੮੧੬

ਉਚੇ ਤੇ ਪੱਕੇ ਮੰਦਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਧਰਮੀ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਚੀ ਛਪਰੀ ਤੇ ਕੁਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਭਗਤ ਵਸਦੇ ਹਨ ਕਈ ਗੁਣਾ ਚੰਗੀ ਹੈ (ਪੜ੍ਹੋ ਭਾਈ ਹੇਮੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ)। 'ਧਉਲਹਰਿ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਚੇ ਮਹਲਾਂ, ਅਥਵਾ ਕਈ ਮੰਜ਼ਲਾਂ (ਅਟਾਰੀਆਂ) ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਭਠ ਵਿਚ ਪੈਣ ਭਾਵ ਸੜ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ।

ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਇਕਠੀ ਕਰਕੇ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖ ਥੋੜਾ ਮਿਲਣਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਲਗੀ ਮਾਇਆ ਨੇ ਅਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ-ਸੀਤਲਤਾ ਦੀ ਉਥੇ ਸਦਾ ਹੀ ਅਣਹੋਂਦ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸੰਤ ਮੂਏ ਕਿਆ ਰੋਈਐ, ਜੋ ਅਪੁਨੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਜਾਇ ॥ ਰੋਵਹੁ ਸਾਕਤ ਬਾਪੁਰੇ, ਜੁ ਹਾਟੈ ਹਾਟ ਬਿਕਾਇ ॥੧੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੰਤ ਮੂਏ=ਸੰਤ ਦੇ ਮਰਨੇ ਤੇ। ਗ੍ਰਿਹਿ=ਘਰ ਵਿਚ। ਸਾਕਤ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ। ਬਾਪੁਰੇ=ਵਿਚਾਰੇ, ਮੰਦਭਾਗੀ। ਹਾਟੈ ਹਾਟ=ਹੱਟੀ ਹੱਟੀ ਤੇ। ਬਿਕਾਇ=ਵਿਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।੧੬।

ਅਰਥ: (ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੰਤ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ (ਭਾਵ ਉਸ ਪਿਛੋਂ) ਰੋਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰ (ਨਿਜ ਸਰੂਪ) ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?। (ਹੇ ਭਰਾਵੋ !) ਸਾਕਤ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ (ਮਰਨੇ ਤੇ) ਰੋਵੋ ਜਿਹੜਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਾਤਰ) ਹਟੀ ਹਟੀ ਤੇ ਵਿਕਦਾ (ਭਾਵ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ)। ੧੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਰਿਵਾਜ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ:--

ਮੂਏ ਕਉ ਰੋਵੈ ਦੁਖੁ ਕੋਇ॥ ਸੋ ਰੋਵੈ ਜਿਸੁ ਬੇਦਨ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੧੩

ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਪੀੜਾ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਪਰ 'ਜਿਨੀ ਪਛਾਤਾ ਹੁਕਮੁ, ਤਿਨ ਕਦੇ ਨ ਰੋਵਣਾ'' (ਪੰਨਾ ੫੨੩) ਵਾਲਾ ਵਾਕ ਸਾਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ

ਪਰੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰੋਣ ਵਾਲੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਸਾਕਤ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਰਬੀ ਸੰਤ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣਾ ਦੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਝੂਠਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਰਬੀ-ਘਰ (ਸਚ ਖੰਡ) ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਸੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਲੋਕ ਸਦਾ ਹੀ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਨ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ:--

ਤਹ ਮਰਣੁ ਨ ਜੀਵਣੁ, ਸੋਗ ਨ ਹਰਖਾ ॥ ਸਾਚ ਨਾਮ ਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਖਾ॥[ਪੰ. ੭੩੯

ਕਬੀਰ, ਸਾਕਤੁ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੈਸੀ ਲਸਨ ਕੀ ਖਾਨਿ ॥ ਕੋਨੇ ਬੈਠੇ ਖਾਈਐ, ਪਰਗਟ ਹੋਇ ਨਿਦਾਨ ॥੧੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਕਤੁ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ। ਐਸਾ=ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਲਸਨ=ਥੋਮ। ਖਾਨਿ= ਭੋਜਨ, ਅਹਾਰ। ਕੋਨੇ=ਇਕ ਨੁਕਰ ਵਿਚ। ਬੈਠੇ=ਬੈਠ ਕੇ। ਪਰਗਟ=ਜ਼ਾਹਰ। ਨਿਦਾਨ=ਅੰਤ, ਓੜਕ ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਾਕਤ (ਪੁਰਸ਼) ਇਹੋ ਜਿਹਾ (ਮੰਦਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋਮ ਦੀ ਖਾਣਿ, (ਭਾਵ ਥੋਮ ਦੀ ਭਾਜੀ ਜੇ ਕਿਸੇ) ਨੁਕਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਖਾ ਲਈਏ, ਆਖ਼ਰ ਉਸ ਦੀ (ਦੁਰਗੰਧ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਸਾਕਤ ਦੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।੧੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸ ਦਾਲ/ਸਬਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਸਨ (ਥੋਮ ਦੀ) ਤੁਰੀ ਪਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਝਟ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਨਿੰਦਾ ਚੁਗਲੀ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਲੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੁਰਗੰਧੀ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਢੱਕ ਕੇ ਰਖੋ ਜਾਂ ਇਕ ਗੁਠ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਉ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕਤ ਥੋਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਂਗੂੰ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧੀ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮਾਇਆ ਡੋਲਨੀ, ਪਵਨੁ ਝਕੋਲਨਹਾਰੁ ॥ ਸੰਤਹੁ ਮਾਖਨੁ ਖਾਇਆ, ਛਾਛਿ ਪੀਐ ਸੰਸਾਰੁ ॥੧੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਡੋਲਨੀ=(ਦੁੱਧ ਦੀ) ਚਾਟੀ। ਪਵਨ=ਹਵਾ, ਸੁਆਸ। ਝਕੋਲਨਹਾਰੁ= ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਮਧਾਣੀ। ਸੰਤਹੁ=ਸੰਤ (ਜਨਾਂ) ਨੇ। ਮਾਖਨੁ=ਮਖਣ (ਤਤ ਵਸਤੂ ਆਤਮ-ਰਸ)। ਛਾਛਿ=ਲੱਸੀ ਭਾਵ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ, ਭੋਗ।੧੮।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਾਇਆ (ਮਾਨੋ ਦੁਧ ਵਾਲੀ) ਚਾਟੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਪ੍ਰਾਣ (ਦੁਧ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ) ਮਧਾਣੀ (ਸਮਾਨ ਹਨ)। ਸੰਤ (ਜਨਾ) ਨੇ (ਨਾਮ ਦਾ ਜਪ ਭਗਤੀ ਆਦਿ) ਤਤ ਵਸਤੂ ਖਾਧੀ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ) ਸੰਸਾਰ (ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ) ਲੱਸੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈ।੧੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਚਾਟੀ (ਦੇਹੀ) ਵਿਚ (ਸਵੱਛ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਹੈ) ਇਸ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣ ਲਈ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਮਧਾਣੀ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਜਨ ਤਤ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਜੋ ਜੁਗਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਓਹ ਆਤਮ-ਰਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿੱਤ ਅਤੇ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਹਿਤ ਵਰਤ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਛਾਛ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਿਕੰਮੇ ਕੰਮ, ਅਤੇ ਮਖਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਲਾਹਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮਾਇਆ ਡੋਲਨੀ, ਪਵਨੁ ਵਹੈ ਹਿਵ ਧਾਰ॥ ਜਿਨਿ ਬਿਲੋਇਆ ਤਿਨਿ ਖਾਇਆ, ਅਵਰ ਬਿਲੋਵਨਹਾਰ ॥੧੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਡੋਲਨੀ=ਡੋਲਣ ਵਾਲੀ ਚਾਟੀ। ਪਵਨੁ=ਹਵਾ, ਸੁਆਸ। ਹਿਵ ਧਾਰ=ਬਰਫ ਵਰਗੀ ਠੰਢੀ ਜਲ ਧਾਰਾ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਨੇ। ਬਿਲੋਇਆ=ਰਿੜਕਿਆ। ਤਿਨਿ=ਉਸ (ਜੀਵ) ਨੇ। ਖਾਇਆ=(ਮਖਣ) ਖਾਧਾਹੈ। ਅਵਰ=ਹੋਰ (ਸਾਰੇ)। ਬਿਲੋਵਨਹਾਰ=ਰਿੜਕਨ ਵਾਲੀਆਂ (ਮਧਾਣੀਆਂ)।੧੯।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਾਇਆ (ਮਾਨੋ ਦੁੱਧ ਦੀ) ਚਾਟੀ (ਮਟਕੀ) ਹੈ (ਅਤੇ ਦੇਹੀ ਵਿਚ) ਸੁਆਸ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਚਲਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ) ਠੰਡੇ ਜਲ ਦੀ ਧਾਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ)। ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਨੇ (ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਮਧਾਣੀ ਨਾਲ ਦੁੱਧ) ਰਿੜਕਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ) ਉਸ (ਜੀਵ) ਨੇ (ਮਖਣ) ਖਾਧਾ ਹੈ, (ਬਾਕੀ ਦੇ) ਹੋਰ ਸਾਰੇ (ਕੇਵਲ) ਰਿੜਕਨ ਵਾਲੀਆਂ (ਮਧਾਣੀਆਂ ਹੀ ਰਹੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਲੇ ਮਖਣ ਰੂਪੀ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪਿਆ)।੧੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਚਾਹੇ ਆਰਥਕ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਪਰਮਾਰਥਕ, ਜੁਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ।

ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਧਾਣੀ ਦਾ ਵੇਗ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਿਆਂ ਮੱਖਣ ਪਿਘਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਚੱਜੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਮੱਖਣ ਕਢਣ ਵੇਲੇ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਮੱਖਣ ਕਢ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਹਿਵਧਾਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਸਤੋ ਗੁਣਾ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਬਿਲੋਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੱਤ (ਮੱਖਣ) ਕਢਣ ਵੇਲੇ ਚੇਤੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸੰਤ ਜਨਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਮਖਣ (ਭਾਵ ਤਤ ਗਿਆਨ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਕੇਵਲ ਰੇੜਕਾ ਪਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਾਹਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਕਬੀਰ, ਮਾਇਆ ਚੋਰਟੀ, ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ ਲਾਵੈ ਹਾਟਿ ॥
ਏਕੁ ਕਬੀਰਾ ਨਾ ਮੁਸੈ, ਜਿਨਿ ਕੀਨੀ ਬਾਰਹ ਬਾਟ ॥੨੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚੋਰਟੀ=ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਮੋਹਣੀ, ਠਗਣੀ। ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ=ਠੱਗ ਠੱਗ ਕੇ। ਲਾਵੈ ਹਾਟਿ=ਹੱਟੀ ਤੇ (ਸੌਦਾ) ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਮੁਸੈ=ਨਹੀ ਠਗਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਕਬੀਰ) ਨੇ। ਬਾਰਹ ਬਾਟ=ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਪਤਣੋ ਬਾਹਰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਾਇਆ (ਇਹੋ ਜਿਹੀ) ਚੋਰਟੀ (ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਠਗ ਠਗ ਕੇ ਹਟੀ ਵਿਚ (ਮਾਲ ਮੱਤਾ) ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। (ਪਰ) ਇਕ ਕਬੀਰ (ਇਸ ਮੋਮੋ ਠਗਣੀ ਤੋਂ) ਨਹੀਂ ਲੁਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਨੇ (ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ) ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਪਤਣੋ ਬਾਹਰ ਕਢ ਛਡਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਤਾ ਹੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ)।੨੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ:–

ਮਾਇਆ ਐਸੀ ਮੋਹਨੀ ਭਾਈ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਡਹਕਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੬੦

ਮਾਇਆ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਇੰਦਰ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਿਖੀ ਦੇਵਤੇ ਮੋਹ ਲਏ ਪਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਠਗਣੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ:–

ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਿ ਲੀਏ ਤ੍ਰੈ ਗੁਨੀਆ॥ ਲੋਭਿ ਵਿਆਪੀ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ॥

ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਰਿ ਕੈ ਸੰਚੀ, ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਸਗਲ ਲੇ ਛਲੀਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੪

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਟੇਟੇ ਜਿਹੜਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਉਹ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:—

ਕਬੀਰ ਆਈ ਮੁਝਹਿ ਪਹਿ ਅਨਿਕ ਕਰੇ ਕਰਿ ਭੇਖ ॥
ਹਮ ਰਾਖੇ ਗੁਰ ਆਪਨੇ, ਉਨਿ ਕੀਨੋ ਆਦੇਸੁ ॥ ੮ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੪

ਕਬੀਰ, ਸੂਖੁ ਨ ਏਂਹ ਜੁਗਿ ਕਰਹਿ ਜੁ ਬਹੁਤੈ ਮੀਤ ॥ ਜੋ ਚਿਤੁ ਰਾਖਹਿ ਏਕ ਸਿਉ, ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਨੀਤ ॥੨੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਕਰਹਿੰ, ਰਾਖਹਿੰ, ਸਿਉਂ, ਪਾਵਹਿੰ।

ਪਦ ਅਰਥ:ਜੁਗਿ=ਸਮੇਂ (ਅੰਦਰ) ਭਾਵ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ। ਕਰਹਿ=ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਾਖਹਿ= ਰਖਦੇ ਹਨ। ਏਕ ਸਿਉ=ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਾਲ। ਪਾਵਹਿ=ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨੀਤ=ਨਿਤ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੋ (ਮਨੁੱਖ) ਬਹੁਤੇ ਮਿਤਰ ਕਰਦੇ (ਭਾਵ ਬਣਾਉਂਦੇ) ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਇਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ (ਆਤਮਿਕ) ਸੁਖ ਨਹੀਂ (ਮਿਲ ਸਕਦਾ)। ਜਿਹੜੇ (ਮਨੁੱਖ) ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿਤ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਤ (ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ) ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।੨੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਮਿਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਉਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਮਿਤਰਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਲਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ:—

ਇਹ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ਨ ਦੇਖਿਓ ਕੋਈ ॥
ਸਗਲ ਜਗਤੁ ਅਪਨੈ ਸੁਖਿ ਲਾਗਿਓ, ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਹੋਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੩

ਕਬੀਰ, ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ, ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ॥ ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ, ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦੁ ॥੨੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੇ=ਤੋਂ। ਜਗੁ=ਜਗਤ। ਡਰੈ=ਡਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ=ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ। ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦੁ=ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਸ ਮੌਤ ਤੋਂ ਜਗਤ ਡਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਮੌਤ ਲਈ) ਮੇਰੇ ਮਨ (ਵਿਚ) ਅਨੰਦ ਹੈ। (ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ) ਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਨੰਦ (ਪ੍ਰਭੂ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।੨੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮੌਤ ਤੋਂ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਡਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਉਕਾ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਦੇਹ ਦਾ ਮਰਣਾ ਮੌਤ ਨਹੀਂ। ਅਸਲੀ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਜੀਵਤ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:—

੧. ਮਨਮੁਖ ਮਰਹਿ ਮਰਿ ਮਰਣੁ ਵਿਗਾੜਹਿ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਆਤਮ ਸੰਘਾਰਹਿ ॥[ਪੰ. ੩੬੨
੨. ਮਨਮੁਖ ਮਰਹਿ, ਮਰਿ ਬਿਗਤੀ ਜਾਹਿ ॥ ਏਕੁ ਨ ਚੇਤਹਿ, ਦੂਜੈ ਲੋਭਾਹਿ ॥ [ਪੰ. ੮੪੨

ਰਾਮ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇ ਕੈ, ਕਬੀਰਾ ਗਾਂਠਿ ਨ ਖੋਲ੍ਹ ॥ ਨਹੀ ਪਟਣੁ ਨਹੀ ਪਾਰਖੂ, ਨਹੀ ਗਾਹਕ ਨਹੀ ਮੋਲੁ ॥੨੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਾਮ ਪਦਾਰਥੁ=ਰਾਮ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਵਸਤੂ। ਗਾਂਠਿ=ਗਠੜੀ। ਪਟਣੁ=ਸ਼ਹਿਰ। ਪਾਰਖੂ=ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਦਰਦਾਨ। ਗਾਹਕੁ=ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲਾ। ਮੋਲੁ=ਮੁੱਲ, ਭਾਵ ਅਮੁੱਕ ਸ਼ਰਧਾ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਕਬੀਰ! ਰਾਮ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਪਦਾਰਥ ਪਾ ਕੇ ਤੂੰ (ਇਸ ਗੁਹਝ ਬਾਣੀ ਦੀ) ਗਠੜੀ (ਐਵੇਂ) ਨਾ ਖੋਲ੍ਹ (ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਸੌਦਾ ਲੈਣ ਲਈ) ਨਾ (ਕੋਈ) ਸ਼ਹਿਰ (ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ), ਨਾ ਪਰਖਣ ਵਾਲਾ (ਸੰਤ ਹੈ), ਨਾ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲਾ (ਜਗਿਆਸੂ ਹੈ), ਨਾ ਹੀ (ਇਸ ਪਦਾਰਥ) ਦਾ ਮੁਲ (ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਇਸ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਜੋਗੀ ਅਮੁੱਕ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਹੈ)।੨੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਗਿਆਸੂ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪਦਾਰਥ ਪਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:—

ਵਿਣੁ ਗਾਹਕ ਗੁਣੁ ਵੇਚੀਐ, ਤਉ ਗੁਣੁ ਸਹਘੋ ਜਾਇ ॥
ਗੁਣ ਕਾ ਗਾਹਕੁ ਜੇ ਮਿਲੈ, ਤਉ ਗੁਣੁ ਲਾਖ ਵਿਕਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੮੬

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਇਸ ਸੌਦੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਗਾਹਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਕਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:—

ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਨਿ ਘਟੈ, ਮੈ ਤਉ ਮੋਲਿ ਮਹਗੀ ਲਈ ਜੀਅ ਸਟੈ ॥

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਣ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ।

ਕਬੀਰ, ਤਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਜਾ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਰਾਮੁ ॥
ਪੰਡਿਤ ਰਾਜੇ ਭੂਪਤੀ, ਆਵਹਿ ਕਉਨੇ ਕਾਮ ॥੨੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਾ ਸਿਉ=ਉਸ (ਸਤਿਸੰਗੀ) ਨਾਲ। ਜਾ ਕੋ=ਜਿਸ ਦਾ ਠਾਕੁਰੁ= ਸੁਆਮੀ। ਰਾਮੁ=ਪਰਮਾਤਮਾ। ਭੂਪਤਿ=ਭੂ (ਧਰਤੀ) ਦੇ ਪਤੀ (ਖਸਮ ਮਾਲਕ)। ਆਵਹਿ ਕਉਨੇ ਕਾਮ=ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ? (ਭਾਵ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ)।

ਅਰਥ : ਹੇ ਕਬੀਰ ! (ਤੂੰ) ਉਸ (ਸਤਿਸੰਗੀ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰ ਜਿਸ ਦਾ (ਆਸਰਾ) ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ? ਭਾਵ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ (ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾ ਕਰ)।੨੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨਾਲ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ, ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਗਿਆਸਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਏਗਾ। ਪਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮਤਾ ਹੋਇਆ ਪੰਡਿਤ, ਰਾਜ-ਮਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਰਾਜਾ, ਜ਼ਮੀਨ, ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਪਤੀ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਅਵੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਮਤਲਬ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ:—

ਕਬੀਰ ਸੰਗਤਿ ਕਰੀਐ ਸਾਧ ਕੀ, ਅੰਤਿ ਕਰੈ ਨਿਰਬਾਹੁ ॥
ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ, ਜਾ ਤੇ ਹੋਇ ਬਿਨਾਹੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੯

ਕਬੀਰ, ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਸਿਉ ਕੀਏ, ਆਨ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਇ ॥
ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰੁ, ਭਾਵੈ ਘਰਰਿ ਮੁੰਡਾਇ ॥੨੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਆਨ=ਹੋਰ। ਦੁਬਿਧਾ=ਦੂਜਾਪਨ, ਦੁਚਿਤੀ, ਦ੍ਵੈਤ। ਜਾਇ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੈ=(ਭਾਵੈਂ) ਭਾਵੇਂ, ਚਾਹੇ। ਲਾਂਬੇ=ਲੰਮੇ। ਕੇਸ ਕਰੁ=ਕੇਸ (ਜਟਾ) ਰਖ ਲੈ। ਘਰਰਿ ਮੁਡਾਇ=ਘਰੜ ਕੇ ਮੁੰਨਾ ਲੈ, ਰੋਡਾ ਮੋਡਾ ਬਣ ਜਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ! (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਰ ਦ੍ਵੈਤ (ਈਰਖਾ ਆਦਿ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਚਾਹੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਕਰ ਲੈ

(ਭਾਵ ਜਟਾ ਰੱਖ ਲੈਂ) ਚਾਹੇ, ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਰੋਡਾ-ਮੋਡਾ ਹੋ ਜਾ (ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।੨੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਈ ਮਨੁਖ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਿਰ ਘੋਨ-ਮੋਨ ਕਰਾ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਵਾਲਾ ਗੇਰੂ ਰੰਗਾ ਬਾਣਾ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ, ਕੇਸ ਲੰਮੇ ਕਰਕੇ ਜਟਾ ਧਾਰੀ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਭੇਖ ਧਾਰਿਆਂ ਦੁਬਿਧਾ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ। ਕੇਸ ਮੁਨਾਉਣ ਜਾਂ ਜਟਾ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਮੂੰਡ ਮੁੰਡਾਏ ਜੌ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ ਮੁਕਤੀ ਭੇਡ ਨ ਗਈਆ ਕਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੪

ਲੋੜ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੇਸਮਝ ਲੋਕ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਹੀ ਵਿਗਾੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ''**ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਰਬ ਦੀ ਭੰਨੇ ਬੇਈਮਾਨ**'' ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬਚਨ ਹਨ:-- ''ਕੇਸ ਤਾਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤੱਤ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕੇਸ ਕਟਵਾਉਣੇ ਵੱਡਾ ਕੁਕਰਮ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਿਤਨੇ ਰਿਖੀ, ਮੁਨੀ ਜੋਗੀ, ਤ੍ਰਪੀਸਰ ਆਦਿ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸਨ।''

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੇਸ ਮੁੰਡਾਉਣੇ ਗਾਲ੍ਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ ॥
ਆਪ ਡੁਬੇ ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ, ਚੇਲੇ ਦੀਏ ਬਹਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੦

ਭਾਵ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਦਿਉ। ਕਿਤਨੀ ਵੱਡੀ ਗਾਲ੍ਹ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੀ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?। ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਮੁੰਨਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਖੁੰਭ ਠਪੀ ਹੈ:--

ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਤੇ ਕੁਰੂਪ ਬਨ ਰੋਡੇ ਹੋਤ, ਜੈਸੇ ਭੂਪ ਦੰਡ ਦੇਤ ਨੈਕ ਨ ਸ਼ਰਮ ਹੈ।
ਮਲ ਮੂਤ ਬਾਸਨ ਮਲੀਨ ਤੇ ਮਲੀਨ ਮਹਾਂ, ਸੀਸ ਨੂੰ ਲਗਤ ਊਚ ਨੀਚ ਕੋ ਚਰਮ ਹੈ।
ਪਾਕ ਮੁਖ ਮੂੰਡ ਕੈ ਨਿਪਾਕ ਕੋ ਫਿਰਾਵੈ ਨਿਤ, ਆਗੇ ਕਰਿ ਦੇਤ ਜੈਸੇ ਰਾਂਡ ਕੋ ਕਰਮ ਹੈ।
ਸੋਭਾ ਲੋਕ ਗਤ ਪ੍ਰਲੋਕ ਕੀ ਬਿਗਾਰੇ ਮੂਢ, ਮੁੰਡਣ ਕਰਾਇ ਫੇਰ ਭਾਖਤੇ ਧਰਮ ਹੈ।
[ਰੁਤ ੫, ਅੰਸੂ-੨੯

ਕਬੀਰ, ਜਗੁ ਕਾਜਲ ਕੀ ਕੋਠਰੀ, ਅੰਧ ਪਰੇ ਤਿਸ ਮਾਹਿ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ, ਪੈਸਿ ਜੁ ਨੀਕਸਿ ਜਾਹਿ ॥੨੬॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਮਾਹਿੰ, ਹਉਂ, ਜਾਹਿੰ,

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਜਲ=ਕਜਲ, ਕਾਲਖ। ਕੋਠਰੀ=ਕੋਠੀ। ਅੰਧ=ਅੰਨ੍ਹੇ (ਮਨੁੱਖ)। ਪਰੇ=ਪੈਂਦੇ (ਵੜਦੇ) ਹਨ। ਤਿਸ ਮਾਹਿ=ਉਸ (ਕੋਠੀ) ਵਿਚ। ਹਉ=ਮੈਂ। ਪੈਸਿ=ਵੜ ਕੇ, ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ। ਜੁ=ਜਿਹੜੇ। ਨੀਕਸਿ ਜਾਹਿ=ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਗਤ (ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ) ਕਾਲਖ ਦੀ ਕੋਠੀ ਹੈ ਅੰਨ੍ਹੇ (ਲੋਕ) ਉਸ (ਕੋਠੀ) ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। (ਪਰ)ਮੈਂ ਤਿਨਾਂ (ਸਜਣਾ)ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ (ਇਸ ਜਗਤ ਰੂਪੀ ਕਾਲਖ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ) ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ (ਫਿਰ ਦਾਗ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।੨੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਜਗਤ, ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਕੋਠੀ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਨ੍ਹੇ (ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ) ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਟਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤਿਆਗੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਵਲ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਇਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਚਾਟੜਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਪੁਰਸ਼ ਉਹ ਹਨ ਜੋ 'ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੈ' ਜਾਂ 'ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲੇਪ' ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਿਰਲੇਪ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ, ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ ॥ ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ, ਜਿਨ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥੨੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾਇਗਾ=ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਕਹੁ=(ਜੇ ਕੁਝ ਕਰ) ਸਕੋ। ਤ=ਤਾਂ। ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ=ਮੋੜ ਲਵੋ, ਰੋਕ ਲਵੋ। ਪਾਵਹੁ=ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ। ਤੇ=ਓਹ (ਲੋਕ)। ਜਿਨ ਕੇ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਪਾਸ)। ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ=ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ (ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਹ ਸਰੀਰ (ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਸ਼ ਹੋ) ਜਾਇਗਾ (ਜੇ ਕਰ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ)ਮੋੜ ਸਕੋ ਤਾਂ ਮੋੜ ਲਵੋ (ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵੋ)। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਪਾਸ) ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ (ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਸੀ) ਓਹ ਵੀ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਨੰਗੇ ਹੀ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਾਲੇ ਪਾ) ਗਏ।੨੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਤਾਨ ਨਾ ਰਹੁ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਵਨ ਵਰਗੇ ਰਾਜੇ ਆਏ, ਓਹ ਵੀ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਏ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਨਾਂਗੇ ਆਵਨੁ ਨਾਂਗੇ ਜਾਨਾ ॥ ਕੋਇ ਨ ਰਹਿ ਹੈ ਰਾਜਾ ਰਾਨਾ ॥... [ਪੰਨਾ ੧੧੫੭

ਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਅਥਵਾ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਵਲੋਂ ਮੋੜ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਜੇ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ, ਮੋੜ ਲਵੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਜੇ ਮਿਲਣਾ। ਧਨ ਨੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੇ ਜਾਣਾ, ਅੰਤ ਧਰਮ ਨੇ ਹੀ ਸਾਥ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ, ਕਵਨੈ ਮਾਰਗਿ ਲਾਇ ॥ ਕੈ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਕੈ ਹਰਿ ਕੈ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੨੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਜਾਇਗਾ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਵਨੈ ਮਾਰਗਿ=ਕਿਸੇ (ਚੰਗੇ) ਰਸਤੇ ਤੇ। ਕੈ=ਜਾਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਹ ਸਰੀਰ (ਨਾਸ਼ ਹੋ) ਜਾਵੇਗਾ (ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ) ਕਿਸੇ (ਚੰਗੇ) ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਾ?, (ਏਦਾਂ ਕਰ) (ਕਿਸੇ) ਸਾਧੂ (ਜਨ ਦੀ) ਸੰਗਤ ਕਰ ਜਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰ।੨੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਕ ਗਲ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਰਸਤਾ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਤਿ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਇਕਠੇ ਕਰ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ। ਆਪ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਸ ਕਰ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ:--

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸੁਣਿ, ਸਭਨਾ ਨੋ ਕਰਿ ਦਾਨੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੫

ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗਤ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਰਤਨ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮਰਤਾ ਮਰਤਾ ਜਗੁ ਮੂਆ, ਮਰਿ ਭੀ ਨ ਜਾਨਿਆ ਕੋਇ ॥ ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ, ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ॥੨੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਰਤਾ ਮਰਤਾ=ਮਰਦਾ ਮਰਦਾ। ਜਗੁ ਮੂਆ=ਜਗਤ ਮਰ ਗਿਆ। ਮਰਿ=ਮਰ ਕੇ। ਨ ਜਾਨਿਆ ਕੋਇ=ਕੋਈ (ਮਨੁੱਖ) ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਐਸੇ ਮਰਨੇ=

ਅਜਿਹੇ ਮਰਨੇ। ਜੋ ਮਰੈ=ਜੋ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਰਿ=ਫਿਰ, ਮੁੜ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਰਦਾ ਮਰਦਾ (ਮਾਨੋ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਮਰ ਕੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਅਸਲੀ ਮਰਨਾ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। (ਹਾਂ) ਜੋ (ਮਨੁੱਖ) ਅਜਿਹੇ ਮਰਨੇ (ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ) ਮਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ) ਮੁੜ ਕੇ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਉਹ ਅਮਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।੨੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਰਨਾ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਭੁੰਚਾਲ ਆਦਿ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਹਸਦੀ ਹਸਦੀ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:--

ਮਿਰਤੁ ਹਸੈ ਸਿਰ ਊਪਰੈ, ਪਸੂਆ ਨਹੀ ਬੂਝੈ ॥
ਬਾਦ ਸਾਦ ਅਹੰਕਾਰ ਮਹਿ, ਮਰਣਾ ਨਹੀ ਸੂਝੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੦੯

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

ਜਮਿ ਜਮਿ ਮਰੈ, ਮਰੈ ਫਿਰਿ ਜੰਮੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੨੦

ਇਹ ਆਵਾਗਵਨ ਚਲਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਰਨੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮੌਤ ਨਾ ਆਵੇ। ਉਹ ਜਾਚ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਸਮਝਾਈ ਤੇ ਸਿਖਾਈ ਹੈ:--

ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਵ ਮਰਹਗੇ, ਕੈਸਾ ਮਰਣਾ ਹੋਇ ॥
ਜੇ ਕਰਿ ਸਾਹਿਬੁ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰੈ, ਤਾ ਸਹਲਾ ਮਰਣਾ ਹੋਇ ॥
ਮਰਣੈ ਤੇ ਜਗਤ ਡਰੈ, ਜੀਵਿਆ ਲੋੜੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ, ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਸੋਇ ॥
ਨਾਨਕ, ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ, ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੫੫

ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਪੁਸਤਕ 'ਮੌਤ ਕੀ ਹੈ?'

ਕਬੀਰ, ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ, ਹੋਇ ਨ ਬਾਰੈ ਬਾਰ॥ ਜਿਉ ਬਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਭੁਇ ਗਿਰਹਿ, ਬਹੁਰਿ ਨ ਲਾਗਹਿ ਡਾਰ॥੩੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ=ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ। ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ=ਲਭਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਬਾਰੈ ਬਾਰ=ਬਾਰ ਬਾਰ, ਮੁੜ ਮੁੜ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਬਨ=ਜੰਗਲ। ਫਲ ਪਾਕੇ=ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਫਲ।

ਭੁਇ ਗਿਰਹਿ=ਭੁਇ (ਧਰਤੀ ਤੇ) ਡਿਗਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਰਿ=ਮੁੜ ਕੇ। ਨ ਲਾਗਹਿ ਡਾਰ=ਡਾਲੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਲਭਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ (ਇਹ) ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਫਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਮੁੜ ਕੇ ਉਹ ਡਾਲੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਹਥੋਂ ਗਿਆ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ)।੩੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਉਡਿਆ ਕਪੂਰ ਫਿਰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪਈ ਮਿਸ਼ਰੀ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਕੇਲੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਹੀ ਫਲ ਫੂਲ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਮਿਲਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ;–

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਭ੍ਰਮਤਿਆ, ਦੁਲਭ ਜਨਮੁ ਅਬ ਪਾਇਓਇ॥
ਨਾਨਕ, ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂ, ਸੋ ਦਿਨੁ ਨੇੜਾ ਆਇਓਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੦

ਇਹ ਸਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੇਤੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:–

੧. ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਬਹੁਰਿ ਨਹ ਪਾਵੈ, ਕਛੂ ਉਪਾਉ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਕਰੁ ਰੇ ॥
ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਗਾਇ ਕਰੁਨਾਮੈ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਕੈ ਪਾਰਿ ਉਤਰੁ ਰੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੨੦
੨. ਮਾਨਸ ਕੋ ਜਨਮੁ ਲੀਨੁ ਸਿਮਰਨੁ ਨਹ ਨਿਮਖ ਕੀਨੁ ॥
ਦਾਰਾ ਸੁਖ ਭਇਓ ਦੀਨੁ, ਪਗਹੁ ਪਰੀ ਬੇਰੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੫੨

ਸੋ, ਇਹ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਬੇੜੀ ਤੋੜ ਕੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁਰਲਭ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਫਲ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਕਬੀਰਾ, ਤੁਹੀ ਕਬੀਰੁ ਤੂ, ਤੇਰੋ ਨਾਉ ਕਬੀਰ ॥ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਤਬ ਪਾਈਐ, ਜਉ ਪਹਿਲੇ ਤਜਹਿ ਸਰੀਰੁ ॥੩੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਬੀਰਾ=ਹੇ ਕਬੀਰ!। ਕਬੀਰੁ=ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ। ਰਾਮ ਰਤਨ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ (ਗਿਆਨ ਰੂਪ) ਰਤਨ। ਤਬ=ਤਦੋਂ। ਜਉ=ਜੇਕਰ। ਪਹਿਲੇ=ਪਹਿਲਾਂ। ਤਜਹਿ ਸਰੀਰ=ਸਰੀਰ (ਦਾ ਮੋਹ) ਤਿਆਗ ਦੇਵੇਂ (ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਜਾਵੇ)।

ਅਰਥ: ਹੇ ਕਬੀਰ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈਂ (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਬੀਰ

ਹੈ। (ਪਰ) ਰਾਮ ਰਤਨ (ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ) ਤਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰ ਦਾ (ਮੋਹ) ਤਿਆਗ ਦੇਵੇਂ ਭਾਵ ਜੀਵਤ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰ ਜਾਵੇਂ।੩੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ''ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ, ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ'' (ਪੰਨਾ ੯੬੯) ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਸਮੇਂ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਇਕਮਿਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਰਬੀ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸੇਧ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ ਤਿਆਗੀਏ ਤਾਂ ਰਾਮ-ਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ, ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰਕ ਅਭਿਮਾਨ ਤਿਆਗੀਏ ਤਾਂ ਰਾਮ-ਰਤਨ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਝੰਖੁ ਨ ਝੰਖੀਐ, ਤੁਮਰੋ ਕਹਿਓ ਨ ਹੋਇ ॥ ਕਰਮ ਕਰੀਮ ਜੁ ਕਰਿ ਰਹੇ, ਮੇਟਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ ॥੩੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਝੰਖ ਨ ਝੰਖੀਐ=ਵਿਅਰਥ, (ਫਜ਼ੂਲ) ਬਕ ਬਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਰਮ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼। ਕਰੀਮ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਪਿਤਾ। ਮੇਟਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਵੇ ਵਿਅਰਥ ਦੀ) ਬਕ ਬਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਤੇਰਾ) ਆਖਿਆ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਜੋ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ)।੩੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਈ ਪੀਰ-ਫ਼ਕੀਰ ਕੁਝ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾ ਕੇ ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਰ ਤੇ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮੇਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:—

ਜਰਾ ਮਰਾ ਤਾਪੁ ਸਿਰਤਿ ਸਾਪੁ ਸਭੁ ਹਰਿ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ,
ਕੋਈ ਲਾਗਿ ਨ ਸਕੈ, ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾ ਲਾਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੬੮

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ:--

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਸੁਆਮੀ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੨੦
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰਣਾ ਸੁ ਆਪੇ ਕਰਣਾ ਮਸਲਤਿ ਕਾਹੂ ਦੀਨੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੩੫

ਕਬੀਰ, ਕਸਉਟੀ ਰਾਮ ਕੀ, ਝੂਠਾ ਟਿਕੈ ਨ ਕੋਇ ॥ ਰਾਮ ਕਸਉਟੀ ਸੋ ਸਹੈ, ਜੋ ਮਰਿਜੀਵਾ ਹੋਇ ॥੩੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਸਉਟੀ=(ਪਰਖ) ਕਸਵੱਟੀ। ਟਿਕੈ ਨ ਕੋਈ=ਕੋਈ ਟਿਕ (ਠਹਿਰ) ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਪਰਖ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦਾ। ਸੋ=ਉਹ। ਸਹੈ=ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਮਰਿ ਜੀਵਾ=ਮਰਜੀਉੜਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰਾਮ ਦੀ (ਪਰਖ)-ਕਸਵੱਟੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਝੂਠਾ (ਮਨੁੱਖ) ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦਾ)। ਰਾਮ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਉਹ (ਮਨੁੱਖ ਹੀ) ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਰ ਜੀਵੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।੩੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਰਾਮ ਦਾ ਭਗਤ ਅਖਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਪੂਰਾ ਉਤਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਹਰਖ ਸੋਗ ਨੂੰ ਸਮ ਕਰਕੇ ਸਹਾਰਨਾ ਕਠਿਨ ਖੇਲ ਹੈ।

ਮੌਤ ਦਾ ਵਿਆਪਣਾ, ਗਰੀਬੀ, ਦੁਖ ਆਦਿ ਦਾ ਵਾਪਰਨਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਹਾਰਨਾ ਇਹ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਸਵੱਟੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:–

ਸੰਪੈ ਦੇਖਿ ਨ ਹਰਖੀਐ ਬਿਪਤਿ ਦੇਖਿ ਨ ਰੋਇ ॥
ਜਿਉ ਸੰਪੈ ਤਿਉ ਬਿਪਤਿ ਹੈ, ਬਿਧ ਨੇ ਰਚਿਆ ਸੋ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੭

ਮਰਜੀਵੜੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕ ਜਾਣੂੰ ਹਨ:–

ਜੀਵਤ ਜੋ ਮਰੈ ਹਾਂ ॥ ਦੁਤਰੁ ਸੋ ਤਰੈ ਹਾਂ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੧੦

'ਜੀਵਤ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੋਇ' ਵਾਲਾ 'ਮਰਜੀਉੜਾ' ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ।

ਕਬੀਰ, ਊਜਲ ਪਹਿਰਹਿ ਕਾਪਰੇ, ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਹਿ ॥ ਏਕਸ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ, ਬਾਧੇ ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਂਹਿ ॥੩੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਪਹਿਰਹਿੰ, ਖਾਹਿੰ, ਜਾਹਿੰ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਊਜਲ=ਚਿਟੇ। ਪਹਿਰਹਿ=ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਪਰੇ=ਕਪੜੇ, ਪੋਸ਼ਾਕ। ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ=ਪਾਨ ਤੇ ਸੁਪਾਰੀਆਂ (ਦੇ ਬੀੜੇ)। ਖਾਹਿ=ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਧੇ=ਬੱਧੇ ਹੋਏ। ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਹਿ=ਜਮਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ) ਚਿਟੇ ਕਪੜੇ (ਪੋਸ਼ਾਕ)

ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ) ਪਾਨ (ਸੁਪਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਬੀੜੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। (ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ) ਇਕ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਜਮਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।੩੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਮਨੁੱਖ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਬਸ ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਫਿਰਨ ਹਿਤ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਪੜੇ ਪਾਂਦੇ, ਪਾਨ-ਸੁਪਾਰੀਆਂ ਖਾਂਦੇ, ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ, ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਟਹਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਇਹੋ ਕਿੱਤਾ ਹੈ:--

ਟੇਢੀ ਪਾਗ ਟੇਢੇ ਚਲੇ, ਲਾਗੇ ਬੀਰੇ ਖਾਨ ॥੨੪॥
ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਸਿਉ ਕਾਜੁ ਨ ਕਛੂਐ, ਮੇਰੋ ਕਾਮੁ ਦੀਵਾਨ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੨੪

ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਪਾਸ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਹਲਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੀਵਨ ਭਰ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ:--

ਦੀਨੁ ਬਿਸਾਰਿਓ ਰੇ ਦਿਵਾਨੇ, ਦੀਨੁ ਬਿਸਾਰਿਓ ਰੇ ॥
ਪੇਟੁ ਭਰਿਓ ਪਸੂਆ ਜਿਉ ਸੋਇਓ, ਮਨੁਖੁ ਜਨਮੁ ਹੈ ਹਾਰਿਓ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੦੫

ਕਬੀਰ, ਬੇੜਾ ਜਰਜਰਾ, ਫੂਟੇ ਛੇਂਕ ਹਜਾਰ ॥ ਹਰੂਏ ਹਰੂਏ ਤਿਰਿ ਗਏ, ਡੂਬੇ ਜਿਨਿ ਸਿਰਿ ਭਾਰ ॥੩੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੇੜਾ=(ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਬੇੜਾ) ਜਹਾਜ਼। ਜਰ ਜਰਾ=ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ। ਫੂਟੇ=ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ। ਛੇਂਕ=ਛੇਕ, ਮੋਰੀਆਂ। ਹਜਾਰ=ਹਜ਼ਾਰਾਂ। ਹਰੂਏ ਹਰੂਏ=ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ, ਹਲਕੇ ਹਲਕੇ। ਤਿਰਿ ਗਏ=ਤਰ ਗਏ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ) ਬੇੜਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਛੇਕ (ਸੁਰਾਖ) ਫੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਡੁਬ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ (ਬੰਦੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ (ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ) ਤਰ ਗਏ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਸੀ; ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਗਏ।੩੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਜਰਜਰੇ ਬੇੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇ-ਸਮਝ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਛੇਕ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੇੜਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਸਵਾਰ ਤਰਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਭਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਲਦੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਤਰਨਾ ਵੀ ਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੁਬਣਾ ਹੀ ਡੁਬਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ

ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁਬਣਾ ਅਵਸ਼ਕ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹਾਡ ਜਰੇ ਜਿਉ ਲਾਕਰੀ, ਕੇਸ ਜਰੇ ਜਿਉ ਘਾਸ॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਰਤਾ ਦੇਖਿ ਕੈ, ਭਇਓ ਕਬੀਰੁ ਉਦਾਸੁ ॥੩੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਾਡ=ਹੱਡ, ਹੱਡੀਆਂ। ਜਰੇ=ਸੜਦੇ ਹਨ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਲਾਕਰੀ=ਲਕੜੀ। ਜਰਤਾ=ਸੜਦਾ, ਜਲਦਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਚੋਂ ਸੁਆਸ ਨਿਕਲਣ ਮਗਰੋਂ ਚਿਖਾ ਤੇ) ਹਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਲਕੜੀ (ਸੜਦੀ ਹੈ), ਕੇਸ ਘਾਹ ਵਾਂਗੂੰ ਸੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਗਤ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੜਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਕਬੀਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।੩੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਕਾਇਆ ਪਾਲੀ ॥
ਮਰਤੀ ਬਾਰ ਅਗਨਿ ਸੰਗਿ ਜਾਲੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੫

ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਖੁਆ ਕੇ ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅੰਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ:--

ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਮਰਦਨ ਅੰਗਾ ॥
ਸੋ ਤਨੁ ਜਲੈ ਕਾਠਿ ਕੈ ਸੰਗਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੫

ਚੇਤਨ-ਸਤਾ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੜ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਸ਼ਰ ਹੋਣਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੀ ਅਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ, ਚਾਮ ਲਪੇਟੇ ਹਾਡ ॥ ਹੈਵਰ ਊਪਰਿ ਛਤ੍ਰ ਤਰ, ਤੇ ਫੁਨਿ ਧਰਨੀ ਗਾਡ ॥੩੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗਰਬੁ=ਹੰਕਾਰ। ਚਾਮ ਲਪੇਟੇ ਹਾਡ=ਚੰਮ ਦੇ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਹੱਡਾਂ ਤੇ। ਹੈਵਰ ਊਪਰਿ=ਵਧੀਆ ਘੋੜੇ ਉਤੇ (ਸਵਾਰ)। ਛਤ੍ਰ ਤਰ=ਛੱਤਰ ਦੇ ਤਲੇ (ਹੇਠਾਂ)। ਤੇ=ਓਹ (ਮਨੁੱਖ)। ਫੁਨਿ=ਭੀ। ਧਰਨੀ=ਧਰਤੀ ਵਿਚ। ਗਾਡ=ਗੱਡੇ (ਦੱਬੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਚੰਮ ਦੇ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਹੱਡਾਂ (ਵਾਲੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਉਤੇ) ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। (ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ) ਵਧੀਆਂ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ (ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ) ਛੱਤਰ ਹੇਠ (ਸਿੰਘਾਸਨਾ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ) ਓਹ ਭੀ (ਅੰਤ) ਧਰਤੀ (ਭਾਵ ਕਬਰਾਂ) ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਗਏ।੩੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਧੀਆਂ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਛੱਤਰ ਝੁਲਦੇ ਸਨ, ਆਖਰ ਉਹ ਵੀ ਧਰਤੀ ਭਾਵ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਦਫਨਾਏ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਬਚਨ ਹਨ:—

ਪਾਸਿ ਦਮਾਮੇ ਛਤੁ ਸਿਰਿ, ਭੇਰੀ ਸਡੋ ਰਡ ॥
ਜਾਇ ਸੁਤੇ ਜੀਰਾਣ ਮਹਿ, ਥੀਏ ਅਤੀਮਾ ਗਡ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੦

ਸੋ, ਦੇਹ ਤੇ ਦੌਲਤ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਊਚਾ ਦੇਖਿ ਅਵਾਸੁ ॥ ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਭੁਇ ਲੇਟਣਾ, ਊਪਰਿ ਜਾਮੈ ਘਾਸੁ ॥੩੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੇਖਿ=ਵੇਖ ਕੇ। ਅਵਾਸੁ=ਘਰ, ਮਹਲ ਮੰਦਰ। ਆਜੁ ਕਾਲਿ=ਅਜ ਕਲ ਵਿਚ। ਭੁਇ=ਭੁੰਜੇ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ। ਜਾਮੈ=ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਉਗਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਚਾ ਮਹਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ) ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ (ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਹੀ) ਭੁੰਜੇ ਲੇਟਣਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ) ਉਤੇ ਘਾਹ ਜੰਮ ਪਏਗਾ।੩੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਮਕਾਨ, ਉਚੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ:—

ਊਚੇ ਮੰਦਰ ਸਾਲ ਰਸੋਈ ॥ ਏਕ ਘਰੀ ਫੁਨਿ ਰਹਨੁ ਨ ਹੋਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੯੪

ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਦਰ ਚੇਤਨ-ਸਤਾ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਸਰੀਰ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

ਫਰੀਦਾ ਮਹਲ ਨਿਸਖਣ ਰਹਿ ਗਏ, ਵਾਸਾ ਆਇਆ ਤਲਿ ॥
ਗੋਰਾਂ ਸੇ ਨਿਮਾਣੀਆ, ਬਹਸਨਿ ਰੂਹਾਂ ਮਲਿ ॥
ਆਖੀਂ ਸੇਖਾਂ ਬੰਦਗੀ, ਚਲਣੁ ਅਜੁ ਕਿ ਕਲਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੨

ਸਖਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਤ ਟਿਕਾਣਾ ਤਾਂ ਕਬਰ ਜਾਂ ਚਿਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਚੇ ਮਹਲ ਮੰਦਰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥

ਕਬੀਰ, ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ, ਰੰਕੁ ਨ ਹਸੀਐ ਕੋਇ॥ ਅਜਹੁ ਸੁ ਨਾਉ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮਹਿ, ਕਿਆ ਜਾਨਉ ਕਿਆ ਹੋਇ॥੩੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰੰਕੁ=ਕੰਗਾਲ। ਅਜਹੁ=ਅਜੇ। ਨਾਉ=ਬੇੜੀ (ਨਾਉ ਨੂੰ ਨਾਉਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ)। ਸਮੁਦ੍ਰ ਮਹਿ=ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਅਤੇ) ਕਿਸੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ (ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਤੇ) ਹਸਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ (ਭਾਵ ਮਖੌਲ ਨਹੀਂ ਉਡਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ)। ਅਜੇ ਤਾਂ ਬੇੜੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ (ਕੀ ਪਤਾ ਕਲ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋਣੀ ਹੈ)।੩੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰੇ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਸੀ ਉਡਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕੀ ਪਤਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਿਪਤਾ ਵਾਲੀ ਘੜੀ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਆ ਪਵੇ। ਸੋ, ਕਿਸੇ ਕੰਗਾਲ, ਲੰਗੜੇ, ਕਾਣੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅੰਗ ਹੀਣ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਾਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੇਧ ਦਿਤੀ ਹੈ:--

ਕਿਰਤੁ ਪਇਆ ਨਹ ਮੇਟੈ ਕੋਇ ॥ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਆ ਆਗੈ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੫੪

ਕਬੀਰ, ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ, ਦੇਹੀ ਦੇਖਿ ਸੁਰੰਗ ॥ ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਤਜਿ ਜਾਹੁਗੇ, ਜਿਉ ਕਾਂਚੁਰੀ ਭੁਯੰਗ ॥੪੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਰੰਗ=ਸੁੰਦਰ ਰੰਗ ਵਾਲੀ, ਸੋਹਣੀ। ਆਜੁ ਕਾਲਿ=ਅਜ ਕਲ ਵਿਚ (ਛੇਤੀ ਹੀ)। ਤਜਿ ਜਾਹੁਗੇ=ਛਡ ਜਾਉਗੇ। ਕਾਂਚੁਰੀ=ਕੁੰਜ। ਭੁਯੰਗ=ਸੱਪ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਦੇਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਅਜ ਕਲ ਵਿਚ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ) ਛੱਡ ਜਾਉਗੇ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਕੁੰਜ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੪੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਦੇਹੀ ਉਤੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨੋ ਹੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੱਪ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਪ ਕੁੰਜ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਅਗੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਨੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਜਾ ਵਸਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ

ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਕਾਇਆ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ੳ. ਤੂ ਕਾਇਆ ਮੈ ਰੁਲਦੀ ਦੇਖੀ, ਜਿਉ ਧਰ ਊਪਰਿ ਛਾਰੋ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੫੪

ਅ. ਆਗੈ ਸਰਪਰ ਜਾਣਾ, ਜਿਉ ਮਿਹਮਾਣਾ, ਕਾਹੇ ਗਾਰਬੁ ਕੀਜੈ ॥
ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਦਰਗਹ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ, ਨਾਮੁ ਤਿਸੈ ਕਾ ਲੀਜੈ ॥ [ਪੰਨਾ ਪ੭੯

ਜਿੰਦ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਥ ਵੀ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ:–

ਕਾਇਆ ਹੰਸ ਕਿਆ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ, ਜਿ ਪਇਆ ਹੀ ਛਡਿ ਜਾਇ ॥
ਏਸ ਨੋ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਕਿ ਖਵਾਲੀਐ, ਜਿ ਚਲਦਿਆ ਨਾਲਿ ਨ ਜਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੧੧

ਕਬੀਰ, ਲੂਟਨਾ ਹੈ ਤ ਲੂਟਿ ਲੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਹੈ ਲੂਟਿ ॥ ਫਿਰਿ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਹੁਗੇ, ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਹਿੰਗੇ ਛੂਟਿ ॥੪੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਲੂਟਨਾ ਹੈ=(ਜੇ) ਲੁਟਣਾ ਹੈ। ਤ=ਤਾਂ। ਲੂਟਿ ਲੈ=ਲੁਟ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲੈ। ਲੂਟਿ=ਲੁਟ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਾਹਿੰਗੇ ਛੂਟਿ=ਛੁਟ, ਨਿਕਲ ਜਾਣਗੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈਓ!) ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਲੁੱਟ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੇ ਲੁਟਣਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਹੈ) ਲੁੱਟ ਲਵੋ। (ਜੇ ਹੁਣ ਨਾ ਲੁੱਟੋਗੇ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਜਦੋਂ) ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲ ਜਾਣਗੇ ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਪਛਤਾਂਦੇ ਰਹੋਗੇ (ਭਾਵ ਹੱਥ ਮਲਦੇ ਰਹੋਗੇ)।੪੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਲ ਧਨ ਦੀ ਲੁਟ ਪਾ ਕੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰਨ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਵਗਣਾ ਦੀ ਗਠੜੀ ਚੁਕਣ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਹੈ; ਪਰ ਗੁਣ ਵਿਹਾਝਣ ਜਾਂ ਆਤਮਿਕ ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਢਿਲਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਲੁੱਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ?

ਜਾਗਤੁ ਸੋਇਆ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥
ਮਾਲੁ ਧਨੁ ਜੋਰਿਆ, ਭਇਆ ਪਰਾਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੯੨

ਭਗਤ ਜੀ, ਜੀਵ ਨੂੰ "ਉਦਮੁ ਕਰਿ ਹਰਿ ਜਾਪਣਾ, ਵਡਭਾਗੀ ਧਨੁ ਖਾਟਿ" ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੇ ਜੀਵ ! ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਅਰੋਗ ਹੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰ ਲੈ। ਜਦੋਂ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਲੁਟ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਂਗਾ। ਸੋ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਹਨ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿੰਦ ਚੋਂ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲਣ ਪਿਛੋਂ ਸਿਵਾਏ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਲੇ ਪਏਗਾ।

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਕੋਈ ਨ ਜਨਮਿਓ, ਅਪਨੈ ਘਰਿ ਲਾਵੈ ਆਗਿ ॥ ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ ਜਾਰਿ ਕੈ, ਰਹੈ ਰਾਮ ਲਿਵ ਲਾਗਿ ॥੪੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਆਗਿ=ਅੱਗ। ਪਾਂਚਉ=ਪੰਜੇ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ)। ਲਰਿਕਾ=ਮਨ ਰੂਪ ਲੜਕਾ। ਜਾਰਿ ਕੈ=ਸਾੜ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੰਮਿਆ (ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਅਗ ਲਾ ਦੇਵੇ (ਭਾਵ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇ)। (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਲੜਕਾ) ਸਾੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ (ਅਨੰਦਤ ਹੋਇਆ) ਰਹੇ।੪੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਉਤਮ ਜਨ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਅਪਣਤ ਸਾੜ ਦੇਵੇ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ ਨੂੰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਪਰਾਇਣ ਹੋਇਆ ਰਹੇ, ਅਜਿਹਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਲੜਕਾ ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ ਸਥਿਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਗ ਲਾਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾਣਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ।

ਨੋਟ- ਇਥੇ ਸ਼ਬਦ 'ਲਰਿਕਾ' ਹੈ 'ਲਰਿਕੇ' ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਜ ਲੜਕੇ ਬਣਾਉਣੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਵੇਖੋ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੮੩ ਵਿਚ ''ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕੇ ਮਾਰਿ ਕੈ...'' ਸਪਸ਼ਟ ਬਹੁ-ਵਚਨੀ ਸੰਗਿਆ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹਨ।

ਕੋ ਹੈ ਲਰਿਕਾ ਬੇਚਈ, ਲਰਿਕੀ ਬੇਚੈ ਕੋਇ ॥ ਸਾਝਾ ਕਰੈ ਕਬੀਰ ਸਿਉ, ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਬਨਜੁ ਕਰੇਇ ॥੪੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਲਰਿਕਾ=ਲੜਕਾ, ਪੁਤਰ (ਭਾਵ ਮਨ)। ਬੇਚਈ=ਵੇਚਦਾ ਹੈ। ਲਰਿਕੀ=ਲੜਕੀ, ਧੀ (ਭਾਵ ਬੁੱਧੀ)। ਸਾਝਾ=ਸਾਂਝਾ। ਸਿਉ=ਨਾਲ। ਬਨਜ=ਵਣਜ, ਵਾਪਾਰ।੪੩।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਜੀਵ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਰੂਪੀ) ਪੁਤਰ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੜਕੀ (ਭਾਵ ਬੁਧੀ ਗੁਰੂ ਅਗੇ) ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਕਬੀਰ ਨਾਲ (ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ) ਸਾਂਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ (ਉਹ) ਹਰੀ ਨਾਲ ਵਣਜ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।੪੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਮਨੁ ਬੇਚੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥ ਤਿਸੁ ਸੇਵਕ ਕੈ ਕਾਰਜ ਰਾਸਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੮੩

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਮਨ ਰੂਪੀ ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਲੜਕੀ ਵੇਚ ਕੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਾਸਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣੀ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਗਲ ਨਹੀਂ:-

ਇਹੁ ਵਾਪਾਰੁ ਵਿਰਲਾ ਵਾਪਾਰੈ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੮੩

ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਖ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਇਹ ਚੇਤਾਵਨੀ, ਮਤ ਸਹਸਾ ਰਹਿ ਜਾਇ ॥
ਪਾਛੈ ਭੋਗ ਜੁ ਭੋਗਵੇ, ਤਿਨ ਕੋ ਗੁੜੁ ਲੈ ਖਾਹਿ ॥੪੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚੇਤਾਵਨੀ=ਯਾਦ ਕਰਾਉਣਾ, ਵਾਰਨਿੰਗ। ਮਤ=ਮਤਾਂ। ਸਹਸਾ=ਸੰਸਾ, ਭਰਮ। ਪਾਛੈ=ਪਿਛੇ, ਗੁਜ਼ਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ। ਭੋਗ=(ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਭੋਗ। ਭੋਗਵੇ=ਭੋਗੇ ਹਨ। ਤਿਨ ਕੋ=ਉਨ੍ਹਾਂ (ਭੋਗਾਂ) ਦੇ(ਖਦਲੇ)। ਗੁੜੁ ਲੈ ਖਾਹਿ=ਗੁੜ ਲੈ ਕੇ ਖਾਵੇ, (ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਗੁੜ ਦਾ ਝੂੰਗਾ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲੇ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਜੀਵ!) ਮਤ (ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, (ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ) ਇਹ ਚਿਤਾਵਨੀ ਹੈ (ਮਤਾਂ ਤੂੰ ਮੁਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇਂ, ਜੋ) ਭੋਗ ਤੂੰ ਪਿਛੇ ਭੋਗੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁੜ ਲੈ ਕੇ ਖਾਵੇਂ (ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸ਼ਾਇਦ ਗੁੜ ਵੀ ਨਾ ਲਭੇ)।੪੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਭੁਲੜ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਬਰਬਾਦ ਨਾ ਕਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਮੁਲ ਰਤਾ ਜਿਹਾ ਭਾਵ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਪਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਭਾਵ ਭੋਗ ਤੁਛ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਵੀ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਹੈ। ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਕੌੜੱਤਣ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਨਾਮ ਰੂਪ ਗੁੜ ਖਾ ਲੈ, ਇਸ ਲਈ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਕਰ ਜਿਹੜਾ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਆਵੇ:-

ਏਕੋ ਚੇਤਿ ਗਵਾਰ ਕਾਜਿ ਤੇਰੈ ਆਵਈ ॥
ਹਰਿਹਾਂ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਤਨੁ ਛਾਰੁ, ਬ੍ਰਿਥਾ ਸਭੁ ਜਾਵਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੩

ਕਬੀਰ ਮੈ ਜਾਨਿਉ ਪੜਿਬੋ ਭਲੋ, ਪੜਿਬੇ ਸਿਉ ਭਲ ਜੋਗੁ॥
ਭਗਤਿ ਨ ਛਾਡਉ ਰਾਮ ਕੀ, ਭਾਵੈ ਨਿੰਦਉ ਲੋਗੁ ॥੪੫॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਪੜਿਬੋ=ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ। ਭਲੋ=ਭਲਾ, ਚੰਗਾ। ਸਿਉ=ਨਾਲੋਂ।

ਜੋਗ=ਜੁੜਨਾ, ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ। ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ। ਭਾਵੈ=ਭਾਵੇ, ਚਾਹੇ। ਨਿੰਦਉ ਲੋਗੁ= ਲੋਕ ਪਿਆ ਨਿੰਦੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ (ਇਹ) ਜਾਣਿਆ ਸੀ (ਕਿ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਚਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਦਾ) ਪੜ੍ਹਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। (ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਵਿਚਾਰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਚੋਂ ਉਠਿਆ ਕਿ) ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਜੋਗ (ਕਰਨਾ) ਚੰਗਾ ਹੈ। (ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ) ਰਾਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਛਡਾਂਗਾ ਚਾਹੇ ਲੋਕ (ਜੁਲਾਹਾ ਜੁਲਾਹਾ ਆਖਕੇ ਮੇਰੀ) ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ।੪੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਸਦਕਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਾਨ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਉਠਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਦੂਜਾ ਫੁਰਨਾ ''ਜੋਗੀ ਕਹਹਿ ਜੋਗੁ ਭਲ ਮੀਠਾ, ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਭਾਈ' (ਪੰ. ੩੩੪)। ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤਾਂ ਵਾਲੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਜੋਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਰਿਧੀ; ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੁਕਤੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਵਲ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਉਤਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਜੋਗ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਆ ਕਰੇ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਛਡਾਂਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:–

ਇਕੁ ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡਉ ਗੁਰਹਿ ਗਾਰਿ ॥
ਮੋ ਕਉ ਘਾਲਿ ਜਾਰਿ ਭਾਵੈ ਮਾਰਿ ਡਾਰਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੯੪

ਕਬੀਰ, ਲੋਗੁ ਕਿ ਨਿੰਦੈ ਬਪੁੜਾ, ਜਿਹ ਮਨਿ ਨਾਹੀ ਗਿਆਨੁ ॥ ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਰਵਿ ਰਹੇ, ਅਵਰ ਤਜੇ ਸਭ ਕਾਮ ॥੪੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਿ ਨਿੰਦੈ=ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?। ਬਪੁੜਾ=ਵਿਚਾਰਾ। ਜਿਹ ਮਨਿ=ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ। ਗਿਆਨੁ=ਚੰਗੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ, ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ। ਰਵਿ ਰਹੇ=ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਵਰ=ਹੋਰ। ਤਜੇ ਸਭ ਕਾਮ=ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛਡ ਦਿਤੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਲੋਗ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਰਬੀ) ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ?। ਕਬੀਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ

ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਹੋਰ ਸਾਰੇ (ਸੰਸਾਰਕ) ਕੰਮ (ਇਸ ਨੇ) ਛਡ ਦਿਤੇ ਹਨ।੪੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਵਲੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦਾ ਓਦੋਂ ਮੁਲ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤਾਈ ਤੇ ਜੋਗ ਦੋਹਾਂ ਮਾਰਗਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਸਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਰੰਭਕ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ''ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਕਉ ਸਭੁ ਕੋ ਹਸਨੇਹਾਰੁ॥'' ਸੋ, ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਾਰ ਕਿਥੇ? ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

> **ਨਿੰਦਉ ਨਿੰਦਉ ਮੋ ਕਉ ਲੋਗੁ ਨਿੰਦਉ ॥**
> **ਨਿੰਦਾ ਜਨ ਕਉ ਖਰੀ ਪਿਆਰੀ ॥ ਨਿੰਦਾ ਬਾਪੁ ਨਿੰਦਾ ਮਹਤਾਰੀ ॥...** [ਪੰਨਾ ੩੩੯

ਰਬੀ-ਭਗਤ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਕਹੇ, ਚੰਗਾ ਕਹੇ, ਕੋਈ ਫੁਲ ਮਾਰੇ, ਕੋਈ ਵਟੇ ਮਾਰੇ, ਕੋਈ ਭੂਤਨਾ ਕਹੇ, ਕੋਈ ਬੇਤਾਲਾ ਕਹੇ, ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਕ ਸਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਪਰਦੇਸੀ ਕੈ ਘਾਘਰੈ, ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਲਾਗੀ ਆਗਿ॥
ਖਿੰਥਾ ਜਲਿ ਕੋਇਲਾ ਭਈ, ਤਾਗੇ ਆਂਚ ਨ ਲਾਗ ॥੪੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਰਦੇਸੀ=ਭਾਵ ਜੀਵ। ਘਾਘਰੈ=ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘਘਰੇ ਨੂੰ। ਚਹੁ ਦਿਸਿ=ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ। ਆਗਿ=ਅੱਗ। ਖਿੰਥਾ=ਗੋਦੜੀ। ਜਲਿ=ਸੜ ਕੇ। ਕੋਇਲਾ=ਕਾਲੀ ਸੁਆਹ। ਤਾਗੇ=ਧਾਗੇ ਨੂੰ (ਸੂਖਮ ਭਾਵ ਚੇਤੰਨ-ਸਤਾ ਨੂੰ)। ਆਂਚ=ਸੇਕ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਰੂਪ) ਪਰਦੇਸੀ ਦੇ (ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ) ਘਘਰੇ ਨੂੰ ਚਾਰੋ ਪਾਸਿਓ ਅਗ ਲਗ ਗਈ। (ਉਸ ਅਗ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਰੂਪ) ਗੋਦੜੀ (ਸੜ ਕੇ ਕੋਇਲਾ ਹੋ ਗਈ ਭਾਵ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ), ਪ੍ਰੰਤੂ ਤਾਗੇ ਨੂੰ ਸੇਕ (ਤਕ ਵੀ) ਨਾ ਲੱਗਾ (ਭਾਵ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਜੋ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਸੀ, ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚ ਗਈ)।੪੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਦੀ

ਅਬਿਨਾਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲਕੜਾਂ ਦੀ ਚਿਖਾ ਉਤੇ ਪਾ ਕੇ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਓਂ ਤੋਂ ਅਗ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਗ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਤਾਰੋ (ਸਮ ਸੂਖਮ ਆਤਮਾ ਜੋ ਅਛਲ-ਅਛੇਦ ਹੈ ਉਸ) ਨੂੰ ਅਗ ਨਹੀਂ ਛੋਂਹਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤਰ ਕੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਅਗ ਸਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੰਮਣਾ ਮਰਣਾ ਸੜਨਾ ਦੇਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਅਮਰ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਖਿੰਥਾ ਜਲਿ ਕੋਇਲਾ ਭਈ, ਖਾਪਰੁ ਫੂਟਮ ਫੂਟ ॥
ਜੋਗੀ ਬਪੁੜਾ ਖੇਲਿਓ, ਆਸਨਿ ਰਹੀ ਬਿਭੂਤਿ ॥੪੮॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਫੁਟਕਲ: ਕਈ ਟੀਕਾਕਾਰ 'ਫੂਟਮਫੂਟ' ਨੂੰ 'ਫੂਟ ਮਫੂਟ' ਪਦ ਛੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ 'ਫੂਟਮ ਫੂਟ' ਉਚਾਰਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਖਿੰਥਾ=ਗੋਦੜੀ (ਦੇਹੀ)। ਜਲਿ=ਸੜ ਕੇ। ਕੋਇਲਾ ਭਈ=ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ। ਖਾਪਰੁ=ਖੱਪਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਘਰੋਂ ਘਰੀਂ ਭਿਛਿਆ ਮੰਗ ਕੇ ਛਕਦਾ ਹੈ। ਫੂਟਮ ਫੂਟ=ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੋਗੀ=ਜੀਵਾਤਮਾ। ਬਪੁੜਾ=ਵਿਚਾਰਾ। ਖੇਲਿਓ=ਖੇਡ ਗਿਆ। ਆਸਨਿ=ਆਸਣ ਉਤੇ। ਰਹੀ ਬਿਭੂਤਿ=ਸੁਆਹ ਰਹਿ ਗਈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਗੋਦੜੀ ਰੂਪ ਦੇਹੀ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਖਪਰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੀਵਾਤਮਾ ਵਿਚਾਰਾ (ਜੀਵਨ ਬਾਜ਼ੀ) ਖੇਡ ਗਿਆ, (ਪਿਛੇ) ਆਸਣ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।੪੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੋਗੀ ਦਾ ਰੂਪਕ ਖਿੰਥਾ ਤੇ ਖਪਰ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਪ੍ਰਕਰਣ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾ ਜੀਵ 'ਅਟੁਟ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਹ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਈ ਭਾਵ ਦੇਹ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ, ਜੀਵਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਖੇਡ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਜੀਵਾਤਮਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਿਛੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਆਹ ਹੀ ਬਚੀ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਇਉਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:-

ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ (ਖਿੰ) ਅਕਾਸ (ਥਾ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਔਰ (ਜਲ) ਪਾਨੀ (ਕੁਇਲਾ) ਅਗਨੀ ਆਦੀ ਪਾਂਚ ਤਤੋਂ ਕਰ ਜੋ ਦੇਹ ਉਪਜੀ ਹੈ ਸੋ ਏਕ ਖਪਰ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ ਤਿਸ ਖਪਰ ਕੋ ਜੋ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਜੋਗੀ ਅਫੂਟ ਜਾਨਤਾ ਥਾ ਸੋ ਜਬ ਫੂਟ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ ਮ੍ਰਿਤ ਭਯਾ।

ਸੋ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਜੋਗੀ ਵਿਚਾਰਾ ਚਾਰ ਦਿਨ ਖੇਲ ਕਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪੀਛੇ ਤਿਸ ਕੇ ਆਸਨ ਮੈ ਬਿਭੂਤੀ ਪੜੀ ਰਹੀ ਭਾਵ ਮ੍ਰਿਤ ਹੋਏ ਸੇ ਧਨਾਦੀ ਈਸ੍ਵਰਜ ਪੜਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਤਾ ਹੈ ਵਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਆਸਨ ਮੈ ਇਛਾ ਰੂਪੀ ਬਿਭੂਤ ਬਨੀ ਰਹੀ ਇਸੀ ਤੇ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਔਰ ਸਰੀਰੋਂ ਮੈ ਖੇਲਤਾ ਭਯਾ ਭਾਵ ਯੇਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੂਆ ਜੀਵ ਚੌਰਾਸੀ ਮੈ ਰਹਿਤਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਥੋਰੈ ਜਲਿ ਮਾਛੁਲੀ, ਝੀਵਰਿ ਮੇਲਿਓ ਜਾਲੁ ॥ ਇਹ ਟੋਘਨੈ ਨ ਛੂਟਸਹਿ, ਫਿਰਿ ਕਰਿ ਸਮੁੰਦੁ ਸਮ੍ਹਾਲਿ॥੪੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਥੋਰੈ ਜਲਿ=ਥੋੜੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ। ਮਾਛੁਲੀ=ਮਛੀ। ਝੀਵਰ=ਮਛੀਆਂ ਫੜਨ ਵਾਲਾ। ਮੇਲਿਓ ਜਾਲ=ਜਾਲ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਟੋਘਨੈ=ਇਸ ਟੋਏ ਵਿਚ। ਨ ਛੂਟਸਹਿ=(ਤੂੰ) ਨਹੀਂ ਛੁੱਟ ਸਕੇਂਗੀ, ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੇਂਗੀ। ਫਿਰਿ=ਮੁੜ ਕੇ। ਸਮੁੰਦੁ=ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ। ਸਮਾਲਿ=ਸੰਭਾਲ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ) ਮੱਛੀ ਥੋੜੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ) ਝੀਵਰ (ਮਾਰ ਕੇ) ਜਾਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਫੜ ਸਕਦਾ ਹੈ)। (ਹੇ ਮੱਛੀ! ਤੂੰ) ਇਸ ਟੋਏ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ (ਝੀਵਰ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ) ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੇਂਗੀ (ਇਸ ਲਈ) ਮੁੜ ਕੇ (ਉਸੇ) ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ (ਜਿਥੇ ਤੇਰਾ ਜੀਵਨ ਹੈ)।੪੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਛੀ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਤਾਂ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਕਾਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਾਲ ਵੀ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚੋਂ ਬੱਚ ਕੇ ਨਿੰਕਲਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੋਛੇ ਆਸਰੇ ਛੋੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਭਾਵ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ, ਜੋ ਸਭ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚਕਰ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇਂਗਾ।

ਕਬੀਰ, ਸਮੁੰਦੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਜਉ ਅਤਿ ਖਾਰੋ ਹੋਇ ॥ ਪੋਖਰਿ ਪੋਖਰਿ ਢੂਢਤੇ, ਭਲੋ ਨ ਕਹਿ ਹੈ ਕੋਇ ॥੫੦॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਉ=ਜੇਕਰ, ਭਾਵੇਂ। ਅਤਿ ਖਾਰੋ=ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਾਰਾ (ਕਠਿਨ)। ਪੋਖਰਿ ਪੋਖਰਿ=ਹਰੇਕ ਛੱਪੜ ਵਿੱਚ । ਢੂਢਤੇ=ਢੂੰਢਦਿਆਂ । ਭਲੋ=ਚੰਗਾ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮੱਛੀ ! ਤੈਨੂੰ) ਸਮੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਛਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਭਾਵੇਂ (ਉਹ) ਅਤਿ ਖਾਰਾ (ਅਥਵਾ ਕਠਿਨ) ਭੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਛੱਪੜ

ਵਿਚ (ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਪਾਣੀ) ਢੂੰਡਦਿਆਂ ਕੋਈ ਇਸ (ਗਲ) ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ।੫੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਲਈ ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਫਿਰਨਾ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤਕਣਾ "ਨਰਕਿ ਸੁਰਗਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਅਉਤਾਰ" ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਖਾਰਾ ਭਾਵ ਕਠਿਨ ਹੈ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚਟਣ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲੀ ਮੋਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ। ਛਪੜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਚਿਕੜ ਹੀ ਲਭਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ, ਗਣੇਸ਼ ਆਦਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਟੇਕ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਹੈ।

ਆਮ ਲੋਕੀ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਵਰਤ, ਚੌਥ ਨੂੰ ਗਣੇਸ਼ ਦਾ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ, ਨੌ-ਰਾਤੇ, ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਇਕਦਾਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ, ਮੰਗਲਵਾਰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦਾ ਵਰਤ ਰਖਣਾ, ਕਿਹੜਾ ਰਾਮ ਭਗਤ ਇਸ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਰਮ ਕਹੇਗਾ? ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਨਿਗੁਸਾਂਏਂ ਬਹਿ ਗਏ, ਥਾਂਘੀ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਦੀਨ ਗਰੀਬੀ ਆਪੁਨੀ, ਕਰਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੫੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਿਗੁਸਾਂਏਂ=ਨਿਖਸਮੇਂ। ਬਹਿ ਗਏ=ਵਹਿ ਗਏ, ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। ਥਾਂਘੀ= ਥੰਮਣ ਵਾਲਾ ਮਲਾਹ। ਦੀਨ=ਦੀਨਤਾ, ਨਿਮਰਤਾ। ਆਪੁਨੀ=ਆਪਣੀ (ਬਣਾਈ ਰਖਣੀ)। ਕਰਤੇ=ਕਰਦਿਆਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਨਿਖਸਮੇ (ਨਿਗੁਰੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ) ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਥੰਮਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਯਾਦ ਰਖੋ) ਆਪਣੀ ਦੀਨਤਾ ਤੇ ਗਰੀਬੀ (ਚੰਗੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ) ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਜੋ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ) ਉਹ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।੫੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬੇੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਲ੍ਹਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਤਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਦੀਨਤਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਦਾ

ਲੜ ਫੜਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਗੋਤਿਆਂ ਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰੋਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ:-

> **ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ ॥**
> **ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ ਨਾਮ ਧਨੁ ਦੇਇ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਵਡਭਾਗੀ ਹੇ ॥**
> **ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਾ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰੈ,**
> **ਨਾਨਕ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ ਜੀਅ ਨਾਲਿ ਸਮਾਰੈ ॥** [ਪੰਨਾ ੨੮੬

ਨਿਗੁਸਾਇਆਂ ਭਾਵ ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੁਰਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

> **ਜੇ ਲਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਭੋਗ ਕਰਹਿ, ਨਵ ਖੰਡ ਰਾਜੁ ਕਮਾਹਿ ॥**
> **ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਵਈ, ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹਿ ॥**
> [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩- ਪੰਨਾ ੨੬

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਝੂਠੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ :-

੧- ਜੜੀ ਬੂਟੀ ਜੇ ਜੀਵੀਐ ਕਿਉ ਮਰੈ ਧਨੰਤਰੁ।
੨- ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਬਾਜੀਗਰਾ ਓਇ ਭਵਹਿ ਦਿਸੰਤਰੁ।
੩- ਰੁਖੀ ਬਿਰਖੀ ਪਾਈਐ ਕਾਸਟ ਬੈਸੰਤਰੁ।
੪- ਮਿਲੈ ਨ ਵੀਰਾਰਾਧੁ ਕਰਿ ਠਗ ਚੋਰ ਨ ਅੰਤਰੁ।
੫- ਮਿਲੈ ਨ ਰਾਤੀ ਜਾਗਿਆਂ ਅਪਰਾਧ ਭਵੰਤਰੁ।
੬- ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਮਰੰਤਰੁ।

(੧) ਜੇ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ (ਦਵਾਵਾਂ) ਨਾਲ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤੀ ਜੀਵਨ) ਜੀਉ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਕਿਉਂ ਮਰਦਾ?

(੨) ਜੇ ਤੰਤਰਾਂ ਮੰਤਰਾਂ (ਜਾਦੂਆਂ) ਨਾਲ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ-ਮਕੁਤੀ ਜੀਵਨ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ) ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਕਿਉਂ ਦੇਸ਼ਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ (ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੇ) ਫਿਰਦੇ?

(੩) ਜੇ ਰੁੱਖਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ (ਨਾਲ ਟੰਗੀਦਿਆਂ, ਜਾਂ ਤੁਲਸੀ ਪਿੱਪਲ ਆਦਿ ਪੂਜਿਆਂ ਮੁਕਤੀ) ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ ਤਾਂ ਕਾਠ ਨੂੰ ਅੱਗ (ਕਿਉਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਕਾਠ ਆਪ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਪਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)।

(੪) ਭੂਤ ਸੇਵਿਆਂ (ਮੁਕਤੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਚੋਰ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਭੂਤ ਸੇਵੀ, ਚੋਰ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਛ ਫਰਕ ਨਹੀਂ, ਭੂਤ ਸੇਵੀ ਠੱਗੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਧਨ

ਮੁਛ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)।

(੫) ਰਾਤ ਜਾਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਅਪਰਾਧੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭੱਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਚੋਰ, ਜਾਰ, ਜੁਆਰ, ਰਾਤ ਜਾਗ ਕੇ ਹੀ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

(੬) ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਅਮਰ ਹਨ ਤੇ ਅਮਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ- ਜੁ ਆਪ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਅਮਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਿੱਕੂੰ ਅਮਰ ਤੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਮੁਕਤ ਤੇ ਅਮਰ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਇਹ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਬੈਸਨਉ ਕੀ ਕੂਕਰਿ ਭਲੀ, ਸਾਕਤ ਕੀ ਬੁਰੀ ਮਾਇ॥ ਓਹੁ ਨਿਤ ਸੁਨੈ ਹਰਿਨਾਮ ਜਸੁ, ਉਹ ਪਾਪ ਬਿਸਾਹਨ ਜਾਇ॥੫੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਬੈਸਨਉ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ । ਕੂਕਰਿ=ਕੁੱਤੀ । ਭਲੀ=ਚੰਗੀ । ਸਾਕਤ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ, ਰਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ। ਬੁਰੀ=ਭੈੜੀ, ਮੰਦਭਾਗਣ। ਮਾਇ=ਮਾਂ। ਓਹੁ=ਉਹ (ਭਗਤ) । ਉਹ=(ਸਾਕਤ ਦੀ ਮਾਂ) । ਬਿਸਾਹਨ ਜਾਇ=ਵਿਹਾਝਣ, ਖ਼ਰੀਦਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਬੈਸਨੋ (ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ) ਦੀ ਕੁਤੀ ਚੰਗੀ (ਵਡਭਾਗਣਿ ਹੈ, ਪਰ) ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਮਾਂ ਭੈੜੀ (ਮੰਦ ਭਾਗਣਿ) ਹੈ (ਕਿਉਂ?) ਓਹੁ (ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ ਨਿਤ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਸ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੀ ਕੁਤੀ ਭੀ ਰੋਜ਼ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਮਾਂ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੀ ਉਹ ਪਾਪ ਖ਼ਰੀਦਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।੫੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਥੇ ਬੈਸਨੋ ਨੂੰ ਇਕ ਫ਼ਿਰਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਨਾ। ਇਥੇ ਬੈਸਨੋ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਭਗਤ:-

ਬੈਸਨੋ ਸੋ ਜਿਸੁ ਊਪਰਿ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ॥
ਬਿਸਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਹੋਇ ਭਿੰਨ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੭੪

ਗਲ ਸਾਰੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੇ ਕੁਸੰਗਤ ਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਚ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਤੀ ਵੀ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਆਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਕੁਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੁਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ

ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਮੰਦਭਾਗਣਿ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਪ ਖ਼ਰੀਦਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।* ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਊਤਮ ਸੰਗਤਿ ਊਤਮੁ ਹੋਵੈ ॥ ਗੁਣ ਕਉ ਧਾਵੈ, ਅਵਗਣ ਧੋਵੈ॥" (ਪੰਨਾ ੪੧੪) ਵੇਖੋ ਗਨਿਕਾ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੇ ਮੇਲ ਨੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਕਬੀਰ, ਹਰਨਾ ਦੂਬਲਾ, ਇਹੁ ਹਰੀਆਰਾ ਤਾਲੁ ॥ ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ ਏਕੁ ਜੀਉ, ਕੇਤਾ ਬੰਚਉ ਕਾਲੁ ॥੫੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਰਨਾ=ਹਰਨ। ਦੂਬਲਾ=ਕਮਜ਼ੋਰ। ਇਹੁ=(ਇਹ) ਜਗਤ। ਹਰੀਆਰਾ ਤਾਲੁ=ਹਰਿਆਵਲ ਵਾਲਾ ਤਾਲਾਬ ਹੈ। ਅਹੇਰੀ=ਸ਼ਿਕਾਰੀ। ਜੀਉ=ਜਿੰਦ। ਕੇਤਾ ਕਾਲੁ=ਕਿਤਨਾ ਕੁ (ਚਿਰ)। ਬੰਚਉ=ਮੈਂ ਬਚ ਸਕਾਂਗਾ। ਕਾਲੁ=ਮੌਤ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਰੂਪੀ) ਹਰਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਗਤ ਰੂਪੀ ਤਾਲਾਬ ਹਰਿਆਵਲ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਥੇ ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਹੈ)। (ਇਥੇ) ਲਖਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹਨ ਪਰ (ਮੈਂ) ਜੀਵ ਵਿਚਾਰਾ ਇਕ (ਇਕੱਲਾ) ਹਾਂ। (ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਥੋਂ) ਮੈਂ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਬਚ ਸਕਾਂਗਾ? (ਭਾਵ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ)।੫੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਰੰਗ ਰੂਪ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਲਖਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਸਰਪ, ਅਠੂੰਹੇ, ਸ਼ੇਰ, ਕੁੱਤੇ, ਮਖੀਆਂ, ਮੱਛਰ ਆਦਿ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਰੂਪ ਹਰਨ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੀਵ ਵਿਚਾਰਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਹਰਨ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਹਥੋਂ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਬਚ ਸਕੇਗਾ? ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੜਿਕੇ ਆ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

---

*ਬਾਲਮੀਕ ਬਟਵਾਰਾ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਮਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਕਪੜੇ ਫੋਲਣੇ, ਜੋ ਮਾਲ ਮਤਾ ਮਿਲਣਾ ਲੁਟ ਲੈਣਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਕਪੜੇ ਫੋਲੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦਮੜੀ ਦੀਆਂ ਕੌਡੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਅਫਸੋਸ ਕਰਦਾ, ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੇਟ ਰਿਹਾ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਅਜ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਕੋਈ ਸਾਧ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਗਿਆ? ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦਮੜੀ ਪਿਛੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਦਮੜੀ ਲੈ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰੋ ਪੂੰਗ ਪਚਾਸ ਲੈ ਆਈ। ਪੁਤ੍ਰ! ਤੂੰ ਦਮੜੀ ਵਾਸਤੇ ਖੂਨ ਸਮਝਿਆ। ਦੇਖ ਪਚਾਸ ਖੂਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਬਾਲਮੀਕ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ 'ਬੁਰੀ ਮਾਇ' ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਗੰਗਾ ਤੀਰ ਜੁ ਘਰੁ ਕਰਹਿ, ਪੀਵਹਿ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰੁ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇ, ਇਉ ਕਹਿ ਰਮੇ ਕਬੀਰ ॥੫੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗੰਗਾ ਤੀਰ=ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਕੰਢੇ ਤੇ। ਜੁ ਘਰੁ ਕਰਹਿ=ਜਿਹੜੇ (ਲੋਕ) ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੀਵਹਿ=ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਨੀਰੁ=ਜਲ। ਇਉ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਕਹਿ=ਆਖ ਕੇ। ਰਮੇ=ਚਲੇ ਗਏ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜੋ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ (ਗੰਗਾ ਦਾ) ਨਿਰਮਲ (ਪਵਿਤਰ) ਜਲ ਪੀਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਯਾਦ ਰਖੋ) ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਕੀਤੇ) ਬਿਨਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ) ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ।੫੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਆਮ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੰਗਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੀਰਥ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਵਸੀਏ, ਉਥੇ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਕੋਈ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕੰਢੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਲਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਤਾਂ ਪੀਣ ਲਈ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਮੁਕਤੀ-ਜਲ ਪੀਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਮੁਕਤੀ ਤਾਂ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਸੰਧਿਆ ਪ੍ਰਾਤ ਇਸਾਨੁ ਕਰਾਹੀ, ਜਿਉ ਭਏ ਦਾਦੁਰ ਪਾਨੀ ਮਾਹੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੪

ਅਥਵਾ- ਜਲ ਕੇ ਮਜਨਿ ਜੇ ਗਤਿ ਹੋਵੈ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਮੇਂਡੁਕ ਨਾਵਹਿ ॥
ਜੈਸੇ ਮੇਂਡੁਕ ਤੈਸੇ ਓਇ ਨਰ, ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਆਵਹਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੮੪

ਸੋ, ਸਾਧੂ ਦਾ ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ ਗੰਗਾ ਕੰਢੇ ਤੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਲੋੜ ਹੈ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ। ਇਹ ਗਲ ਕੇਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਅਜੇ ਵੀ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ:--

ਤੀਰਥੁ ਹਮਰਾ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ॥ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੪੨

ਕਬੀਰ, ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਭਇਆ, ਜੈਸਾ ਗੰਗਾ ਨੀਰੁ ॥ ਪਾਛੈ ਲਾਗੋ ਹਰਿ ਫਿਰੈ, ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ॥੫੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਿਰਮਲੁ=ਉਜਲ, ਪਵਿਤਰ। ਜੈਸਾ=ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਰਗਾ। ਪਾਛੈ=ਪਿਛੇ

ਪਿਛੇ। ਲਾਗੋ ਹਰਿ ਫਿਰੈ=ਹਰੀ ਲੱਗਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ (ਨਿਰਮਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਮੇਰਾ) ਮਨ ਨਿਰਮਲ (ਪਵਿਤਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰੀ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਹਿਆ ਹੈ)।੫੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਜਾਂ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਜਲ ਪੀਣ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲਤਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ:

ਖੁਦੀ ਕੋ ਕਰ ਬੁਲੰਦ ਇਤਨਾ ਕਿ ਹਰਿ ਤਕਦੀਰ ਸੇ ਪਹਿਲੇ,
ਖੁਦਾ ਬੰਦੇ ਸੁ ਖ਼ੁਦ ਪੂਛੇ ਬਤਾ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਕਿਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਖੁਦੀ ਵਾਲੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ "**ਖੁਦੀ ਮਿਟੀ ਤਬ ਸੁਖ ਭਏ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗ ॥ ਨਾਨਕ, ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਇਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ ॥**" (ਪੰਨਾ ੨੬੦) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹਰਦੀ ਪੀਅਰੀ, ਚੂੰਨਾਂ ਊਜਲ ਭਾਇ ॥ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਤਉ ਮਿਲੈ, ਦੋਨਉ ਬਰਨ ਗਵਾਇ ॥੫੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਰਦੀ=ਹਲਦੀ, ਹਰਦਲ। ਪੀਅਰੀ=ਪੀਲੀ, ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ। ਚੂੰਨਾਂ=ਆਟਾ। ਊਜਲ=ਚਿਟਾ। ਭਾਇ=ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਾਂਗ। ਸਨੇਹੀ=ਸਨੇਹ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਦੋਨਉ=ਦੋਵੇਂ। ਬਰਨ=ਰੰਗ। ਗਵਾਇ=ਗੁਆ ਦੇਵੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹਲਦੀ ਪੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚੂਨਾ ਚਿੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲ ਕੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਪਰ) ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੂੰ ਓਦੋਂ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ) ਦੋਵੇਂ ਰੰਗ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਚੀ ਨੀਵੀ ਜਾਤ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)।੫੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਲਦੀ ਤੋਂ ਪੀਲਾਪਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸੰਸੇ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਦ੍ਵੈਤ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਚੂਨੇ ਤੋਂ

ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਚਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰ ਵਾਕ ਹਨ:--

ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਭਾਵਈ ਵੇਦ ਕੂਕਿ ਸੁਣਾਵਹਿ ॥
ਅਹੰਕਾਰਿ ਮੁਏ ਸੇ ਵਿਗਤੀ ਗਏ, ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਫਿਰਿ ਆਵਹਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੮੯

ਸੋ, ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ 'ਦੋਨਉ ਬਰਨ ਗਵਾਇ' ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹਰਦੀ ਪੀਰਤਨੁ ਹਰੈ, ਚੂਨ ਚਿਹਨੁ ਨ ਰਹਾਇ ॥ ਬਲਿਹਾਰੀ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਉ, ਜਿਹ ਜਾਤਿ ਬਰਨੁ ਕੁਲੁ ਜਾਇ ॥੫੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਰਦੀ=ਹਲਦੀ। ਪੀਰਤਨ=ਪੀਲੱਤਣ, ਪੀਲਾ ਰੰਗ। ਹਰੈ=ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਚੂਨ ਚਿਹਨੁ=ਚੂਨੇ ਦਾ ਚਿਟਾ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਰੰਗ। ਨ ਰਹਾਇ=ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਜੀ (ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ) ਹਲਦੀ (ਆਪਣਾ) ਪੀਲਾ ਰੰਗ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚੂਨੇ ਦਾ ਇਕ (ਚਿੱਟਾਪਨ) ਨਾ ਰਹੇ (ਭਾਵ ਹਲਦੀ ਵਾਂਗ ਜਗਿਆਸੂ ਅਲਪੱਗਤਾ) ਤਿਆਗੇ, ਚੂਨੇ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। (ਜੀਵ ਦੀ) ਇਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਈਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਾਤ, ਵਰਨ ਤੇ ਕੁਲ (ਰੂਪ ਆਦਿਕ ਅਭਿਮਾਨ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੫੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਲਦੀ ਤੇ ਚੂਨਾ ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਲਾਲ ਰੰਗ ਨਿਖਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੀਲਾਪਨ ਤੇ ਚਿੱਟਾਪਨ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਤਕ ਦੋਵੇਂ ਰੰਗ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ, ਤੀਜਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਲੋੜ ਏਕਤਾ ਦੀ ਹੈ, ਦ੍ਵੈਤ ਮੇਟਣ ਦੀ ਹੈ। ਲਾਲ ਰੰਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਕ ਵਿਚ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਜਾਤਿ, ਵਰਣ, ਕੁਲ ਆਦਿਕ ਭੇਦ ਮੇਟਣ ਲਈ ਹਲਦੀ ਤੇ ਚੂਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਰਮਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ।

ਕਈ ਲੋਕ ਪੀਰਤਨ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪੀੜ (ਦਰਦ) ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਲਦੀ ਵਿਚ ਦਰਦ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਇਹ ਅਰਥ

ਅਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਤਾਤਪਰਜ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਮਿਟਾ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੀਣ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁਰਾ, ਰਾਈ ਦਸਏਂ ਭਾਇ॥ ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਿਓ, ਨਿਕਸੋ ਕਿਉ ਕੈ ਜਾਇ ॥੫੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੰਕੁਰਾ=ਭੀੜਾ। ਦਸਏਂ ਭਾਇ=ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ। ਮੈਗਲੁ=ਹਾਥੀ। ਨਿਕਸੋ=ਨਿਕਲਿਆ। ਕਿਉ ਕੈ=ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ?।੫੮।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ ਭੀੜਾ ਹੈ (ਮਾਨੋ) ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਮਨ ਤਾਂ ਹਾਥੀ (ਵਾਂਗ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਫੁਲ ਕੇ ਮੋਟਾ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਉਸ ਤੋਂ ਦਰਵਾਜੇ ਵਿਚੋਂ) ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲਿਆ ਜਾਏ? (ਭਾਵ ਨਿਕਲਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ)।੫੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ (ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬੜੀ ਕਠਿਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ ਰਾਈ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਭਾਵ ਅਤੀ ਸੂਖਮ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨ, ਧਨ, ਕੁਲ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਵਰਗਾ ਮੋਟਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਜੇਹਾ ਮੋਟਾ ਮਨ ਦਰਵਾਜੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੋ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ ਭਗਤੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਜੋ ਸੋਧ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ:–

> ਨਾਨਕ, ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ ਨੀਕਾ, ਨਾਨਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ ॥
> ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਥੂਲੁ ਹੈ, ਕਿਉਕਰਿ ਵਿਚੁਦੇ ਜਾਇ ॥
> ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ, ਜੋਤਿ ਰਹੀ ਸਭ ਆਇ ॥
> ਇਹੁ ਜੀਉ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ, ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੧੦

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੇ ਮਿਲੈ, ਤੁਠਾ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ॥ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਮੋਕਲਾ, ਸਹਜੇ ਆਵਉ ਜਾਉ ॥੫੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੁਠਾ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ। ਪਸਾਉ=ਪ੍ਰਸਾਦ, ਕਿਰਪਾ। ਮੋਕਲਾ=ਖੁਲ੍ਹਾ। ਸਹਜੇ=ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ।੫੯।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ) ਅਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ

(ਆਪਣੀ) ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ (ਫਿਰ) ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। (ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ) ਸਹਜੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੋ, ਭਾਵ ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।੫੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ 'ਗੁਣੁ ਅਵਗੁਣੁ ਮੇਰਾ ਕਿਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਆ ਬਖਸਿ ਲੀਆ ਖਿਨ ਮਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ ੫੭੭)' ਵਾਲੀ ਗਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ:--

ਕੋਟਿ ਖਤੇ ਖਿਨ ਬਖਸਨਹਾਰ॥ ਭਗਤ ਭਾਇ ਸਦਾ ਨਿਸਤਾਰ ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੪੮

ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਣ-ਜਾਣ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ:–

ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ਨਿਸੰਗੁ ॥ ਪਰਹਰਿ ਮੈਲੁ ਜਲਾਇ ਕਲੰਕੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩੨

ਕਬੀਰ, ਨਾ ਮੋੁਹਿ ਛਾਨਿ ਨ ਛਾਪਰੀ, ਨਾ ਮੋੁਹਿ ਘਰੁ ਨਹੀ ਗਾਉ॥ ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਜਾਤਿ ਨ ਨਾਉ ॥੬੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਛਾਨਿ=ਛੰਨ, ਛੱਪਰੀ। ਛਾਪਰੀ=ਛੋਟੀ ਛਪਰੀ। ਗਾਉ=ਪਿੰਡ, ਗਿਰਾਂ। ਮਤ=ਮਤਾਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਨਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਛੰਨ ਹੈ ਨਾ ਛਪਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਮਤਾਂ ਹਰੀ ਪੁਛ ਲਵੇ (ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਮੈਂ ਆਖਾਂਗਾ) ਨਾ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਨਾ (ਮੇਰੀ) ਜਾਤਿ ਹੈ।੬੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤੀ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਬਚਨ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਮੇਰੀ ਵਡੀ, ਨਾ ਛੋਟੀ ਕੋਈ ਛਪਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਘਰ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਨਾ ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਉ ਹੈ ਭਾਵ ਮੈਂ ਜਾਤਿ-ਪਾਤਿ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋ ਲਏ ਹਨ। ਭਾਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:–

ਕਹਾ ਕਰਉ ਜਾਤੀ ਕਹ ਕਰਉ ਪਾਤੀ ॥
ਰਾਮ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਉ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੨੫

ਇਹ ਹੰਗਤਾ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਤਿ ਉਚੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

੧. **ਹਰਿ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਰੀਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਮੇਰੀ, ਹਰਿ ਮੇਰੀ ਕਥਾ ਕਹਾਨੀ ਜੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੯੦**
੨. **ਜਤਿ ਮੇਰੀ ਪਤਿ ਮੇਰੀ ਧਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥ ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਬਿਸਰਾਮ॥[ਪੰਨਾ ੭੪੨**

ਕਬੀਰ, ਮੁਹਿ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ, ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ॥ ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ, ਪਰਾ ਹਮਾਰੈ ਬਾਰ॥੬੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੁਹਿ=ਮੈਨੂੰ। ਚਾਉ=ਸੱਧਰ, ਉਤਸ਼ਾਹ। ਮਰਉ=ਮਰਾਂ। ਤ=ਤਾਂ। ਮਤ=ਮਤਾਂ। ਪਰਾ=ਪੜਾ, ਪਿਆ ਹੋਇਆ। ਬਾਰ=ਬੂਹੇ (ਅਗੇ)।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ ਮਰਣ ਦਾ ਚਾਉ (ਉਤਸ਼ਾਹ) ਹੈ (ਪਰ) ਮਰਾਂ ਤਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਉਤੇ (ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ)। (ਕਿਉਂ?) ਮਤਾਂ ਹਰੀ ਪੁਛ ਲਏ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ (ਜੋ) ਮੇਰੇ ਬੂਹੇ (ਅਗੇ ਮਰਿਆ) ਪਿਆ ਹੈ।੬੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ' ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਅਤੀ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਘਬਰਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰਬੀ-ਭਗਤ ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰਦੇ, ਨਾ ਘਬਰਾਂਦੇ ਤੇ ਨਾ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਨ? ਭਗਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਵਿਚ ਨਿਮਰਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ 'ਬਾਹ ਪਕੜਿ ਠਾਕੁਰ ਹਉ ਘਿਧੀ, ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਨ ਪਛਾਣੇ' ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਉਮੰਗ (ਤਮੱਨਾਅ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਈਆਂ ਜੀਉ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਨਿਗਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂਹੋਂ ਬੋਲ ਪਵੇ:--

੧. **ਮੂ ਥੀਆਊ ਸੇਜ, ਨੈਣਾ ਪਿਰੀ ਵਿਛਾਵਣਾ**
ਜੇ ਡੇਖੈ ਹਿਕ ਵਾਰ, ਤਾ ਸੁਖ ਕੀਮਾਹੂ ਬਾਹਰੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੯੮

੨. **ਕੋਟਿ ਲਾਖ ਰਾਜ ਸੁਖ ਪਾਏ, ਇਕ ਨਿਮਖ ਪੇਖਿ ਦ੍ਰਿਸਟਾਨਾ ॥**
ਜਉ ਕਹਹੁ ਮੁਖਹੁ ਸੇਵਕ ਇਹ ਬੈਸੀਐ,
ਸੁਖੁ ਨਾਨਕ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੧੩

ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ-'ਨਾ ਮੇਰਾ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ ਛਪਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਨ ਜਾਤਿ ਹੈ, ਨਾ ਨਾਉ ਹੈ'। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲਖਣ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ਕਿ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖੁਦੀ ਮਿਟ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਖੁਦੀ ਮਿਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ:--

ਖੁਦੀ ਮਿਟੀ ਤਬ ਸੁਖ ਭਏ, ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗ ॥
ਨਾਨਕ, ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਇਆ, ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੬੦

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਸਲੋਕ ਤੋਂ ਮਰਨ ਦੇ ਚਾਉ ਪਿਛੇ ਜੋ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਉਹ 'ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ ਪਰਾ ਹਮਾਰੈ ਬਾਰ'। ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਏ, ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਹੋ ਪਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਲਾ-ਵਾਰਸ ਸਮਝ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ

ਆਪ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:--

ਜਬ ਲਗੁ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਰੈ ॥ ਤਬ ਲਗੁ ਕਾਜੁ ਏਕੁ ਨਹੀ ਸਰੈ ॥
ਜਬ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਮਿਟਿ ਜਾਇ, ਤਬ ਪ੍ਰਭ ਕਾਜੁ ਸਵਾਰਹਿ ਆਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੬੦

'ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ' ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਉ ਦੀ ਕਣੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਨਾ ਹਮ ਕੀਆ ਨ ਕਰਹਿਗੇ, ਨਾ ਕਰਿ ਸਕੈ ਸਰੀਰੁ ॥ ਕਿਆ ਜਾਨਉ, ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਕੀਆ, ਭਇਓ ਕਬੀਰੁ ਕਬੀਰੁ ॥੬੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਾ ਹਮ ਕੀਆ=ਨਾਹ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨ ਕਰਹਿਗੇ=ਨਾ ਅਗੋਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਨਾ ਕਰ ਸਕੈ ਸਰੀਰ=ਨਾ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਕਿਆ ਜਾਨਉ=ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾਂ?। ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਕੀਆ=ਹਰੀ ਨੇ ਹੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਇਓ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰੁ=ਕਬੀਰ ਹੀ ਕਬੀਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਨਾ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਾ (ਅਗੋਂ ਲਈ) ਕਰਾਂਗਾ (ਅਤੇ) ਨਾ ਹੀ (ਮੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈ ਕੀ ਜਾਣਾਂ, ਹਰੀ ਨੇ ਹੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਹਰਿ ਪਾਸੇ) ਕਬੀਰ ਹੀ ਕਬੀਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।੬੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਲੋਕ ਵੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਨਮੂੰਨਾ ਹੈ:--

ਮਤਿ ਹੋਦੀ ਹੋਇ ਇਆਣਾ ॥ ਤਾਣ ਹੋਦੇ ਹੋਇ ਨਿਤਾਣਾ ॥
ਅਣਹੋਦੇ ਆਪੁ ਵੰਡਾਏ ॥ ਕੋ ਐਸਾ ਭਗਤੁ ਸਦਾਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੪

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਖਉਤੀ ਸਾਧੂ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਦੇ, ਚੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਅਸਮਰਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਮਨੁੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮਨਘੜਤ ਸਾਖੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਪਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:--

ਮੇਰਾ ਕੀਆ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇ ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਰਾਮੁ ਹੋਇ ਹੈ ਸੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੬੫

ਕਬੀਰ, ਸੁਪਨੈ ਹੂ ਬਰੜਾਇ ਕੈ, ਜਿਹ ਮੁਖਿ ਨਿਕਸੈ ਰਾਮੁ॥ ਤਾ ਕੇ ਪਗ ਕੀ ਪਾਨਹੀ, ਮੇਰੇ ਤਨ ਕੋ ਚਾਮੁ ॥੬੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਪਨੈ ਹੂ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ। ਬਰੜਾਇ ਕੈ=ਸੁਤੇ ਹੋਇਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁਪਨੇ

ਵਿਚ ਆਪੁ ਮੁਹਾਰੇ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਜੀਵ ਬਿਫਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰੜਾਉਣਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹ ਮੁਖਿ=ਜਿਸ ਮੂੰਹ ਚੋਂ। ਪਗ ਕੀ=ਪੈਰ ਦੀ। ਪਾਨਹੀ=ਜੁਤੀ। ਚਾਮੁ=ਚੰਮ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਤੇ ਹੋਇਆਂ) ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਬਰੜਾ ਕੇ ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਕਲੇ, ਮੇਰੇ ਤਨ ਦੇ ਚਮੜੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜੁਤੀ ਬਣੇ (ਭਾਵ ਉਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ)।੬੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਤਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਅਭੜਵਾਹੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਕਲੇ, ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਸੱਧਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤਨ ਦੇ ਚੰਮ ਦੀ ਜੁਤੀ ਬਣਵਾ ਕੇ ਪਹਿਨੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ।

ਇਹ ਸਲੋਕ ਵੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਕਿਰਤ-ਵਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਤਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਨਮੂਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਿਨ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜੋ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖੋਗੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ। ਸਾਰੀ ਗਲ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮਾਟੀ ਕੇ ਹਮ ਪੂਤਰੇ, ਮਾਨਸੁ ਰਾਖਿਉ ਨਾਉ ॥
ਚਾਰਿ ਦਿਵਸ ਕੇ ਪਾਹੁਨੇ, ਬਡ ਬਡ ਰੂੰਧਹਿ ਠਾਉ ॥੬੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪੂਤਰੇ=ਪੁਤਲੇ। ਮਾਨਸੁ=ਮਨੁੱਖ। ਚਾਰ ਦਿਵਸ ਕੇ=ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ। ਪਾਹੁਨੇ=ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ। ਰੂੰਧਹਿ=ਮਲਦੇ ਹਾਂ। ਠਾਉ=ਥਾਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪੁੱਤਲੇ ਹਾਂ (ਅਤੇ ਸਾਡਾ) ਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਰਖਿਆ ਹੈ। (ਅਸੀਂ) ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹਾਂ (ਪਰ) ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਮਲਦੇ ਹਾਂ।੬੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਔਕਾਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਮਿਟੀ ਦਾ ਪੁੱਤਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਹੋਦਿਆਂ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਚਾਰ ਦਿਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵੀ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁਹਲਤ ਦਾ ਹੈ:--

ਜੈਸੇ ਰੈਣਿ ਪਰਾਹੁਣੇ ਉਠਿ ਚਲਸਹਿ ਪਰਭਾਤਿ ॥

ਕਿਆ ਤੂੰ ਰਤਾ ਗਿਰਸਤ ਸਿਉ, ਸਭ ਫੂਲਾ ਕੀ ਬਾਗਾਤਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੦

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ:--

੧. ਚਾਰਿ ਦਿਨ ਅਪਨੀ ਨਉਬਤਿ ਚਲੇ ਬਜਾਇ ॥
ਇਤਨਕੁ ਖਟੀਆ ਗਠੀਆ ਮਟੀਆ, ਸੰਗਿ ਨ ਕਛੁ ਲੈ ਜਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੨੪

੨. ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੀ ਕਰਹੁ ਸਾਹਿਬੀ, ਜੈਸੇ ਬਨਹਰ ਪਾਤ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੫੧

ਐਨੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਥਾਵਾਂ, ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਮੱਲਾਂ ਮਲਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ? ਜਦੋਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਐਨੇ ਆਲ ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ?

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮਾਟੀ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ ਘਾਲਿਆ, ਆਪੁ ਪੀਸਾਇ ਪੀਸਾਇ ॥ ਤੈ ਸਹ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛੀਐ, ਕਬਹੁ ਨ ਲਾਈ ਪਾਇ ॥੬੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ=ਮਹਿੰਦੀ ਕਰਕੇ, ਮਹਿੰਦੀ ਵਾਂਗ। ਘਾਲਿਆ=ਪੀਸਿਆ, ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਆਪੁ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਪੀਸਾਇ ਪੀਸਾਇ=ਪੀਹ ਪੀਹ ਕੇ। ਤੈ ਸਹ=ਉਸ ਸਚੇ (ਖਸਮ) ਨੇ। ਬਾਤ=ਗਲ। ਕਬਹੁ=ਕਦੇ ਭੀ। ਨ ਲਈ ਪਾਇ=ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲਾਈ, ਨਾ ਮਲੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਆਪਾ-ਭਾਵ ਪੀਹ ਪੀਹ ਕੇ ਮਹਿੰਦੀ ਵਾਂਗ ਕਰ ਦਿਤਾ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ) ਘਾਲਨਾ ਘਾਲੀ। (ਪਰ) ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੇ ਗਲ (ਅਥਵਾ ਵਾਤ) ਨਾ ਪੁਛੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ (ਆਪਣੇ) ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਲਾਈ।੬੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਣ ਲਈ ਬੜੇ ਉਪਰਾਲੇ, ਮਿੰਨਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਪਤੀ ਵੇਖੇ ਹੀ ਨਾ, ਵਾਤ ਹੀ ਨਾ ਪੁਛੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ 'ਮਹਿੰਦੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪੀਸਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਸਾਂਈਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਨਾ ਲਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਘਾਲ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰੇ, ਨਿਰੇ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਰੀਝਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋੜ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੀਹਣ ਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਜਗਿਆਸਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਉ ਦੀ ਅੰਸ ਹੋਵੇ, ਪਤੀ-ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

ਢੂਢੇਦੀਏ ਸੁਹਾਗ ਕੂ, ਤਉ ਤਨਿ ਕਾਈ ਕੋਰ ॥
ਜਿਨ੍ਹਾ ਨਾਉ ਸੁਹਾਗਣੀ, ਤਿਨਾ ਝਾਕ ਨ ਹੋਰ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੪

ਸੋ, ਨਿਰਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ:--

ਸਲੋਕੁ ॥ ਕਬੀਰ ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ ਕੈ ਘਾਲਿਆ, ਆਪੁ ਪੀਸਾਇ ਪੀਸਾਇ ॥
ਤੈ ਸਹ ਬਾਤ ਨ ਪੁਛੀਆ, ਕਬਹੂ ਨ ਲਾਈ ਪਾਇ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੯੪੭..

ਕਬੀਰ, ਜਿਹ ਦਰਿ ਆਵਤ ਜਾਤਿਅਹੁ, ਹਟਕੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਸੋ ਦਰੁ ਕੈਸੇ ਛੋਡੀਐ, ਜੋ ਦਰੁ ਐਸਾ ਹੋਇ ॥੬੬॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਿਹ=ਜਿਸ। ਦਰਿ=ਦਰਵਾਜਓਂ। ਆਵਤ=ਆਉਂਦਿਆਂ। ਜਾਤਿਅਹੁ= ਜਾਂਦਿਆਂ। ਹਟਕੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਰੋਕਦਾ ਟੋਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਮੰਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੋ ਦਰੁ=ਉਹ ਦਰਵਾਜਾ। ਕੈਸੇ ਛੋਡੀਐ=ਕਿਉਂ ਛੋਡੀਏ?

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਸ ਦਰ ਉਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ, ਉਹ ਦਰ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ) ਕਿਉਂ ਛਡੀਏ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਛਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜੋ ਦਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ)।੬੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਜਾਉ ਤਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਉਤੇ ਪਹਿਰਦੇਾਰ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਇਜ਼ਾਜਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਵੜਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਬੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਪਰਤਖ ਸਬੂਤ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦਰਵਾਜੇ ਚੌਹਾਂ ਵਰਨਾ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ 'ਦਰੁ' ਕਿਤੇ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਕਬੀਰ, ਡੂਬਾ ਥਾ, ਪੈ ਉਬਰਿਓ, ਗੁਨ ਕੀ ਲਹਰਿ ਝਬਕਿ॥ ਜਬ ਦੇਖਿਓ ਬੇੜਾ ਜਰਜਰਾ, ਤਬ ਉਤਰਿ ਪਰਿਓ ਹਉ ਫਰਕਿ ॥੬੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਡੂਬਾ ਥਾ=ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਪੈ=ਪਰ। ਉਬਰਿਓ=ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਲਹਿਰ ਝਬਕਿ=ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਛਾਲੇ ਨਾਲ। ਜਰਜਰਾ=ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ। ਉਤਰਿ ਪਰਿਓ=ਉਤਰ ਪਿਆ। ਫਰਕਿ=ਫਰੱਕਿ, ਫੜੱਕ ਕਰਕੇ (ਫੌਰਨ ਹੀ)।੬੭।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ (ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ) ਡੁਬ ਚਲਿਆ ਸਾਂ (ਪਰ) ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਛਾਲੇ ਨਾਲ ਬਚ ਗਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬੇੜਾ ਬਹੁਤ

ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਤਦ ਮੈਂ ਫੜੱਕ ਕਰਕੇ (ਭਾਵ ਫੌਰਨ, ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਉਤੋਂ) ਉਤਰ ਪਿਆ।੬੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਬੇੜਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਤੇ ਛੇਕੋ-ਛੇਕ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਅਕਸਰ ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਜਰਜਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਪਾਪੀ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਵਈ, ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਨ ਸੁਹਾਇ ॥ ਮਾਖੀ ਚੰਦਨੁ ਪਰਹਰੈ, ਜਹ ਬਿਗੰਧ ਤਹ ਜਾਇ ॥੬੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾਪੀ=ਵਿਕਾਰੀ (ਮਨੁੱਖ)। ਨ ਭਾਵਈ=ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਨ ਸੁਹਾਇ=ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਉਂਦੀ। ਪਰਹਰੈ=ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਹ=ਜਿਥੇ। ਬਿਗੰਧ=ਦੁਰਗੰਧ, ਬਦਬੂ। ਤਹ=ਉਥੇ।੬੮।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪਾਪੀ (ਵਿਕਾਰੀ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ (ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਹਰੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਂਦੀ (ਜਿਵੇਂ) ਮੱਖੀ ਚੰਦਨ (ਸੁਗੰਧੀ) ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ; ਜਿਥੇ ਦੁਰਗੰਧ (ਬਦ-ਬੂ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।੬੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਖੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੱਖੀ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਵ ਤਿਆਗ, ਪਾਪੀ ਨਾ ਬਣ, ਭਗਤ ਬਣ।

ਪਾਪੀ ਮਨੁੱਖ, ਨਾਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਰਧਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਭਗਤੀ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਖੀ ਜਾਂ ਚਿਚੜ ਵਰਗਾ ਸੁਭਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

੧. ਜਿਉ ਥਣਿ ਚੰਬੜਿ ਚਿਚੜੀ, ਲੋਹੂ ਪੀਐ ਦੁਧੁ ਨਾ ਪੀਵੈ ॥ [ਵਾਰ ੬ ਪਉੜੀ ੨੦

੨. ਜਿਉ ਗਾਈ ਥਣਿ ਚਿਚੁੜੀ, ਦੁਧੁ ਨ ਪੀਐ ਲੋਹੂ ਜਰਿਆ ॥ [ਵਾਰ ੩੨-੮

ਪਾਪੀ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਛਿਦਰ ਹੀ ਢੂੰਡਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਜਨਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਇਹੋ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ:--

ਪਰਾਇਆ ਛਿਦ੍ਰੁ ਅਟਕਲੈ ਆਪਣਾ ਅਹੰਕਾਰੁ ਵਧਾਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੬੬

ਕਬੀਰ, ਬੈਦੁ ਮੂਆ ਰੋਗੀ ਮੂਆ ਮੂਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਏਕੁ ਕਬੀਰਾ ਨਾ ਮੂਆ, ਜਿਹ ਨਾਹੀ ਰੋਵਨਹਾਰੁ ॥੬੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੂਆ=ਮਰ ਗਿਆ। ਜਿਹ=ਜਿਸ ਨੂੰ। ਨਾਹੀ ਰੋਵਨਹਾਰੁ=ਰੋਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਵੈਦ ਮਰ ਗਿਆ, ਰੋਗੀ (ਵੀ) ਮਰ ਗਿਆ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਰ ਗਿਆ। (ਪਰ) ਇਕ ਕਬੀਰ ਨਹੀਂ ਮੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਰੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।੬੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੈਦ ਇਹ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਮਰੇਗਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਗਲ ਕੱਢ ਦੇਵੇ ਕਿ ਵੈਦ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਦੇ ਕੇ ਜੀਵਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ ਚਾਹੇ ਵੈਦ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਰੋਗੀ ਹੈ, ਸਭ ਹੀ ਮੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਕਬੀਰ) ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਘਰ, ਪਿੰਡ, ਨਹੀ, ਕੋਈ ਰੋਣਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੋਇਆ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

੧. ਅਬ ਕੈਸੇ ਮਰਉ ਮਰਨ ਮਨ ਮਾਨਿਆ ॥
ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਾਤੇ, ਜਿਨ ਰਾਮੁ ਨ ਜਾਨਿਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੭

੨. ਮੈ ਨ ਮਰਉ ਮਰਿਬੋ ਸੰਸਾਰਾ ॥
ਅਬ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿਓ ਹੈ ਜੀਆਵਨਹਾਰਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੭

ਮਾਰੂ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਤਤ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਵਿਣਸਣਾ, ਸਭ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸੀ ॥
ਥਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੋ, ਸੇਵਕੁ ਥਿਰੁ ਹੋਸੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੦੦

ਸੋ, ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਵਾਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਮਰਨ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:--

ਮਰਣੈ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀ, ਜੀਵਣ ਕੀ ਨਹੀ ਆਸ ॥
ਤੂ ਸਰਬ ਜੀਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਹੀ, ਲੇਖੈ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ॥
ਅੰਤਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੂ ਵਸਹਿ, ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਨਿਰਜਾਸਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੦

ਨੋਟ- 'ਕਬੀਰਾ' ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਹਕਾ ਕਬੀਰ ਕਰੀਮ ਤੂੰ' ਹੈ। ਸੋ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ।

ਕਬੀਰ, ਰਾਮੁ ਨ ਧਿਆਇਓ, ਮੋਟੀ ਲਾਗੀ ਖੋਰਿ ॥ ਕਾਇਆ ਹਾਂਡੀ ਕਾਠ ਕੀ, ਨਾ ਓਹੁ ਚਰੈ ਬਹੋਰਿ ॥੭੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੋਟੀ=ਵਡੀ, ਭਾਰੀ। ਖੋਰਿ=ਬੁਰੀ, ਆਦਤ। ਹਾਂਡੀ ਕਾਠ ਕੀ=ਲਕੜ ਦੀ ਤੌੜੀ। ਨਾ ਓਹੁ ਚਰੈ ਬਹੋਰਿ=ਦੂਜੀ ਵਾਰ (ਚੁਲੇ) ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਾਂ ਨੇ) ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ (ਚਿੰਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ) ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। (ਪਰ) ਕਾਇਆ ਤਾਂ ਲਕੜ ਦੀ ਹਾਂਡੀ (ਕੁੰਨੀ) ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ (ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਚੁਲੇ ਤੇ) ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।੭੦

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਖੋਹ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ, ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਾਟਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਹੀ, ਕਾਠ ਵਾਂਗੂ ਕੱਚੀ ਹੈ, ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਸਮਝ ਜੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਤੇਰਾ ਇਹ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ:--

੧. ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਅਉਸਰੁ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਾਰ ॥
ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਤੂ ਦੇਖੁ ਬਿਚਾਰਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੫੯

੨. ਪਉੜੀ ਛੁੜਕੀ ਫਿਰਿ ਹਾਥਿ ਨ ਆਵੈ, ਅਹਿਲਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੯੬

ਕਬੀਰ, ਐਸੀ ਹੋਇ ਪਰੀ, ਮਨ ਕੋ ਭਾਵਤੁ ਕੀਨੁ॥ ਮਰਨੇ ਤੇ ਕਿਆ ਡਰਪਨਾ, ਜਬ ਹਾਥਿ ਸਿਧਉਰਾ ਲੀਨ ॥੭੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹੋਇ ਪਰੀ=ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵਤੁ=ਪ੍ਰਭਾਵਤ। ਕਿਆ ਡਰਪਨਾ=ਕੀ ਡਰਨਾ ਹੋਇਆ?। ਹਾਥਿ=ਹੱਥ ਵਿਚ। ਸਿਧਉਰਾ=ਸੰਧੂਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਲੀਏਰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ! ਇਹੋ ਜਿਹੀ (ਗਲ) ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦ (ਸਤੀ ਵਾਂਗ) ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਧੂਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਲੀਏਰ ਲੈ ਲਿਆ (ਫਿਰ) ਮਰਨੇ ਤੋਂ ਕੀ ਡਰਨਾ ਹੋਇਆ।੭੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਦ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਥੇ

ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਸਤੀ ਸੰਧੂਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਲੀਏਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੀ, ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀ। ਸੋ, ਤੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਨਾ ਹੋ, ਡਰ ਨਾ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪ। ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਗਿਆਨ-ਖੰਡਾ ਫੜ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਕਾਹਦਾ ਡਰਨਾ ਹੋਇਆ।

ਕਬੀਰ, ਰਸ ਕੋ ਗਾਂਡੋ ਚੂਸੀਐ, ਗੁਨ ਕਉ ਮਰੀਐ ਰੋਇ॥ ਅਵਗੁਨੀਆਰੇ ਮਾਨਸੈ, ਭਲੋ ਨ ਕਹਿਹੈ ਕੋਇ ॥੭੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗਾਂਡੋ=ਗੰਨਾ। ਚੂਸੀਐ=ਚੂਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਣ ਕਉ=ਗੁਣਾਂ ਲਈ। ਮਰੀਐ ਰੋਇ=ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਮਰੀਏ। ਅਵਗੁਨੀਆਰੇ=ਔਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ। ਮਾਨਸੈ=ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ। ਭਲੋ=ਚੰਗਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ) ਰਸ ਲਈ ਗੰਨਾ ਚੂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ (ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ (ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ) ਲਈ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਮਰੀਏ (ਕਿਉਂਕਿ) ਅਵਗੁਣਾ ਵਾਲੇ (ਪਾਪੀ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਹੈ।੭੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੰਨਾ ਜਗਤ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਪਿੜਵਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਭੋਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਸ-ਭਰਪੂਰ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰੀਏ। ਜੇ ਗੁਣ ਪਲੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਲਹੀਂ ਆਖਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਆਦਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਣ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਗਾਗਰਿ ਜਲ ਭਰੀ, ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਜੈ ਹੈ ਫੂਟਿ॥ ਗੁਰੁ ਜੁ ਨ ਚੇਤਹਿ ਆਪਨੋ, ਅਧ ਮਾਝਿ ਲੀਜਹਿਗੇ ਲੂਟਿ ॥੭੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗਾਗਰਿ=ਵਲਟੋਹੀ, (ਦੇਗ ਰੂਪੀ) ਘੜੀ। ਜਲ ਭਰੀ=ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ। ਆਜੁ ਕਾਲਿ=ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ। ਜੈ ਹੈ ਫੂਟਿ=ਫੁੱਟ (ਟੁੱਟ) ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜੁ=ਜਿਹੜੇ। ਨ ਚੇਤਹਿ=ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ। ਆਪਨੋ=ਆਪਣਾ। ਅਧ ਮਾਝਿ=ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ। ਹੀ। ਲੀਜਹਿ ਲੂਟਿ=ਲੁੱਟ ਲਏ ਜਾਣਗੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਰੀ ਰੂਪੀ) ਗਾਗਰ (ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਅਜ ਕਲ ਟੁੱਟ ਜਾਣੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ

ਘੜੀ ਭਜ ਜਾਣੀ ਹੈ)। ਜਿਹੜੇ (ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ (ਓਹ) ਅਧ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਲੁੱਟ ਲਏ ਜਾਣਗੇ (ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਅਧਵਾਟੇ ਹੀ ਮੁਕ ਜਾਵੇਗਾ)।੭੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਹਨ:--

ੳ- ਕਾਚੀ ਗਾਗਰਿ ਦੇਹ ਦੁਹੇਲੀ, ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਦੁਖੁ ਪਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੫੫

ਅ- ਜਬ ਜਰੀਐ ਤਬ ਹੋਇ ਭਸਮ ਤਨੁ, ਰਹੈ ਕਿਰਮ ਦਲ ਖਾਈ ॥

ਕਾਚੀ ਗਾਗਰਿ ਨੀਰੁ ਪਰਤੁ ਹੈ, ਇਆ ਤਨ ਕੀ ਇਹੈ ਬਡਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੫੪

ਇਹ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਗਾਗਰ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਇਹ ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਚੇਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਾਰ ਨ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ, ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਲੁਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦਾ ਭੈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ:--

ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਤਉ ਚੇਤ ਲੈ, ਨਿਸਿ ਦਿਨਿ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥

ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਅਉਧ ਬਿਹਾਤੁ ਹੈ, ਫੂਟੈ ਘਟ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੨੬

ਕਬੀਰ, ਕੂਕਰੁ ਰਾਮ ਕੋ, ਮੁਤੀਆ ਮੇਰੋ ਨਾਉ ॥ ਗਲੇ ਹਮਾਰੇ ਜੇਵਰੀ, ਜਹ ਖਿੰਚੈ ਤਹ ਜਾਉ ॥੭੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੂਕਰੁ=ਕੁੱਤਾ। ਕੋ=ਦਾ। ਮੁਤੀਆ=ਮੋਤੀ। ਗਲੇ=ਗਲ ਵਿਚ। ਜੇਵਰੀ=ਰਸੀ। ਜਹ=ਜਿਸ ਪਾਸੇ। ਖਿੰਚੈ=ਖਿਚਦਾ ਹੈ। ਜਾਉ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੂਕਰ ਹਾਂ, ਮੋਤੀ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਵਿਚ (ਮਾਲਕ ਨੇ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ) ਰਸੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਾਸੇ (ਰੱਸੀ) ਖਿਚਦਾ ਹੈ, (ਮੈਂ) ਉਸ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।੭੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:--

ਨਕਿ ਨਥ ਖਸਮ ਹਥ ਕਿਰਤੁ ਧਕੇ ਦੇ ॥

ਜਹਾਂ ਦਾਣੇ ਤਹਾਂ ਖਾਣੇ, ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਹੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੫੩

ਇਹ ਸਲੋਕ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਖਸਮ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਸਮ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਆਖਿਆ ਹੈ:--

ਸਗ ਨਾਨਕ ਦੀਬਾਨ ਮਸਤਾਨਾ, ਨਿਤ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ॥

ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ, ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਓਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੯੧

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਆਖਿਆ ਹੈ:--

ਲਾਲ ਸਗਿ ਗੁਲਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥
ਦਾਗਦਾਰਿ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੬॥

ਕੁੱਤਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਸਮ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਢੱਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਲੈਲਾ ਮਜਨੂ ਆਸ਼ਕੀ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੈਲਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮਜਨੂੰ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਕੁਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਵੇ ਤੇ ਲੋਕ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹਸਣ, ਇਹ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ:--

ਲੈਲੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਕੁਤਾ ਮਜਨੂੰ ਦੇਖਿ ਲੁਭਾਣਾ ॥
ਕੁਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਵੇ ਹੜਿ ਹੜਿ ਹਸੈ ਲੋਕ ਵਿਡਾਣਾ ॥ [ਵਾਰ ਭਾ. ਗੁ. ੩੭-੩੧

ਕਬੀਰ ਜਪਨੀ ਕਾਠ ਕੀ, ਕਿਆ ਦਿਖਲਾਵਹਿ ਲੋਇ ॥ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਹੀ, ਇਹ ਜਪਨੀ ਕਿਆ ਹੋਇ ॥੭੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਪਨੀ=ਮਾਲਾ। ਕਾਠ ਕੀ=ਲਕੜ ਦੀ। ਲੋਇ=ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ। ਨ ਚੇਤਹੀ= ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਜਪਨੀ=ਇਸ ਮਾਲਾ ਨਾਲ। ਕਿਆ ਹੋਇ=ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ?।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ!) ਲਕੜ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈਂ? ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਰਾਮ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਮਾਲਾ (ਨਾਲ) ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਵਿਅਰਥ ਹੈ)।੭੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਈ ਵੈਰਾਗੀ ਕਾਠ ਦੀ ਮਾਲਾ ਨਾਲ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਣਕੇ ਤੇ ਠਾਹ ਮਣਕਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੂਜੇ ਵੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ? ਜੇਕਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਾਲਾ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਵੀ ਪਖੰਡ ਕਰਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਨਾਮ-ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ "ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸਿਮਰਨੀ, ਰਸਨਾ ਊਪਰਿ ਰਾਮ' ਦਸਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਫਲਦਾਇਕ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਬਿਰਹੁ ਭੁਯੰਗਮੁ ਮਨਿ ਬਸੈ, ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥ ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ ਨਾ ਜੀਐ, ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੭੬॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਬਿਰਹੁ=ਵਿਛੋੜਾ। ਭੁਯੰਗਮੁ=ਸੱਪ। ਮਨਿ=ਮਨ ਵਿਚ। ਮੰਤੁ=ਮੰਤਰ।

ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ=ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਲਾ ਬੈਰਾਗੀ। ਨ ਜੀਐ=ਜੀਊਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਉਰਾ=ਮਸਤਾਨਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਵਿਛੋੜਾ ਰੂਪੀ ਸੱਪ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਰਾਮ ਦਾ ਬਿਉਗੀ (ਰਾਮ ਤੋਂ) ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦਾ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ।੭੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਇਕ ਵਡਾ ਦੁਖ ਹੈ। ਮਾਨੋ ਐਨਾ ਵਡਾ ਦੁਖ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਸੱਪ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਬਿਉਗੀ "ਰੰਗਿ ਹਸੈ ਰੰਗਿ ਰੋਵੈ, ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ" ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ ਅਰਥਾਤ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਕਮਲਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਮਸਤਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਪਾਰਸ ਚੰਦਨੈ, ਤਿਨ ਹੈ ਏਕ ਸੁਗੰਧ ॥ ਤਿਹ ਮਿਲਿ, ਤੇਊ ਊਤਮ ਭਏ, ਲੋਹ ਕਾਠ ਨਿਰਗੰਧ ॥੭੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾਰਸ ਚੰਦਨੈ=ਪਾਰਸ ਤੇ ਚੰਦਨ ਵਿਚ। ਸੁਗੰਧ=ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ। ਤਿਹ ਮਿਲਿ=ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ (ਭਾਵ ਪਾਰਸ ਤੇ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ)। ਤੇਊ=ਉਹ ਵੀ, ਭਾਵ ਕਾਠ ਤੇ ਲੋਹਾ ਭੀ। ਊਤਮ ਭਏ=ਚੰਗੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਗੰਧ=ਗੰਧ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਪਾਰਸ ਅਤੇ ਚੰਦਨ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਦੋਹਾਂ) ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ (ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ ਭਾਵ) ਉਤਮ ਹੋ ਗਿਆ (ਅਤੇ) ਗੰਧ ਰਹਿਤ ਕਾਠ (ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ) ਹੋ ਗਿਆ (ਭਾਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਉਤਮ ਹੋ ਗਏ)।੭੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਾਰਸ ਤੇ ਚੰਦਨ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਗੁਣ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਗੰਧ ਰਹਿਤ ਕਾਠ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧ ਕਰਕੇ ਉਤਮ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਚੰਦਨ ਵਰਗੇ ਦਾਤੇ ਨਿਗੁਣੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇ ਕੇ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਨਿਕੰਮਾ ਲੋਹਾ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਰੂਪ ਵਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਨਿਗੁਣੇ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਤਮ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ

ਇਉਂ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

੧. ਗੁਰ ਪਾਰਸ ਹਮ ਲੋਹ, ਮਿਲਿ ਕੰਚਨੁ ਹੋਇਆ ਰਾਮ ॥
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ, ਕਾਇਆ ਗੜੁ ਸੋਹਿਆ ਰਾਮ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੧੪

੨. ਤੁਮ ਚੰਦਨ, ਹਮ ਇਰੰਡ ਬਾਪੁਰੇ, ਸੰਗਿ ਤੁਮਾਰੇ ਬਾਸਾ ॥
ਨੀਚ ਰੂਖ ਤੇ ਊਚ ਭਏ ਹੈ, ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਨਿਵਾਸਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੮੬

੩. ਹਮ ਨੀਚ ਬਿਰਖੁ, ਤੁਮ ਮੈਲਾਗਰ, ਲਾਜ ਸੰਗਿ ਸੰਗਿ ਬਸਰੀਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੧੩

ਕਬੀਰ, ਜਮ ਕਾ ਠੇਂਗਾ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਓਹੁ ਨਹੀ ਸਹਿਆ ਜਾਇ॥ ਏਕੁ ਜੁ ਸਾਧੂ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿਓ, ਤਿਨਿ ਲੀਆ ਅੰਚਲਿ ਲਾਇ॥੭੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਠੇਂਗਾ=ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਸੱਟ ਮਾਰਨੀ। ਨਾ ਸਹਿਆ ਜਾਇ=ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਧੂ=ਮਹਾਤਮਾ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ। ਤਿਨਿ=ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ। ਲੀਅ ਅੰਚਲਿ ਲਾਇ=(ਆਪਣੇ) ਲੜ ਲਾ ਲਿਤਾ।੭੮।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਜਮ ਦਾ ਠੇਂਗਾ (ਡੰਡਾ) ਬਹੁਤ (ਦੁਖਦਾਈ) ਹੈ, ਉਹ ਸਹਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। (ਪਰ) ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ (ਗੁਰੂ) ਮਿਲ ਗਏ, ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲਾ ਲਿਆ।੭੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਮ ਦਾ ਠੇਂਗਾ ਵਾਕਈ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੱਟ ਸਹਾਰਨੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵੀ ਏਦਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

ਇਸੁ ਬੰਦੇ ਸਿਰਿ ਜੁਲਮੁ ਹੋਤ ਹੈ, ਜਮੁ ਨਹੀ ਹਟੈ ਗੁਸਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੮

ਅਸਹਿ ਦੁਖ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਉਪਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਲਾ ਫੜ ਲਏ। ਸਰਨ ਪਏ ਦੀ ਗੁਰੂ ਆਪ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਬੈਦੁ ਕਹੈ ਹਉ ਹੀ ਭਲਾ, ਦਾਰੂ ਮੇਰੈ ਵਸਿ ॥ ਇਹ ਤਉ ਬਸਤੁ ਗੁਪਾਲ ਕੀ, ਜਬ ਭਾਵੈ ਲੇਇ ਖਸਿ ॥੭੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭਲਾ=ਚੰਗਾ। ਮੇਰੈ ਵਸਿ=ਮੇਰੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਸਤੁ=ਵਸਤੂ, ਚੀਜ਼। ਗੁਪਾਲ ਕੀ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਵੈਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹਾਂ (ਕਿਉਂਕਿ) ਦਾਰੂ (ਦਵਾਈ) ਮੇਰੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੈਂ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਰੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ)। ਇਹ (ਜਿੰਦ) ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗੇ (ਭਾਵ ਉਸ

ਦਾ ਚਿਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਾਣ ਕਢ ਕੇ ਜਿੰਦ) ਖਸ ਲਏ (ਉਹ ਵੈਦਗੀ ਵੀ ਖਸ ਸਕਦਾ ਹੈ)।੭੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਵੈਦ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਦਵਾਈ ਦੇਣਾ, ਰਖਣਾ ਜਾਂ ਮਾਰਨਾ ਵੈਦ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਜੜੀਂ ਬੂਟੀਂ ਜੇ ਜੀਵੀਐ ਕਿਉ ਮਰੇ ਧਨੰਤਰੁ' (ਭਾ. ਗੁ. ਵਾ. ੩੬-੧੫(੧) ਜਦ ਤੱਕ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਹਕੀਮ ਦੀ ਦਵਾਈ ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰ ਸਕਦੀ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

ਵੈਦਾ ਸੰਦਾ ਸੰਗੁ, ਇਕਠਾ ਹੋਇਆ ॥
ਅਉਖਦ ਆਏ ਰਾਸਿ ਵਿਚਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੯੩

ਜਦੋਂ ਤਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਦਵਾਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਵੈਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਦਵਾਈ ਤੇ ਮਾਣ ਹੰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਾਣਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਹੈ:--

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕੋ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲਿ ਨ ਸਾਕੈ,
ਤਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕਾਇਤੁ ਕੜਈਐ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੬੧

ਸੋ ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਵੈਦਾਂ ਦਾ ਭਰਮ, ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਿਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਨਉਬਤਿ ਆਪਨੀ, ਦਿਨ ਦਸ ਲੇਹੁ ਬਜਾਇ ॥ ਨਦੀ ਨਾਵ ਸੰਜੋਗ ਜਿਉ, ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਿਲ ਹੈ ਆਇ ॥੮੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਉਬਤਿ=ਨਗਾਰਾ, ਢੋਲ। ਦਿਨ ਦਸ=ਥੋੜੇ ਦਿਨ। ਲੇਹੁ ਬਜਾਇ=ਵਜਾ ਲੈ ਭਾਵ ਮਨ ਮਾਨੀਆ ਮੌਜਾਂ ਕਰ ਲਵੋ। ਨਾਵ=ਬੇੜੀ। ਸੰਜੋਗ=ਮਿਲਾਪ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਬਹੁਰਿ=ਮੁੜ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਆਪਣੀ ਨੌਬਤ (ਨਗਾਰਾ) ਚੰਦ ਦਿਨ ਵਜਾ ਲਵੋ (ਸਦਾ ਲਈ ਮੌਜਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀਆਂ) ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਤੋਂ (ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ) ਬੇੜੀ ਵਿਚ (ਬੈਠੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦਾ) ਮਿਲਾਪ ਹੈ। (ਜਿਵੇਂ) ਮੁੜ ਕੇ (ਓਹ ਸਾਰੇ ਮੁਸਾਫਰ ਆਪਸ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਨੁਖ ਸਰੀਰ ਬੇੜੀ ਦੇ ਪੂਰ ਸਵਾਰ ਵਾਂਗ) ਫੇਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।੮੦

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਦ ਤਕ ਜੀਵਨ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਸਫਲ ਕਰ ਲਵੋ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਥੋਂ ਗਿਆ ਸਮਾ ਮੁੜ ਕੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰ, ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿੰਜਣ, ਕਦੇ ਹੀ ਇਕਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ ਹਨ ਪਰ 'ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ' ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਟੰਬ

ਜਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਝੂਠੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ, ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ॥ ਬਸੁਧਾ ਕਾਗਦੁ ਜਉ ਕਰਉ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਨੁ ਨ ਜਾਇ॥੮੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ=ਸਤ ਸਮੁੰਦਰ। ਮਸੁ=ਸਿਆਹੀ। ਕਰਉ=ਮੈਂ ਕਰਾਂ। ਬਨਰਾਇ=ਬਨਾਸਪਤੀ। ਬਸੁਧਾ=ਧਰਤੀ। ਕਾਗਦੁ=ਕਾਗਜ਼।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੇ ਮੈਂ) ਸਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਹੀ ਕਰ ਲਵਾਂ (ਅਤੇ ਸਾਰੀ) ਬਨਾਸਪਤੀ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਬਣਾ ਲਵਾਂ, ਜੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾ ਲਵਾਂ (ਤਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।੮੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਦਾ ਕੌਣ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਬਣਾਈ ਜਾਏ, ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਘੜੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਜਸ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ:--

੧. ਨਾਨਕ ਕਾਗਦ ਲਖ ਮਣਾ, ਪੜਿ ਪੜਿ ਕੀਚੈ ਭਾਉ ॥
ਮਸੂ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ, ਲੇਖਣਿ ਪਉਣੁ ਚਲਾਉ ॥
ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ, ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੫

੨. ਬਸੁਧ ਕਾਗਦ ਬਨਰਾਜ ਕਲਮਾ ਲਿਖਣ ਕਉ ਜੇ ਹੋਇ ਪਵਨ॥
ਬੇਅੰਤ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਇ ਪਾਇਆ, ਗਹੀ ਨਾਨਕ ਚਰਣ ਸਰਨ॥ [ਪੰਨਾ ੪੫੮

ਕਬੀਰ, ਜਾਤਿ ਜੁਲਾਹਾ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਹਿਰਦੈ ਬਸੇ ਗੁਪਾਲ॥ ਕਬੀਰ, ਰਮਈਆ ਕੰਠਿ ਮਿਲੁ, ਚੂਕਹਿ ਸਰਬ ਜੰਜਾਲ॥੮੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਿਆ ਕਰੈ=ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ?। ਗੁਪਾਲ=ਪਰਮਾਤਮਾ। ਰਮਈਆ ਕੰਠਿ ਮਿਲੁ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗਲ ਲਗ। ਚੂਕਹਿ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਬ ਜੰਜਾਲ=ਸਾਰੇ ਧੰਧੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੁਲਾਹਾ ਜਾਤੀ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤਾਂ) ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ

ਗਲ ਲੱਗ (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ) ਸਾਰੇ ਧੰਧੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ।੮੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਈ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਐਵੇਂ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਵੀਚਾਰ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਜਾਤ ਵਰਨ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਮਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗੁਪਾਲ ਵਸ ਗਿਆ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਕਢਣ ਹਿਤ ਹੀ ਇਹ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ ਹਨ:--

੧. ਜਾਤਿ ਬਰਨ ਕੁਲ ਸਹਸਾ ਚੂਕਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਬਦਿ ਬੀਚਾਰੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੯੮

੨. ਊਆ ਤੇ ਊਤਮੁ ਗਨਉ ਚੰਡਾਲਾ ॥
ਨਾਨਕ, ਜਿਹ ਮਨਿ ਬਸਹਿ ਗੁਪਾਲਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੫੩

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਕੋ ਨਹੀ, ਮੰਦਰੁ ਦੇਇ ਜਰਾਇ ॥ ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕੇ ਮਾਰਿ ਕੈ, ਰਹੈ ਰਾਮ ਲਿਉ ਲਾਇ ॥੮੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੋ=ਕੋਈ। ਮੰਦਰੁ=ਘਰ। ਦੇਇ ਜਰਾਇ=ਸਾੜ ਦੇਵੇ। ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕੇ=ਪੰਜੇ ਲੜਕੇ (ਭਾਵ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ)। ਲਿਉ ਲਾਇ=ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਜੋ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ) ਘਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇ, (ਅਰਥਾਤ ਕਾਮ ਆਦਿਕ) ਪੰਜ ਪੁਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਲ (ਆਪਣੀ) ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖੇ ।੮੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਗ ਨਾਲ ਸਾੜ ਕੇ ਪੰਜ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੁਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਲਾਉਣੀ, ਵੱਡੀ ਘਾਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਚੋਂ ਕਢਣ ਲਈ ਬੜੀ ਕਠਿਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:--

ਜਿਨਿ ਮਿਲਿ ਮਾਰੇ ਪੰਚ ਸੂਰਬੀਰ, ਐਸੋ ਕਉਨੁ ਬਲੀ ਰੇ ॥
ਜਿਨਿ ਪੰਚ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰਿ ਗੁਦਾਰੇ, ਸੋ ਪੂਰਾ ਇਹ ਕਲੀ ਰੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੦੪

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਰਲੇ ਸੇਵਕ ਜਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉਤੇ ਫਤਿਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਾਮ-ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਕੋ ਨਹੀ, ਇਹੁ ਤਨੁ ਦੇਵੈ ਫੂਕਿ ॥ ਅੰਧਾ ਲੋਗੁ ਨ ਜਾਨਈ, ਰਹਿਓ ਕਬੀਰਾ ਕੂਕਿ ॥੮੪॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਦੇਵੈ ਫੂਕਿ=ਸਾੜ ਦੇਵੇ। ਅੰਧਾ ਲੋਗੁ=ਅਗਿਆਨੀ ਜਗਤ। ਨ ਜਾਨਈ=ਨਹੀਂ

ਸਮਝਦਾ। ਰਹਿਓ ਕਬੀਰਾ ਕੂਕਿ=ਕਬੀਰ ਕੂਕ (ਦੁਹਾਈ) ਦੇ ਕੇ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇ (ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ)। (ਪਰ) ਅਗਿਆਨੀ ਜਗਤ ਇਸ (ਗਲ ਨੂੰ) ਸਮਝਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਬੀਰ (ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ) ਕੂਕ ਕੂਕ ਕੇ (ਦੁਹਾਈ ਦੇ) ਰਿਹਾ ਹੈ।੮੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਵਾਂਗ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਕ਼ਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨੀ ਦੁਹਾਈ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ, ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗਿਆਨ-ਚਖਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਸਤੀ ਪੁਕਾਰੈ ਚਿਹ ਚੜੀ, ਸੁਨੁ ਹੋ ਬੀਰ ਮਸਾਨ ॥
ਲੋਗੁ ਸਬਾਇਆ ਚਲਿ ਗਇਓ, ਹਮ ਤੁਮ ਕਾਮੁ ਨਿਦਾਨ॥੮੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਤੀ=ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਚਿਖਾ ਤੇ ਸੜਦੀ ਹੈ। ਪੁਕਾਰੈ=ਪੁਕਾਰਦੀ, ਆਖਦੀ ਹੈ। ਚਿਹ ਚੜੀ=ਚਿਖਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਹੋ ਬੀਰ ਮਸਾਨ=ਹੇ ਮਸਾਣਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਵੀਰੋ!। ਲੋਗੁ ਸਬਾਇਆ=ਸਾਰਾ ਲੋਕ। ਚਲਿ ਗਇਓ=(ਸੰਸਾਰ ਛੱਡ ਕੇ) ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਭਾਵ ਅੰਤ (ਇਥੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਚਿਖਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸਤੀ (ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮਸਾਣਾ ਵਿਚ ਆਏ ਵੀਰੋ ਸੁਣੋ! ਕਿ ਸਾਰਾ ਲੋਕ ਚਲਾ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਮਰ ਗਿਆ) ਹੈ, ਅੰਤ ਸਾਡਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਪਏਗਾ (ਭਾਵ ਚਿੱਖਾ ਵਿਚ ਸੜਨਾ ਪਵੇਗਾ)।੮੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਭਾਵਕ ਵਿਆਖਿਆ ਇਉਂ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

''ਸਤੀ ਆਪਣੇ ਵਾਕਾਂ ਥੋਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਹੇ ਭਾਈਓ ! ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮਸਾਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਲੀ ਹਾਂ ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਕੇ ਘਰੋਂ ਘਰੀ ਜਾ ਸਵੋਂਗੇ, ਪਰ ਓੜੰਕ ਤੁਸਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਬਸਤੀ ਇਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣੋ, ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮਰਨਾ ਨਾ ਭੁਲਾ ਬੈਠੋ।''

ਕਬੀਰ, ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਇਓ, ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ, ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥੮੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪੰਖੀ=ਪੰਛੀ। ਉਡਿ ਉਡਿ=ਉਡ ਉਡ ਕੇ। ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ=ਦਸਾਂ ਦਿਸਾਂ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੀ=ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ। ਤੈਸੋ=ਉਹੋ ਜਿਹੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਮਨ ਪੰਛੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਉਡ ਉਡ ਕੇ ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ (ਮਨੁੱਖ) ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।੮੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ, ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦਸਾਂ ਪਾਸੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੋਰਾਂ (ਤਸਕਰਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਜੇਹਲ ਤੇ ਫਾਂਸੀ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਜਨਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸੁਖ ਦੁਖ ਦਾ ਭੋਗ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਜਾ ਕਉ ਖੋਜਤੇ, ਪਾਇਓ ਸੋਈ ਠਉਰੁ ॥ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਕੈ ਤੂ ਭਇਆ, ਜਾ ਕਉ ਕਹਤਾ ਅਉਰੁ ॥੮੭॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਖੋਜਤੇ=ਖੋਜਦੇ, ਲਭਦੇ ਹਨ । ਠਉਰੁ=ਥਾਂ, ਟਿਕਾਣਾ, ਆਸਰਾ। ਸੋਈ=ਓਹੀ। ਫਿਰਿ ਕੈ=ਬਦਲ ਕੇ। ਤੂ ਭਇਆ=ਤੂੰ (ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ) ਬਣ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਜਾ ਕਉ=ਜਿਸ ਨੂੰ। ਕਹਤਾ ਅਉਰੁ=ਹੋਰ (ਦੂਜਾ, ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ) ਆਖਦਾ ਸੈਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ (ਲਭਦੇ) ਸਾਂ, ਉਹ ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, (ਪਹਿਲਾਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੋਰ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਉਲਟ ਕੇ (ਬਦਲ) ਕੇ ਤੂੰ ਉਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ।੮੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰੀਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵ ਉਸਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਿਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵ ਹੋਰ (ਦੂਜਾ) ਆਖਦਾ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹੈ:–

ਕਾਹੇ ਰੇ, ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥
ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ, ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੮੪

ਇਹ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਮਾਰੀ ਮਰਉ ਕੁਸੰਗ ਕੀ, ਕੇਲੇ ਨਿਕਟਿ ਜੁ ਬੇਰਿ ॥ ਉਹ ਝੂਲੈ ਉਹ ਚੀਰੀਐ, ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਹੇਰਿ ॥੮੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਰੀ=ਮਾਰੀ ਹੋਈ। ਮਰਉ=ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਸੰਗ ਕੀ=ਕੁਸੰਗਤ ਦੀ। ਕੇਲੇ ਨਿਕਟਿ=ਕੇਲੇ ਦੇ (ਬੂਟੇ) ਨਾਲ। ਬੇਰਿ=ਬੇਰੀ ਦਾ (ਦਰਖਤ)। ਉਹ ਝੂਲੈ=ਉਹ (ਬੇਰ) ਝੂਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਚੀਰੀਐ=ਉਹ (ਕੇਲਾ) ਚੀਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ=ਰਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ। ਨ ਹੇਰਿ=ਨਾ ਵੇਖ।੮੮।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, (ਮੈਂ) ਕੁਸੰਗਤ ਦੀ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਮਰ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕੇਲੇ ਦੇ ਕੋਲ ਬੇਰੀ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ਉਹ (ਬੇਰੀ) ਝੂਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ (ਕੇਲਾ) ਚੀਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮਨੁਖ! ਤੂੰ ਵੀ) ਸਾਕਤ (ਰਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ ਦੀ) ਸੰਗਤ ਵਲ ਨਾ ਵੇਖ (ਸਾਕਤ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੀਤਿਆਂ ਦੁਖ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)।੮੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਕੁਸੰਗਤ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕੇਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੇਰੀ ਦਾ ਦਰਖਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜੋ ਹਾਲਤ ਕੇਲੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਜੋਂ ਦਸੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਰੀ ਝੂਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਲਾ ਚੀਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਕਤ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਕੁਸੰਗੀ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਕਤ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਭਾਰ ਪਰਾਈ ਸਿਰਿ ਚਰੈ, ਚਲਿਓ ਚਾਹੈ ਬਾਟ ॥ ਅਪਨੇ ਭਾਰਹਿ ਨ ਡਰੈ, ਆਗੈ ਅਉਘਟ ਘਾਟ ॥੮੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭਾਰ ਪਰਾਈ=ਪਰਾਈ (ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਪੰਡ। ਸਿਰਿ ਚਰੈ=ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੁਕੀ ਹੋਵੇ। ਚਲਿਓ ਚਾਹੈ ਬਾਟ=ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਪਨੇ ਭਾਰਹਿ=ਆਪਣੇ (ਪਾਪਾਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਤੋਂ। ਨਾ ਡਰੈ=ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ। ਆਗੈ=ਅਗੇ। ਅਉਘਟ ਘਾਟ=ਔਖਾ ਰਸਤਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਪਰਾਈ ਪੰਡ ਚੁਕੀ ਹੋਵੇ (ਅਤੇ) ਉਹ (ਭਾਰ ਚੁਕ ਕੇ) ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ (ਵੇਖੋ ਕਿਤਨੀ ਬੇਸਮਝੀ ਹੈ, ਜੀਵ) ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ (ਜਦੋਂ ਕਿ) ਅਗੇ (ਜਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਖੜਾ) ਔਖਾ ਰਸਤਾ ਹੈ।੮੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਿਸੇ ਪਖੰਡੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਖੰਡੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਆਗੇ ਅਉਘਟ ਘਾਟ' ਭੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ ਭਾਰ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕ ਕੇ ਪੈਂਡਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਵਿਚ ਰਬੀ ਭੈ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪਖੰਡ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਜ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਪਾਖੰਡੀ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਤਾਂ ਉਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ:—

ਕੁਲਹਾ ਦੇਂਦੇ ਬਾਵਲੇ ਲੈਂਦੇ ਵਡੇ ਨਿਲਜ ॥
ਚੂਹਾ ਖਡ ਨ ਮਾਵਈ, ਤਿਕਲੈ ਬੰਨੈ ਛਜ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੮੬

ਕਬੀਰ, ਬਨ ਕੀ ਦਾਧੀ ਲਾਕਰੀ, ਠਾਢੀ ਕਰੈ ਪੁਕਾਰ ॥
ਮਤਿ ਬਸਿ ਪਰਉ ਲੁਹਾਰ ਕੇ, ਜਾਰੈ ਦੂਜੀ ਬਾਰ ॥੯੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਨ ਕੀ=ਜੰਗਲ ਦੀ। ਦਾਧੀ=ਸੜੀ ਹੋਈ। ਲਾਕਰੀ=ਲਕੜੀ। ਠਾਢੀ=ਖੜੋਤੀ ਹੋਈ। ਮਤਿ=ਮਤਾਂ। ਬਸਿ=ਵਸ ਵਿਚ। ਪਰਉ=ਪੈ ਜਾਵਾਂ। ਜਾਰੈ=ਸਾੜ ਦੇਵੇ। ਦੂਜੀ ਬਾਰ=ਦੂਜੀ ਵਾਰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਜੰਗਲ ਦੀ ਸੜੀ ਹੋਈ ਲਕੜੀ ਖੜੀ ਹੋਈ (ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ) ਪੁਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਲੁਹਾਰ ਦੇ ਵਸ ਪੈ ਜਾਵਾਂ (ਤੇ ਉਹ ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ) ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸਾੜ ਦੇਵੇ।੯੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਭਾਵਕ ਅਰਥ ਇਉਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਤੇ ਹੋਏ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਦਸ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਖੜੀ ਲਕੜ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਹਦਾ ਹਾਂ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰ, ਬਚਾਅ ਲੈ। ਮਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਮ ਰੂਪੀ ਲੁਹਾਰ ਕਿਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਨਾ ਸਾੜ ਦੇਵੇ ਭਾਵ ਨਰਕ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾ ਦੇਵੇ।

ਕਬੀਰ, ਏਕ ਮਰੰਤੇ ਦੁਇ ਮੂਏ, ਦੋਇ ਮਰੰਤਹ ਚਾਰਿ ॥
ਚਾਰਿ ਮਰੰਤਹ ਛਹ ਮੂਏ, ਚਾਰਿ ਪੁਰਖ ਦੁਇ ਨਾਰਿ ॥੯੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਰੰਤੇ=ਮਰਨ ਦਾ। ਦੁਇ ਮੂਏ=ਦੋ ਮੋਏ। ਮਰੰਤਹ=ਮਰਦਿਆਂ। ਛਹ=ਛੀ। ਨਾਰਿ=ਨਾਰੀਆਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਇਕ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਦੋ ਮਰ ਗਏ, ਦੋ ਦੇ ਮਰਦਿਆਂ ਚਾਰ ਮਰ ਗਏ। ਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਰਦਿਆਂ ਛੇ ਮਰੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ) ਚਾਰ ਪੁਰਖ ਤੇ ਦੋ ਨਾਰੀਆਂ ਸਨ (ਭਾਵਕ ਅਰਥ ਅਗੋ ਪੜ੍ਹੋ)।੯੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਆਈ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ 'ਛੇ' ਆਖ ਕੇ ਸਿਰਫ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੮੦ ਤੋਂ ੮੯ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਉਹ ਆਪ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਪਰ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਮੂੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜ ਵਡੇ ਵਡੇ ਹੋਰ ਦੈਂਤ ਭੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:—

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੮੨- ਜਾਤਿ ਅਭਿਮਾਨ

ਨੰਬਰ ੮੩,੮੪,੮੫- ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ

ਨੰਬਰ ੮੬- ਭਟਕਣਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ

ਨੰਬਰ ੮੮-ਕੁਸੰਗ

ਨੰਬਰ ੮੯- ਨਿੰਦਿਆ।

ਕਬੀਰ, ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਜਗੁ ਢੂੰਢਿਆ, ਕਹੂੰ ਨ ਪਾਇਆ ਠੌਰ* ॥
ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਕਹਾ ਭੁਲਾਨੇ ਅਉਰ ॥੯੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ=ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਕੇ। ਜਗੁ ਢੂੰਢਿਆ=(ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਢੂੰਢਿਆ। ਕਹੂੰ ਨ=ਕਿਤੇ ਭੀ। ਠੌਰੁ=ਥਾਂ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਨੇ। ਕਹਾ=ਕਿਥੇ। ਭੁਲਾਨੇ ਅਉਰ=ਹੋਰ ਭੁਲੇ, ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਮੈਂ (ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਢੂੰਢਿਆ ਹੈ, (ਪਰ) ਕਿਤੇ ਵੀ (ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ) ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਚੇਤਿਆ (ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹ ਕਿਤੇ ਭੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਥਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਹੀ ਕਿਤੇ ਲਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਭੁਲ ਰਹੇ ਹਨ)।੯੨।

---

*ਪਾਠਾਂਤਰ 'ਠਉਰ' ।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਸਾਂ ਬਿਬੇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਭ ਪਾਸੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਸਵਰਗ ਆਦਿ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ। ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕੇਵਲ ਹਰਿਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:--

ਤਿਤੁ ਜਾਇ ਬਹਹੁ ਸਤਸੰਗਤੀ, ਜਿਥੈ ਹਰਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬਿਲੋਈਐ ॥[ਪੰਨਾ ੫੮੭

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਉਂ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ:--

੧. **ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਤਨ ਕੀ ਠਾਹਰ ਨੀਕੀ ਧਿਆਨ ਕਉ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੦੮**

੨. **ਜੇ ਲੋੜਹਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਭਾਈ ॥ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਹਿ ਬਤਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੮੨**

ਕਬੀਰ, ਸੰਗਤਿ ਕਰੀਐ ਸਾਧ ਕੀ, ਅੰਤਿ ਕਰੈ ਨਿਰਬਾਹੁ ॥ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ, ਜਾ ਤੇ ਹੋਇ ਬਿਨਾਹੁ ॥੯੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਸਾਧ ਕੀ=ਸਤਿਪੁਰਸ਼ (ਗੁਰੂ) ਦੀ। ਅੰਤਿ=ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤਕ। ਕਰੈ ਨਿਰਬਾਹੁ=ਸਾਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਕਤ=ਰਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ। ਜਾ ਤੇ=ਜਿਸ (ਸੰਗ) ਤੋਂ। ਹੋਇ ਬਿਨਾਹੁ=ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਸਤਿਪੁਰਸ਼ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੀਏ ਜਿਹੜੀ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਾਥ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਕਤ (ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ) ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਦੇ (ਸੰਗ) ਤੋਂ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੯੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ, ਸੰਗਤ ਕਰਨਾ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ ਪਰ ਸਾਕਤ ਦਾ ਸੰਗ ਕਦੇ ਭੁਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੰਤ ਜੀਵ ਵਿਚ ਅੰਤਲੇ ਸੁਆਸਾਂ ਤਕ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ: 'ਨਾਨਕ ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜ......'।

ਕਬੀਰ, ਜਗ ਮਹਿ ਚੇਤਿਓ ਜਾਨਿ ਕੈ, ਜਗ ਮਹਿ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਬਾਦਹਿ ਜਨਮੇਂ ਆਇ ॥੯੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾਨਿ ਕੈ=ਸਮਝ ਕੇ। ਨ ਚੇਤਿਓ=ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ। ਬਾਦਹਿ ਜਨਮੇਂ ਆਇ=ਵਿਅਰਥ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਜਨਮੇ (ਆਏ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਜਗਤ ਇਹ ਜਾਣ (ਸਮਝ) ਕੇ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ (ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੈ)। ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਨਹੀਂ, (ਓਹ) ਵਿਅਰਥ ਹੀ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਜੰਨਮੇ ਆਏ।੯੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਕੇ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ 'ਤਿਨ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਆਏ ਸਫਲ ਸੇ'। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਜਨਮੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ:--

ਜਿਨੀ ਐਸਾ ਹਰਿਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਸੇ ਕਾਹੇ ਜਗਿ ਆਏ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥
ਇਹੁ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ, ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਬਿਰਥਾ ਸਭੁ ਜਾਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੫੦

ਸੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਰੀਪੂਰਨ ਜਾਣ ਕੇ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਜਨਮ ਦਾ ਕੋਈ ਫਲ ਨਹੀਂ:--

ਜਨਮੇ ਕਾ ਫਲੁ ਕਿਆ ਗਣੀ, ਜਾਂ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਉ ॥
ਪੈਧਾ ਖਾਧਾ ਬਾਦਿ ਹੈ, ਜਾਂ ਮਨਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ॥.... [ਪੰਨਾ ੧੪੧੧

ਕਬੀਰ ਆਸਾ ਕਰੀਐ ਰਾਮ ਕੀ, ਅਵਰੈ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ॥
ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਮਾਨਈ, ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਦਾਸ ॥੯੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਾਮ ਕੀ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ। ਅਵਰੈ ਆਸ=ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਆਸ। ਨਿਰਾਸ=ਨਿਰਾਸ਼ਾ-ਜਨਕ, ਨਿਸਫਲ। ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ=ਨਰਕ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਨਈ=ਮਨੁੱਖ। ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਦਾਸ=ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ, (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਹੋਰ ਦੀ ਆਸ ਨਿਰਾਸ (ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਨਿਸਫਲ ਹੈ)। ਓਹ ਮਨੁੱਖ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)।੯੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਆਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਜਿਤਨੀਆਂ ਆਸਾਂ ਹਨ, ਸਭ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ, ਨਿਸਫਲ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਆਸਾਂ ਸਭ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਆਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਭ ਆਸਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ। ਗੁਰੂ

ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:–

੧. ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਅਤਿ ਦੁਖੁ ਘਣਾ, ਮਨਮੁਖਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਏ ਨਿਰਾਸ, ਪਰਮ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥... [ਪੰਨਾ ੧੨੪੯

੨. ਧ੍ਰਿਗੁ ਏਹ ਆਸਾ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਕੀ, ਜੋ ਮੋਹਿ ਮਾਇਆ ਚਿਤੁ ਲਾਏ॥
ਹਰਿ ਸੁਖੁ ਪਲਰਿ ਤਿਆਗਿਆ, ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੫੦

ਕਬੀਰ, ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਬਹੁਤੇ ਕੀਏ, ਕੇਸੋ ਕੀਓ ਨ ਮੀਤੁ ॥ ਚਾਲੇ ਥੇ ਹਰਿ ਮਿਲਨ ਕਉ, ਬੀਚੈ ਅਟਕਿਓ ਚੀਤੁ ॥੯੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਿਖ=ਚੇਲੇ। ਸਾਖਾ=ਸ਼ਿਸ਼, ਹੋਰ ਚੇਲੇ ਮਿਤ੍ਰ। ਕੇਸੋ=ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਚਾਲੇ ਥੇ=ਚਲੇ ਸਾਂ। ਬੀਚੇ=ਵਿਚੇ ਹੀ। ਅਟਕਿਓ=ਅਟਕ ਗਿਆ, ਰੁੱਕ ਗਿਆ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਕਈ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਚਾਟੜੇ ਮਿਤ੍ਰ ਬਣਾ ਲਏ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਤਰ ਨਾ ਬਣਾਇਆ, ਓਹ ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਚਲੇ ਸਨ (ਪਰ) ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਤ ਅਟਕ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਚੇਲੇ ਚਾਟੜਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁਝ ਗਏ)।੯੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਕਚੇ ਬਿਰਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਆਪਣੀ ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛਡ ਕੇ ਤਿਆਗੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਥੇ ਚੇਲੇ ਚਾਟੜੇ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਹੋਰ ਵਧਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਕ ਹਨ:–

ਧੋਤੀ ਖੋਲਿ ਵਿਛਾਏ ਹੇਠਿ॥ ਗਰਧਪ ਵਾਂਗੂ ਲਾਹੇ ਪੇਟਿ ॥੧॥
ਬਿਨੁ ਕਰਤੂਤੀ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਈਐ ॥
ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੦੧

ਝੂਠੇ ਮੰਤਰ ਦੇ ਕੇ, ਚੇਲੇ ਚੇਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੇਖੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਚਿਤ ਅਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਕਾਰਨੁ ਬਪੁਰਾ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਜਉ ਰਾਮੁ ਨ ਕਰੈ ਸਹਾਇ ॥ ਜਿਹ ਜਿਹ ਡਾਲੀ ਪਗੁ ਧਰਉ, ਸੋਈ ਮੁਰਿ ਮੁਰਿ ਜਾਇ ॥੯੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਰਨੁ=ਵਸੀਲਾ, ਸਬਬ। ਬਪੁਰਾ=ਵਿਚਾਰਾ। ਸਹਾਇ=ਸਹਾਇਤਾ। ਜਿਹ ਜਿਹ=ਜਿਸ ਜਿਸ। ਡਾਲੀ=ਟਾਹਣੀ ਉਤੇ। ਪਗੁ ਧਰਉ=ਮੈਂ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੁਰਿ ਮੁਰਿ ਜਾਇ=ਮੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲਿਫਦੀ ਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਜੇ ਰਾਮ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਬਬ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਿਸ ਟਾਹਣੀ ਤੇ ਮੈਂ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਹਾਂ, ਓਹੀ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲਿਫ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।੯੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਜਿਤਨਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰੀ ਚਲੇ ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਉਸਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਉਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਬਝਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ। ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬੁਧੀ ਜਾਂ ਸਬੱਬ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਫਲਤਾ ਵਾਸਤੇ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਡੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਓਹ ਸਭ ਕੁਝ ਖੋਹ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਅਵਰਹ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ, ਮੁਖਿ ਮੈ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥ ਰਾਸਿ ਬਿਰਾਨੀ ਰਾਖਤੇ, ਖਾਯਾ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ ॥੯੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਅਵਰਹ ਕਉ=ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ। ਮੁਖ ਮੈ=ਮੂੰਹ ਵਿਚ। ਪਰਿ ਹੈ=ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਸਿ=ਪੂੰਜੀ। ਬਿਰਾਨੀ=ਬਿਗਾਨੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ (ਮੱਤਾਂ) ਦੇਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਆਪ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਰੇਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। (ਉਹ) ਬਿਗਾਨੀ (ਠਗੀ ਠੋਰੀ ਦੀ) ਰਾਸਿ (ਪੂੰਜੀ) ਰਖਦੇ ਹਨ (ਮਾਨੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖੇਤ ਖਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।੯੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਹ ਕਰੋ, ਓਹ ਕਰੋ ਪਰ ਆਪ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਠੱਗੀ ਠੋਰੀ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਨੋ ਆਪਣੇ ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਹੀ ਖਾ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਤਬਾਹ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਅਵਰੁ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੬੯

ਪਿਛੇ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੮੯ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਸੀ।

ਕਬੀਰ, ਸਾਧੂ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਰਹਉ, ਜਉ ਕੀ ਭੂਸੀ ਖਾਉ ॥ ਹੋਨਹਾਰੁ ਸੋ ਹੋਇ ਹੈ, ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਉ ॥੯੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੰਗਤਿ ਰਹਉ=ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਟਿੱਕਾਂ। ਜਉ ਕੀ=ਜਵਾਂ ਦੀ। ਭੂਸੀ ਖਾਉ=ਰੋਟੀ ਖਾਵਾਂ (ਭਾਵ ਗਰੀਬੀ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂ)। ਹੋਨਹਾਰ=ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸੋ=ਉਹ।

ਹੋਇ ਹੈ=ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।੯੯।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, (ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ) ਸਾਧੂ (ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਜਨ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਵਾਂ (ਟਿੱਕਾਂ, ਭਾਵੇਂ) ਜਵਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਵਾਂ। ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਪਿਆ ਆਵੇ ਪਰ ਮੈਂ) ਸਾਕਤ (ਰਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨ ਜਾਵਾਂ।੯੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਜਵਾਂ ਦੀ, ਰੁਖੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਭਾਵ ਜੇ ਕਸ਼ਟ ਵੀ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੋ ਮਿਲਣਾ ਹੈ, ਓਹ ਅਵਸ਼ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਹੈ, ਘਬਰਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਦਿਨ ਦਿਨ ਦੂਨਾ ਹੇਤੁ ॥
ਸਾਕਤ ਕਾਰੀ ਕਾਂਬਰੀ, ਧੋਏ ਹੋਇ ਨ ਸੇਤੁ ॥੧੦੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹੇਤੁ=ਪ੍ਰੇਮ। ਕਾਰੀ=ਕਾਲੀ। ਕਾਂਬਰੀ=ਕੰਬਲੀ, ਲੋਈ। ਸੇਤ=ਚਿੱਟੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਜੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ) ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੂਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਸਾਕਤ ਤਾਂ ਕਾਲੀ ਕਾਂਬਰੀ (ਕਾਲੀ ਕਮਲੀ, ਲੋਈ ਸਮਾਨ) ਹੈ ਜੋ ਧੋਤਿਆਂ ਵੀ ਚਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।੧੦੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਤ ਤੇ ਸਾਕਤ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਜਿਤਨਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਹਟੀ ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਹਰੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਮ-ਰਸ ਅਰਥਾਤ ਰਬੀ-ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਦਿਨ ਰੈਣ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਉਤੇ ਇਉਂ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ-ਛਾਪ ਲਾਈ ਹੈ:–

> **ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਹੋਵੈ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ॥**
> **ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਹੁ ਵੱਧਾਈਐ, ਤਿਉ ਤਿਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ॥** [ਪੰਨਾ ੭੧

ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਸਾਕਤ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਾਲੀ ਕੰਮਲੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕਾਲੀ ਲੋਈ ਨੂੰ ਚਿਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਮਣ ਸਾਬਣ ਲਾ ਲਵੋ, ਉਹ ਚਿਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਾਲੀ ਦੀ

ਕਾਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਕਤ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਾਲੀ ਮਤ ਜਿਤਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਯਤਨ ਕਰ ਲਵੋ, ਉਹ ਨਿਰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ:--

ਸਾਕਤ ਕੀ ਐਸੀ ਹੈ ਰੀਤਿ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸਗਲ ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੯੫

ਬਾਕੀ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਰਬਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹਨ, ਉਹ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਾਕਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟਾ ਕੇ ਸੰਤ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

'ਸੰਗ ਕੁਸੰਗੀ ਬੈਸਤੇ, ਤਬ ਪੂਛੇ ਧਰਮਰਾਇ' ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਭੁਲਣੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ, ਇਹ ਤਾੜਨਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮਨੁ ਮੂੰਡਿਆ ਨਹੀ, ਕੇਸ ਮੁੰਡਾਏ ਕਾਂਇ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ, ਮੂੰਡਾ ਮੂੰਡੁ ਅਜਾਂਇ ॥੧੦੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੂੰਡਿਆ=ਮੁੰਨਿਆ। ਕਾਇੰ=ਕਾਹਦੇ ਲਈ?। ਅਜਾਂਇ=ਵਿਅਰਥ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਮਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁੰਨਿਆ ਨਹੀਂ, ਕੇਸ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਮੁਨਾਏ ? ਜੋ ਕੁਝ (ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ) ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਐਵੇਂ (ਭਾਵ ਵਿਅਰਥ ਹੀ) ਮੁਨਾਇਆ ।੧੦੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਸਾਧ ਬਣੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਪੁਛੇ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਨਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਗਲਤਾਨ ਹੈਂ, ਇਸ ਸਾਧੂਪੁਣੇ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ? ਮਨ ਜੋ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਸਵਾਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਬਦਸ਼ਕਲ ਬਣਨਾ ਕਿਹੜੀ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ:–

ਵਰਮੀ ਮਾਰੀ ਸਾਪੁ ਨ ਮੂਆ ॥
ਪ੍ਰਭੁ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਨੈ, ਜਿਨਿ ਤੂ ਕੀਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੪੮

ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਬਿਤ ਨੰਬਰ ੨੨੩ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਿਆਂ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

੧. **ਮਨ ਮ੍ਰਿਗ ਮਦ ਅਛਤ ਅੰਤਰਗਤਿ,**
ਭੂਲਿਓ ਭ੍ਰਮ ਖੋਜਤ ਫਿਰਤ ਬਨ ਮਾਹੀ ਜੀ ॥

ਅਰਥ : (ਜਿਵੇਂ) ਹਰਨ ਆਪਣੀ ਨਾਭੀ ਵਿੱਚ ਕਸਤੂਰੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ (ਸੁਗੰਧੀ) ਢੂੰਢਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਦੀ (ਹਾਲਤ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁਲ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਲਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ)।

੨. ਦਾਦਰ ਸਰੋਜ ਗਤਿ ਏਕੈ ਸਰਵਰੁ ਬਿਖੈ,
ਅੰਤਰਿ ਦਿਸੰਤਰਿ ਹੁਇ ਸਮਝਤ ਨਾਹੀ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-੨ : (ਜਿਵੇਂ) ਡੱਡੂ ਤੇ ਕਮਲ ਦੀ ਗਤੀ ਹੈ (ਜੋ) ਇਕ ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਭੀ ਪਰਦੇਸ ਵਸਿਆ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਅਸਲ ਭੇਦ ਨੂੰ) ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ।

੩. ਜੈਸੇ ਬਿਖਿਆਸਰ ਤਜੈ ਨ ਬਿਖਮ ਕਉ,
ਅਹਿਨਿਸਿ ਬਾਵਨ ਬਿਰਖ ਲਪਟਾਹੀ ਜੀ ॥

ਅਰਥ- ੩ :(ਜਿਵੇਂ) ਸੱਪ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਦਰਖਤ) ਨਾਲ ਲਿਪਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਹਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨ ਭੀ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ)।

੪. ਜੈਸੇ ਨਰਪਤਿ ਸੁਪਨੰਤਰਿ ਭੇਖਾਰੀ ਹੋਇ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗਤ ਮੈ ਭਰਮ ਮਿਟਾਹੀ ਜੀ ॥

ਅਰਥ- ੪ :ਜਿਵੇਂ (ਇਕ) ਰਾਜਾ ਰਾਜਗਦੀ ਉਤੇ ਸੌਂ ਗਿਆ, ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭੇਖਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। (ਓਹੀ) ਦਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ (ਕੇਵਲ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭਰਮ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ, ਉਹ ਭਰਮ ਮਿਟਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ:-

ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਜਾਈ ॥
ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਘਰ ਠਉਰ ਨ ਠਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੪੮

ਕਬੀਰ, ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ ॥
ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਿਤੁ ਬੇਧਿਆ, ਰਾਮਹਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਉ ॥੧੦੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਆ ਜਾਏ। ਬੇਧਿਆ=ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਮਹਿ ਨਾਮਿ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ। ਸਮਾਉ=ਸਮਾਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਛਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, (ਬੇਸ਼ਕ) ਤਨ ਤੇ ਧਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਣ ਦਿਓ। (ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ) ਚਿਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।੧੦੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਦਾ

ਕਦਰਦਾਨ ਤਨ, ਧਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ:—

੧. ਕਹਾ ਭਇਓ ਜਉ ਤਨੁ ਭਇਓ ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ॥
ਪ੍ਰੇਮੁ ਜਾਇ, ਤਉ ਡਰਪੈ ਤੇਰੋ ਜਨੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੮੬

੨. ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਨਿ ਘਟੈ ॥
ਮੈ ਤਉ ਮੋਲਿ ਮਹਗੀ ਲਈ ਜੀਅ ਸਟੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੯੪

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ:—

੧. ਧਨ ਗਇਆ ਤਾ ਜਾਣ ਦੇਹਿ, ਜੇ ਰਾਚਉ ਰੰਗਿ ਏਕ ॥
ਮਨੁ ਦੀਜੈ ਸਿਰੁ ਸਉਪੀਐ, ਭੀ ਕਰਤੇ ਕੀ ਟੇਕ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩੪

੨. ਧਨੁ ਨਹੀ ਬਾਛਹਿ ਸੁਰਗ ਨ ਆਛਹਿ ॥
ਅਤਿ ਪ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਾਧ ਰਜ ਰਾਚਹਿ॥ [ਪੰਨਾ ੨੫੧

ਕਬੀਰ, ਜੋ ਹਮ ਜੰਤੁ ਬਜਾਵਤੇ, ਟੂਟਿ ਗਈਂ ਸਭ ਤਾਰ ॥ ਜੰਤੁ ਬਿਚਾਰਾ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਚਲੇ ਬਜਾਵਨਹਾਰ ॥੧੦੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੰਤੁ=ਵਾਜਾ, ਸਾਜ਼। ਬਜਾਵਤੇ=ਬਜਾਉਂਦੇ ਸਾਂ। ਟੂਟਿ ਗਈ=ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਤਾਰ=ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਰਾਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, (ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦਾ) ਜਿਹੜਾ ਵਾਜਾ ਮੈਂ ਵਜਾਂਦਾ ਸਾਂ, (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸਦਕਾ) ਉਸ ਦੀਆਂ (ਮੋਹ ਰੂਪੀ) ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ। (ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ) ਵਾਜਾ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ) ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਮਨ ਹੀ) ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ।੧੦੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ 'ਬਜਾਵਨਹਾਰੋ ਕਹਾ ਗਇਓ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ।

ਜਦੋਂ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁਟ ਕੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਵੇ ਤਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਵਾਜਾ ਕੀ ਕਰੇਗਾ। ਓਦੋਂ ਲੋਭ ਮੋਹ ਸਿਉ ਗਈ ਵਿਖੋਟਿ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੋਹਿ ਕੀਨੀ ਛੋਟੀ॥' ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੰਤੀ ਤੋਂ ਕਿਥੇ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਣੀ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋ ਗਈ ਦੇਹ ਵਾਲੀ ਬਾਹਰਲੀ ਖੇਡ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਤਾਰਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ, ਦੇਹ ਕੀ ਕਰੇ, ਜਦੋਂ ਮਨ, ਬੁਧੀ, ਚਿਤ, ਹੰਕਾਰ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ, ਫਿਰ ਦੇਹੀ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਕਬੀਰ, ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ॥ ਆਪ ਡੁਬੇ ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ, ਚੇਲੇ ਦੀਏ ਬਹਾਇ॥੧੦੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਇ=ਮਾਂ। ਮੂੰਡਉ=ਮੁੰਨ ਦਿਆਂ। ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ=ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ। ਜਾ ਤੇ=ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ। ਭਰਮ=ਭਟਕਣਾ, ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ। ਨ ਜਾਇ=ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ=ਚਾਰਾਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ (ਦਸੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ) ਵਿਚ। ਦੀਏ ਬਹਾਇ=ਰੁੜ੍ਹਾ ਦਿਤੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਦਿਆਂ ਜਿਸ ਦੇ (ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਿਆਂ) ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ) ਆਪ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ (ਦਸੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ) ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਡੁਬ ਗਏ (ਅਤੇ ਜੋ ਬੰਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗੇ, ਭਾਵ) ਚੇਲੇ ਬਣੇ ਓਹ ਵੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ) ਰੁੜ੍ਹਾ ਦਿਤੇ।੧੦੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੁਆਰਾ ਪਖੰਡੀ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਸਟ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਨਿੰਕਮੇ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਭਰਮ ਗੜ੍ਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ, ਧਾਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਖਸਮ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖਸਮਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨਾ ਇਕ ਰਸਮ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਤਰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਸ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਕੀ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਟ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਸਵਟੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ:--

> **ਕਬੀਰ ਗੁਰੁ ਲਾਗਾ ਤਬ ਜਾਨੀਐ, ਮਿਟੈ ਮੋਹੁ ਤਨ ਤਾਪ ॥**
> **ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾਝੈ ਨਹੀ, ਤਬ ਹਰਿ ਆਪਹਿ ਆਪਿ ॥੧੮੯॥** [ਪੰਨਾ ੧੩੭੪

ਆਚਰਨ-ਹੀਣ ਪਖੰਡੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਭੇਸ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਹਾਵਰਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ''ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰ ਕੀ, ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ'', ਜੋ ਆਪਣਾ ਭਰਮ ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਸ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਭਰਮ ਕਿਥੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਠਗਬਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨਿਆ ਜਾਏ ਜਿਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਕੰਮੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ। ਜੋ ਆਪ ਤਾਂ ਡੁਬਿਆ ਹੀ ਸੀ, ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡੋਬ ਦਿਤਾ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਖਾਣ ਹੈ:-- ''ਆਪ ਤਾਂ ਮੋਇਓ ਬਾਮ੍ਹਣਾ, ਜਜਮਾਨ ਵੀ ਨਾਲੇ''

ਕਬੀਰ, ਜੇਤੇ ਪਾਪ ਕੀਏ, ਰਾਖੇ ਤਲੈ ਦੁਰਾਇ ॥ ਪਰਗਟ ਭਏ ਨਿਦਾਨ ਸਭ, ਜਬ ਪੂਛੇ ਧਰਮਰਾਇ ॥੧੦੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੇਤੇ=ਜਿਤਨੇ। ਤਲੈ=ਹੇਠਾਂ। ਦੁਰਾਇ=ਲੁਕਾ ਕੇ। ਨਿਦਾਨ=ਆਖ਼ਰ, ਓੜਕ। ਜਬ ਪੂਛੇ=ਜਦੋਂ ਪੁਛੇਗਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਖੰਡੀ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਜਿਤਨੇ ਪਾਪ (ਕਰਮ) ਕੀਤੇ (ਓਹ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਪੜਦੇ) ਹੇਠਾਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤੇ (ਪਰ) ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਆਖਰ ਸਾਰੇ (ਪਾਪ) ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਏ (ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਪਾਪ ਲੁਕਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ)।੧੦੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਲਈ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕ ਜੋ ਜੀਅ ਕਰੇ, ਲੁਕਾ ਕੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰੀ ਜਾਣ ਅੰਤ ਉਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

੧. **ਅੰਤਰਿ ਬਹਿ ਕੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ, ਸੋ ਚਹੁ ਕੁੰਡੀ ਜਾਣੀਐ ॥** [ਪੰਨਾ ੧੩੮

੨. **ਕੂੜ ਠਗੀ ਗੁਝੀ ਨਾ ਰਹੈ, ਮੁਲੰਮਾ ਪਾਜੁ ਲਹਿ ਜਾਇ ॥** [ਪੰਨਾ ੩੦੩

ਨਾਲ ਰੱਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਚ ਤੇ ਨਿਬੇੜਾ ਹੋਣਾ ਹੈ:--

ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ, ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੫੩

ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਲੁਕਾਉਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਗੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ੀ ਇਕਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਣਪ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪ ਕਰਨੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ਵਾ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਪਾਲਿਓ ਬਹੁਤੁ ਕੁਟੰਬੁ॥ ਧੰਧਾ ਕਰਤਾ ਰਹਿ ਗਇਆ, ਭਾਈ ਰਹਿਆ ਨ ਬੰਧੁ ॥੧੦੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੁਟੰਬੁ=ਟਬਰ, ਹੋਰ ਕੋੜਮਾ। ਰਹਿ ਗਇਆ=ਭਾਵ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਬੰਧੁ=ਸਨਬੰਧੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਛੱਡ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਬਹੁਤ ਕੋੜਮਾ ਪਾਲਿਆ ਪੋਸਿਆ। ਧੰਧਾ ਕਰਦਾ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ, ਨਾ (ਕੋਈ) ਭਰਾ ਰਿਹਾ, ਨਾ (ਕੋਈ ਹੋਰ) ਸਨਬੰਧੀ ਰਿਹਾ।੧੦੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁਖ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ,

ਭਾਈ, ਸੁਤ, ਬੰਧਪ, ਨਾਰ ਆਦਿ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੰਧਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਮਰ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਕਾਲ ਨਾ ਕੋਈ ਭੈਣ, ਨਾ ਭਰਾ, ਸਨਬੰਧੀ ਆਦਿ ਬਹੁੜਿਆ। ਭਾਵ ਅਮੋਲਕ ਸਮਾਂ ਐਵੇਂ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਕਬੀਰ, ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਰਾਤਿ ਜਗਾਵਨ ਜਾਇ ॥ ਸਰਪਨਿ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੈ, ਜਾਏ ਅਪੁਨੇ ਖਾਇ॥੧੦੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਗਾਵਨ ਜਾਇ=ਜਗਾਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਪਨਿ ਹੋਇ ਕੈ=ਸਪਣੀ ਹੋ ਕੇ। ਅਉਤਰੈ=ਜੰਮਦੀ ਹੈ। ਜਾਏ ਅਪੁਨੇ=ਆਪਣੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ। ਖਾਇ=ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਜਿਹੜੀ ਇਸਤਰੀ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛਡ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਮਸਾਣਾ ਤੇ ਟੂਣੇ ਟਾਣੇ ਕਰਨ ਹਿਤ ਦੀਵੇ) ਜਗਾਉਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਉਹ) ਸਪਣੀ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਆਪਣੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਬਚੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।੧੦੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਤਾਨ ਹਿਤ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਟੂਣੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਸਾਣ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਪਣੀ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੰਮੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਤਿ ਨਿੰਦਤ ਕਰਮ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਲੋਕਾਈ ਅਜਿਹੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੀ ਪਈ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਅਹੋਈ ਰਾਖੈ ਨਾਰਿ ॥ ਗਦਹੀ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੈ, ਭਾਰੁ ਸਹੈ ਮਨ ਚਾਰਿ॥੧੦੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਅਹੋਈ=ਅਹੋਈ ਦਾ ਵਰਤ। ਰਾਖੈ=ਰਖਦੀ ਹੈ। ਗਦਹੀ=ਖੋਤੀ। ਅਉਤਰੈ=ਜੰਮਦੀ ਹੈ। ਸਹੈ=ਸਹਾਰਦੀ ਭਾਵ ਚੁਕਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਚਾਰਿ=ਚਾਰ ਮਣ।

ਅਰਥ: ਜਿਹੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਭਜਨ) ਛੱਡ ਕੇ ਅਹੋਈ ਦਾ (ਵਰਤ) ਰਖਦੀ ਹੈ (ਉਹ) ਖੋਤੀ ਬਣ ਕੇ ਜੰਮਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਤੇ) ਚਾਰ ਮਣ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕਦੀ ਹੈ।੧੦੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸਤਰੀਆਂ ਕਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਅਹੋਈ ਦਾ ਵਰਤ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਸੀਤਲਾ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚੀ ਰਹੇ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ

ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਛੱਡ ਕੇ ਸੀਤਲਾ ਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਵਰਤ ਰਖਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੀਤਲਾ ਦੇ ਬਾਹਨ ਦੀ ਜੂਨੀ ਵਿਚ ਪਏਗੀ। ਉਸ ਦਾ ਬਾਹਨ ਖੋਤਾ ਹੈ, ਸੋ 'ਅਹੋਈ' ਦਾ ਬਰਤ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਖੋਤੀ ਬਣੇਗੀ। ਚਾਰ ਮਣ ਭਾਰੀ ਛਟ ਚੁਕਣ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰੇਗੀ। ਅਹੋਈ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ-ਜੋ ਹੋਈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਵਰਤ ਰਖਣੇ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਛਡ ਕੇ ਜੇ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਨ ਬੰਛਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਦੀ ਥੁੜ ਹੈ। ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:—

ਜਿਸੁ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਫਲ ਲੋੜੀਅਹਿ, ਸੋ ਸਚੁ ਕਮਾਵਉ ॥
ਨੇੜੈ ਦੇਖਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਉ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੨

ਕਬੀਰ, ਚਤੁਰਾਈ ਅਤਿ ਘਨੀ, ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਿਰਦੈ ਮਾਹਿ ॥ ਸੂਰੀ ਊਪਰਿ ਖੇਲਨਾ, ਗਿਰੈ ਤ ਠਾਹਰ ਨਾਹਿ ॥੧੦੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚਤੁਰਾਈ=ਸਿਆਣਪ। ਅਤਿ ਘਨੀ=ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਹਿਰਦੇ ਮਾਹਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਠਾਹਰ ਨਾਹਿ=(ਕੋਈ) ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ਇਹ) ਸਿਆਣਪ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਹੈ (ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ। (ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਸੌਖੀ ਹੈ ਪਰ ਕਮਾਉਣੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੈ ਮਾਨੋ) ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਖੇਡਣਾ ਹਾਸੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, (ਜਦੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੋਂ) ਡਿਗ ਪਵੇ ਤਾਂ (ਬਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ (ਹੁੰਦੀ)।੧੦੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਮਸਾਣ ਪੂਜਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਅਹੋਈ ਦਾ ਵਰਤ ਰਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਵ ਤਵੀਤਾਂ ਤੇ ਮੰਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਲਈ ਬੜੀ ਕਰੜੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਸਿਆਣਪ ਨਖਿਧ ਕਰਮ ਕਰਨ ਹਿਤ ਨਾ ਵਰਤੋਂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਭਜਨ ਲਈ ਵਰਤੋ ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਵਨ ਉਤਮ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਕ ਗਲ ਚੇਤੇ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸੌਖੀ ਘਾਟੀ ਨਹੀਂ, ਸੂਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਔਖੀ ਕਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਡਿਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਖਜੂਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਕਹਾਵਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ:—

ਫ਼ਕੀਰਾ ਫਕੀਰੀ ਦੂਰ ਹੈ, ਇਕ ਲੰਮ ਉਚੀ ਖਜੂਰ ਹੈ ।

ਚੜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪੀਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਡਿਗ ਪਵੇਂ ਤਾਂ ਚਿਕਨਾ ਚੂਰ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ, ਸੁੋਈ ਮੁਖੁ ਧੰਨਿ ਹੈ, ਜਾ ਮੁਖਿ ਕਹੀਐ ਰਾਮੁ ॥ ਦੇਹੀ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਪੁਰੀ, ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਹੋਇਗੋ ਗ੍ਰਾਮੁ ॥੧੧੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁੋਈ=ਓਹ। ਮੁਖੁ=ਮੂੰਹ। ਧੰਨਿ=ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ। ਜਾ ਮੁਖਿ=ਜਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ। ਬਾਪੁਰੀ=ਵਿਚਾਰੀ। ਗ੍ਰਾਮੁ=ਨਗਰ, ਪਿੰਡ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਹ ਮੂੰਹ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਰਾਮ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ) ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਹੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕਿਸ ਦੀ (ਭਾਵ ਦੇਹੀ ਦਾ ਪਵਿਤਰ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਗਿਣਨਾ ਹੋਇਆ ਸਾਰਾ) ਪਿੰਡ ਹੀ ਪਵਿਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧੧੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:–

ਸਾ ਰਸਨਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ,
ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੇ ਰਾਮੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੪੦

ਨਾਮ ਜਿਥੇ ਭੀ ਜਪਿਆ ਜਾਏ ਭਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪਵਿਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ:–

ਸੁਣਤੇ ਪੁਨੀਤ ਕਹਤੇ ਪਵਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ, ਵਾਜੇ ਅਨਹਦ ਤੂਰੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੨੨

ਇਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ, ਇਕ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਿੰਘ, ਹਜਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹਰਿ ਜਸ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਭ ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਦੇਹੀ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਪੁਰੀ, ਪਵਿਤਰ ਹੋਇਗੋ ਗ੍ਰਾਮੁ' ਵਾਲਾ ਪਵਿਤਰ ਵਾਕ ਸਫਲਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸੋਈ ਕੁਲ ਭਲੀ, ਜਾ ਕੁਲ ਹਰਿ ਕੋ ਦਾਸੁ ॥ ਜਿਹ ਕੁਲ ਦਾਸੁ ਨ ਊਪਜੈ, ਸੋ ਕੁਲ ਢਾਕੁ ਪਲਾਸੁ ॥੧੧੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੁਲ=ਖਾਨਦਾਨ। ਭਲੀ=ਉਤਮ, ਸੁਲਖਣੀ। ਜਾ ਕੁਲ=ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ। ਹਰਿ ਕੋ ਦਾਸੁ=ਹਰੀ ਦਾ ਦਾਸ। ਨ ਊਪਜੈ=ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਢਾਕੁ ਪਲਾਸੁ=ਛਿਛਰਾ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਹ ਕੁਲ ਸੁਲੱਖਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ) ਦਾਸ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਦਾਸ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ

ਹੁੰਦਾ, (ਜਾਣੋ) ਉਹ ਕੁਲ ਛਿਛਰੇ (ਸਮਾਨ ਨਿਕੰਮੀ ਹੈ)।੧੧੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੈਸੇ ਦੇ ਪਖੋਂ, ਜਾਤ ਦੇ ਪਖੋਂ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਖੋਂ, ਕਈ ਕੁਲਾਂ ਉਤਮ ਆਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਖੁਖਰਾਣ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੁਝਾਹੀ ਬਰਾਦਰੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪਖੋਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਸੋਲ੍ਹਾ ਆਨ੍ਹੇ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਲ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਚਨ ਹਨ:–

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੇ ਹਰਿ ਜੀਉ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੇ ॥
ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਜਨ ਕੇ ਇਕੀਹ ਕੁਲ ਉਧਾਰੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੩੩

ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਜਨ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ, ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:–

ਹਰਿ ਜਨੁ ਪਰਵਾਰੁ ਸਧਾਰੁ ਹੈ, ਇਕੀਹ ਕੁਲੀ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਛਡਾਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੬੬

ਕਬੀਰ, ਹੈ ਗਇ ਬਾਹਨ ਸਘਨ ਘਨ, ਲਾਖ ਧਜਾ ਫਹਰਾਹਿ ॥ ਇਆ ਸੁਖ ਤੇ ਭਿਖ੍ਯਾ ਭਲੀ, ਜਉ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਦਿਨ ਜਾਹਿ ॥੧੧੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹੈ=ਘੋੜੇ। ਗਇ=ਗਜ, ਹਾਥੀ। ਬਾਹਨ=ਸਵਾਰੀ, ਰਥ। ਸਘਨ ਘਨ=ਬਹੁਤ ਹੀ, ਅਨਗਿਣਤ। ਲਾਖ ਧਜਾ=ਲਖਾਂ ਝੰਡੇ। ਫਹਰਾਹਿ=(ਹਵਾ ਵਿਚ) ਝੁਲਦੇ ਹੋਣ। ਇਆ ਸੁਖ ਤੇ=ਇਸ ਸੁਖ ਨਾਲੋਂ। ਭਿਖਿਆ=ਦਰ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਭੋਜਨ। ਭਲੀ=ਚੰਗੀ। ਜਉ=ਜੇ। ਦਿਨ ਜਾਹਿ=ਦਿਨ (ਬਿਤੀਤ ਹੋਣ), ਗੁਜ਼ਰਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੇ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਅਨਗਿਣਤ ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ, ਰੱਥ ਆਦਿ ਹੋਣ (ਅਤੇ) ਲਖਾਂ ਝੰਡੇ ਝੁਲਦੇ ਹੋਣ। (ਪਰ) ਅਜਿਹੇ ਸੁਖ ਨਾਲੋਂ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਦਿਨ ਬਿਤੀਤ ਹੋਣ।੧੧੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਾਹੀ ਸਮਾਨ, ਫੌਜਾਂ, ਘੋੜੇ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਆਦਿ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਬਸਤਾ ਤੂਟੀ ਝੁੰਪੜੀ ਚੀਰ ਸਭ ਛਿੰਨਾ' ਹੋਵੇ, ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲੋਂ, ਇਕ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਂਦਿਆਂ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਗ੍ਰਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਂਦਿਆਂ ਵੀ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹਉ ਫਿਰਿਓ, ਮਾਂਦਲੁ ਕੰਧ ਚਢਾਇ ॥ ਕੋਈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ, ਸਭ ਦੇਖੀ ਠੋਕਿ ਬਜਾਇ ॥੧੧੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਉ=ਮੈਂ। ਮਾਂਦਲੁ=ਢੋਲ। ਕੰਧ ਚਢਾਇ=ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ (ਰਖ ਕੇ)। ਕਾਹੂ ਕੋ=ਕਿਸੇ ਦਾ। ਠੋਕਿ ਬਜਾਇ=ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ, ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੋਢੇ ਦੇ ਢੋਲ ਰਖ ਕੇ (ਵਜਾਂਦਿਆਂ) ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਫਿਰਿਆ (ਭਾਵ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ (ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਤੇ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ (ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ) ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈ ਹੈ।੧੧੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ 'ਕੋਈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ' ਵਾਲੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮਤਲਬੀ ਯਾਰ ਹਨ, ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਪਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਕ ਹਨ, ਦੁਖ ਵੇਲੇ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਬਚਨ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹਨ:–

> **ਇਹ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ਨ ਦੇਖਿਓ ਕੋਈ ॥**
> **ਸਗਲ ਜਗਤੁ ਅਪਨੈ ਸੁਖਿ ਲਾਗਿਓ, ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਹੋਈ ॥**
> **ਦਾਰਾ ਮੀਤ ਪੂਤ ਸਨਬੰਧੀ, ਸਗਰੇ ਧਨ ਸਿਉ ਲਾਗੇ ॥**
> **ਜਬ ਹੀ ਨਿਰਧਨ ਦੇਖਿਓ ਨਰ ਕਉ, ਸੰਗੁ ਛਾਡਿ ਸਭ ਭਾਗੇ ॥** [ਪੰਨਾ ੬੩੩

ਮਾਰਗਿ ਮੋਤੀ ਬੀਥਰੇ, ਅੰਧਾ ਨਿਕਸਿਓ ਆਇ ॥ ਜੋਤਿ ਬਿਨਾ ਜਗਦੀਸ ਕੀ, ਜਗਤੁ ਉਲੰਘੇ ਜਾਇ ॥੧੧੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤੇ ਵਿਚ। ਬੀਥਰੇ=ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੰਧਾ=ਅੰਨ੍ਹਾ (ਮਨੁੱਖ)। ਨਿਕਸਿਓ ਆਇ=(ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਆ ਨਿਕਲਿਆ। ਜੋਤਿ ਬਿਨਾ=ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਉਲੰਘੇ ਜਾਇ=(ਮੋਤੀਆਂ ਤੋਂ) ਉਲੰਘਣਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਅਤੇ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ, ਏਦਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਆ ਨਿਕਲਿਆ। ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ (ਗਿਆਨ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਅੰਨ੍ਹਾ) ਜਗਤ (ਮੋਤੀਆਂ ਉਤੋਂ) ਲੰਘਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਣਾ ਦਾ ਗਾਹਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਿਹਾ)।੧੧੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ- "ਲੋਕੁ ਅਵਗਣਾ ਕੀ ਬੰਨੈ ਗੰਠੜੀ ਗੁਣ ਨ ਵਿਹਾਝੈ ਕੋਇ ॥ ਗੁਣ

ਕਾ ਗਾਹਕ ਨਾਨਕਾ, ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ ਹੋਇ॥'' (ਪੰਨਾ ੧੦੯੨)

ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਮੋਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੇ ਤਿਵੇਂ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਮੋਤੀ, ਜਗਦੀਸ਼ ਦੀ ਜੋਤਿ ਬਿਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਭਾਵੇਂ ਰੋੜ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਮੋਤੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮਤਿ ਵਿਚ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧੀਰਜ, ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਪਰ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਐਵੇਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਸੌਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:--

ਇਹੁ ਸਉਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਪਾਇਆ ॥
ਸਹਲੀ ਖੇਪ ਨਾਨਕੁ ਲੈ ਆਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੭੨

ਬੂਡਾ ਬੰਸੁ ਕਬੀਰ ਕਾ, ਉਪਜਿਓ ਪੂਤੁ ਕਮਾਲੁ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਘਰਿ ਲੇ ਆਯਾ ਮਾਲੁ ॥੧੧੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੂਡਾ=ਡੁੱਬ ਗਿਆ, ਗਰਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੰਸੁ=ਖ਼ਾਨਦਾਨ। ਉਪਜਿਓ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਪੂਤੁ=ਪੁੱਤਰ ਭਾਵ ਮਨ। ਕਮਾਲੁ=ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ, ਭਾਵ ਮੂਰਖ!। ਘਰਿ=ਘਰ (ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ। ਮਾਲੁ=ਧਨ ਪਦਾਰਥ।

ਅਰਥ: (ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਜਾਣੋ) ਕਬੀਰ ਦਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਹੀ ਡੁੱਬ ਗਿਆ (ਜਦੋਂ) ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਪੁਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ (ਭਾਵ ਕਮਲਾ) ਮਨ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ) ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਦੁਨਿਆਵੀ) ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਲੈ ਆਇਆ।੧੧੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਤੁਛ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਚਾ ਧਨ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ:--

ਕਾਚਾ ਧਨੁ ਸੰਚਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥

ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਪੁਤਰ ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ (ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ, ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੇ ਆਦਿ) ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਬੰਸ ਹੀ ਡੁੱਬ ਗਿਆ।

ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕਉ ਮਿਲਨੇ ਜਾਈਐ, ਸਾਥਿ ਨ ਲੀਜੈ ਕੋਇ ॥ ਪਾਛੈ ਪਾਉ ਨ ਦੀਜੀਐ, ਆਗੈ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੧੧੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਥਿ=ਨਾਲ। ਪਾਛੈ=ਪਿਛਾਂਹ। ਪਾਛੈ ਪਾਉ ਨ ਦੀਜੀਐ=ਪਿਛੇ ਨਾ ਹਟੀਏ। ਆਗੈ ਹੋਇ ਸੋ ਹੋਇ=ਪੈਰ ਅਗੇ ਧਰੋ, ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਾਧੂ (ਗੁਰਮੁਖ) ਨੂੰ ਮਿਲਣ (ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਮਤਾਂ ਉਹ ਰੁਕਾਵਟ ਹੀ ਪਾ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਪਿਛੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਭਾਵ ਸਾਧੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ) ਅਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੁ ਪਿਆ ਹੋਵੇ (ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ)।੧੧੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਪਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਅਸ਼ਰਧਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਜ਼ੂਲ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਘਰੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਪਾਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਕਈ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਾਥੀ ਦੀ ਵਾਧੂ ਚਿੰਤਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਛੇਤੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਮਹਾ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਸ ਜਾਈਏ ਘਰ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਜਾਈਏ, ਕਿ ਉਹ ਕੁ-ਰੱਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਰਬ ਤੇ ਡੋਰੀ ਸੁਟਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਖੋ ਦੂਜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਚਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਮਨ-ਮੇਲੀ ਸਤਿ ਸੰਗੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਵਿਘਨ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਜਗੁ ਬਾਧਿਓ ਜਿਹ ਜੇਵਰੀ, ਤਿਹ ਮਤ ਬੰਧਹੁ ਕਬੀਰ॥ ਜੈ ਹਹਿ ਆਟਾ ਲੋਨ ਜਿਉ, ਸੋਨ ਸਮਾਨਿ ਸਰੀਰੁ॥੧੧੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਗੁ=ਜਗਤ। ਬਾਧਿਓ=ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹ ਜੇਵਰੀ=ਜਿਸ ਰਸੀ ਨਾਲ। ਤਿਹ=ਉਸ ਨਾਲ। ਮਤ ਬੰਧਹੁ=ਨਾ ਬੱਝੋ। ਜੈ ਹਹਿ=ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਆਟਾ ਲੋਨ ਜਿਉ=ਆਟੇ ਲੂਣ ਵਾਂਗ। ਸੋਨ ਸਮਾਨਿ=ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ, ਕੀਮਤੀ। ਸਰੀਰੁ=(ਮਨੁੱਖਾ) ਸਰੀਰ।

ਅਰਥ: ਜਿਸ (ਮਮਤਾ ਦੀ) ਰਸੀ ਨਾਲ (ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਕਬੀਰ! ਤੂੰ ਉਸ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਨਾ ਬੱਝ, (ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ) ਇਹ ਸੋਨੇ ਵਰਗੇ ਸਰੀਰ ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਵਾਂਗ (ਗਲ) ਜਾਣਗੇ।੧੧੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਕ ਮਮਤਾ ਦੀ ਜੇਵਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜੇਵਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਦੀ ਜੇਵਰੀ (ਰਸੀ ਨਾਲ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਬੱਝਾ ਪਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜੇਵਰੀ ਨਾਲ ਬੱਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਜੇਵਰੀ ਬਾਧਿਓ ਤੇਰੋ ਜਨ ॥
ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਛੂਟਿਬੋ ਕਵਨ ਗੁਨ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੮੭

ਸਲੋਕ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਜੀਵਨ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੀਹ ਪੈਣ ਤੇ ਲੂਣ ਤੇ ਆਟਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ ਹੰਸੁ ਉਡਿਓ ਤਨੁ ਗਾਡਿਓ, ਸੋਝਾਈ ਸੈਨਾਹ ॥ ਅਜਹੂ ਜੀਉ ਨ ਛੋਡਈ, ਰੰਕਾਈ ਨੈਨਾਹ ॥੧੧੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹੰਸੁ=ਜੀਵ। ਉਡਿਓ=ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਡ ਗਿਆ। ਤਨੁ ਗਾਡਿਓ= ਸਰੀਰ ਗਡਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੋਝਾਈ=ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਨਾਹ=ਸੈਨਤਾਂ, ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ। ਰੰਕਾਈ ਨੈਨਾਹ=ਅਖਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲਤਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ) ਜੀਵਾਤਮਾ (ਸਰੀਰ ਚੋਂ) ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਗਡਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਮਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਦੋਂ ਵੀ ਇਹ) ਸੈਨਤਾ (ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬਧੀਆਂ ਨੂੰ) ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਤੀਕ ਵੀ ਜੀਵ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲਤਾ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ (ਭਾਵ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ)।੧੧੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਖਾਂ

ਪੁਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਧਨ ਦੀ ਸੌਂਪਣਾ ਬਾਰੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਅਥਰੂ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਗਾਲਪੁਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਅਵਰ ਮਰਤ ਮਾਇਆ ਮਨ ਤੋਲੈ, ਤਉ ਭਗ ਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਵਿਗੋਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩

ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਲਖ ਰੁਪਇਆ ਪਿਛੇ ਛਡ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਲਭਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਮੁਢਲੀ ਖਸਲਤ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਉ ਤੁਝ ਕਉ, ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨਉ ਤੁਅ ਨਾਉ ॥ ਬੈਨ ਉਚਰਉ ਤੁਅ ਨਾਮ ਜੀ, ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਿਦ ਠਾਉ ॥੧੧੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਉ=ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਾਂ। ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨਉ=ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਾਂ। ਤੁਅ ਨਾਉ=ਤੇਰਾ ਨਾਮ। ਬੈਨ ਉਚਰਉ=ਬਚਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਾਂ। ਠਾਉ=ਥਾਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮੈਂ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਾਂ (ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ), ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸੁਣਾਂ, ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਕਰਾਂ (ਅਤੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਤੇਰੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇਵਾਂ ਭਾਵ ਟਿਕਾਵਾਂ।੧੧੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਦਿਲੀ ਚਾਹਨਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਜ਼ਿਹਬਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹਨ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਈਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਾਈਂ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਇਕੋ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹੇ:--

੧. ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਏਕੈ ਹੀ ਪ੍ਰਿਅ ਮਾਂਗੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੦੯

੨. ਏਕਹਿ ਆਸਾ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ, ਆਨ ਨ ਭਾਵੈ॥ [ਪੰਨਾ ੪੦੭

ਕਬੀਰ, ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਤੇ ਮੈ ਰਹਿਓ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਮਹਿ, ਰਹਉ ਅੰਤਿ ਅਰੁ ਆਦਿ ॥੧੨੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੇ=ਤੋਂ। ਰਹਿਓ=ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। ਮੌਜ ਮਹਿ=ਮੌਜ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ। ਰਹਉ=ਮੈਂ ਰਹਾਂ। ਅੰਤਿ ਅਰੁ ਆਦਿ=ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੀਕ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ (ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਨਰਕ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੁਰਗ ਦੀ ਇਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਤੋਂ) ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। (ਮੇਰੀ ਇਕੋ ਇਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ (ਜੀਵਨ ਦੇ) ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ (ਟਿਕਿਆ) ਰਹਾਂ।੧੨੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮਾਰਥੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਰਕ ਤੇ ਸੁਰਗ ਤਾਂ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਬੀਜ ਹੈ। ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:--

ਜਹ ਝਿਲ ਮਿਲ ਕਾਰ ਦਿਸੰਤਾ ॥ ਤਹ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜੰਤਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੫੭

ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਗਤ ਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਝੰਝਟਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਰੰਗ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਕਵਨ ਨਰਕੁ ਕਿਆ ਸੁਰਗੁ ਬਿਚਾਰਾ, ਸੰਤਨ ਦੋਊ ਰਾਦੇ ॥
ਹਮ ਕਾਹੂ ਕੀ ਕਾਣਿ ਨ ਕਢਤੇ, ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੬੯

ਕਬੀਰ, ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਕੋ, ਕਹਿ ਕੈਸੇ ਉਨਮਾਨ ॥ ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ, ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ ॥੧੨੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਹਿ=ਕਹੇ, ਦਸੇ। ਕੈਸੇ=ਕਿਵੇਂ?। ਉਨਮਾਨ=ਅੰਦਾਜ਼ਾ। ਕਹਿਬੇ ਕਉ=ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਨਾਲ। ਸੋਭਾ=ਵਡਿਆਈ। ਦੇਖਾ ਹੀ=ਵੇਖਿਆ ਹੀ। ਪਰਵਾਨੁ=ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ।੧੨੧।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੀ ਮੌਜ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸੇ, (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ) ਅੰਦਾਜਾ ਲਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਸ ਮੌਜ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ (ਕੋਈ) ਢੁਕਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, (ਉਹ ਤਾਂ) ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ।੧੨੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੀ ਮੌਜ ਦਾ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਅਨੰਦ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੀ

ਲਹਿਰ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਕੀ ਆਖਿਆ ਜਾਏ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਇਕੋ ਹੈ:--

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਅਕਥ ਕਥਾ ਬਹੁ ਕਾਇ ਕਰੀਜੈ ॥
ਜੈਸਾ ਤੂ ਤੈਸਾ ਤੂਹੀ, ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਦੀਜੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੫੮

ਜੇ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲਭਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:--

ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀ ਤੁਧੁ ਜੇਹਾ ॥ .... [ਪੰਨਾ ੧੩੬੨

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਸਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਅਪ੍ਰੋਖਸ (ਸਾਖਿਆਤਕਾਰ) ਗਿਆਨ ਹੈ। ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੀ ਮੌਜ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ''ਰਸਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਕਛੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੀ' ਵਾਲੀ ਅਥਵਾ ''ਜਿਨਿ ਇਹ ਚਾਖੀ, ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਗੂੰਗੇ ਕੀ ਮਿਠਿਆਈ'' ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਦੇਖਿ ਕੈ ਕਿਹ ਕਹਉ, ਕਹੇ ਨ ਕੋ ਪਤੀਆਇ ॥
ਹਰਿ ਜੈਸਾ ਤੈਸਾ ਉਹੀ, ਰਹਉ ਹਰਖਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੧੨੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਿਹ ਕਹਉ=ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂ?। ਪਤਿਆਇ=ਪਤੀਜਦੀ। ਰਹਉ=ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਹਰਖਿ ਗੁਨ ਗਾਇ=ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਲੋਕੋ! ਮੈਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਵੇਖ ਕੇ ਕੀ ਆਖਾਂ? (ਕਿਉਂਕਿ) ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪਤੀਜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। ਹਰੀ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ (ਉਸ) ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ (ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।੧੨੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ''ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਸੁਧ ਕੀ ਨ ਸੁਧ ਰਹੀ, ਬੁਧਿ ਕੀ ਨ ਬੁਧਿ ਰਹੀ, ਮਤਿ ਮੈ ਨਾ ਮਤਿ ਹੈ'' ਦਸੋ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਰੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਦਸਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਅਕਥਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਗਤ ਜੀ 'ਰਹਉ ਹਰਖਿ ਗੁਨ ਗਾਇ' ਮਸਤੀ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਚੁਗੈ ਚਿਤਾਰੈ ਭੀ ਚੁਗੈ, ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਚਿਤਾਰੇ ॥ ਜੈਸੇ ਬਚਰਹਿ ਕੂੰਜ, ਮਨ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਰੇ ॥੧੨੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚੁਗੈ=(ਕੂੰਜ) ਚੋਗ ਚੁਗਦੀ ਹੈ। ਚਿਤਾਰੈ=(ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭੀ=ਫਿਰ, ਮੁੜ। ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਚਿਤਾਰੇ=ਚੋਗ ਚੁਗ ਚੁਗ ਕੇ ਫਿਰ ਭੀ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ=ਜਿਵੇਂ। ਬਚਰਹਿ=ਬਚਿਆਂ ਵਿਚ। ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ=ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵਿਚ, ਖਿਆਲ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੂੰਜ ਚੋਗ) ਚੁਗਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ) ਚਿਤਵਦੀ ਹੈ, ਚੁਗ ਚੁਗ ਕੇ ਫਿਰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂੰਜ ਦਾ (ਮਨ) ਬਚਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ) ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵਿਚ (ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।੧੨੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਦੋਂ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਨ, ਧਨ, ਰਾਜ, ਰੂਪ, ਦੇਸ਼, ਪੁਤ੍ਰ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰਾ ਹੈ:--

> ਮੇਰਾ ਤਨੁ ਅਰ ਧਨੁ ਮੇਰਾ, ਰਾਜ ਰੂਪ ਮੈ ਦੇਸੁ ॥
> ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਬਨਿਤਾ ਅਨੇਕ, ਬਹੁਤ ਰੰਗ ਅਰੁ ਵੇਸੁ ॥
> ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਨ ਵਸਈ, ਕਾਰਜਿ ਕਿਤੈ ਨ ਲੇਖਿ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੪੭

ਫਿਰ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੂੰਜ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੂੰਜ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਰਬੀ-ਯਾਦ ਪਕਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ ਹੈ:--

> ਊਡੇ ਊਡਿ ਆਵੈ ਸੈ ਕੋਸਾ, ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ ॥
> ਤਿਨ ਕਵਣੁ ਖਲਾਵੈ ਕਵਣੁ ਚੁਗਾਵੈ, ਮਨ ਮਹਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦

ਸੋ, ਮਨੁੱਖੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਦੋਂ ਈਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋ ਕੇ ਉਡਦੀ ਹੈ, ਓਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਂਦਿਆਂ ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ।

ਕਬੀਰ, ਅੰਬਰ ਘਨਹਰੁ ਛਾਇਆ, ਬਰਖਿ ਭਰੇ ਸਰ ਤਾਲ॥ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਉ ਤਰਸਤ ਰਹੈ, ਤਿਨ ਕੋ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ॥੧੨੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਅੰਬਰ=ਆਸਮਾਨ, ਆਕਾਸ਼। ਘਨਹਰੁ=ਬਦੱਲ। ਬਰਖਿ=ਵਰਸ ਕੇ। ਭਰੇ ਸਰ ਤਾਲ=ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਤਾਲਾਬ ਭਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਚਾਤ੍ਰਿਕ=ਪਪੀਹਾ। ਤਰਸਤ ਰਹੈ=ਤਰਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਵਾਲੁ=ਹਾਲ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਆਕਾਸ਼ (ਵਿਖੇ) ਬਦਲ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ) ਵਰਖਾ ਕਰਕੇ (ਛੋਟੇ ਵਡੇ) ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਤਾਲਾਬ ਭਰ ਦਿਤੇ। (ਜਿਵੇਂ) ਪਪੀਹਾ (ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ) ਤਰਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ? (ਭਾਵ ਮੰਦਾ ਹਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।੧੨੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਵਡਾ ਰਹੱਸ ਹੈ। ਕਿਤਨਾ ਮੋਹਲਾ-ਧਾਰ ਮੀਹ ਪਿਆ ਵਸੇ, ਸਰੋਵਰ, ਖੂਹ, ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ, ਪਰ ਪਪੀਹਾ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੂਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਤਲਾਬ ਤੇ ਬਾਰਸ਼ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪਪੀਹੇ ਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹਰਿ ਜਸ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ, ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਨਾਮ ਕਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤਰਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਚਕਈ ਜਉ ਨਿਸਿ ਬੀਛੁਰੈ, ਆਇ ਮਿਲੈ ਪਰਭਾਤਿ ॥ ਜੋ ਨਰ ਬਿਛੁਰੇ ਰਾਮ ਸਿਉ, ਨਾ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਨ ਰਾਤਿ ॥੧੨੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚਕਈ=ਚਕਵੀ। ਜਉ=ਜਦੋਂ (ਨੋਟ- 'ਜਉ' ਦੇ ਅਰਥ 'ਜਿਵੇਂ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਈ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ)। ਨਿਸਿ=ਰਾਤ। ਬੀਛੁਰੈ=ਵਿਛੜਦੀ ਹੈ। ਪਰਭਾਤਿ=ਸਵੇਰੇ।

ਅਰਥ: ਜਦੋਂ ਚਕਵੀ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਚਕਵੇਂ ਤੋਂ) ਵਿਛੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ (ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਇਤਨੇ ਕੁ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਥ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ), (ਪਰ) ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ (ਸਦਾ) ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਓਹ ਨਾ ਦਿਨ ਤੇ ਨਾ ਰਾਤ (ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ।੧੨੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਚਕਵੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਭਾਵ ਰਾਤ ਤੋਂ ਪਰਭਾਤ ਤਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਏ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ।

ਅਵਿਦਿਆ ਦਾ ਆਵਰਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਥੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਥੇ ''ਵਿਛੋੜਾ ਸੁਣੇ ਡੁਖੁ, ਵਿਣੁ ਡਿਠੈ ਮਰਿਓਦਿ ॥'' (ਪੰਨਾ ੧੧੦੦) ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਚੇਤੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਰੈਨਾਇਰ ਬਿਛੋਰਿਆ, ਰਹੁ ਰੇ ਸੰਖ ਮਝੂਰਿ ॥ ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ, ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ ॥੧੨੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰੈਨਾਇਰ=ਰਤਨਾਕਰ, ਰਤਨਾ ਦੀ ਖਾਣ, ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰ। ਸੰਖ=ਹੇ ਸੰਖ!। ਮਝੂਰਿ=(ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਵਿਚ ਹੀ। ਦੇਵਲ=ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰਾ, ਮੰਦਰ। ਧਾਹੜੀ=ਢਾਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼। ਦੇਸਹਿ=ਦੇਵੇਂਗਾ। ਉਗਵਤ ਸੂਰ=ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਸੰਖ! ਤੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੁ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ (ਤੂੰ) ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰਿਆਂ (ਮੰਦਰਾਂ) ਤੇ ਧਾਹਾਂ (ਆਵਾਜ਼ਾਂ) ਦੇਂਦਾ ਰਹੇਂਗਾ (ਭਾਵ ਔਖਾ ਹੋਵੇਂਗਾ)।੧੨੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਲੋਕ ਸੰਖ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਜੀਵ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਤ ਅਥਾਹ ਅਤੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲੋਂ ਨਾ ਵਿਛੜ। ਜੇ ਵਿਛੜੇਂਗਾ ਤਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਧਾਰ ਕੇ ਸੰਖ ਵਾਂਗ ਰੋਂਦਾ ਫਿਰੇਂਗਾ।

ਕਬੀਰ, ਸੂਤਾ ਕਿਆ ਕਰਹਿ, ਜਾਗੁ ਰੋਇ ਭੈ ਦੁਖ ॥ ਜਾ ਕਾ ਬਾਸਾ ਗੋਰ ਮਹਿ, ਸੋ ਕਿਉ ਸੋਵੈ ਸੁਖ ॥੧੨੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਕਰਹਿਂ, ਕਿਉਂ?

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੂਤਾ=(ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਵਿਚ) ਸੁਤਾ ਹੋਇਆ। ਕਿਆ ਕਰਹਿ= ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ?। ਜਾਗੁ=ਚੇਤੰਨ ਹੋ। ਭੈ ਦੁਖੁ=ਡਰ ਤੇ ਦੁਖ (ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਦੁਖ)। ਜਾ ਕਾ=ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਦਾ ਵਾਸਾ। ਗੋਰ ਮਹਿ=ਕਬਰ ਵਿਚ (ਹੋਣਾ ਹੈ)। ਸੋ=ਉਹ (ਜੀਵ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਤੂੰ) ਸੁਤਾ ਹੋਇਆ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? (ਇਸ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਚੋਂ) ਜਾਗੁ (ਚੇਤੰਨ ਹੋ, ਮੌਤ) ਭੈ (ਜਮ ਦਾ) ਦੁਖ (ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ) ਰੋ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ)। ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਬਰ ਵਿਚ (ਹੋਣਾ ਹੈ) ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂ ਸਕਦਾ ਹੈ?।੧੨੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਚੇਤੇ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਕਦੇ ਅਵੇਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਬਾ

ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਜਾਂ ਤਉ ਖਟਣ ਵੇਲ, ਤਾਂ ਤੂ ਰਤਾ ਦੁਨੀ ਸਿਉ ॥
ਮਰਗ ਸਵਾਈ ਨੀਹਿ, ਜਾਂ ਭਰਿਆ ਤਾਂ ਲਦਿਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੮

ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਚੋਂ ਜਾਗ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਹੈ:--

ਰਾਤਿ ਜਿ ਸੋਵਹਿ ਦਿਨ ਕਰਹਿ ਕਾਮ ॥
ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਲੇਹਿ ਨ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੬

ਸਲੋਕ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੌਂ ਸੌਂ ਕੇ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੋਹ ਵੀ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਉਲਟੀ ਹੈ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਮਰਨਾ ਚੇਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ:--

ਚਿਲਿਮਿਲਿ ਬਿਸੀਆਰ ਦੁਨੀਆ ਫਾਨੀ ॥
ਕਾਲੂਬਿ ਅਕਲ ਮਨ ਗੋਰ ਨ ਮਾਨੀ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੯

ਕਬੀਰ, ਸੂਤਾ ਕਿਆ ਕਰਹਿ, ਉਠਿ ਕਿ ਨ ਜਪਹਿ ਮੁਰਾਰਿ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਸੋਵਨੁ ਹੋਇਗੋ, ਲਾਂਬੇ ਗੋਡ ਪਸਾਰਿ ॥੧੨੮॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਿ=ਕਿਉਂ। ਨ ਜਪਹਿ=ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ। ਮੁਰਾਰਿ=ਪਰਮਾਤਮਾ। ਸੋਵਨੁ ਹੋਇਗੋ=ਸੌਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਲਾਂਬੇ ਗੋਡ ਪਸਾਰਿ=ਲੰਮੀਆਂ ਲਤਾਂ ਤਾਣ ਕੇ, ਭਾਵ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਤੂੰ) ਸੁਤਾ ਹੋਇਆ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ) ਉਠ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ (ਨਾਮ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ?। ਇਕ ਦਿਨ (ਅਜੇਹੀਆਂ) ਲੰਮੀਆਂ ਲਤਾਂ ਤਾਣ ਕੇ ਸਵੇਂਗਾ (ਕਿ ਫਿਰ ਜਾਗੇਂਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ)।੧੨੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਅਥਵਾ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਚੋਂ ਜਾਗਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ ਲੈ। ਸੌਂ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?। ਯਾਦ ਰਖ ਇਕ ਦਿਨ ਮੌਤ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਐਸੀ ਮਿਠੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸਵਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜ ਜਾਗੇਂਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਫਿਰ ਜਾਗਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਸੂਤਾ ਕਿਆ ਕਰਹਿ, ਬੈਠਾ ਰਹੁ ਅਰੁ ਜਾਗੁ ॥ ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ ਬੀਛੁਰਾ, ਤਾਹੀ ਕੇ ਸੰਗਿ ਲਾਗੁ ॥੧੨੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ=ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ। ਬੀਛੁਰਾ=ਵਿਛੜਿਆ ਹੈਂ। ਤਾਹੀ ਕੇ ਸੰਗਿ ਲਾਗੁ=ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗ ਭਾਵ ਜੁੜ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ) ਸੁਤਾ ਹੋਇਆ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, (ਉਠ) ਜਾਗ (ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ) ਬੈਠਾ ਰਹੁ। ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸੰਗ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ (ਚਰਨਾ) ਨਾਲ ਲਗ ਭਾਵ ਜੁੜ ਜਾ।੧੨੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਹੁ, ਫਿਰ ਕਹੁ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੧੨੭, ੧੨੮ ਤੇ ੧੨੯ ਵਿਚ ਜਾਗਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਜਾਗ ਕੇ ਬੈਠੇਂਗਾ, ਪਛਤਾਵਾ ਕਰੇਂਗਾ, ਤੈਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਆਵੇਗਾ। ਤੈਨੂੰ ਠੋਕਰ ਵਜੇਗੀ:--

੧. ਸੋ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿ, ਨਹੀ ਰਾਖੁ ਉਤਾਰਿ ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ, ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥੪॥ [ਪੰਨਾ ੯੭੧

੨. ਜਾਗੁ ਸੋਇ ਸਿਮਰਨ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਪਾਈਐ ਸੰਜੋਗ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੭੧

ਜਾਗਣ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਸਰਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਗੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਤਖਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਡ-ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਹੈ:--

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਨ ਖੁਲੇ। ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬੜਾ ਕਹਿਣਾ ਭਾਈ ਜੀ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰੋ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਰਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਕਹਿਣਾ, ਪਰ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਮਿਠੀ ਨੀਂਦ ਚੋਂ ਜਾਗਣਾ ਬੜਾ ਅਉਖਾ ਲਗੇ, ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਲੇਟ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂ। ਭਾ. ਸ. ਸਰਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਤ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਰਵਾਜੇ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਖਿਚਣੀ, ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹਣੀ। ਵੇਖੋ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕਿਤਨਾ ਅਵੇਸਲਾ ਹੋ ਕੇ ਸੁਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੰਜ ਚੋਰ ਲੁਟੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ "ਸੂਤਾ ਕਿਆ ਕਰਹਿ" ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰਾਹੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਕੇ ਜਗਾਇਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਮਾਰਗਿ ਲਾਗਾ ਜਾਉ ॥ ਪੇਖਤ ਹੀ ਪੁੰਨੀਤ ਹੋਇ, ਭੇਟਤ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ॥੧੩੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗੈਲ=ਨਾਲ, ਮਗਰ ਮਗਰ ਚਲਣ ਵਾਲੀ ਵਾਦੀ। ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤੇ ਉਤੇ। ਲਾਗਾ ਜਾਉ=ਟੁਰਿਆ ਚਲ। ਪੇਖਤ=ਵੇਖਦਿਆਂ (ਭਾਵ ਸੰਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ)। ਪੁਨੀਤ=ਪਵਿਤਰ। ਭੇਟਤ=ਮਿਲਦਿਆਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਮਗਰ ਮਗਰ ਚਲਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, (ਜਿਸ) ਰਸਤੇ ਉਤੇ (ਸੰਤ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੂੰ ਵੀ) ਤੁਰੀ ਚਲ। (ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਕੀਤਿਆਂ (ਮਨ) ਪਵਿਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਭੇਟਦਿਆਂ (ਮਿਲਦਿਆਂ ਸੁਤੇ ਹੀ) ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧੩੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਲਾਭ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਦੀ ਧੂਰ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ:-

ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਪਨੀਤ ਕਰੀ ॥
ਮਨ ਕੇ ਬਿਕਾਰ ਮਿਟਹਿ ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਤ,
ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮੈਲੁ ਹਰੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੫੨

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਗੈਲ ਰਹਿਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ। ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਘਾਲ॥ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ'' ਰੋਜ਼ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:--

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੋਇ ਨਿਰਮਲਾ, ਕਟੀਐ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੪

ਕਬੀਰ, ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ, ਦੂਰਹਿ ਜਈਐ ਭਾਗਿ॥ ਬਾਸਨੁ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ, ਤਉ ਕਛੁ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ ॥੧੩੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਕਤ=ਰਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ। ਦੂਰਹਿ=ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ। ਜਈਐ ਭਾਗਿ=ਭਜ ਜਾਈਏ। ਬਾਸਨੁ=ਬਰਤਨ, ਭਾਂਡਾ। ਕਾਰੋ=ਕਾਲਾ। ਪਰਸੀਐ=ਛੋਹੀਏ। ਤਉ=ਤਾਂ। ਦਾਗੁ=ਨਿਸ਼ਾਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ!) ਰਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਸੰਗ (ਮੇਲ) ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਦੂਰੋ ਹੀ ਭਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ ਛੇਤੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। (ਜੇ) ਕਾਲੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਛੋਹੀਏ ਤਾਂ (ਕਪੜੇ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਉਤੇ) ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਦਾਗ (ਨਿਸ਼ਾਨ) ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧੩੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੯੩ ਵਿਚ 'ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ' ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੧੭ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਕਤ ਨੂੰ ਲਸਨ ਕੀ ਖਾਨ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਰਗੰਧਤ ਦਸਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਹੋ ਦੁਹਾਈ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਕਤ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਜਾਉ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕਤ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੀ ਦੁਖ ਹੈ। ਸਾਕਤ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅਸ਼ਰਧਾ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਕਾਲਾ ਹੀ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਕਤ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣੋ ਹੀ ਨਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:—

ਸਾਕਤ ਕਾ ਬਕਨਾ ਇਉ ਜਾਨਉ ਜੈਸੇ ਪਵਨੁ ਝੁਲਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੦੯

ਕਬੀਰਾ, ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਜਰਾ ਪਹੂੰਚਿਓ ਆਇ॥ ਲਾਗੀ ਮੰਦਿਰ ਦੁਆਰ ਤੇ, ਅਬ ਕਿਆ ਕਾਢਿਆ ਜਾਇ॥੧੩੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨ ਚੇਤਿਓ=ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਰਾ=ਬੁਢੇਪਾ। ਪਹੂੰਚਿਓ ਆਇ=ਆ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਲਾਗੀ=(ਅੱਗ) ਲਗ ਗਈ। ਮੰਦਿਰ=ਘਰ। ਦੁਆਰ=ਦਰਵਾਜੇ ਤੇ। ਅਬ=ਹੁਣ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਬੁਢੇਪਾ (ਸਿਰ ਤੇ) ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। (ਜੇ ਕਿਸੇ) ਘਰ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜੇ ਵਲੋਂ ਹੀ ਅਗ ਲਗ ਜਾਏ (ਅਤੇ ਕੋਈ ਘਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਬਚਾਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਹੁਣ (ਘਰ ਵਿਚੋਂ) ਕੀ ਕਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਲਗੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ)।੧੩੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੇ ਹੋਰ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮਰ ਦੇ ਬੀਤਦਿਆਂ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਜਰਜਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ:--

੧. ਤਿਨ ਜਰੁ ਵੈਰੀ ਨਾਨਕਾ, ਜਿ ਬੁਢੇ ਥੀਏ ਮਰੰਨਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੮੮

੨. ਜੋਬਨੁ ਗਇਆ ਬਿਤੀਤਿ, ਜਰੁ ਮਲਿ ਬੈਠੀਆ ॥
ਕਰ ਕੰਪਹਿ ਸਿਰੁ ਡੋਲ, ਲੈਣ ਨ ਡੀਠਿਆ ॥
ਨਹ ਨੈਣ ਦੀਸੈ ਬਿਨੁ ਭਜਨ ਈਸੈ, ਛੋਡਿ ਮਾਇਆ ਚਾਲਿਆ ॥
ਕਹਿਆ ਨ ਮਾਨਹਿ ਸਿਰਿ ਖਾਕੁ ਛਾਨਹਿ, ਜਿਨ ਸੰਗਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਜਾਲਿਆ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰੰਗ ਅਪਾਰ ਪੂਰਨ, ਨਹ ਨਿਮਖ ਮਨ ਮਹਿ ਵੂਠਿਆ ॥
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਕੋਟਿ ਕਾਗਰ, ਬਿਨਸ ਬਾਰ ਨ ਝੂਠਿਆ ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੭੦੫

ਮਨੁੱਖ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪੇਗਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਥ ਕੰਮਦੇ ਹਨ, ਅਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੰਨੋ ਬੋਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬੇਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪ ਸਕਦਾ।

ਜਦੋਂ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਦਰਵਾਜੇ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀ ਅੱਗ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜੀਵ! ਹੁਣ ਵੀ ਸਮਾਂ ਹੈ ਨਾਮ ਜਪ ਲੈ:--

ਅਜਹੂ ਸਮਝਿ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਾਹਿਨਿ, ਭਜਿ ਲੇ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰਿ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਜ ਮਤੁ ਸਾਧਨ ਕਉ, ਭਾਖਿਓ ਤੋਹਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੩

ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਸੋ ਭਇਓ, ਜੋ ਕੀਨੋ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਸਰੁ ਕੋ ਨਹੀ, ਏਕੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੧੩੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਰਨੁ=ਸਬਬ। ਤਿਸ ਬਿਨੁ=ਉਸ (ਕਰਤਾਰ ਤੋਂ) ਬਿਨਾ। ਦੂਸਰੁ=ਦੂਜਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਓਹੀ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ (ਕਰਤਾਰ ਤੋਂ) ਬਿਨਾ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ) ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ।੧੩੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਵਿਦਵਾਨ ਹਰ ਕਾਰਜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਕੰਮ ਭੀ ਕਰਤੇ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਕਲਵਾਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਲਭਦੇ ਲਭਦੇ ਮਰ ਗਏ, ਗਲ ਕੁਝ ਭੀ ਪਲੇ ਨਾ ਪਈ, ਆਖਰ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਤੇ ਗਲ ਛਡਣੀ ਪਈ:--

ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ, ਸੋ ਜਾਣੈ ਕਰਤਾਰੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੬੬

ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਣੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਲਭੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਰਮ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਦੇਣਾ ਆਰੰਭ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਇਸ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਾਰਣਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਾਰਨ ਲਭਣ ਵਾਲੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾਇਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੁਝ ਕਰਣ ਤੇ ਦਸਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਰਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ।

ਕਬੀਰ, ਫਲ ਲਾਗੇ ਫਲਨਿ, ਪਾਕਨਿ ਲਾਗੇ ਆਂਬ ॥ ਜਾਇ ਪਹੂਚਹਿ ਖਸਮ ਕਉ, ਜਉ ਬੀਚਿ ਨ ਖਾਹੀ ਕਾਂਬ॥੧੩੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਲਾਗੇ ਫਲਨਿ=ਫਲਣੇ ਲਗੇ। ਪਾਕਨਿ ਲਾਗੇ ਆਂਬ=ਅੰਬ ਪਕਣ ਲਗੇ। ਜਾਇ ਪਹੂਚਹਿ=ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਖਸਮ ਕਉ=ਬਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਾਸ। ਜਉ=ਜੇ।

ਬੀਚਿ=ਵਿਚ ਹੀ (ਭਾਵ ਪਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ)। ਨਾ ਖਾਹੀ ਕਾਂਬ=ਕਾਣ (ਇਕ ਬੀਮਾਰੀ ਜੋ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਵਿਚੋਂ ਕਾਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਬ੍ਰਿਛ) ਫਲਣ ਲਗੇ, ਅੰਬ ਪਕਣ ਲਗੇ (ਤਾਂ ਇਹ ਛਾਂਟ ਕੇ) ਖਸਮ ਪਾਸ ਜਾ ਪਹੁੰਚਣਗੇ, (ਜੇਕਰ) ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਕਾਂਬ ਨਾ ਖਾ ਗਈ (ਕਾਂਬ ਇਕ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਅੰਬ ਕਾਣੇ, ਦਾਗੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ)।੧੩੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬਾਗ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਲਗੇ ਸਾਰੇ ਅੰਬ ਮਾਲਕ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਲਕ ਪਾਸ ਬੇਦਾਗ਼ੇ ਅੰਬ ਪਹੁੰਚਣਗੇ, ਗਲੇ ਸੜੇ, ਦਾਗ਼ੇ ਹੋਏ ਅੰਬ ਕਢ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਬ, ਤੋਤੇ ਤੇ ਗਾਲੜ ਟੁਕ ਕੇ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਸਕਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਨਿਹਕਾਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਹਨ:–

ਕਬੀਰ, ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਬਹੁਤੇ ਕੀਏ, ਕੇਸੋ ਕੀਓ ਨ ਮੀਤੁ ॥
ਚਾਲੇ ਥੇ ਹਰਿ ਮਿਲਨ ਕਉ, ਬੀਚੈ ਅਟਕਿਓ ਚੀਤਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੯

ਸਕਾਮਤਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਅਟਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਵੀ ਕਾਮਾਦਿ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕਾਣੀ ਭਾਵ ਦਾਗ਼ਦਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਰਨਾ ਨਹੀਂ।

ਕਬੀਰ, ਠਾਕੁਰੁ ਪੂਜਹਿ ਮੋਲਿ ਲੇ, ਮਨ ਹਠਿ ਤੀਰਥ ਜਾਹਿ ॥ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸ੍ਵਾਂਗੁ ਧਰਿ, ਭੂਲੇ ਭਟਕਾ ਖਾਹਿ ॥੧੩੫॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਠਾਕੁਰ=ਪਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ। ਪੂਜਹਿ=ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ਮੋਲ ਲੈ=ਮੁਲ ਲੈ ਕੇ। ਜਾਹਿ=ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ=ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ। ਸ੍ਵਾਂਗੁ ਧਰਿ=ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਕੇ, ਨਕਲ ਕਰਕੇ। ਭੂਲੇ=ਭੁਲੇ ਹੋਏ। ਭਟਕਾ ਖਾਹਿ=ਭਟਕਦੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ) ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ (ਠਾਕੁਰ) ਮੁਲ ਲੈ ਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ (ਉਹ) ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਕੇ ਸ੍ਵਾਂਗ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਭੁਲੇ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਧੱਕੇ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।੧੩੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹਨ ਕਿ ਸਚ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ, ਪਥਰ ਦੇ ਠਾਕੁਰ ਮੁਲ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ,

ਭੋਜਨ ਅਗੇ ਰਖ ਭੋਗ ਲਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਕਲ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਨਾਰਦ ਨੇ ਬੱਧਾ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਹਿੰਦੂ ਮੂਲੇ ਭੂਲੇ ਅਖੁਟੀ ਜਾਂਹੀ ॥ ਨਾਰਦਿ ਕਹਿਆ, ਸਿ ਪੂਜ, ਕਰਾਂਹੀ ॥[ਪੰਨਾ ੫੫੬

'ਨਾਰਦ' ਇਕ ਰਿਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ 'ਪੰਚ-ਰਾਤ੍ਰ' ਵਿਚ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਸਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਰੰਧਾ ਨਾਲ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਮਨ ਹਠ ਕਰਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ ਹਨ:--

ਕੋਊ ਬੁਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸੁ, ਕੋਊ ਮ੍ਰਿਤਾਨ ਕਉ ਪੂਜਨ, ਧਾਇਓ ॥
ਕੂਰ ਕ੍ਰਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ, ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ ॥

ਕਬੀਰ, ਪਾਹਨੁ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕੀਆ, ਪੂਜੈ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਇਸ ਭਰਵਾਸੇ ਜੋ ਰਹੇ, ਬੂਡੇ ਕਾਲੀ ਧਾਰ ॥੧੩੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾਹਨੁ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕੀਆ=ਪਥਰ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਭਰਵਾਸੇ=ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਤੇ, ਯਕੀਨ ਕਰਕੇ। ਬੂਡੇ=ਡੁਬ ਗਏ। ਕਾਲੀ ਧਾਰ=ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ) ਪਥਰ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਮੰਨਣਾ ਸ਼ੁਰੂ) ਕੀਤਾ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ (ਬੁੱਤਾਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਇਸ (ਪੱਥਰ ਦੇ) ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਜੋ ਰਹੇ (ਆਖ਼ਰ) ਉਹ ਕਾਲੀ ਧਾਰ ਵਿਚ ਡੁਬ ਗਏ।੧੩੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਮੂਰਖ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਥਰ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਲਈ ਲੋਕ ਉਸ ਪੱਥਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਜਾਏ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚੇ ਹੀ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਡੁਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਥਰ ਕਿਵੇਂ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਡੁਬਣ ਵਾਲੀ ਜੜ ਵਸਤੂ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਕਾਗਦ ਕੀ ਓਬਰੀ, ਮਸੁ ਕੇ ਕਰਮ ਕਪਾਟ ॥ ਪਾਹਨ ਬੋਰੀ ਪਿਰਥਮੀ ਪੰਡਿਤ ਪਾੜੀ ਬਾਟ ॥੧੩੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਓਬਰੀ=ਕੋਠੀ। ਮਸ ਕੇ ਕਰਮ=ਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਭਾਵ ਕਰਮ-ਬ੍ਰਿਤੀ। ਕਪਾਟ=ਕਿਵਾੜ। ਪਾਹਨ=ਪੱਥਰਾਂ ਨੇ। ਬੋਰੀ=ਬੋੜੀ,ਡੋਬੀ ਹੈ। ਪਿਰਥਮੀ= ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ। ਪੰਡਿਤ=ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ। ਪਾੜੀ=ਡਾਕਾ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਬਾਟ=ਰਸਤਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਦ, ਸ਼ਾਸਤਰ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਕਰਨ ਹਿਤ) ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਕੋਠੀ ਨੂੰ) ਸ਼ਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ

ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਕਿਵਾੜ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਥਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ (ਧਰਤੀ) ਡੋਬ ਰਖੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਪੰਡਿਤ (ਮਾਨੋ) ਧਾੜਵੀ ਡਾਕੂ (ਬਣ ਗਏ ਹਨ)।੧੩੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੰਡਿਤ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਠਾਕੁਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਘੋੜੇ ਗਊਆਂ ਮਾਰਨੇ ਯੱਗ ਕਰਾਉਣੇ ਆਦਿ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਕੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਾਲ ਬਟੋਰਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਡਾਕੂਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਕਾਲਿ ਕਰੰਤਾ ਅਬਹਿ ਕਰੁ, ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁ ਇਤਾਲ ॥ ਪਾਛੈ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇਗਾ, ਜਉ ਸਿਰ ਪਰਿ ਆਵੈ ਕਾਲੁ ॥੧੩੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਲਿ=ਕਲ, ਭਲਕੇ। ਕਰੰਤਾ=ਕਰਦਾ। ਅਬਹਿ=ਅਭੀ, ਭਾਵ ਅਜ ਹੀ। ਸੁ ਇਤਾਲ=ਇਸੇ ਪਲ। ਜਉ=ਜਦੋਂ। ਕਾਲੁ=ਮੌਤ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਤੂੰ) ਕਲ (ਭਲਕੇ) ਕਰਨਾ ਹੈ (ਉਹ) ਅਜ ਕਰ ਲੈ, (ਅਤੇ ਜੋ) ਅਜ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸੇ ਵਕਤ (ਭਾਵ ਹੁਣੇ) ਕਰ ਲੈ। ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਤੇ ਕਾਲ (ਮੌਤ) ਆ ਜਾਵੇਗੀ (ਤਾਂ) ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।੧੩੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਲ ਤੇ ਸੁਟਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੁਮਤਿ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਲ ਤੇ ਨਾ ਛਡ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਸਿਮਰਨ ਕਰਾਂ, ਕਲ ਤੋਂ ਸਤਿਸੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂਗਾ, ਏਦਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:—

> **ਅਜੁ ਕਲਿ ਕਰਦਿਆ ਕਾਲੁ ਬਿਆਪੈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਵਿਕਾਰੋ ॥** [ਪੰਨਾ ੫੮੧

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:—

> **ਹਰਿ ਜਪਦਿਆ ਖਿਨੁ ਢਿਲ ਨ ਕੀਜਈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ**
> **ਮਤੁ ਕਿ ਜਾਪੈ ਸਾਹੁ ਆਵੈ ਕਿ ਨ ਆਵੈ ਰਾਮ ॥** [ਪੰਨਾ ੫੪੦

ਇਸ ਲਈ ਮੁਹਤ ਚਸਾ, ਘੜੀ, ਪਲ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਢਿਲ ਕਰਨੀ ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਗਈ ਓਦੋਂ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਉਦੋਂ ''ਪਾਪਾ ਕਮਾਣੇ ਛਡਹਿ ਨਾਹੀ, ਲੈ ਚਲੇ ਘਤਿ ਗਲਾਵਿਆ' (ਪੰਨਾ ੪੬੦) ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਚਾਉ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ।

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਜੰਤੁ ਇਕੁ ਦੇਖਿਆ, ਜੈਸੀ ਧੋਈ ਲਾਖ ॥ ਦੀਸੈ ਚੰਚਲੁ ਬਹੁ ਗੁਨਾ, ਮਤਿ ਹੀਨਾ ਨਾਪਾਕ ॥੧੩੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੰਤੁ=ਜੀਵ। ਧੋਈ ਲਾਖ=ਧੋਤੀ ਹੋਈ ਲਾਖ (ਜੋ ਬਹੁਤ ਚਮਕਦੀ ਹੈ), ਚੰਚਲੁ=ਚਾਲਾਕ। ਬਹੁ ਗੁਨਾ=ਬਹੁਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ। ਮਤਿ ਹੀਨਾ=ਅਕਲ ਤੋਂ ਸਖਣਾ। ਨਾਪਾਕ=ਗੰਦਾ, ਪਲੀਤ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਧੋਤੀ ਹੋਈ ਲਾਖ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। (ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ) ਚਾਲਾਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁਣਾ ਵਾਲਾ (ਚਮਕਦਾ ਹੋਇਆ) ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ) ਅਕਲ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਅਤੇ ਪਲੀਤ ਹੈ।੧੩੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਕਿਸੇ ਪਖੰਡੀ ਸਾਧੂ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਧੋਤੀ ਲਾਖ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ, ਚਾਲਾਕ ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁਣਵਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ, ਭਾਵ ਬਾਹਰਲਾ ਭੇਖ ਹੀ ਭੇਖ ਸੀ।

''ਜਿਨੁ ਮਨਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ ਸਿ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ'' (ਪੰਨਾ ੪੮੮) ਵਾਲੀ ਸਾਧਨਾ ਜਾਂ ਰਹਿਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਪਰ ''ਜਿਨ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ, ਬਾਹਰਿ ਗੁਦੜੁ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ'' (ਪੰਨਾ ੪੭੩) ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਕਉ, ਜਮੁ ਨ ਕਰੈ ਤਿਸਕਾਰ॥ ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਜਮੂਆ ਸਿਰਜਿਆ, ਸੁ ਜਪਿਆ ਪਰਵਿਦਗਾਰ॥੧੪੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੁਧਿ ਕਉ=ਅਕਲ ਨੂੰ। ਤਿਸਕਾਰ=ਨਿਰਾਦਰੀ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ। ਜਮੂਆ=ਜਮ। ਸਿਰਜਿਆ=ਬਣਾਇਆ, ਰਚਿਆ। ਪਰਵਿਦਗਾਰ=ਪਾਲਨਹਾਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਮੇਰੀ ਅਕਲ ਨੂੰ (ਧਰਮ ਰਾਜ) ਵੀ ਨਿਰਾਦਰੀ (ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਇਹ ਜਮ ਰਚਿਆ ਹੈ, (ਮੈਂ) ਉਸ ਪਾਲਨਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ (ਨਾਮ) ਜਪਿਆ ਹੈ।੧੪੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ, ਆਦਰ ਅਤੇ

ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰਕ ਚੋਲਾ ਛਡਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਮ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਭਾਵ ਜਮ ਉਸ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ:-

ਜਹ ਸਾਧੂ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨੁ, ਕੀਰਤਨੁ ਨਾਨਕ ਨੀਤ ॥
ਣਾ ਹਉ ਣਾ ਤੂੰ ਣਹ ਛੁਟਹਿ, ਨਿਕਟਿ ਨ ਜਾਈਅਹੁ ਦੂਤ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੫੯

ਜਿਵੇਂ ਧਰਮ ਰਾਜ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਜਮ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਜਮ ਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰੇ ਭਾਵ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਬੋਲ ਬੋਲੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਜਮੂਏ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰੁ ਕਸਤੂਰੀ ਭਇਆ, ਭਵਰ ਭਏ ਸਭ ਦਾਸ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਭਗਤਿ ਕਬੀਰ ਕੀ, ਤਿਉ ਤਿਉ ਰਾਮ ਨਿਵਾਸ ॥੧੪੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਬੀਰੁ=ਵੱਡਾ (ਹਰੀ)। ਕਸਤੂਰੀ=ਸੁਗੰਧ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਮਿਰਗ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਵਰ=ਭੌਰੇ। ਦਾਸ=ਸੇਵਕ। ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ। ਕਬੀਰ ਕੀ=ਵਡੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ।

ਅਰਥ: (ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਕਸਤੂਰੀ (ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ) ਸਾਰੇ ਭਗਤ (ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਭੌਰੇ ਬਣੇ ਹੋਏ (ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਉਤੇ ਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ (ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧੪੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਸਤੂਰੀ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੌਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭੌਰਾ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਲਪਟਿਆ ਉਸ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।੧੪੧।

ਕਬੀਰ, ਗਹਗਚਿ ਪਰਿਓ ਕੁਟੰਬ ਕੈ, ਕਾਂਠੈ ਰਹਿ ਗਇਓ ਰਾਮੁ॥ ਆਇ ਪਰੇ ਧਰਮਰਾਇ ਕੇ, ਬੀਚਹਿ ਧੂਮਾ ਧਾਮ॥੧੪੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਗਹਗਚਿ=ਬਹੁਤ ਰੌਣਕ ਵਿਚ। ਕੁਟੰਬ ਕੈ=ਪਰਵਾਰ ਦੇ (ਮੋਹ) ਵਿਚ। ਕਾਂਠੈ=ਕੰਢੇ ਤੇ ਭਾਵ ਇਕ ਪਾਸੇ। ਆਇ ਪਰੇ=ਆ ਪਏ। ਧਰਮ ਰਾਇ ਕੇ=ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ (ਭੇਜੇ ਜਮਦੂਤ)। ਬੀਚਹਿ=ਵਿਚ ਹੀ। ਧੂਮਾ ਧਾਮ=ਟਬਰ ਦੇ ਰੌਲੇ ਗੋਲੇ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ) ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਘਮਸਾਨ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ (ਅਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। (ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ) ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ (ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਦੂਤ ਪਰਵਾਰ ਦੇ) ਰੌਲੇ ਗੌਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਦੁਆਲੇ ਹੋਏ।੧੪੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕੁਟੰਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਨੀ ਮੂੜ੍ਹਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਦ ਕੁਟੰਬ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਮ ਘਟਾ ਆ ਸੰਘੀ ਘੁਟਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਗਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:--

> **ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥**
> **ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ,**
> **ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ ॥** [ਪੰਨਾ ੭੧੭

ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰਕ ਬਿਪਤਾ ਆ ਚੰਮੜੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:-

> **ਸਾਕਤ ਮੂੜ ਅਚੇਤ ਨ ਚੇਤਹਿ॥ ਦੁਖੁ ਲਾਗੈ ਤਾ ਰਾਮੁ ਪੁਕਾਰਾ ਹੇ ॥** [ਪੰਨਾ ੧੦੩੦

ਕਬੀਰ, ਸਾਕਤ ਤੇ ਸੂਕਰ ਭਲਾ, ਰਾਖੈ ਆਛਾ ਗਾਉ॥ ਉਹੁ ਸਾਕਤੁ ਬਪੁਰਾ ਮਰਿ ਗਇਆ, ਕੋਇ ਨ ਲੈ ਹੈ ਨਾਉ ॥੧੪੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਕਤ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ। ਸੂਕਰ=ਸੂਰ। ਭਲਾ=ਚੰਗਾ। ਆਛਾ=ਅੱਛਾ, ਸੁਥਰਾ। ਗਾਉ=ਪਿੰਡ। ਬਪੁਰਾ=ਵਿਚਾਰਾ। ਨ ਲੈ ਹੈ=ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, ਸਾਕਤ ਨਾਲੋਂ ਸੂਰ ਚੰਗਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅੱਛਾ (ਸੁਥਰਾ) ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਕਤ ਵਿਚਾਰਾ ਮਰ ਗਿਆ (ਪਰ ਉਸ ਦਾ) ਕੋਈ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।੧੪੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸਾਕਤ ਤੇ ਸੂਰ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ

ਸਾਕਤ ਨਾਲੋਂ ਸੂਰ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਗਰਦਾਨਿਆ ਹੈ। ਸੂਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਖਾ ਕੇ ਸਫਾਈ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਸ਼ੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਕਤ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁਟੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਪਰਉਪਕਾਰ ਤੋਂ ਸਖਣਾ, ਅਪਸੁਆਰਥੀ ਅਤੇ ਝਗੜਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ, ਸਰਾਂਵਾਂ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿ ਖੋਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਯਾਦਗਾਰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਖਪਿ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਕਉਡੀ ਕਉਡੀ ਜੋਰਿ ਕੈ, ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥ ਚਲਤੀ ਬਾਰ ਨ ਕਛੁ ਮਿਲਿਓ, ਲਈ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਰਿ ॥੧੪੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੋਰਿ ਕੈ=ਜੋੜ ਕੇ। ਚਲਤੀ ਬਾਰ=(ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅੰਤ) ਚਲਣ ਵਾਰੀ। ਲਈ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਰਿ=ਲਕ ਨਾਲ ਬਧੀ ਹੋਈ ਤੜਾਗੀ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਤੋੜ ਲਈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਨੇ) ਕੌਡੀ ਕੌਡੀ ਜੋੜ ਕੇ (ਭਾਵ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ) ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਰੁਪਏ) ਜੋੜ ਲਏ। (ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, (ਸਗੋਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਲਕ ਨਾਲ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਚਾਂਦੀ ਦੀ) ਤੜਾਗੀ ਵੀ ਤੋੜ ਲਈ।੧੪੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਾਧੂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਪਿਤਲ ਦੀ, ਧਨਾਢਾਂ ਪਾਸ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਤੜਾਗੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਨਬੰਧੀ ਤੜਾਗੀ ਤੋੜ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਜਦ ਨਾਲ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਤੜਾਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਜੋੜੇ ਰੁਪਏ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਜਦ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਮਾਇਆ ਧਰਮ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਅਰਥ ਲਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁਜਸ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖੱਟੇ?

ਕਬੀਰ, ਬੈਸਨੋ ਹੂਆ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ, ਮਾਲਾ ਮੇਲੀ ਚਾਰਿ॥ ਬਾਹਰਿ ਕੰਚਨੁ ਬਾਰਹਾ, ਭੀਤਰਿ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰ॥੧੪੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੈਸਨੋ=ਵੈਸ਼ਨਵ (ਭਗਤ)। ਕਿਆ ਹੂਆ=ਕੀ ਹੋਇਆ?। ਮਾਲਾ ਮੇਲੀ ਚਾਰਿ=ਸੋਹਣੀ ਮਾਲਾ ਪਾ ਲਈ। ਬਾਹਰਿ=ਬਾਹਰ ਤੋਂ। ਕੰਚਨੁ ਬਾਰਹਾ=ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵੰਨੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸੋਨਾ। ਭੀਤਰਿ=ਅੰਦਰ, ਭਾਵ ਮਨ ਵਿਚ। ਭੰਗਾਰ=ਲਾਖ, ਖੋਟ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਵੈਸ਼ਨਵ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੁੰਦਰ ਮਾਲਾ (ਗਲ ਵਿਚ) ਪਾ ਲਈ (ਭਗਤ ਬਣ ਬੈਠਾ)। ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਬਾਰਹਾਂ ਵੰਨੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸੋਨਾ ਦਿਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ (ਨਿਰੀ) ਖੋਟ ਹੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।੧੪੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤ ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਸ਼ਕੇ ਪੁਸ਼ਕੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਦਰ ਕਪਟ ਦੀ ਲਾਖ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ''ਕਰੈ ਦੁਹਕਰਮ ਦਿਖਾਵੈ ਹੋਰੁ॥ ਰਾਮ ਕੀ ਦਰਗਹ ਬਾਧਾ ਚੋਰੁ'' ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭੇਖੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਹੋਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਭਾਵ ਦੁਬਾਜਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਰਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾ. ਸ. ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਸੇਵਕੁ ਦਰਗਹ ਸੁਰਖਰੂ, ਵੇਮੁਖੁ ਮੁਹ ਕਾਲਾ ॥ [ਵਾਰ ੩੪-੧

ਕਬੀਰ, ਰੋੜਾ ਹੋਇ ਰਹੁ ਬਾਟ ਕਾ, ਤਜਿ ਮਨ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਐਸਾ ਕੋਈ ਦਾਸੁ ਹੋਇ, ਤਾਹਿ ਮਿਲੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥੧੪੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰੋੜਾ=ਵੱਟਾ। ਬਾਟ ਕਾ=ਰਸਤੇ ਦਾ। ਤਜਿ=ਛੱਡ ਕੇ। ਅਭਿਮਾਨੁ= ਅਹੰਕਾਰ। ਤਾਹਿ=ਉਸ ਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪਏ ਰੋੜੇ ਵਾਂਗ (ਨਿਰਮਾਣ) ਹੋ ਜਾ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।੧੪੬।

ਕਬੀਰ, ਰੋੜਾ ਹੂਆ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ, ਪੰਥੀ ਕਉ ਦੁਖੁ ਦੇਇ॥ ਐਸਾ ਤੇਰਾ ਦਾਸੁ ਹੈ, ਜਿਉ ਧਰਨੀ ਮਹਿ ਖੇਹ॥੧੪੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਿਆ ਭਇਆ=ਕੀ ਹੋਇਆ?। ਪੰਥੀ ਕਉ=ਰਾਹੀ ਨੂੰ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਧਰਨੀ ਮਹਿ=ਧਰਤੀ ਵਿਚ। ਖੇਹ=ਮਿੱਟੀ।

ਕਬੀਰ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੇ ਕੋਈ) ਰੋੜੇ (ਵਾਂਗ ਨਿਰਮਾਣ) ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ (ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ) ਰਾਹੀ ਨੂੰ (ਚੁਭਦਾ ਤੇ) ਦੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਮਿਟੀ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।੧੪੭।

ਕਬੀਰ, ਖੇਹ ਹੂਈ ਤਉ ਕਿਆ ਭਇਆ, ਜਉ ਉਡਿ ਲਾਗੈ ਅੰਗ॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਐਸਾ ਚਾਹੀਐ, ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸਰਬੰਗ॥੧੪੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਖੇਹ=ਮਿਟੀ। ਉਡਿ=ਉਡ ਕੇ। ਅੰਗ-ਸਰੀਰ ਦੇ। ਸਰਬੰਗ=ਸਰਬ ਰੂਪ (ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਉ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਜੀ (ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੇ ਕੋਈ) ਮਿਟੀ (ਵਾਂਗ) ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਧੂੜ ਉਡ ਕੇ (ਸਰੀਰ ਦੇ) ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ) ਹਰੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਜਨ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਭ ਨਾਲ (ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ)।੧੪੮।

ਕਬੀਰ, ਪਾਨੀ ਹੂਆ ਤਾ ਕਿਆ ਭਇਆ, ਸੀਰਾ ਤਾਤਾ ਹੋਇ ॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਐਸਾ ਚਾਹੀਐ, ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ ॥੧੪੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੀਰਾ=ਠੰਡਾ। ਤਾਤਾ=ਤੱਤਾ, ਗਰਮ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ, (ਜੇ) ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ? (ਪਾਣੀ ਵੀ ਕਦੇ) ਠੰਡਾ (ਕਦੇ) ਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰੀ ਦਾ ਜਨ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹਰੀ ਆਪ ਹੈ।੧੪੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਰਥ ਸੰਗਲੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਦੀ ਹੈ:--

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਅੜਿਕਾ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਰਸਤੇ ਦਾ ਰੋੜਾ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰੋੜਾ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਭ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ, ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਠੁਡੇ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੂ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਕਠੋਰ ਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਮਿਟੀ ਵਾਂਗ ਨਰਮ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ? ਨਹੀਂ। ਮਿਟੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਵੀ ਮੈਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਿਟੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਉਡਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਖਿਆਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਰਮ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਬਣ ਜਾਏ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਵੀ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਦੇ ਤਤਾ ਤੇ ਕਦੇ ਠੰਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜਾਂ (ਰੋੜੇ, ਮਿਟੀ ਤੇ ਪਾਣੀ) ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਨਿਰਣਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਰੀ ਦੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਹਰੀ ਵਰਗਾ ਰਾਗ ਦੋਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲਾ

ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਹੇ ਭਾਵੇ ਬੁਰਾ ਕਹੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:–

ਅਬ ਹਮ ਚਲੀ ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਹਾਰਿ ॥
ਜਬ ਹਮ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਆਈ,
ਰਾਖਿ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੈ ਮਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਲੋਕਨ ਕੀ ਚਤੁਰਾਈ ਉਪਮਾ, ਤੇ ਬੈਸੰਤਰਿ ਜਾਰਿ ॥
ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਹਉ ਭਾਵੈ ਬੁਰਾ ਕਹਉ, ਹਮ ਤਨੁ ਦੀਓ ਹੈ ਢਾਰਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੨੭

ਬਸ, ਹਰੀ ਜਨ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਊਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ, ਸਿਖਰਿ ਧਜਾ ਫਹਰਾਇ ॥ ਤਾ ਤੇ ਭਲੀ ਮਧੂਕਰੀ, ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੧੫੦॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਊਚ ਭਵਨ=ਉਚੇ ਘਰ (ਮਹਲ)। ਕਨ ਕਾਮਨੀ=ਸੋਨਾ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਸਿਖਰਿ=ਉਚੀ। ਧਜਾ=ਝੰਡਾ। ਫਹਰਾਇ=ਝੁਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਤਾ ਤੇ=ਇਸ ਨਾਲੋਂ। ਮਧੂਕਰੀ= ਬੂਹੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਮੰਗੀ ਭਿਖਿਆ।

ਅਰਥ: ਉਚੇ ਘਰ (ਮਹਲ) ਹੋਣ, ਸੋਨਾ (ਮਾਲ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਮਹਲਾਂ) ਉਪਰ ਝੰਡਾ ਝੁਲਦਾ ਹੋਵੇ, (ਜੇ ਨਾਮ ਪਲੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ (ਅਤੇ ਦਰ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗੀ ਮਧੂਕੜੀ ਭਾਵ) ਭਿਖਿਆ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ।੧੫੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਲੇ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁਤਰ ਸਭ ਸੁਹਾਵਣੇ ਹਨ, ਜੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗਦਾਗਰੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਰਤਾਰ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਪਾਟਨ ਤੇ ਊਜਰੁ ਭਲਾ, ਰਾਮ ਭਗਤ ਜਿਹ ਠਾਇ ॥ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ, ਜਮਪੁਰੁ ਮੇਰੇ ਭਾਂਇ ॥੧੫੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾਟਨ=ਸ਼ਹਿਰ। ਊਜਰੁ=ਉਜਾੜ। ਜਿਹ ਠਾਇ=ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ। ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ=ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ। ਮੇਰੇ ਭਾਇ=ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ! (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਉਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਥਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹੋਣ)। ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ) ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ (ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ) ਜਮਪੁਰ (ਸਮਾਨ) ਹੈ।੧੫੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਤੇ ਉਚਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਭਾਣੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਆਬਾਦੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੌਣਕਾਂ ਹੋਣ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾ ਹੋਣ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਸਦਾ ਘੁੱਘ ਸ਼ਹਿਰ ਉਜਾੜ ਵਰਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਮਪੁਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੁਰਲਾਹਟ ਮਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ''ਜਿਥੈ ਬੈਸਨਿ ਸਾਧ ਜਨ, ਸੋ ਥਾਨੁ ਸੋਹੰਦਾ॥'' (ਪੰਨਾ ੩੧੯) ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਅਸਥਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀਆਬਾਨ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਕੇ ਅੰਤਰੇ, ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ ॥
ਤਹਾ ਕਬੀਰੈ ਮਟੁ ਕੀਆ, ਖੋਜਤ ਮੁਨਿ ਜਨ ਬਾਟ ॥੧੫੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗੰਗ=ਗੰਗਾ ਭਾਵ ਇੜਾ ਖਬੀ ਸੁਰ। ਜਮੁਨ=ਜਮਨਾ, ਪਿੰਗਲਾ-ਸਜੀ ਸੁਰ। ਅੰਤਰੇ=ਵਿਚਕਾਰ। ਸਹਜ=ਤੁਰੀ ਆਵਸਥਾ। ਸੁੰਨ=ਫੁਰਨੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਘਾਟ=ਥਾਨ। ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ=ਭਾਵ ਦਸਮ ਦੁਆਰ। ਤਹਾ=ਉਥੇ। ਮਟੁ ਕੀਆ=ਕੋਠਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਖੋਜਤ=ਲਭਦੇ ਹਨ। ਮੁਨਿਜਨ=ਮੁਨੀ ਲੋਕ। ਬਾਟ=ਰਸਤਾ।

ਅਰਥ: ਖਬੀ ਤੇ ਸਜੀ ਸੁਰ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਫੁਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਸਹਿਜ ਸੁੰਨ ਦਾ ਅਸਥਾਨ (ਭਾਵ ਦਸਮ ਦੁਆਰ) ਹੈ। ਕਬੀਰ ਨੇ ਉਥੇ ਵਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਥਾਂ ਦਾ) ਰਸਤਾ ਮੁਨੀ ਜਨ ਲਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।੧੫੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਮੁਨੀ ਜਨਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਇੜਾ ਤੇ ਪਿੰਗਲਾ, ਖਬੀ ਤੇ ਸਜੀ ਸੁਰ ਰਾਹੀਂ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਇਹ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਦੇ ਘਾਟ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਅਭਿਆਸ ਰਾਹੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕਣਾ ਹੈ:—

ਦਸਵੈ ਦੁਆਰਿ ਕੁੰਚੀ ਜਬ ਦੀਜੈ ॥
ਤਉ ਦਇਆਲ ਕੋ ਦਰਸਨੁ ਕੀਜੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੪੧

ਅਜੋਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕਠਿਨ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਅਨੁਆਈ ਨਾਂ ਮਾਤਰ ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧਾ ਯੋਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾ ਹੋਵੇ, ਵਰਨਾ ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਚ' ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਾਨਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਭਗਤੀ, ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਨ ਖੋਜਦੇ ਹਨ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਅਫੁਰ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗੁਰਸਿਖ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਜ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਅਨੁਆਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਸੋਈ ਨਿਰਬਾਣ' ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਰਸਾ ਕੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਚ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਜੈਸੀ ਉਪਜੀ ਪੇਡ ਤੇ, ਜਉ ਤੈਸੀ ਨਿਬਹੈ ਓੜਿ॥
ਹੀਰਾ ਕਿਸ ਕਾ ਬਾਪੁਰਾ, ਪੁਜਹਿ ਨ ਰਤਨ ਕਰੋੜਿ ॥੧੫੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪੇਡ ਤੇ=ਮੁੱਢ ਤੋਂ। ਨਿਬਹੈ=ਨਿਭ ਜਾਵੇ। ਓੜਿ=ਅੰਤ ਵਿਚ। ਬਪੁਰਾ=ਵਿਚਾਰਾ। ਪੁਜਹਿ ਨ=ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਰਤਨ ਕਰੋੜਿ=ਕਰੋੜਾਂ ਰਤਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ (ਇਕ ਰਸ ਬ੍ਰਿਤੀ) ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਉਪਜੀ (ਬਣੀ) ਹੈ, ਜੇ ਅੰਤ ਤਕ ਓਹੋ ਜਿਹੀ ਨਿਭ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਕਾਇਮ ਰਹੇ (ਤਾਂ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ) ਇਕ ਹੀਰਾ ਵਿਚਾਰਾ ਕਿਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਰੋੜਾਂ ਰਤਨ ਵੀ (ਅਜਿਹੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।੧੫੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਉਤਰਾਅ ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਕਬਹੂ ਜੀਅੜਾ ਊਭਿ ਚੜਤੁ ਹੈ, ਕਬਹੂ ਜਾਇ ਪਇਆਲੇ॥ ਲੋਭੀ ਜੀਅੜਾ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਤੁ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਭਾਲੇ॥' (ਪੰਨਾ ੮੭੬)। ਵੱਧ ਘੱਟ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਮਨੁੱਖਾ-ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਟਿਕਣ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਟੀਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ।

ਹੀਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਫਤਿ ਹੈ ਕਿ ਹੀਰਾ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਵਟਾਂਦਾ, ਪਥਰਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਦਰ ਜੌਹਰੀ ਪਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਉਤਮਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੈ, ਉਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਰੋੜਾਂ ਰਤਨ ਵੀ ਇਕ-ਰਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਾਰੀ ਗਲ ਨਿਭਣ ਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ:—

> ਜੋਬਨ ਜਾਂਦੇ ਨ ਡਰਾਂ ਜੇ ਸਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਜਾਇ ॥
> ਫਰੀਦਾ ਕਿਤੀ ਜੋਬਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਨੁ, ਸੁਕਿ ਗਏ ਕੁਮਲਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੯

ਕਬੀਰਾ, ਏਕੁ ਅਚੰਭਉ ਦੇਖਿਓ, ਹੀਰਾ ਹਾਟ ਬਿਕਾਇ ॥
ਬਨਜਨਹਾਰੇ ਬਾਹਰਾ, ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਜਾਇ ॥੧੫੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਅਚੰਭਉ=ਅਸਚਰਜ, ਅਜੀਬ (ਤਮਾਸ਼ਾ)। ਹਾਟਿ ਬਿਕਾਇ=ਹਟੀ ਤੇ ਵਿਕਦਾ ਸੀ। ਬਨਜਨਹਾਰੇ ਬਾਹਰਾ=ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ=ਕੌਡੀਆਂ ਵਟੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ) ਇਕ ਅਜੀਬ (ਤਮਾਸ਼ਾ) ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਹੀਰਾ ਹਟੀ ਤੇ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ (ਪਰ) ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਹ) ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਵਟੇ (ਅਜਾਈਂ) ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।੧੫੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮਾਰਥਕ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਚੋਟ ਲਾਈ ਹੈ। ਕਥਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤ ਆਪਣੀ ਹੱਟੀ ਉਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਹੀਰਾ ਵੇਚਦੇ ਵੇਖੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਇਕਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਹੀਰਾ ਜੋ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਸਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ਦੇ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸ੍ਰੋਤੇ (ਖ਼ਰੀਦਦਾਰ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਉਡੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਿਅਰਥ ਭਾਵ ਬੇਅਸਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਸਿਕ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਕਬੀਰਾ, ਜਹਾ ਗਿਆਨੁ ਤਹ ਧਰਮੁ ਹੈ, ਜਹਾ ਝੂਠੁ ਤਹ ਪਾਪੁ॥ ਜਹਾ ਲੋਭੁ ਤਹ ਕਾਲੁ ਹੈ, ਜਹਾ ਖਿਮਾ ਤਹ ਆਪਿ॥੧੫੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਹਾ=ਜਿਥੇ। ਗਿਆਨੁ=ਤੱਤ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ। ਤਹ=ਉਥੇ। ਧਰਮੁ=ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਫਰਜ਼। ਕਾਲੁ=(ਆਤਮਿਕ) ਮੌਤ। ਖਿਮਾ=ਧੀਰਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ। ਆਪਿ=ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਥੇ ਤੱਤ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਲੇ ਫਰਜ਼ (ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਜਿਥੇ ਝੂਠ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਾਪ (ਕਰਮ) ਹੈ। ਜਿਥੇ (ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ) ਲੋਭ ਹੈ, ਉਥੇ ਕਾਲ (ਮੌਤ) ਹੈ, ਜਿਥੇ ਖਿਮਾ (ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ) ਉਥੇ (ਜਾਣੋ ਹਰੀ) ਆਪ (ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ)।੧੫੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਈਸ਼ਵਰੀ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਚਾ ਧਰਮੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤ ਅਸਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਚ ਦਾ

ਵਾਸਾ ਹੈ, ਉਹ ਧਰਮੀ ਹੈ:-

ਜਿਸ ਅੰਦਰਿ ਕੂੜ ਵਰਤੈ ਸਚੁ ਨ ਭਾਵਈ ॥
ਜੇ ਕੋ ਬੋਲੈ ਸਚੁ ਕੂੜਾ ਜਲਿ ਜਾਵਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੪੬

ਸੱਚ ਨੇ ਪਾਪ ਕਢ ਕੇ ਧੋਣੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਕੂੜ ਦਾ ਵਾਸਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਜਿਥੇ ਲੋਭ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਮੌਤ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ। ਚੋਗ ਦੇ ਲੋਭ ਪਿਛੇ ਪੰਛੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ। ਲੋਭ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮਛੀ ਕੁੰਡੀ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਘਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਖਿਮਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਰਹੱਸ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੋਖ ਨੂੰ ਅਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰ ਕੇ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ, ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਕਰਮਗਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਦੋਹਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:–

ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਸਭ ਬੁਰਾ ਕਰੰਦੇ, ਮਾਫ ਕਰਨ ਕਈ ਸਿਆਣੇ ।
ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਚੰਗਿਆਈ ਕਰਨੀ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਾਣੇ ।

ਜਿਥੇ ਖਿਮਾ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਕ੍ਰੋਧ ਪਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਭੁਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਣ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਉਹ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:–

ਹਮਰੋ ਸਹਾਉ ਸਦਾ ਸਦ ਭੂਲਨ, ਤੁਮਰੋ ਬਿਰਦੁ ਪਤਿਤ ਉਧਰਨ ॥
ਕਰੁਣਾਮੈ ਕਿਰਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ ਜੀਵਨ ਪਦ, ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੨੮

ਅਜਿਹੀ ਬੇਨਤੀ ਸਦਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:–

ਖਿਮਾ ਵਿਹੂਣੇ ਖਪਿ ਗਏ, ਖੂਹਣਿ ਲਖ ਅਸੰਖ ॥
ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ਕਿਉ ਗਣੀ, ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਬਿਸੰਖ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩੭

ਖਿਮਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਤੇ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਧੀਰਜ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਦੌਲਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਗਲ ਸਕਦੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ:–

ਜੇ ਕੋ ਏਕੁ ਕਰੇ ਚੰਗਿਆਈ, ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਬਹੁਤੁ ਬਫਾਵੈ ॥
ਏਤੇ ਗੁਣ ਏਤੀਆ ਚੰਗਿਆਈਆ, ਦੇਇ ਨ ਪਛੋਤਾਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੨੮

ਕਬੀਰ, ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ, ਜਉ ਮਾਨੁ ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ ॥ ਮਾਨ ਮੁਨੀ ਮੁਨਿਵਰ ਗਲੇ, ਮਾਨੁ ਸਭੈ ਕਉ ਖਾਇ ॥੧੫੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਜੀ=ਤਿਆਗੀ। ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ=ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਸਵਰ ਗਿਆ। ਜਉ=ਜਦੋਂ। ਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ। ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ=ਛਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਮੁਨੀ ਮੁਨਿਵਰ=ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ। ਗਲੇ=ਗਲ ਗਏ, ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਖਾਇ=ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਦੋਂ ਤਕ (ਮਾਇਆ ਤਿਆਗਣ ਦਾ) ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ ਜਾਂਦਾ, (ਓਦੋਂ ਤੱਕ) ਮਾਇਆ ਤਿਆਗਣ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ? (ਕਿਹੜਾ ਮੋਰਚਾ ਫਤਿਹ ਕਰ ਲਿਆ ਭਾਵ ਕੋਈ ਵਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ) ਮਾਣ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਮਾਣ (ਅਹੰਕਾਰ) ਵਿਚ (ਤਾਂ) ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ (ਲੋਕ) ਗਲ ਗਏ ਭਾਵ (ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ)।੧੫੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਮਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਵਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨ ਗਈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਢਾਹ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਭਿਮਾਨ (ਅਹੰਕਾਰ) ਹੈ। ਮਾਇਆ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਹ ਆਖਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਤਿਆਗ ਦਿਤੀ ਹੈ , ਇਹ ਭੀ ਝੂਠ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਮਾਣ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਅੰਦਰ ਸਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਣ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਜੇ ਆਖਣ ਲਗ ਜਾਣ ਕਿ ਅਮਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮਾਇਆ ਤਿਆਗ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਮਨੁਖ ਇਸ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਣ ਰੂਪੀ ਮਿੱਠਾ ਰਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰਬੀ-ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ। ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਮਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਮੁਨੀਸ਼ਰਾਂ ਜੁਗੀਸ਼ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਦਾ ਭੁਖਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਮਾਣ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀ ਨਿਕਲ ਸਕੇ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਹੋਰ ਮਾਣ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਲਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਾਣ ਦੇ

ਤਿਆਗਣ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਜੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ:--

੧. ਸਾਧੋ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ ॥
ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਸੰਗਤਿ ਦੁਰਜਨ ਕੀ, ਤਾ ਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਗਉ ॥... [ਪੰਨਾ ੨੧੯

੨. ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਿ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਠਗਉਰੀ, ਮੋਹਹ ਸਾਧੂ ਮੰਤੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੪੯

ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਣ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਲੀਆ ਮੇਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਮਿਲਿਆ, ਸਬਦੁ ਜੁ ਬਾਹਿਆ ਏਕੁ ॥ ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਮਿਲਿ ਗਇਆ, ਪਰਿਆ ਕਲੇਜੇ ਛੇਕੁ ॥੧੫੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਬਦੁ=ਸ਼ਬਦ (ਰੂਪੀ ਤੀਰ)। ਬਾਹਿਆ=ਚਲਾਇਆ। ਲਾਗਤ ਹੀ= ਲਗਦੇ ਸਾਰ ਹੀ। ਭੁਇ ਮਿਲ ਗਿਆ=ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਪਰਿਆ=ਪੈ ਗਿਆ। ਛੇਕ=ਸੁਰਾਖ਼ ਭਾਵ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੱਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, (ਉਸ ਨੇ) ਇਕ ਸ਼ਬਦ (ਰੂਪੀ ਅਜਿਹਾ ਤੀਰ) ਚਲਾਇਆ (ਜਿਸ ਦੇ) ਲਗਣ ਸਾਰ ਹੀ ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਪੈ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ)।੧੫੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਣ ਮਾਲ-ਧਨ, ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਮਾਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਬਾਣ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਬਾਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਹਉਮੈ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਆਦਿ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰ ਅਭਿਆਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਨਿਮਰਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਨ ਤੇ ਅਪਮਾਨ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਕ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮੰਧੇ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਨਾਹੀ ॥
ਤਤ ਸਮਦਰਸੀ ਸੰਤਹੁ, ਕੋਈ ਕੋਟਿ ਮੰਧਾਹੀ॥ [ਪੰਨਾ ੫੧

ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁੱਧ ਬੁੱਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ:--

ਗੁਰੁ ਸੁੰਦਰੁ ਮੋਹਨੁ ਪਾਇ ਕਰੇ, ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ॥
ਮੇਰੈ ਹਿਰਦੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਵਿਸਰਿ ਗਈ, ਮਨ ਆਸਾ ਚਿੰਤ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੭੬

ਜਿਹੜਾ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਾਨ ਮੋਹ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਫਸਾਂਦਾ।

ਮਾਨ, ਮੋਹ ਅਰੁ ਲੋਭ ਵਿਕਾਰਾ ਬੀਓ ਚੀਤਿ ਨ ਘਾਲਿਓ ॥
ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਗੁਣਾ ਹਰਿ ਬਣਜੇ, ਲਾਦਿ ਵਖਰੁ ਲੈ ਚਾਲਿਓ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੦

ਕਬੀਰ, ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਜਉ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੂਕ॥ ਅੰਧੇ ਏਕ ਨ ਲਾਗਈ, ਜਿਉ ਬਾਂਸੁ ਬਜਾਈਐ ਫੂਕ॥੧੫੮॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਸਿਖਾਂ, ਮਹਿਂ, ਜਿਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਿਖਾ=ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ। ਚੂਕ=ਕਮੀ, ਕਸਰ, ਉਕਾਈ। ਅੰਧੇ=ਅਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਨੂੰ। ਏਕ=ਇਕ (ਸਿਖਿਆ)। ਜਿਉ ਬਾਂਸੁ ਬਜਾਈਐ ਫੂਕ=ਜਿਵੇਂ ਬਾਂਸ ਵਿਚ ਫੂਕ ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਭਾਵ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਦ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਕਾਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਕਰੇ। ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਸੀ ਹੋਈ ਇਕ ਗਲ ਵੀ ਚੰਗੀ) ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ (ਭਾਵ ਸਿਖਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਨਹੀਂ ਪੋਹਦੀ ਜਿਵੇਂ ਬਾਂਸ ਵਿਚ ਫੂਕ ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ (ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।੧੫੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਈ ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਬਿਤੀਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕਈ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਿਤ ਕਰਮ ਧਰਮ ਹੀ ਛਡ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਨਿਰਾ ਪਾਠ ਵਲ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਵੀ ਨਿਰਾ ਰੱਟਾ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ''ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ, ਸਾ ਕਾਰ ਕਮਾਵਹੁ' ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਂਦਾ ਓਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨਾ ਵੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ 'ਗੁਰੂ' ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਸਿਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਹੀ ਮਾਇਆ ਵਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਦਿਲੋਂ ਸਿਵਾਏ ਪਦਾਰਥਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਕਰਨ? 'ਮਨ ਭਾਵਨੀ ਤੇ ਸਿਧ ਹੋਇ'

ਵਾਲੀ ਕਸਵਟੀ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਾਹਾ ਖਟ ਕੇ 'ਆਗੈ ਬਸਨੁ ਸੁਹੇਲਾ' ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹੈ ਗੈ ਬਾਹਨ ਸਘਨ ਘਨ, ਛਤ੍ਰਪਤੀ ਕੀ ਨਾਰਿ॥ ਤਾਸ ਪਟੰਤਰਿ ਨਾ ਪੁਜੈ, ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਪਨਿਹਾਰਿ ॥੧੫੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹੈ=ਘੋੜੇ। ਗੈ=ਹਾਥੀ। ਸਘਨ ਘਨ=ਬਹੁਤੇ ਹੀ। ਛਤ੍ਰਪਤਿ=ਰਾਜਾ। ਤਾਸ ਪਟੰਤਰਿ=ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ। ਨ ਪੁਜੈ=ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ। ਪਨਿਹਾਰਿ=ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ) ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਹੈ, (ਪਰ ਉਹ) ਹਰੀ ਜਨਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੀ (ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੀ।੧੫੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ, ਹੋਰ ਐਸ਼ਵਰਜ ਤੇ ਰਾਜਭਾਗ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਰਾਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਣੀ ਉਸ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਸੋ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਰੀ ਕਿਉ ਨਿੰਦੀਐ, ਕਿਉ ਹਰਿ ਚੇਰੀ ਕਉ* ਮਾਨੁ ॥ ਓਹੁ ਮਾਂਗ ਸਵਾਰੈ ਬਿਖੈ ਕਉ, ਓਹੁ ਸਿਮਰੈ ਹਰਿਨਾਮੁ ॥੧੬੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਰੀ=ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ। ਹਰਿ ਚੇਰੀ=ਹਰੀ ਦੀ ਦਾਸੀ। ਮਾਂਗ=ਪਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਚੀਰ ਨੂੰ ਸੰਧੂਰ ਨਾਲ ਭਰਨਾ। ਬਿਖੈ ਕਉ=ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗ ਵਾਸਤੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਜੀ (ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਿੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਾਣ (ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ (ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ) ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮਾਂਗ ਸਵਾਰਦੀ ਹੈ (ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ

---

*ਪਾਠਾਂਤਰ– 'ਕੌ'

ਕਿ) ਓਹ (ਹਰੀ ਦੀ ਦਾਸੀ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੀ ਹੈ। (ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਹੈ)।੧੯੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ- ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਿੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਿਰਾਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਦਾ ਕਿਉਂ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਬੜਾ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ।

ਰਾਣੀ ਕੇਵਲ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਲਈ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਣਨ ਦਾ ਰੁੱਤਬਾ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਰੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਵਲ ਵੇਖੋ, ਉਹ ਸਾਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹਰੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਥੂਨੀ ਪਾਈ ਥਿਤਿ ਭਈ, ਸਤਿਗੁਰ ਬੰਧੀ ਧੀਰ॥
ਕਬੀਰ, ਹੀਰਾ ਬਨਜਿਆ, ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੀਰ ॥੧੯੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਥੂਨੀ=ਥੰਮ੍ਹੀ। ਥਿਤਿ ਭਈ=ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਈ, ਟਿਕਾਉ। ਧੀਰ=ਧੀਰਜ। ਬਨਜਿਆ=ਖ਼ਰੀਦਿਆ। ਮਾਨਸਰੋਵਰ=ਸਤਿਸੰਗ। ਤੀਰ=ਕੰਢਾ, ਕਿਨਾਰਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ) ਥੰਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ, (ਉਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ) ਇਸਥਿਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, (ਇਹ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਧੀਰਜ ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ (ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪੰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ)। ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ) ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਹਰੀ ਰੂਪ) ਹੀਰਾ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਹੈ।੧੯੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ। ਹਰੀ ਰੂਪ ਹੀਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਚੋਂ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਬਝਣਾ ਇਹ ਥੰਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੧੫੪ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ 'ਹੀਰਾ ਹਾਟ ਬਿਕਾਇ' ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਥੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਹੀਰੇ ਦੀ ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹਰਿ ਹੀਰਾ ਜਨੁ ਜਉਹਰੀ, ਲੇ ਕੈ ਮਾਂਡੈ ਹਾਟ ॥ ਜਬ ਹੀ ਪਾਈਅਹਿ ਪਾਰਖੂ, ਤਬ ਹੀਰਨ ਕੀ ਸਾਟ ॥੧੬੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਉਹਰੀ=ਜਵਾਹਰੀ, ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਮਾਂਡੈ= ਸਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਟ=ਹੱਟੀ, ਦੁਕਾਨ। ਪਾਈਅਹਿ=ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਾਰਖੂ=(ਹੀਰੇ) ਪਰਖਣ ਵਾਲੇ। ਹੀਰਨ ਕੀ=ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ। ਸਾਟ=ਵਟਾਂਦਰਾ, ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹਰੀ (ਮਾਨੋ) ਹੀਰਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੇ) ਦਾਸ (ਗੁਰੂ) ਜੌਹਰੀ (ਤੋਂ ਹੀਰਾ) ਲੈ ਕੇ (ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ) ਹੱਟੀ ਵਿਚ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ (ਹਰੀ ਹੀਰੇ ਦੀ) ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਦਰਦਾਨ ਸੇਵਕ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਦ (ਉਹ) ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ(ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਰਸਪਰ) ਅਦਾਨ-ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।੧੬੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਨਾਮ ਕੋਈ ਬਹਿਸ ਮੁਬੈਹਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ 'ਗੁਣੀਆ ਗੁਣ ਲੇ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲੇ' ਵਾਂਗ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ, ਵਟਾ ਸਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪੁਛ-ਗਿੱਛ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਤਮਿਕ ਡੂੰਘਿਆਈ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਰ੍ਖੂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਖ਼ਰੀਦਦਾਰ ਹੈ ਜੋ ਹੀਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਬਦਲੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਮਨੁ ਬੇਚੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ॥ ਤਿਸੁ ਸੇਵਕ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੮੬

ਕਬੀਰ, ਕਾਮਿ ਪਰੇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਐ, ਐਸਾ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਤ॥ ਅਮਰਾਪੁਰ ਬਾਸਾ ਕਰਹੁ, ਹਰਿ ਗਇਆ ਬਹੋਰੈ ਬਿਤ॥੧੬੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਮਿ ਪਰੇ=(ਜਿਵੇਂ) ਕੰਮ ਪਇਆਂ। ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਐ=ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰੀਦਾ ਹੈ। ਅਮਰਾਪੁਰ=ਸਚਖੰਡ। ਬਾਸਾ=ਵਾਸਾ। ਹਰਿ=ਹਰੀ। ਗਇਆ=ਗਵਾਚਿਆ ਹੋਇਆ। ਬਹੋਰੈ=ਮੋੜ ਦੇਵੇਗਾ। ਬਿਤ=ਧਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਵੇਂ) ਕੰਮ ਪਇਆਂ ਹਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹਰੀ ਨੂੰ) ਨਿਤ ਯਾਦ ਕਰੋ। (ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ) ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕਰ ਲਵੋਗੇ (ਅਤੇ) ਹਰੀ (ਤੁਹਾਡਾ) ਗਵਾਚਿਆ ਧਨ ਮੋੜ ਦੇਵੇਗਾ।੧੬੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਉਤਮ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਿਪਤਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ

ਪਏ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਾਠ ਰਖਾਂਦੇ ਹੋ, ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਂਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ, ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਪਿਛਲਾ ਘਾਟਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਲਈ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਆਲਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਾਦਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਆਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਅਭਿਆਸ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਭਗਤ ਜੀ 'ਐਸਾ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਤ' ਦੀ ਸੇਧ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:–

ਮੇਰੇ ਮਨ, ਨਾਮੁ ਨਿਤ ਨਿਤ ਲੇਹ ॥
ਜਲਤ ਨਾਹੀ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ, ਸੂਖੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਦੇਹ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੬

ਕਬੀਰ, ਸੇਵਾ ਕਉ ਦੁਇ ਭਲੇ, ਏਕੁ ਸੰਤੁ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ॥
ਰਾਮੁ ਜੁ ਦਾਤਾ ਮੁਕਤਿ ਕੋ, ਸੰਤੁ ਜਪਾਵੈ ਨਾਮੁ ॥੧੬੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੇਵਾ ਕਉ=ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਦੁਇ ਭਲੇ=ਦੋਵੇਂ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਜੀ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦੋਵੇਂ ਚੰਗੇ ਹਨ ਇਕ ਸੰਤ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ), ਇਕ ਰਾਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ)। ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸੇਵਾ ਦੇ ਬਦਲੇ) ਮੁਕਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਸੰਤ (ਸੇਵਾ ਦੇ ਬਦਲੇ) ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ)।੧੬੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਪਰ ਹਰੇਕ ਪਾਸੋਂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਤਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਲ ਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਹ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸਾਧ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਦਾ ਸੁਹੇਲੀ' ਦੱਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ''ਮਾਣਸ ਸੇਵਾ ਦੁਹੇਲੀ'' (ਪੰਨਾ ੧੧੮੨) ਦਸੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸੰਤ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਨਾਮ-ਫਲ ਦੀ ਦਾਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਦਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਾਤਾ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਜਿਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਡਿਤ ਗਏ, ਪਾਛੈ ਪਰੀ ਬਹੀਰ॥ ਇਕ ਅਵਘਟ ਘਾਟੀ ਰਾਮ ਕੀ, ਤਿਹ ਚੜਿ ਰਹਿਓ ਕਬੀਰ ॥੧੬੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਹ ਮਾਰਗਿ=ਜਿਸ (ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਾਲੇ) ਰਸਤੇ ਤੋਂ। ਬਹੀਰ=ਵਹੀਰ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਭੀੜ। ਅਵਘਟ ਘਾਟੀ=ਔਖੀ ਘਾਟੀ ਭਾਵ ਬਿਖੜਾ ਪੈਂਡਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਸ (ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਾਲੇ) ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਟੁਰੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪਿਛੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਹੀਰ ਪੈ ਗਈ। (ਪਰ) ਇਕ ਰਾਮ ਦੀ ਘਾਟੀ ਔਖੀ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ (ਤੂੰ) ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ ਇਹ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ)।੧੬੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਸੰਤਾਨ ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫਲ ਦਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਰਤ ਰਖਣੇ, ਦਾਨ ਕਰਨੇ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਸੌਖੇ ਹਨ ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੋਈ ਔਖਾ ਮਾਰਗ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ:–

ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਲੋਭ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਖਾਤਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਬੜੀ ਖੁਸੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚਟਣ ਸਮਾਨ ਹੈ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਪੰਡਿਤ ਆਪ ਲਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:--

ਤੇਰਾ ਮਹਲੁ ਅਗੋਚਰੁ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਬਿਖਮੁ ਤੇਰਾ ਹੈ ਭਾਣਾ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਢਹਿ ਪਇਆ ਦੁਆਰੈ, ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਮੁਗਧ ਅਜਾਣਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੮੬

ਕਬੀਰ, ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਦੋਖੇ ਮੂਆ, ਚਾਲਤ ਕੁਲ ਕੀ ਕਾਨਿ॥ ਤਬ ਕੁਲੁ ਕਿਸ ਕਾ ਲਾਜਸੀ, ਜਬ ਲੇ ਧਰਹਿ ਮਸਾਨਿ॥੧੬੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਦੋਖੇ=ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਫਿਕਰ ਸਾੜੇ ਵਿਚ। ਕੁਲ ਕੀ ਕਾਨਿ=ਕੁਲ (ਖ਼ਾਨਦਾਨ) ਦੀ ਲੱਜਾ। ਲਾਜਸੀ=ਸ਼ਰਮਾਏਗਾ। ਧਰਹਿ ਮਸਾਨਿ=(ਮੁਰਦਾ) ਚਿਖਾ ਤੇ ਰਖਣਗੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਮਨੁੱਖ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਫਿਕਰ (ਈਰਖਾ ਆਦਿ) ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ਕੁਲ ਦੀ ਲਜਿਆ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ (ਕਿ ਲੋਕ ਕੀ ਆਖਣਗੇ ਇਸ ਨੇ ਕੁਲ-ਰੀਤੀਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਰੇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਮੁਰਦਾ) ਚਿਖਾ ਉਤੇ ਰਖਣਗੇ,

ਓਦੋਂ ਕਿਸ ਦਾ ਕੁਲ ਸ਼ਰਮਾਏਗਾ?।੧੬੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਸ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸਮਾਜ ਨੇ ਐਸਾ ਸਹਿਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਲ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਨਾਹ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਨੱਕ ਵਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੇ ਕੁਲ ਰੀਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੌਤ ਆ ਗ੍ਰਸਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਚਿਖਾ ਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਖੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਵੱਟਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗੇ। ਕੁਲ ਦੀ ਲਾਜ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਪਰਮਾਰਥ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਸਿਟਣਾ ਭਾਵ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਸੋਚ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਮਤਿ ਬਖਸ਼ਣ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁਲ ਲਾਜ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਲਈ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣ। ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੇ ਲੋਕ-ਲਜਿਆ ਦਾ ਨਮੂੰਨਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨ।

ਕਬੀਰ, ਡੂਬਹਿ ਗੋ ਰੇ ਬਾਪੁਰੇ, ਬਹੁ ਲੋਗਨ ਕੀ ਕਾਨਿ ॥ ਪਾਰੋਸੀ ਕੇ ਜੋ ਹੂਆ, ਤੂ ਅਪਨੇ ਭੀ ਜਾਨੁ ॥੧੬੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਡੂਬਹਿ ਗੋ=ਡੁਬ ਜਾਏਂਗਾ। ਰੇ ਬਾਪੁਰੇ=ਹੇ ਵਿਚਾਰੇ!। ਕਾਨਿ=ਲਜਾ। ਪਾਰੋਸੀ=ਗੁਆਂਢੀ ਦੇ (ਘਰ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਹੇ ਵਿਚਾਰੇ (ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ)! ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਜਾ ਵਿਚ ਤੂੰ ਡੁੱਬ ਜਾਏਂਗਾ। ਗੁਆਢੀ ਦੇ (ਘਰ ਵਿਚ)ਜੇ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ (ਘਰ ਵਿਚ ਵਾਪਰਿਆ) ਭੀ ਜਾਣ।੧੬੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਹੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਲੋਕ ਲਾਜ ਪਿਛੇ ਪਰਮਾਰਥ ਨਾ ਛਡ, ਮੌਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖ। ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਪੜੋਸੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ, ਕਲ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵੀ ਓਹੀ ਕੁਝ ਵਾਪਰਨਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਾਲ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਅਵੱਸ਼ ਗ੍ਰਸ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਨ ਚਲ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੁਲ ਰੀਤੀ ਪਰਧਾਨ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ''ਹਮਾਰੈ ਕੁਲ ਕਉਨੈ ਰਾਮ ਕਹਿਓ'' ਜਦੋਂ ਮਨੁਖ ਅਤੁਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੁ) ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੁਲ ਕਲੇਸ਼ ਆਦਿ ਸਭ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:--

ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਫੁਨਿ ਤੋਹਿ ਗ੍ਰਸਿ ਹੈ, ਸਮਝਿ ਰਾਖਹੁ ਚੀਤਿ ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਰਾਮੁ ਭਜਿ ਲੈ, ਜਾਤ ਅਉਸਰੁ ਬੀਤਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੧

ਕਬੀਰ, ਭਲੀ ਮਧੂਕਰੀ, ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕੋ ਨਾਜੁ ॥
ਦਾਵਾ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ, ਬਡਾ ਦੇਸੁ ਬਡ ਰਾਜੁ ॥੧੬੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭਲੀ=ਚੰਗੀ। ਮਧੂਕਰੀ=ਦਰ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਭੋਜਨ, ਭਿਖਿਆ। ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ=ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦਾ। ਨਾਜੁ=ਅਨਾਜ। ਦਾਵਾ=ਹੱਕ ਜਤਲਾਣਾ। ਕਾਹੂ ਕੋ=ਕਿਸੇ ਦਾ। ਬਡਾ ਦੇਸ=ਵੱਡਾ ਮੁਲਕ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਰ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗੀ) ਮਧੂਕੜੀ (ਭਿਖਿਆ) ਚੰਗੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਵਿਚ) ਕਈ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਨਾਜ (ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਉਤੇ) ਕਿਸੇ ਦੀ (ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ) ਕੋਈ ਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਵਡਾ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਡਾ ਰਾਜ (ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ)।੧੬੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮਾਰਥ ਸਿਧੀ ਲਈ ਜੇ ਮੰਗ ਕੇ ਵੀ ਖਾਣਾ ਪਏ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਲ ਲਾਜ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਣ ਵਿਚ ਇਹ ਮੌਜ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਤੇ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਫਿਰ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਦ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਥੇ ਚਲਾ ਜਾਏ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਧੂਕੜੀ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਦਾ ਜੁੱਲਾ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਂਦੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਤਾਂ 'ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰ ਧਰਮ ਦੀ, ਲੈ ਪਰਸਾਦ ਆਣਿ ਵਰਤੰਦਾ' ਦੀ ਰਹੁਰੀਤੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਜੇ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਮੰਗਣਾ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਲਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਹੱਕ ਜਤਲਾਉਣਾ, ਮਾੜੀ ਗਲ ਹੈ, ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ ਹੋਤੁ ਹੈ, ਨਿਰਦਾਵੈ ਰਹੈ ਨਿਸੰਕ ॥
ਜੋ ਜਨੁ ਨਿਰਦਾਵੈ ਰਹੈ, ਸੋ ਗਨੈ ਇੰਦ੍ਰ ਸੋ ਰੰਕ ॥੧੬੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦਾਵੈ=ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਦਾਝਨੁ ਹੋਤੁ ਹੈ=ਦਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੜਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਦਾਵੈ=ਦਾਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਨਿਸੰਕ=ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ। ਸੋ ਗਨੈ=ਉਹ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੰਦ੍ਰ=ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਵਰਗਾ। ਰੰਕ=ਕੰਗਾਲ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਦਾਵਾ ਕੀਤਿਆਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸੜਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਭਾਵ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਦਾ) ਉਹ ਇੰਦਰ (ਰਾਜਾ ਤੇ) ਕੰਗਾਲ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਦੇਵਤੇ (ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ) ਕੰਗਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।੧੬੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਉਤੇ ਦਾਵਾ ਕਰਨਾ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਜਣਾਉਣਾ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਲਈ ਸੁਖ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਦਾਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜਲਨ (ਸੜਨ) ਹੈ। ਜੋ ਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੋ ਇੰਦਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਘਟ-ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਅਤੀਤ ਹੈ ਉਹ ਦੁਖ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਸੋ' ਪਦ ਦਾ ਦੋ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਗ 'ਦਾਵੇ' ਤੇ 'ਨਿਰਦਾਵੇ' ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਪਾਲਿ ਸਮੁਹਾ ਸਰਵਰੁ ਭਰਾ, ਪੀ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ਨੀਰੁ ॥ ਭਾਗ ਬਡੇ ਤੈ ਪਾਇਓ, ਤੂੰ ਭਰਿ ਭਰਿ ਪੀਉ ਕਬੀਰ ॥੧੭੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾਲਿ=ਕਿਨਾਰਾ। ਸਮੁਹਾ=ਮੂੰਹ ਤਕ ਭਾਵ ਨਕਾ-ਨੱਕ। ਭਰਾ=ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਸਰਵਰੁ=ਸਰੋਵਰ, ਤਲਾਬ। ਤੈ ਪਾਇਓ=ਤੂੰ (ਨੀਰ) ਪਾ ਲਿਆ। ਭਰਿ ਭਰਿ=ਭਰ ਭਰ ਕੇ। ਕਬੀਰ=ਹੇ ਕਬੀਰ!।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ) ਸਰੋਵਰ (ਨਾਮ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ) ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਪਰ ਉਥੇ ਹਰ) ਕੋਈ (ਪਾਣੀ) ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਦਾ। ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਤੇਰੇ) ਵਡੇ ਭਾਗ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੀਰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੀਰ (ਦੇ ਪਿਆਲੇ) ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਪੀ।੧੭੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਸਰੋਵਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜ਼ਲ ਨਾਲ ਨਕੋ ਨੱਕ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਦਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਸੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਜਲ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦੀ ਪਟੀ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਆਪਣੇ

ਵਡੇ ਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਪੀ। ਇਹ ਨਾਮ-ਜਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੀਣਾ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਧੁਰੋਂ ਪੀਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਬੀਰ, ਪਰਭਾਤੇ ਤਾਰੇ ਖਿਸਹਿ, ਤਿਉ ਇਹੁ ਖਿਸੈ ਸਰੀਰੁ॥ ਏ ਦੁਇ ਅਖਰ ਨਾ ਖਿਸਹਿ, ਸੋ ਗਹਿ ਰਹਿਓ ਕਬੀਰੁ ॥੧੭੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਰਭਾਤੇ=ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ, ਸਵੇਰੇ। ਖਿਸਹਿ=ਖਿਸਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਛਿਪਣੇ (ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ਖਿਸੈ=ਛਿਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏ ਦੁਇ ਅੱਖਰ=ਇਹ (ਨਾਮ ਦੇ) ਦੋਵੇਂ ਅਖਰ। ਨਾ ਖਿਸਹਿ=ਨਹੀਂ ਛਿਪਦੇ। ਗਹਿ ਰਹਿਓ=ਪਕੜ ਰਖਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ) ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਤਾਰੇ ਖਿਸਕ (ਛਿੱਪ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਵੀ (ਖੀਣ ਹੋ ਕੇ) ਛਿਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਇਹ (ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ) ਦੋ ਅਖਰ ਨਹੀਂ ਛਿੱਪਦੇ, ਕਬੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਰਖਿਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ)।੧੭੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਚੰਨ, ਸੂਰਜ ਛੁਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤਾਰੇ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਰਾਮਨਾਮ ਦੇ ਦੋ ਅਖਰ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:--

ਬਾਵਨ ਅਛਰ ਲੋਕ ਤ੍ਰੈ ਸਭੁ ਕਛੁ ਇਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ॥
ਏ ਅਖਰ ਖਿਰਿ ਜਾਹਿਗੇ, ਓਇ ਅਖਰ ਇਨ ਮਹਿ ਨਾਹਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੪੦

ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹੋ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਪੋਥੀ ਚੋਥੀ ਪੰਨਾ ੫੧੬-੧੭

ਕਬੀਰ, ਕੋਠੀ ਕਾਠ ਕੀ, ਦਹ ਦਿਸਿ ਲਾਗੀ ਆਗਿ ॥ ਪੰਡਿਤ ਪੰਡਿਤ ਜਲਿ ਮੂਏ, ਮੂਰਖ ਉਬਰੇ ਭਾਗਿ ॥੧੭੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੋਠੀ=(ਦੇਹ ਅਥਵਾ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ) ਕੋਠੀ। ਕਾਠ ਕੀ-ਲਕੜ ਦੀ ਭਾਵ ਕਚੀ ਨਾਸ਼ਵੰਤ । ਦਹਦਿਸਿ=ਦਸੋ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ । ਆਗਿ=ਅੱਗ। ਪੰਡਿਤ=ਚਤੁਰ, ਚਾਲਾਕ (ਮਨੁੱਖ)। ਜਲਿ ਮੂਏ=ਸੜ ਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਉਬਰੇ=ਬਚ ਗਏ। ਭਾਗਿ=ਭਜ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਸੰਸਾਰ) ਕਾਠ ਦੀ ਕੋਠੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਦਸਾਂ ਪਾਸਿਓਂ ਅੱਗ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਚਤੁਰ ਤੇ ਚਾਲਾਕ (ਪੁਰਖ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅਗ ਵਿਚ) ਸੜ ਕੇ ਮਰ ਗਏ (ਪਰ ਜੋ)

ਮੂਰਖ (ਭਾਵ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਗ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਅਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਏ, ਓਹ) ਭਜ ਕੇ ਬਚ ਗਏ।੧੭੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਲਕੜ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨਿਆਈ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਪਾਸਿਓ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਗ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਅਗ ਵਿਚ ਸੜ ਗਏ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਨਿੰਮਰ ਭਾਵੀ ਸਨ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਨਾ ਪਏ, ਅਤੇ ਬਚ ਗਏ।

ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਬਕਤੇ ਵੇਦਾਂਤੀ ਜੋ 'ਅਹੰ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਮੀ' ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਦਈ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਬਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਮੂਰਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਅਗ ਵਿਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਵਲੋਂ ਗਿਲਾਨੀ ਆ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇ, ਓਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨੋਂ ਬਚ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਰਹੇ ਉਹ ਸੱੜ ਗਏ।

ਕਬੀਰ, ਸੰਸਾ ਦੂਰਿ ਕਰੁ, ਕਾਗਦ ਦੇਹ ਬਿਹਾਇ ॥ ਬਾਵਨ ਅਖਰ ਸੋਧਿ ਕੈ, ਹਰਿ ਚਰਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥੧੭੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਗਦ=ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ। ਦੇਹ ਬਿਹਾਇ=ਰੋੜ੍ਹ ਦੇ। ਬਾਵਨ=ਬਵੰਜਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਦਾ) ਸੰਸਾ ਦੂਰ ਕਰ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਵੇਂ ਤਰਾਂਗੇ? ਤੂੰ ਇਉਂ ਕਰ ਕਿ ਸੰਸਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਪਤਰੇ ਹੀ ਜਲ ਵਿਚ) ਰੋੜ੍ਹ ਦੇ। (ਉਤਮ ਵਸਤੂ ਖੋਜਣ ਲਈ) ਬਵੰਜਾ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ, ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਣਾ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਚਿਤ ਜੋੜ।੧੭੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੰਡਿਤ ਬਵੰਜਾ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਦਾ ਘੋਖਦਾ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਇਕ ਵਿਚ ਕਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ, ਸੰਸਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਕੀਤਿਆਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡਣਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ:–

੧. **ਬਾਵਨ ਅਖਰ ਜੋਰੈ ਆਨਿ ॥ ਸਕਿਆ ਨ ਅਖਰ ਏਕ ਪਛਾਨਿ ॥**

੨. **ਅਖਰ ਪੜਿ ਪੜਿ ਭੁਲੀਐ, ਭੇਖੀ ਬਹੁਤੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥** [ਪੰਨਾ ੬੧

੩. **ਗਣਤ ਗਣਾਵੈ ਅਖਰੀ, ਅਗਣਤੁ ਸਾਚਾ ਸੋਇ ॥**

ਅਗਿਆਨੀ ਮਤਿਹੀਣੁ ਹੈ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੪

ਸੋ, ਕਰਮਕਾਂਡ ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਹਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਵਿਦਿਆ (ਅਖਰਾਂ) ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਅਖਰ ਦਾ ਵਸਾਉਣਾ ਹੀ ਸਫਲ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸੰਤੁ ਨ ਛਾਡੈ ਸੰਤਈ, ਜਉ ਕੋਟਿਕ ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ ॥ ਮਲਿਆਗਰੁ ਭੁਯੰਗਮ ਬੇਢਿਓ, ਤ ਸੀਤਲਤਾ ਨ ਤਜੰਤ ॥੧੭੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੰਤਈ=ਸੰਤਪੁਣਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ। ਜਉ=ਜੇਕਰ, ਭਾਵੇਂ। ਕੋਟਿਕ=ਕਰੋੜਾਂ। ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ=ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲਣ। ਮਲਿਆਗਰੁ=ਮਲਯ ਪਹਾੜ ਉਤੇ ਉਗਿਆ ਹੋਇਆ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ। ਭੁਯੰਗਮ=ਸੱਪ। ਨ ਤਜੰਤ=ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੰਤ (ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣਾ) ਸੰਤ-ਪੁਣਾ ਭਾਵ ਸੀਤਲ-ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ ਭਾਵੇਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲ ਪੈਣ। (ਜਿਵੇਂ) ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਵੇੜ੍ਹਿਆ (ਘਿਰਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ (ਉਹ ਆਪਣੀ) ਸੀਤਲਤਾਈ (ਠੰਡਕ ਫਿਰ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ।੧੭੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਦੇ ਦਰਖਤ ਨਾਲ ਅਨਗਿਣਤ ਸੱਪ ਚਿੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਚੰਦਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਠੰਡਕ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਫੁਲ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਸਰਬਤ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਣੀ, ਤਿਵੇਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੁਰਿਆਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਕੁਸੰਗੀ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਉਂ ਨ ਇਕਠੇ ਹੋ ਜਾਣ।

ਸੱਪ ਦੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਵਿਚ ਜਹਿਰੀਲੀ ਹਵਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਹਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਭਿਉਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਖੋ ਜਿਹੜਾ ਕੁਹਾੜਾ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਵਢਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਾਵ ਸੰਤ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧੂ (ਸੰਤ) ਪੁਰਖ ਦੇ ਛੇ ਲਛਣ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕੀਤੇ ਹਨ:-

ਮੰਤ੍ਰੰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਨਾਮੰ, ਧ੍ਯਾਨੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੂਰਨਹ ॥
ਗ੍ਯਾਨੰ ਸਮ ਦੁਖ ਸੁਖੰ, ਜੁਗਤਿ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਵੈਰਣਹ ॥
ਦਯਾਲੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਆ, ਪੰਚ ਦੋਖ ਬਿਵਰਜਿਤਹ ॥

ਭੋਜਨੰ ਗੋਪਾਲ ਕੀਰਤਨੰ, ਅਲਪ ਮਾਯਾ ਜਲ ਕਮਲ ਰਹਤਹ ॥
ਉਪਦੇਸੰ ਸਮ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰਹ, ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਭਾਵਨੀ ॥
ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਨਹ ਸ੍ਰੋਤਿ ਸ੍ਰਵਣੰ, ਆਪੁ ਤਿ੍ਆਗਿ ਸਗਲ ਰੇਣੁਕਹ ॥
ਖਟ ਲਖੵਣ ਪੂਰਨੰ ਪੁਰਖਹ, ਨਾਨਕ, ਨਾਮ ਸਾਧ ਸ੍ਵਜਨਹ ॥ ੪੦ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੫੭

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਭਇਆ, ਪਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ॥ ਜਿਨਿ ਜੁਆਲਾ ਜਗੁ ਜਾਰਿਆ, ਸੁ ਜਨ ਕੇ ਉਦਕ ਸਮਾਨਿ ॥੧੭੫॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਸੀਤਲੁ ਭਇਆ=ਠੰਡਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ=ਰਬੀ ਗਿਆਨ। ਜਿਨਿ ਜੁਆਲਾ=ਜਿਸ ਅਗਨੀ ਨੇ। ਜਗ ਜਾਰਿਆ=ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸੁ=ਉਹ (ਅੱਗ)। ਜਨ ਕੇ=ਜਨ ਵਾਸਤੇ। ਉਦਕ ਸਮਾਨਿ=ਪਾਣੀ ਵਰਗੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜਨ ਨੇ) ਰਬੀ ਗਿਆਨ ਪਾਇਆ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਮਨ ਠੰਡਾ-ਠਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ (ਮਾਇਆ) ਅਗਨੀ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ (ਅਗਨੀ) ਜਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਵਰਗੀ (ਠੰਡੀ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ।੧੭੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਮਾਇਆ ਸਪਣੀ ਤੇ ਅਗਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੰਤ ਜਨਾ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕੀ ਮਾਇਆ ਪਿਛੇ ਭਜਦੇ ਦੋੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਦੂਰੋ ਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਭਜਦੀ ਹੈ, "ਮਤਾਂ ਸੰਤ ਕਿਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ, ਨਕ ਨਾ ਕੱਟ ਦੇਣ।" ਗਲ ਕੀ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਆਉਣ" ਤੇ ਜਗਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਂਦਾ, ਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਤ ਅਜਿਹੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਠੰਡੇ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਸਾਰੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕੀ, ਜਾਨੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਕੈ ਜਾਨੈ ਆਪਨ ਧਨੀ, ਕੈ ਦਾਸੁ ਦੀਵਾਨੀ ਹੋਇ ॥੧੭੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਰੀ=ਬਾਜ਼ੀ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ। ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕੀ=ਰਚਨਹਾਰ ਦੀ। ਕੈ= ਜਾਂ। ਆਪਨ ਧਨੀ=ਮਾਲਕ ਆਪ। ਦਾਸ ਦੀਵਾਨੀ=ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਦਾਸ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਹਾਰ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹੈ, (ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। (ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ) ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਆਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ (ਉਸ ਦਾ) ਦਾਸ (ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ (ਭਾਵ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)।੧੭੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:—

ਜਲ ਤੁਰੰਗ ਅਰੁ ਫੇਨ ਬੁਦਬੁਦਾ, ਜਲ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨ ਹੋਈ ॥
ਇਹੁ ਪਰਪੰਚੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਲੀਲਾ, ਬਿਚਰਤ ਆਨ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੪੮੫

ਰਚਨਹਾਰ ਦੀ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਤਾਂ ਕੀ, ਚਤੁਰ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਜੋ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਰਪਣ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਭਾਵਕ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਭਲੀ ਭਈ ਜੋ ਭਉ ਪਰਿਆ, ਦਿਸਾ ਗਈ ਸਭ ਭੂਲਿ ॥ ਓਰਾ ਗਰਿ ਪਾਨੀ ਭਇਆ, ਜਾਇ ਮਿਲਿਓ ਢਲਿ ਕੂਲਿ ॥੧੭੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭਲੀ ਭਈ=ਚੰਗੀ (ਗਲ) ਹੋਈ। ਭਉ ਪਰਿਆ=(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਡਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਦਿਸਾ=ਹਾਲਤ, ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀ ਭਟਕਣਾ। ਓਰਾ=(ਅਹਿਣ ਦਾ) ਗੋਲਾ। ਗਰਿ=ਗਲ ਕੇ। ਢਲਿ=ਢੱਲ ਢੱਲ ਕੇ। ਕੂਲਿ=ਨਦੀ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਚੰਗੀ (ਗਲ) ਹੋਈ ਜੋ (ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਡਰ ਪੈ ਗਿਆ (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ) ਸਾਰੀ (ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ) ਭੁਲ ਗਈ (ਭਾਵ ਬਦਲ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਰਬ ਦਾ) ਗੜਾ ਗਲ ਕੇ ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਗਰਮ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ) ਢਲ ਢੂਲ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ (ਭਾਵ ਕਠੋਰਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ)।੧੭੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਈਸ਼ਵਰੀ ਡਰ ਪੈਣ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣੀ ਅਵਸ਼ਕ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ ਅੰਹਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਠੋਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੈਰਾਗ ਨਾਲ ਢਲ ਕੇ 'ਗੁਰ ਦਰਿਆਉ' ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸਭ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਧੂਰਿ ਸਕੇਲਿ ਕੈ ਪੁਰੀਆ ਬਾਂਧੀ ਦੇਹ ॥
ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੋ ਪੇਖਨਾ, ਅੰਤਿ ਖੇਹ ਕੀ ਖੇਹ॥੧੭੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਧੂਰਿ=ਮਿਟੀ। ਸਕੇਲ ਕੇ=ਇਕਠੀ ਕਰਕੇ। ਪੁਰੀਆ=ਨਗਰੀ। ਪੇਖਨਾ=

ਦਿਖਾਵਾ। ਅੰਤਿ=ਆਖਰ ਨੂੰ। ਖੇਹ ਕੀ ਖੇਹ=ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਿੱਟੀ ਇਕਠੀ ਕਰਕੇ (ਦੇਹ ਰੂਪੀ) ਨਗਰੀ ਵਸਾਈ (ਭਾਵ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਕਾਇਆ ਰਚੀ, ਪਰ ਇਹ ਦੇਹ) ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਹੈ, ਆਖਰ ਮਿੱਟੀ (ਤੋਂ ਬਣੀ ਦੇਹੀ ਨੇ) ਮਿਟੀ (ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ)।੧੭੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

'ਪੁਰੀਆ' ਦੇ ਅਰਥ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ 'ਪੁੜੀ' ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ 'ਪੁਰੀਆ' ਦੇ ਅਰਥ 'ਨਗਰੀ' ਠੀਕ ਹਨ:-

ਦੇਹੀ ਨਗਰੀ ਊਤਮ ਥਾਨਾ॥ ਪੰਚ ਲੋਕ ਵਸਹਿ ਪਰਧਾਨਾ ॥

ਦੇਹੀ ਮਿਟੀ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਭਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਜਿਨਿ ਰਚਿ ਰਚਿਆ ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਣੈ, ਅੰਧਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਇ ॥
ਜਾ ਭਜੈ ਤਾ ਠੀਕਰੁ ਹੋਵੈ, ਘਾੜਤ ਘੜੀ ਨ ਜਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮

ਕਬੀਰ, ਸੂਰਜ ਚਾਂਦ ਕੈ ਉਦੈ ਭਈ ਸਭ ਦੇਹ ॥
ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਬਿਨੁ ਮਿਲੇ, ਪਲਟਿ ਭਈ ਸਭ ਖੇਹ ॥੧੭੯॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਸੂਰਜ ਚਾਂਦ ਕੈ ਉਦੈ=ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਈ। ਪਲਟਿ= ਉਲਟ ਕੇ। ਖੇਹ=ਮਿਟੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ) ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਚਾਰ ਪਹਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਹਾਂ (ਜੋ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਈਆਂ ਹਨ (ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ)। ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾ (ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਬਾਲ ਤੋਂ ਜੁਆਨੀ, ਜੁਆਨੀ ਤੋਂ ਬ੍ਰਿਧ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਬਦਲ ਕੇ ਮਿਟੀ (ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ)।੧੭੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਉਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਪੰਜਾਂ ਤਤਾਂ ਤੋਂ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲ ਤੇ ਜੁਆਨੀ, ਜੁਆਨੀ ਤੋਂ ਬੁਢੇਪਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੇਹੀ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਉਕਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਦੀ ਉਤਮਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰ-

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇਹੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਹੈ। ਜੇ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਭਾਵ ਖੇਹ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖੇਹ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮੁੜ ਕੇ ਖੇਹ ਦੀ ਖੇਹ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਜੋਨੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਲਗ ਜਾਵੇ:-

ਖੇਹੂ ਖੇਹ ਰਲਾਈਐ, ਤਾ ਜੀਉ ਕੇਹਾ ਹੋਇ ॥
ਜਲੀਆ ਸਭਿ ਸਿਆਣਪਾ ਉਠੀ ਚਲਿਆ ਰੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਵਿਸਾਰਿਐ, ਦਰਿ ਗਇਆਂ ਕਿਆ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੭

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਰਲ ਮਿਟੀ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰੇਗੀ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰ ਲੈ। ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਦੇਹਾਂ ਰਜੋ ਗੁਣੀ, ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਹਨ, ਪਰ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾ ਦੋਵੇਂ ਉਲਟ ਕੇ ਖੇਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਹ ਅਨਭਉ ਤਹ ਭੈ ਨਹੀ, ਜਹ ਭਉ ਤਹ ਹਰਿ ਨਾਹਿ॥
ਕਹਿਓ ਕਬੀਰ ਬਿਚਾਰਿ ਕੈ, ਸੰਤ ਸੁਨਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥੧੮੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਹ=ਜਿਥੇ। ਅਨਭਉ=ਅੰਦਰਲਾ ਗਿਆਨ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ। ਤਹ=ਉਥੇ। ਭੈ=(ਦੁਨਿਆਵੀ) ਡਰ। ਭਉ=(ਦੁਨਿਆਵੀ) ਡਰ। ਨਾਹਿ=ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਨ ਮਾਹਿ=ਮਨ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ (ਮਨ ਵਿਚ) ਵਿਚਾਰ ਕੇ (ਇਹ) ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! (ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼) ਸੁਣੋ, ਜਿਥੇ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਉਥੇ (ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ) ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਥੇ (ਦੁਨਿਆਵੀ) ਡਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ (ਵਾਸਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਇਹ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ)।੧੮੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਰਬੀ-ਗਿਆਨ ਹੈ ਉਥੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ। ਰਬੀ-ਭੈ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੋ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਉਹ ਸਖਣਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਰਬੀ ਭੈ ਹੈ, ਉਥੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਡਰ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ:-

ਡਰ ਘਰੁ ਘਰਿ ਡਰੁ, ਡਰਿ ਡਰੁ ਜਾਇ ॥

ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦਾ ਭਾਵ ਖੁਲ੍ਹ ਨਹੀਂ। ਰਬੀ ਭੈ ਦੀ ਵਾੜ ਆਪਣੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਰਖਿਆ ਹੇਤ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਤੇ ਭੈ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਨਾਲ ਹਉ ਦੀ ਅੰਸ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜੇ। ਇਸ ਵਲੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਜਿਨਹੁ ਕਿਛੂ ਜਾਨਿਆ ਨਹੀ, ਤਿਨ ਸੁਖ ਨੀਦ ਬਿਹਾਇ॥ ਹਮਹੂ ਜੁ ਬੂਝਾ ਬੂਝਨਾ, ਪੂਰੀ ਪਰੀ ਬਲਾਇ॥੧੮੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਜਿਨਹੁਂ, ਜਾਨਿਆਂ, ਨਹੀਂ, ਨੀਂਦ, ਹਮਹੁਂ,

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਨਹੁ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। ਕਛੂ=ਕੁਝ। ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ)। ਸੁਖ ਨੀਦ ਬਿਹਾਇ=ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ (ਵਿਚ) ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ। ਹਮਹੂ=ਅਸਾਂ। ਬੂਝਾ=ਬੁਝਿਆ, ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਬੂਝਨਾ=ਸਮਝਣ ਜੋਗ ਗਲ। ਪੂਰੀ ਪਰੀ ਬਲਾਇ=ਪੂਰੀ ਬਲਾਅ ਹੀ ਗਲ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਗਲੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਜੀਵਨ-ਭੇਤ ਬਾਰੇ) ਕੁਝ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਂਗ) ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਜੋ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਸਮਝਣ ਜੋਗ ਗਲ ਸਮਝੀ ਹੈ (ਮਾਨੋ) ਪੂਰੀ ਬਲਾ ਹੀ ਗਲ ਪੈ ਗਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ ਤੇ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾ ਚੈਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ)।੧੮੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮੂਰਖਾਂ) ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਉਹ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਸੌਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹਨ। ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਅਨੁਭਵ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਨੇਤਰ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਕਿ ਨੀਂਦ ਦਾ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

'ਪੂਰੀ ਪਰੀ ਬਲਾਇ' ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਜਾਗਦਾ ਮਨੁੱਖ ਪੰਜਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਬਲਾਅ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਹੜੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਓਹੀ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੋਰ ਝਗੜੇ ਬਲਾਅ ਵਾਂਗੂ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਿਆਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਭਾਵ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਸੁਖ ਪੂਰਬਕ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਮਾਰੇ ਬਹੁਤੁ ਪੁਕਾਰਿਆ, ਪੀਰ ਪੁਕਾਰੈ ਅਉਰ ॥
ਲਾਗੀ ਚੋਟ ਮਰੰਮ ਕੀ, ਰਹਿਓ ਕਬੀਰਾ ਠਉਰ ॥੧੯੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਰੇ=ਮਾਰ ਪਏ ਤੇ। ਬਹੁਤ ਪੁਕਾਰਿਆ=ਬਹੁਤ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਪੀਰ=ਪੀੜ। ਅਉਰ=ਹੋਰ। ਚੋਟ=ਸੱਟ। ਮਰੰਮ ਕੀ=ਦਿਲੀ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ। ਰਹਿਓ ਕਬੀਰਾ ਠਉਰ=ਕਬੀਰ, ਉਸ ਥਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ , ਭਾਵ ਪੁਕਾਰਨ ਜੋਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇ ਦਾਵੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸੜਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਹ ਸੜਨ ਦੀ) ਮਾਰ ਪੈਣ ਤੇ ਬਹੁਤ (ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ) ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਪੀੜ ਦੀ (ਚੀਸ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤਾਂ) ਹੋਰ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ ਲੱਗੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ (ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ) ਉਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਇਧਰ ਉਧਰ ਹਿਲਣ-ਜੁਲਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ)।੧੯੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਸਿਧ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚੋਟ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਧਰ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਪਦਵੀਆਂ ਲਈ ਦੌੜ ਭਜ ਸਭ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।

ਕਬੀਰ, ਚੋਟ ਸੁਹੇਲੀ ਸੇਲ ਕੀ, ਲਾਗਤ ਲੇਇ ਉਸਾਸ ॥
ਚੋਟ ਸਹਾਰੈ ਸਬਦ ਕੀ, ਤਾਸੁ ਗੁਰੂ ਮੈ ਦਾਸ ॥੧੯੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਹੇਲੀ=ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ। ਸੇਲ ਕੀ=ਨੇਜ਼ੇ ਦੀ। ਲਾਗਤ=ਲਗਦਿਆਂ। ਲੇਇ ਉਸਾਸ=(ਜੀਵ) ਔਖੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਹਉਕੇ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਚੋਟ=ਸੱਟ। ਸਬਦ ਕੀ=(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ। ਤਾਸੁ=ਉਸ ਦਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਉਤੇ) ਨੇਜੇ ਦੀ ਚੋਟ ਸਹਾਰਨੀ ਸੌਖੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੱਟ ਲਗਣ ਪਿਛੋ ਮਨੁੱਖ ਔਖੇ ਔਖੇ (ਉਭੇ) ਸੁਆਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਜਿਹੜਾ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਉਪਦੇਸ਼) ਦੀ ਸਟ ਸਹਾਰੇ, ਮੈਂ ਉਸ (ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ।੧੯੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਨੇਜ਼ੇ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੈ ਨੇਜ਼ੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ

ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਉਠ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੰਗਤਾ ਤੇ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਰਾਜ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੋਟ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਵਾਨ ਜੋ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਤੀ ਲੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਈ ਮਣ ਦਾ ਪਥਰ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਾਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ। ਆਮ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਖਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੁਖ਼ਨ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦੇ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੈਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰਖੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਚੋਟ ਸਹਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਰੂ ਤੁਲ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ।

ਕਬੀਰ, ਮੁਲਾਂ ਮੁਨਾਰੇ ਕਿਆ ਚਢਹਿ, ਸਾਂਈ ਨ ਬਹਰਾ ਹੋਇ ॥ ਜਾ ਕਾਰਨਿ ਤੂੰ ਬਾਂਗ ਦੇਹਿ, ਦਿਲ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਜੋਇ॥੧੮੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੁਲਾਂ=ਹੇ ਮੁਲਾਂ। ਮੁਨਾਰੇ=(ਮਸੀਤ ਦੇ) ਮੁਨਾਰੇ ਉਤੇ। ਕਿਆ ਚਢਹਿ=ਕੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ?। ਸਾਈਂ=ਮਾਲਕ, ਖ਼ੁਦਾ। ਬਹਰਾ=ਬੋਲਾ। ਜਾ ਕਾਰਨਿ=ਜਿਸ (ਜਿਸ ਰਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ) ਖਾਤਰ। ਭੀਤਰਿ=ਅੰਦਰ। ਜੋਇ=ਵੇਖ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! (ਤੂੰ) ਮਸੀਤ ਦੇ ਮੁਨਾਰੇ ਉਤੇ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ? (ਉਸ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ?)। ਜਿਸ (ਰਬ ਦੀ) ਖਾਤਰ ਤੂੰ ਬਾਂਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਵੇਖ (ਢੂੰਢ)।੧੮੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮੁਲਾਂ ਨੂੰ ਮਸੀਤ ਦੇ ਮੁਨਾਰੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਚੀ ਉਚੀ ਬਾਂਗ ਦੇਂਦੇ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਐਨਾ ਉਚਾ ਕਿਉਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਬਾਂਗ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਉਸ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਢੂੰਢ:--

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ, ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜੁ ਮਨਾ, ਭਉ ਨਿਧਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥੧੨॥ [ਪੰਨਾ ੧੪੨੬

ਜਿਸ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਤੂੰ 'ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਕਬਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ।

ਸੇਖ ਸਬੂਰੀ ਬਾਹਰਾ, ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੇ ਜਾਇ॥ ਕਬੀਰ, ਜਾ ਕੀ ਦਿਲ ਸਾਬਤਿ ਨਹੀ, ਤਾ ਕਉ ਕਹਾਂ ਖੁਦਾਇ॥੧੮੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੇਖ=ਹੇ ਸ਼ੇਖ਼! ਸਬੂਰੀ ਬਾਹਰਾ=ਸਬਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਹਜ ਕਾਬੇ=ਕਾਬੇ ਦਾ ਹਜ, ਮਕੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ। ਜਾ ਕੀ=ਜਿਸ ਦੀ। ਦਿਲ ਸਾਬਤਿ ਨਹੀ=ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਬਤੀ ਨਹੀਂ। ਤਾ ਕਉ=ਉਸ ਨੂੰ। ਕਹਾ ਖੁਦਾਇ=ਖ਼ੁਦਾ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਕਿਥੇ?।

ਅਰਥ: ਹੇ ਸ਼ੇਖ਼! ਸੰਤੋਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੀ (ਕੋਈ) ਕਾਬੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਹੱਜ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਸ ਦੀ ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਬਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਬ ਦਾ (ਦੀਦਾਰ) ਕਿਥੇ?।੧੮੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਕ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਇਕ ਅਮੀਰ ਦੇ ਘਰ ਰੋਟੀ ਥੋੜੀ ਖਾਧੀ ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ ਤੀਕ ਪੜ੍ਹੀ, ਘਰ ਆ ਕੇ ਪੁਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮੀਰ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਥੋੜੀ ਖਾਧੀ ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ। ਪੁਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਬਾ ਜਾਨ! ਨਿਮਾਜ਼ ਭੀ ਫੇਰ ਪੜ੍ਹੋ, ਉਹ ਕਜ਼ਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿਸਫਲ ਗਈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਅਮੀਰ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਖ਼ੁਦਾ ਵਲ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੋ, ਅਜਿਹੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ, ਜਿਥੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ, ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਪਿਛੇ ਆਏ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ, ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ।। ਸੁਪਨ ਮਨੋਰਥ, ਬ੍ਰਿਥੇ ਸਭ ਕਾਜੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੭੯

ਕਬੀਰ ਅਲਹ ਕੀ ਕਰਿ ਬੰਦਗੀ, ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਦੁਖੁ ਜਾਇ॥ ਦਿਲ ਮਹਿ ਸਾਂਈ ਪਰਗਟੈ, ਬੁਝੈ ਬਲੰਤੀ ਨਾਂਇ ॥੧੮੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਅੱਲਹ ਕੀ=ਅੱਲ੍ਹਾ, ਰਬ ਦੀ। ਬੰਦਗੀ=ਭਗਤੀ। ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ=ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਮਰਦਿਆਂ। ਦੁਖ ਜਾਇ=(ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ) ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਿਲ ਮਹਿ= ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਸਾਈ=ਸਾਂਈਂ ਦਾ (ਸਰੂਪ)। ਪਰਗਟੈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੁਝੈ=ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਲੰਤੀ ਨਾਂਇ=ਬਲਦੀ ਹੋਈ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ) ਅੱਗ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅੱਲਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਮਰਦਿਆਂ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਸਮੇਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ) ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਦਾ

ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਲਦੀ ਹੋਈ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ) ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।੧੮੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬਾਹਰ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਛਾਂਵੇਂ ਬੈਠ ਕੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ, ਕੂਲਰ ਲਾ ਕੇ, ਬੁਝਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਅੰਦਰ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ:--

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅੰਦਰਿ ਅਗਨਿ ਹੈ, ਨਹ ਤਿਪਤੈ ਭੁਖਾ ਤਿਹਾਇਆ ॥
ਸਹਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ, ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਆਇਆ ਜਾਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮

ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ, ਸਾਈਂ ਜੋ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਉਥੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੁਖ ਭੁਖ ਦੀ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਗਲਦੀ, ਸੁਤੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਅਗੇ ਸਾਰੇ ਰਸ ਫਿਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੁਚੀ ਫਿਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਕਬੀਰ, ਜੋਰੀ ਕੀਏ ਜੁਲਮੁ ਹੈ, ਕਹਤਾ ਨਾਉ ਹਲਾਲੁ॥ ਦਫਤਰਿ ਲੇਖਾ ਮਾਂਗੀਐ, ਤਬ ਹੋਇਗੋ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ॥੧੮੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੋਰੀ ਕੀਏ=ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਹਲਾਲੁ=(ਖਾਣਾ) ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਦਫ਼ਤਰਿ=(ਰਬ ਦੇ) ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ। ਲੇਖਾ=ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮੁਲਾਂ ਜੇ) ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ (ਤਾਂ ਉਹ) ਜ਼ੁਲਮ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ (ਪਰ ਤੂੰ ਜੀਵ ਫੜ ਕੇ ਬਿਸਮਿਲਾ ਆਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਜੀਵ) ਹਲਾਲ (ਖਾਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ)। ਜਦੋਂ (ਰਬ ਦੇ) ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ (ਤੇਰੇ) ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਦ ਤੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ!।੧੮੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮਾਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਸੰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੇ ਮੁਲਾ ਤੁਸੀਂ ਸੀਨਾ ਜ਼ੋਰੀ ਨਾਲ ਬੇਜ਼ੁਬਾਨ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਹਲਾਲ ਗਰਦਾਨਦੇ ਹੋ ਪਰ ਯਾਦ ਰਖੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਮੁਰਗ਼ੀਆਂ ਤੇ ਬਕਰੀਆਂ ਦਾ ਗਲਾ ਵਢਣਾ, ਉਸ ਨੂੰ

ਤੜਫ਼ਾ ਤੜਫ਼ਾ ਕੇ ਕੋਹਣਾ, ਮਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਦਾ ਨਾ ਦੇਣਾ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ ਹੈ? ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ:--

੧. **ਅਗੈ ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਵਾਚੀਐ, ਬਹਿ ਲੇਖਾ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ॥**
ਥਾਉ ਨ ਹੋਵਈ ਪਉਦੀਈ ਹੁਣ ਸੁਣੀਐ ਕਿਆ ਰੂਆਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੬੪

ਕਬੀਰ, ਖੂਬੁ ਖਾਨਾ ਖੀਚਰੀ, ਜਾ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਲੋਨੁ॥
ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ, ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ ॥੧੮੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਖੂਬ=ਚੰਗਾ। ਖਾਨਾ=ਖਾਣਾ, ਭੋਜਨ। ਖੀਚਰੀ=ਖਿਚੜੀ (ਚਾਵਲ ਵਿਚ ਦਾਲ ਪਾ ਕੇ ਰਿੰਨ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ਜਾ ਮਹਿ=ਜਿਸ ਵਿਚ। ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਘਿਉ। ਲੋਨੁ=ਲੂਣ। ਹੇਰਾ=ਮਾਸ। ਕਾਰਨੇ=ਖਾਤਰ। ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ=ਕਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਗਲਾ ਕਟਾਏ?।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਖਿਚੜੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਖਾਣਾ (ਭੋਜਨ) ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘਿਉ ਤੇ ਲੂਣ (ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੁਆਦਲਾ ਖਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। (ਪਰ) ਮਾਸ-ਰੋਟੀ (ਖਾਣ ਦੀ) ਖਾਤਰ (ਆਪਣਾ) ਗਲਾ ਕਉਣ ਕਟਾਏ? (ਭਾਵ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ)।੧੮੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮੁਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਦੇਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਕਰੇ, ਮੁਰਗ਼ੇ ਕਿਸ ਲਈ ਬਣੇ ਹਨ? ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਦਾਵਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਧੂ ਜਨ ਦਾ ਅਹਾਰ ਖਿਚੜੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਨਰੋਆ ਖਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਘਿਉ ਤੇ ਲੂਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਅਕੜ ਬਕੜ ਖਾਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਸਾਧਾਰਨ ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਹੈ।

'ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਕਰਨੀ ਇਕ-ਰੰਗੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਵੈਸ਼ਨਵ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਹੈ ਪਰ ਬਾਕੀ ਮਾਸ-ਅਹਾਰੀ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਕਟਵਾਉਂਦੇ ਹੋ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਸ ਵਢ ਕੇ ਲਿਆਵੇ, ਮਸਾਲੇ ਪਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਵਾਵੇ ਤਾਂ ਖਾ ਲਵੋਗੇ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਵਾਦੀ ਨਾ ਬਣੋ, ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤ ਰਹੋ। ਨਿਰਣੈ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ''ਮਾਸ ਮਾਸ ਕਰਿ ਮੂਰਖ ਝਗੜੇ.... '' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ, ਪੋਥੀ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਪੰਨਾ ਪ੭ਪ-੮੯

ਕਬੀਰ, ਗੁਰੁ ਲਾਗਾ ਤਬ ਜਾਨੀਐ, ਮਿਟੈ ਮੋਹੁ ਤਨ ਤਾਪ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾਝੈ ਨਹੀ, ਤਬ ਹਰਿ ਆਪਹਿ ਆਪ ॥੧੮੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗੁਰੁ ਲਾਗਾ=ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ। ਤਬ ਜਾਨੀਐ=ਤਾਂ ਸਮਝੀਏ। ਤਨ ਤਾਪ=ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਾਪ (ਕਲੇਸ਼)। ਹਰਖ=ਖੁਸ਼ੀ । ਸੋਗ=ਚਿੰਤਾ। ਦਾਝੈ ਨਹੀ=ਸਾੜੇ ਹੀ ਨਾ। ਤਬ=ਤਦੋਂ। ਹਰਿ ਆਪਹਿ ਆਪ=ਹਰ ਥਾਂ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਦਿਸਦਾ ਹੈ)।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ (ਭਾਵ ਚਰਨੀ ਲੱਗਾ, ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ) ਤਦ ਸਮਝੀਏ ਜਦੋਂ (ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ) ਮੋਹ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਾਪ (ਕਲੇਸ਼) ਮਿਟ ਜਾਵੇ (ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ)। (ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਖੁਸ਼ੀ, ਗ਼ਮੀ ਨਾ ਸਾੜ ਸਕੇ, (ਨਾ ਸਤਾਅ ਸਕੇ), ਤਦ (ਜਾਣੋ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੁਝ) ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਵਰਤ ਰਹਿਆ ਹੈ)।੧੮੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਲਾਮੀ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਿਤ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਵਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ, ਪਰਵਾਰ ਦਾ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਮਿਟ ਜਾਵੇ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼, ਹੰਗਤਾ-ਮਮਤਾ ਸਭ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਖੁਸ਼ੀ, ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਹਰੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਲਗ ਪਵੇ।

ਕਬੀਰ, ਰਾਮ ਕਹਨ ਮਹਿ ਭੇਦੁ ਹੈ, ਤਾ ਮਹਿ ਏਕੁ ਬਿਚਾਰੁ ॥ ਸੋਈ ਰਾਮੁ ਸਭੈ ਕਹਹਿ, ਸੋਈ ਕਉਤਕਹਾਰ॥੧੯੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੇਦੁ=ਫ਼ਰਕ, ਅੰਤਰ। ਤਾ ਮਹਿ=ਉਸ ਵਿਚ। ਏਕੁ ਬਿਚਾਰੁ=ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੀਚਾਰ। ਸੋਈ=ਉਸੇ ਨੂੰ। ਕਹਹਿ=ਆਖਦੇ ਹਨ। ਕਉਤਕਹਾਰ=(ਖੇਲ) ਤਮਾਸ਼ਾ, ਸਾਂਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਰਾਸਧਾਰੀਏ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰਾਮ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ (ਅੰਤਰ) ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੀਚਾਰ ਹੈ, ਇਕ ਰਾਮ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ (ਸਿਮਰਨ) ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਰਾਮ) ਓਹ ਹੈ (ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਸ ਧਾਰੀਏ ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਕੇ) ਲੈਂਦੇ ਹਨ 'ਗਾਵਨਿ ਗੋਪੀਆ ਗਾਵਨਿ ਕਾਨ॥ ਗਾਵਨਿ ਸੀਤਾ ਰਾਜੇ ਰਾਮ॥।੧੯੦।

ਕਬੀਰ ਜੀ 'ਰਾਮ ਕਹਨ ਮਹਿ ਭੇਦੁ' ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਇਉਂ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਰਾਮ ਤਾਂ ਏਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਰਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਰਾਮ 'ਰਾਸ ਧਾਰੀਆਂ' ਵਾਲਾ ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਕੇ 'ਰਾਮ ਰਾਮ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰਕ ਹੈ, ਫਲਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਹਨ:–

ਰਾਮੁ ਰਾਮ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹਿਐ, ਕਹਿਐ ਰਾਮੁ ਨ ਹੋਇ ॥
ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਰਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੯੧

ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਰਾਮ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਨ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਦ੍ਵੈਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ:

ਏਕ ਰਾਮ ਦਸਰਥ ਕਾ ਬੇਟਾ, ਏਕ ਰਾਮ ਘਟ ਘਟ ਮਹਿ ਲੇਟਾ ॥

ਕਬੀਰ, ਰਾਮੈ ਰਾਮ ਕਹੁ, ਕਹਿਬੇ ਮਾਹਿ ਬਿਬੇਕ ॥ ਏਕੁ ਅਨੇਕਹਿ ਮਿਲਿ ਗਇਆ, ਏਕ ਸਮਾਨਾ ਏਕ॥੧੯੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਾਮੈ ਰਾਮ ਕਹੁ=ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ। ਕਹਿਬੇ ਮਾਹਿ=ਆਖਣ ਵਿਚ। ਬਿਬੇਕ=ਬਿਬ+ਏਕ, ਇਕ ਤੇ ਦੋ ਵਾਲਾ ਫ਼ਰਕ। ਏਕੁ=ਇਕ (ਵਿਆਪਕ ਰਾਮ)। ਅਨੇਕਹਿ=ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚ। ਮਿਲਿ ਗਇਆ=ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਕ=ਇਕ (ਰਾਮ ਚੰਦਰ)। ਸਮਾਨਾ ਏਕ=ਇਕ (ਆਪਣੇ ਹਰੀ ਵਿਚ ਹੀ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।੧੯੧।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ (ਪਰ ਰਾਮ) ਆਖਣ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਇਕ ਰਾਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ (ਰਾਮ, ਦਰਸਰਥ ਦਾ ਪੁਤਰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।੧੯੧।

ਕਬੀਰ, ਜਾ ਘਰ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ, ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ॥ ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ, ਭੂਤ ਬਸਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹਿ॥੧੯੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾ ਘਰ=ਜਿਸ ਘਰ। ਸਾਧ=ਸੰਤ ਜਨ। ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ=ਨਹੀਂ ਸੇਵੇ ਜਾਂਦੇ।

ਤੇ=ਓਹ। ਮਰਹਟ=ਮਸਾਣਾ। ਸਾਰਖੇ=ਤੁਲ, ਬਰਾਬਰ। ਭੂਤ ਬਸਹਿ=ਭੂਤ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਤਿਨ ਮਾਹਿ=ਉਨ੍ਹਾਂ (ਘਰਾਂ) ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਨ ਨਹੀਂ ਸੇਵੇ ਜਾਂਦੇ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ) ਹਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਓਹ ਘਰ ਮਸਾਣਾ ਤੁਲ ਹਨ (ਅਤੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ (ਘਰਾਂ) ਵਿਚ ਭੂਤ ਵਸਦੇ ਹਨ।੧੯੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਧੂ ਅਭਿਆਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਵ ਅੰਨ ਜਲ ਨਹੀਂ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਹੋਰ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਥੇ ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਿਸ ਲਈ ਹੋਣਾ ਹੈ?। ਉਹ ਘਰ, ਜਾਣੋ ਮਸਾਣ-ਭੂਮੀ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜਿੰਨ-ਭੂਤ ਵਸਦੇ ਹਨ।

ਸਾਧ ਜਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਓਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਭੈ-ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਰਬੀ-ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ 'ਜੀ ਆਇਆ' ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ, ਓਹ ਜੀਵ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨਾਂ ਸਮਾਨ ਹਨ:--

ਕਲੀ ਅੰਦਰਿ ਨਾਨਕਾ, ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਅਉਤਾਰੁ ॥
ਪੁਤੁ ਜਿਨੂਰਾ ਧੀਅ ਜਿੰਨੂਰੀ, ਜੋਰੂ ਜਿੰਨਾ ਦਾ ਸਿਕਦਾਰੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੫੬

ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗ ਤੇ ਸੇਵਾ ਮਿਲਣੀ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:--

ਕਬੀਰ, ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ਲਿਲਾਟ ॥
ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ, ਠਾਕ ਨ ਅਵਘਟ ਘਾਟ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੭

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜਿਨ ਕਉ ਭਏ ਦਇਆਲ, ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਭਇਆ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ, ਤਿਨੀ ਜਨੀ ਜਪਿ ਲਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੬੨

ਕਬੀਰ, ਗੂੰਗਾ ਹੂਆ ਬਾਵਰਾ, ਬਹਰਾ ਹੂਆ ਕਾਨ॥ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਪਿੰਗੁਲੁ ਭਇਆ, ਮਾਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਨ॥੧੯੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗੂੰਗਾ=(ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ) ਗੂੰਗਾ। ਬਾਵਰਾ=ਬਾਵਲਾ, ਪਾਗਲ। ਬਹਰਾ ਹੂਆ ਕਾਨ=ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਬੋਲਾ (ਡੋਰਾ) ਹੋ ਗਿਆ। ਪਾਵਹੁ ਤੇ=ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ। ਪਿੰਗੁਲੁ=ਪਿੰਗਲਾ (ਲੂਲ੍ਹਾ)। ਬਾਨ=ਬਾਣ, ਤੀਰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ) ਬਾਣ (ਤੀਰ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ

ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਗੂੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਾਣੇ ਇਹ) ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੰਨਾ ਤੋਂ ਬੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ (ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨੋਂ) ਬੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਜਾਣ ਕਰਕੇ) ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਪਿੰਗਲਾ (ਲੂਲ੍ਹਾ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।੧੯੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਣੀਆਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਤੀਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਓਹ ਚੋਰੀ, ਜਾਰੀ, ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇਸੁਰਤਾ ਤੇ ਬੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਨੁ ਜੁ ਏਕੁ॥ ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ, ਪਰਾ ਕਰੇਜੇ ਛੇਕੁ ॥੧੯੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੂਰਮੇ ਦਾ। ਬਾਹਿਆ=ਵਾਹਿਆ, ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਬਾਨੁ=ਤੀਰ। ਲਾਗਤ ਹੀ=ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ। ਭੁਇ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ= ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਪਰਾ=ਪੈ ਗਿਆ, ਹੋ ਗਿਆ। ਕਰੇਜੇ ਛੇਕੁ=ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਛੇਕ (ਸੁਰਾਖ਼)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੂਰਮੇ (ਜੋਧੇ) ਦਾ ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ (ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ) ਇਕ ਤੀਰ (ਜਦ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਲਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਤੀਰ ਦੇ) ਲਗਦੇ ਹੀ (ਜਗਿਆਸੂ) ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ (ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ) ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਪੈ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ)।੧੯੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਤੀਰ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਆ ਵੜਦੇ ਹਨ। ਗੰਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਲਈ ਛੇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਰਸਨਾ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਾਮਨਾਮ, ਸਤਿਨਾਮੁ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦ ਅਕਾਸ ਕੀ, ਪਰਿ ਗਈ ਭੂਮਿ ਬਿਕਾਰ॥ ਬਿਨੁ ਸੰਗਤਿ ਇਉ ਮਾਂਨਈ, ਹੋਇ ਗਈ ਭਠ ਛਾਰ॥੧੯੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਿਰਮਲ=ਪਵਿਤਰ। ਬੂੰਦ ਅਕਾਸ ਕੀ=ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਬੂੰਦ (ਉਚੇ ਚਿਟੇ ਆਕਾਸ਼ ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ)। ਪਰਿ ਗਈ=ਡਿੱਗ ਪਈ। ਭੂਮਿ=ਧਰਤੀ ਉਤੇ। ਬਿਕਾਰ=ਨਿਕੰਮੀ। ਇਉ ਮਾਂਨਈ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ (ਮਾਂਨਈ ਦੇ ਅਰਥ 'ਮੰਨੋ' ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਨੇਕ ਬਾਣੀਆਂ ਪੋਥੀ ਦੂਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੫੬੭ ਉਤੇ ਦਰਜ ਹੈ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਇਹ ਪਦ ਕ੍ਰਿਆਵਾਚੀ ਨਹੀਂ, ਸੰਗਿਆਵਾਚਕ ਹੈ--'ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਮਾਨਈ ਜੋ ਹਰਿਨਾਮ ਉਦਾਸ॥' ਮਾਨਈ-ਮਨੁੱਖ)॥ ਭਠ ਛਾਰ=(ਬਲਦੇ) ਭਠੇ ਦੀ ਸੁਆਹ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦ (ਜਦ) ਨਕਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ ਪਈ, (ਉਹ ਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਈ), ਐਵੇਂ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਝ ਸਵਾਰ ਨਾ ਸਕੀ)। ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ (ਹਾਲਤ ਉਸ ਬੂੰਦ ਵਰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਸੜਦੇ ਬਲਦੇ) ਭੱਠ ਦੀ ਸੁਆਹ ਹੀ ਬਣ ਗਈ।੧੯੫।

ਕਬੀਰ, ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦ ਅਕਾਸ ਕੀ, ਲੀਨੀ ਭੂਮਿ ਮਿਲਾਇ॥ ਅਨਿਕ ਸਿਆਨੇ ਪਚਿ ਗਏ, ਨਾ ਨਿਰਵਾਰੀ ਜਾਇ ॥੧੯੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਲੀਨੀ ਭੂਮਿ ਮਿਲਾਇ=ਧਰਤੀ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਵਿਚ) ਮਿਲਾ ਲਈ। ਅਨਿਕ ਸਿਆਨੇ=ਬੇਅੰਤ ਸਿਆਣੇ। ਪਚਿ ਗਏ=ਰਹਿ ਗਏ, ਥੱਕ ਗਏ। ਨਾ ਨਿਰਵਾਰੀ ਜਾਇ=(ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ) ਨਿਖੇੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਬੂੰਦ (ਡਿਗੀ ਤਾਂ) ਧਰਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਈ। ਬੇਅੰਤ ਸਿਆਣੇ (ਆਪਣੀ ਵਾਹ ਲਾ ਕੇ) ਥਕ ਗਏ (ਪਰ ਉਹ ਬੂੰਦ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ) ਨਿਖੇੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।੧੯੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਪਵਿਤਰ ਬੂੰਦ ਦਾ ਅਸਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਤਮ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਉਸ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਨੇਕ ਚਤੁਰ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਉਸ ਬੂੰਦ ਦਾ ਅਸਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਬੂੰਦ ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ:--

ਕਬੀਰ, ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਜਾਨ ਸਿਉ ਬਰਜੈ ਲੋਗੁ ਅਜਾਨੁ ॥
ਤਾ ਸਿਉ ਟੂਟੀ ਕਿਉ ਬਨੈ, ਜਾ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਨ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੬

ਗਲ ਕੀ ਅਣ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ ਦੀ ਕਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਲਾਭ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਪੀਹੇ ਵਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ:–

ਬਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ॥
ਸਾਜਨ ਮਿਲੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ, ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੦੭

ਸੋ, ਨਾਮ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਧਾਰਾ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹਜ ਕਾਬੇ ਹਉ ਜਾਇ ਥਾ, ਆਗੈ ਮਿਲਿਆ ਖੁਦਾਇ ॥ ਸਾਂਈ ਮੁਝ ਸਿਉ ਲਰਿ ਪਰਿਆ, ਤੁਝੈ ਕਿਨਿ ਫੁਰਮਾਈ ਗਾਇ ॥੧੯੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਜ ਕਾਬੇ=ਕਾਬੇ ਦੀ ਹਜ (ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ)। ਹਉ=ਮੈਂ। ਜਾਇ ਥਾ=ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਆਗੈ=ਅਗੋਂ। ਸਾਂਈਂ=ਮਾਲਕ, ਖੁਦਾ। ਮੁਝ ਸਿਉ=ਮੇਰੇ ਨਾਲ। ਲਰਿ ਪਰਿਆ=ਲੜ ਪਿਆ। ਕਿਨਿ=ਕਿਸ ਨੇ। ਫੁਰਮਾਈ=ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਗਾਇ=ਕਹਿ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ ਕਾਬੇ ਦੇ ਹਜ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਅਗੋਂ (ਮੈਨੂੰ) ਖੁਦਾ ਮਿਲ ਪਿਆ (ਬਜਾਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਂਦਾ ਸਗੋਂ) ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜ ਪਿਆ (ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ) ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਇਹ ਗਲ) ਕਹਿ ਕੇ ਦਸੀ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਇਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ)।੧੯੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਕੇ ਦਾ ਹਜ, ਗੰਗਾ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਥਰਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਇਤਾਦਿ ਕਈ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਬ ਦੇ ਘਰ ਮੰਨ ਲਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਪੁਛੇ ਕਿ ਓਹ ਕੋਈ ਐਸਾ ਥਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਰਬ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਹਾਜੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਭ ਦੇਖੇ ਜੋਇ।। ਊਹਾਂ ਤਉ ਜਾਈਐ, ਜਉ ਈਹਾਂ ਨ ਹੋਇ।।[ਪੰ. ੧੧੯੫

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:--

ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਇਫਤਰਾ ਭਾਈ, ਦਿਲ ਕਾ ਫਿਕਰੁ ਨ ਜਾਇ,
ਟੁਕ ਦਮੁ ਕਰਾਰੀ ਜਉ ਕਰਹੁ, ਹਾਜਿਰ ਹਜੂਰਿ ਖੁਦਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੨੭

ਇਥੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਗਲ ਅਖਵਾਣ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਰਬ ਵੀ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈ ਮਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਥਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਰੱਬ ਦੇ ਵਸਣ ਦੀ ਇਕ ਥਾਂ 'ਮੱਕਾ' ਹੀ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੁਲਕ

ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਾ ਨਹੀਂ?:--

ਅਲਹੁ ਏਕੁ ਮਸੀਤਿ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਅਵਰੁ ਮੁਲਖ ਕਿਸੁ ਕੇਰਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੪੯

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖਉਤੀ ਕਾਜੀਆਂ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਹਜ ਕਾਬੈ ਹੋਇ ਹੋਇ ਗਇਆ, ਕੇਤੀ ਬਾਰ ਕਬੀਰ॥ ਸਾਂਈ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਆ ਖਤਾ, ਮੁਖਹੁ ਨ ਬੋਲੈ ਪੀਰ ॥੧੯੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਜ ਕਾਬੈ=ਕਾਬੇ ਦੇ ਹਜ ਨੂੰ। ਹੋਇ ਹੋਇ= ਹੋ ਹੋ ਕੇ। ਗਇਆ=ਮੁੜ ਗਿਆ। ਕੇਤੀ ਬਾਰ=ਕਿਤਨੀ ਵਾਰ। ਸਾਈ=ਹੇ ਮਾਲਕ!। ਮੁਝ ਮਹਿ=ਮੇਰੇ ਵਿਚ। ਕਿਆ ਖਤਾ=ਕੀ ਗਲਤੀ, ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ?। ਮੁਖਹੁ ਨ ਬੋਲੈ ਪੀਰ=ਪੀਰ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ ਕਾਬੇ ਦੇ ਹਜ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਗਿਆ। (ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ) ਹੇ ਸਾਂਈਂ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕਸੂਰ (ਮੈਥੋ ਕੀ ਭੁਲ ਹੋਈ ਹੈ?) ਕਿ (ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ) ਪੀਰ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਲਬਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।੧੯੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਆਪੰਸ ਵਿਚ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਖੁਦਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗਲ ਆਖ ਕੇ ਮੱਕੇ ਦੀ ਹਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਮੁਖਹੁ ਨ ਬੋਲੈ ਪੀਰ' ਵਾਲਾ ਸੰਕੇਤ ਭੀ ਅਸਿਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਭਾਵ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ 'ਮੁਖਹੁ ਨ ਬੋਲੈ ਪੀਰ' ਵਾਲੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਸਾਫ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਰਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾ ਲਈ ਇਕ ਥਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਸਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਲੋੜ ਹੈ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ—

ਸਿਦਕੁ ਕਰਿ ਸਿਜਦਾ, ਮਨ ਕਰਿ ਮਖਸੂਦ ॥
ਜਿਹਿ ਧਿਰਿ ਦੇਖਾ ਤਿਹ ਧਿਰਿ ਮਉਜੂਦੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੪

ਕਬੀਰ, ਜੀਅ ਜੁ ਮਾਰਹਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ, ਕਹਤੇ ਹਹਿ ਜੁ ਹਲਾਲੁ ॥ ਦਫਤਰੁ ਦਈ ਜਬ ਕਾਢਿ ਹੈ, ਹੋਇਗਾ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ ॥੧੯੯॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜੀਅ=ਜੀਵ । ਜੁ=ਜਿਹੜੇ ਮਾਰਹਿ=ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਜੋਰੁ ਕਰਿ=ਧੱਕਾ

ਕਰਕੇ। ਕਹਤੇ ਹਹਿ=ਆਖਦੇ ਹਨ। ਹਲਾਲੁ=ਖਾਣ ਯੋਗ, ਜਾਇਜ਼ ਖਾਣਾ। ਦਈ=ਦਇਆ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਕਾਢਿ ਹੈ=ਕਢੇਗਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ ਜਿਹੜੇ (ਮਨੁੱਖ) ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ) ਜੋ (ਉਸ ਨੂੰ) ਹਲਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਆਪਣੇ) ਦਫ਼ਤਰ (ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵਹੀ ਖ਼ਾਤਾ) ਕਢੇਗਾ ਓਦੋਂ (ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਕੀਹ ਹਾਲ (ਹਸ਼ਰ) ਹੋਵੇਗਾ? ।੧੯੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਠੇ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਆਖ ਕੇ ਸੁਆਦ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਥੇ ਜੋ ਦਿਲ ਕਰੇ ਬਹਾਨਾ-ਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਹੋਰ ਹੁਜਤਾਂ ਘੜੀ ਜਾਏ, ਅਗੇ ਰਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ 'ਸੁਆਦਤ ਜੀਅ ਸੰਘਾਰੈ' ਦੀ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

ਕਬੀਰ, ਜੋਰੁ ਕੀਆ ਸੋ ਜੁਲਮ ਹੈ, ਲੇਇ ਜਬਾਬੁ ਖੁਦਾਇ ॥ ਫਤਰਿ ਲੇਖਾ ਨੀਕਸੈ, ਮਾਰ ਮੁਹੈ ਮੁਹਿ ਖਾਇ ॥੨੦੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਲੇਇ=ਲਵੇਗਾ। ਲੇਖਾ=ਹਿਸਾਬ। ਨੀਕਸੈ=(ਵਹੀ ਖਾਤਾ) ਨਿਕਲੇਗਾ, ਪੜਤਾਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੁਹੈ ਮੁਹਿ=ਮੂੰਹ ਮੂੰਹ, ਪਾਟੋ ਪਾਟ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੋ ਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ, (ਕੀਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ) ਜਵਾਬ ਰਬ ਲਵੇਗਾ। (ਜਦ) ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਲੇਖਾ (ਵਹੀ ਖਾਤਾ) ਨਿਕਲੇਗਾ (ਤਾਂ ਕੀਤੇ ਜੁਲਮ ਬਦਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਮੂੰਹੋ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਖਾਏਗਾ।੨੦੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਈਦ ਬਕਰੀਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਕਰੀਆਂ ਬਕਰਿਆਂ, ਤੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਖਾਣੇ ਨੂੰ ਜੀਆਂ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਬੇਪਰਵਾਹ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੋ ਅਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਰਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਗਵਾਹ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਨੂੰ 'ਸ਼ੁਭ ਅਮਲਾਂ' ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨ ਲਈ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ ਸੁਹੇਲਾ, ਜਉ ਦਿਲ ਸੂਚੀ ਹੋਇ ॥
ਉਸੁ ਸਾਚੇ ਦੀਬਾਨ ਮਹਿ, ਪਲਾ ਨ ਪਕਰੈ ਕੋਇ ॥੨੦੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਹੇਲਾ=ਸੌਖਾ। ਜਉ=ਜੇ। ਦਿਲ ਸੂਚੀ ਹੋਇ=ਦਿਲ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਹੋਵੇ। ਦੀਬਾਨ ਮਹਿ=ਕਚਿਹਰੀ, ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ। ਪਲਾ ਨ ਪਕਰੈ ਕੋਈ=ਕੋਈ ਪਲਾ ਨਹੀਂ ਫੜਦਾ, ਭਾਵ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੇ ਦਿਲ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਰਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਫਿਰ) ਉਸ ਸਚੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਲਾ ਨਹੀਂ ਪਕੜਦਾ ਭਾਵ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।੨੦੧।

ਕਬੀਰ, ਧਰਤੀ ਅਰੁ ਆਕਾਸ ਮਹਿ ਦੁਇ ਤੂੰ ਬਰੀ ਅਬਧ ॥
ਖਟ ਦਰਸਨ ਸੰਸੇ ਪਰੇ, ਅਰੁ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ॥੨੦੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਮਹਿ=ਵਿਚ। ਦੁਇ=ਹੇ ਦ੍ਵੈਤ!। ਬਰੀ=ਬੜੀ, ਬਹੁਤ। ਅਬਧ=ਨਾ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਖਟ ਦਰਸਨ=ਛੇ ਭੇਖ (ਫ਼ਿਰਕੇ)। ਇਥੇ ਖਟ ਦਰਸਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾ ਯੋਗ, ਨਯਾਸ, ਵਿਸੇਖਕ ਪੂਰਬ ਉਤਰ, ਮੀਮਾਂਸਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ, ਚਉਰਾਸੀ ਸਿਧ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾ ਮਨੁੱਖਾ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਧਾਰਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਸੇ ਪਰੇ=ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਦ੍ਵੈਤ! ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ (ਭਾਵ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਵਿਚ ਤੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਛੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਆਈ ਅਤੇ ਚੌਰਾਸੀ ਸਿਧ (ਸਾਰੇ ਦ੍ਵੈਤ ਕਾਰਨ ਹੀ) ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ।੨੦੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਇੰਦਰ ਨੌ ਨਾਥ ਛੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਚੌਰਾਸੀ ਸਿਧ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਦ੍ਵੈਤ (ਦੁਬਿਧਾ) ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਹਨ:–

੧. ਮਾਇਆ ਬਿਖੁ ਭੁਇਅੰਗਮ ਨਾਲੇ ॥ ਇਨਿ ਦੁਬਿਧਾ ਘਰ ਬਹੁਤੇ ਗਾਲੇ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝਹੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਉਪਜੈ, ਭਗਤਿ ਰਤੇ ਪਤੀਆਰਾ ਹੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੨੯

੨. ਭਵਜਲੁ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਕਿਉ ਤਰੀਐ ॥
ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਜਗੁ ਰੋਗਿ ਬਿਆਪਿਆ, ਦੁਬਿਧਾ ਡੁਬਿ ਡੁਬਿ ਮਰੀਐ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੨੫

ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਅਤੀ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਚੇਤਨ-ਸੱਤਾ ਦਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਹੀ ਸਮਦਰਸੀ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ ਇਸ ਦ੍ਵੈਤ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ:--

ਦੁਬਿਧਾ ਬਉਰੀ ਮਨੁ ਬਉਰਾਇਆ ॥ ਝੂਠੈ ਲਾਲਚਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥
ਲਪਟਿ ਰਹੀ, ਫੁਨਿ ਬੰਧੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥
ਸਤਿਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੪੨

ਕਬੀਰ, ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ॥ ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ, ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ॥੨੦੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਉਪਤੇ=ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ। ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ=ਮੇਰਾ ਕੀ (ਮੁੱਲ) ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਮੇਰਾ (ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ) ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ ਉਹ (ਸਭ) ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਤੈਨੂੰ ਸਉਂਪਦੇ (ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ) ਹੋਏ ਮੇਰਾ ਕੀ (ਮੁੱਲ) ਲਗਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ)।੨੦੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਦ੍ਵੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾ ਲਏ, ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਏ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪਰਵਾਰ, ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਇਹ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਤੋਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਅਸੰਗ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ:--

ਮਾਈ ਬਾਪ ਪੁਤ੍ਰ ਸਭਿ ਹਰਿ ਕੇ ਕੀਏ ॥
ਸਭਨਾ ਕਉ ਸਨਬੰਧੁ ਹਰਿ ਕਰਿ ਦੀਏ ॥੧॥
ਹਮਰਾ ਜੋਰੁ ਸਭੁ ਰਹਿਓ ਮੇਰੇ ਬੀਰ ॥
ਹਰਿ ਕਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਭੁ, ਹਰਿ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਸਰੀਰ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੯੪

ਜਦੋਂ ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਹਰੀ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਫਿਰ ਦੁਬਿਧਾ, ਦ੍ਵੈਤ ਕਿਥੇ ਰਹੀਂ? ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਭਜ ਗਈ।

ਸਭ ਕੁਝ ਹਰੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਦੁਬਿਧਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ, ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ ॥ ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ, ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂ ॥੨੦੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ=ਤੂੰ ਤੂੰ (ਉਚਾਰਨ) ਕਰਦਾ। ਤੂ ਹੂਆ=(ਮੈਂ) ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੁਝ ਮਹਿ=ਮੇਰੇ ਵਿਚ। ਰਹਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹੂੰ=ਮੈਂ ਹਾਂ। ਜਬ=ਜਦ। ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ=ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਦਾ (ਵਿਤਕਰਾ)। ਮਿਟਿ ਗਇਆ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਤ ਦੇਖਉ=ਜਿਧਰ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਤਤੁ=ਉਧਰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ (ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਹੀ) ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਜਦ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਾਏ ਦਾ (ਭੇਦ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਧਰ ਤੂੰ (ਹੀ ਤੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ) ਹੈਂ।੨੦੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਤੂੰ ਦੀ ਤਾਰ ਵਜਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ:--

੧. **ਜਾ ਤੂ ਤਾਂ ਮੈ ਸਭੁ ਕੋ, ਤੂ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰੀ ਰਾਸਿ ਜੀਉ ॥**
ਤੁਧੁ ਅੰਤਰਿ ਹਉ ਸੁਖਿ ਵਸਾ, ਤੂ ਅੰਤਰਿ ਸਾਬਾਸਿ ਜੀਉ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੬੨

੨. **ਜਾ ਤੂੰ ਅੰਦਰਿ ਤਾ ਸੁਖੇ, ਤੂੰ ਨਿਮਾਣੀ ਮਾਣੀਆ॥** [ਪੰਨਾ ੭੬੧

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

ਹਉ ਹਉ ਮੈ ਮੈ ਵਿਚਹੁ ਖੋਵੈ ॥ ਦੂਜਾ ਮੇਟੈ ਏਕੋ ਹੋਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੪੩

ਜਦੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਦਿਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਤੂੰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ:- "ਜਲਸ ਤੂੰਹੀ ਥਲਸ ਤੂੰ ਹੀ॥ ਨਦਸ ਤੂਹੀ ਨਦਿਸ ਤੂਹੀ॥" (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪਾ. ੧੦) ਅਰਥਾਤ ਹਰ ਥਾਂ ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ 'ਤੂੰ ' ਆ ਗਿਆ ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸੇ ਮੁਕ ਗਏ।

ਕਬੀਰ, ਬਿਕਾਰਹ ਚਿਤਵਤੇ, ਝੂਠੇ ਕਰਤੇ ਆਸ ॥
ਮਨੋਰਥੁ ਕੋਇ ਨ ਪੂਰਿਓ, ਚਾਲੇ ਊਠਿ ਨਿਰਾਸ॥੨੦੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਿਕਾਰਹ=ਵਿਕਾਰ, ਖੋਟੇ ਕਰਮ। ਚਿਤਵਤੇ=ਚਿਤਵਦੇ, ਸੋਚਦੇ ਰਹੇ। ਝੂਠੇ ਕਰਤੇ ਆਸ=ਝੂਠੇ (ਲੋਕ) ਆਸਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮਨੋਰਥੁ=ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਚਿਤਵਿਆ ਸੀ। ਕੋਇ ਨ ਪੂਰਿਓ=ਕੋਈ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਚਾਲੇ ਊਠਿ ਨਿਰਾਸ=ਆਸ਼ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ (ਭਾਵ ਮਰ ਗਏ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ) ਵਿਕਾਰ (ਖੋਟੇ) ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਚਦੇ ਰਹੇ (ਓਹ) ਝੂਠੇ (ਲੋਕ, ਝੂਠੀਆਂ) ਆਸਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਕੋਈ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਇਆ (ਆਖਰ) ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ (ਜਗਤ ਤੋਂ) ਉਠ

ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, (ਭਾਵ ਮਰ ਗਏ)।੨੦੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਣਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਟੀ ਮੇਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:—

ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਕਿਨ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਪਾਈ ॥
ਜਿਉ ਪਾਵਕੁ ਈਧਨਿ ਨਹੀ ਧ੍ਰਾਪੈ, ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਹਾ ਅਘਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੭੨

ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਸੋਚਾਂ, ਝੂਠੀਆਂ ਆਸਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਆਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸ਼ੇਖ ਚਿਲੀ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਪਾਠਕ ਜਾਣੂੰ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਘਿਉ ਦਾ ਘੜਾ ਚੁਕੀ ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਟਕੇ ਦੀ ਕੁਕੜੀ ਲਵਾਂਗਾ, ਕੁਕੜੀ ਅੰਡੇ ਦੇਵੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਜੋ ਪੈਸੇ ਬਣਨਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਕਰੀ ਖਰੀਦਾਂਗਾ, ਫਿਰ ਗਊ ਲਵਾਂਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਡਾ ਧਨੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਵਾਗਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਵੇਗੀ, ਬੱਚੇ ਹੋਣਗੇ, ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਠੁੱਡਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਘਿਉ ਦਾ ਘੜਾ ਵੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਡਿਗ ਕੇ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਮਾਲਕ ਪਾਸੋਂ ਟੱਕਾ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਲਟਾ ਡੰਡੇ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਿਆ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮਨੁਖੀ ਕਲਪਣਾ ਹੈ:—

ਭੂਪਤਿ ਹੋਇ ਕੈ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਅਨਰਥ ਵਿਹਾਝੀ ਮਾਇਆ ॥
ਸੰਚਤ ਸੰਚਤ ਥੈਲੀ ਕੀਨੀ ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਉਸ ਤੇ ਡਾਰਿ ਅਵਰ ਕਉ ਦੀਨੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੯੧

ਸੋ, ਕੋਈ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

ਕਬੀਰ ਆਸਾ ਕਰੀਐ ਰਾਮ ਕੀ ਅਵਰੈ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ॥
ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਮਾਨਈ, ਜੋ ਹਰਿਨਾਮ ਉਦਾਸ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੯

ਕਬੀਰ, ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਜੋ ਕਰੈ, ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਸੰਸਾਰਿ॥ ਇਤ ਉਤ ਕਤਹਿ ਨ ਡੋਲਈ, ਜਿਸ ਰਾਖੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰ॥੨੦੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੰਸਾਰਿ=ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ। ਇਤ ਉਤ=ਇਥੇ ਉਥੇ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ)। ਕਤਹਿ=ਕਿਤੇ ਭੀ। ਨ ਡੋਲਈ=ਡਕੇ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਹੜਾ (ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ

ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਇਸ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਰਜਨਹਾਰ (ਪੁਰਖ ਆਪ) ਰਖਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਇਥੇ ਉਥੇ ਭਾਵ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਡਕੇ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ (ਭਾਵ ਭਟਕਦਾ ਨਹੀਂ)।੨੦੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਬਰਕਤ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:–

ਪਾਂਚ ਬਰਖ ਕੋ ਅਨਾਥੁ ਧ੍ਰੂ ਬਾਰਿਕੁ, ਹਰਿ ਸਿਮਰਤੁ ਅਮਰ ਅਟਾਰੇ ॥
ਪੁਤ੍ਰ ਹੇਤਿ ਨਾਰਾਇਣੁ ਕਹਿਓ, ਜਮ ਕੰਕਰ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੯੯

ਆਧੀ, ਬਿਆਧੀ, ਉਪਾਧੀ ਆਦਿ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸ਼ਬਦ ''ਐਸਾ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਮੁਕਤ ਕਤ ਨਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ ੯੭੧) ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰੋ, ਵੇਖੋ ਫਿਰ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਅਗੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਰ ਕਈ ਕਸ਼ਟ ਦਿਤੇ ਗਏ ਪਰ ਆਪ ਅਡੋਲ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤਤੀਆਂ ਲੋਹਾਂ ਤੇ ਚੋਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਵੀ ਅਡੋਲ ਰਹੇ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ, ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਤਨ ਚਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਦੇਗਾਂ ਵਿਚ ਉਬਾਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਾਕੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਘਾਣੀ ਪੀੜਤੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਏ ਛਡਾਇ ॥
ਪਰਾ ਪੂਰਬਲੀ ਭਾਵਨੀ, ਪਰਗਟੁ ਹੋਈ ਆਇ॥੨੦੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਘਾਣੀ=ਘਾਣੀ ਵਿਚ। ਪੀੜਤੇ=ਪਿੜੀਦੇ ਹੋਏ। ਪਰਾ ਪੂਰਬਲੀ=ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ। ਭਾਵਨੀ=ਸ਼ਰਧਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਘਾਣੀ ਵਿਚ ਪਿੜੀਂਦੇ ਹੋਏ (ਜੀਵ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ (ਦਇਆ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ) ਛਡਾ ਲਏ (ਭਾਵ ਬਚਾਅ ਲਏ ਅਤੇ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ) ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ (ਸਿਮਰਨ) ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨੀ ਹੁਣ ਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ।੨੦੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਭਾਵਨੀ (ਸ਼ਰਧਾ) ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਐਸੇ ਮਿਹਰਵਾਨ

ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹਨ ਕਿ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਘਾਣੀ ਵਿਚ ਪਿੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ। ਭਾ.ਸ. ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–

ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ, ਗੁਣ ਕਰਿ ਬਖਸੇ ਅਵਗੁਣਆਰੇ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਵੈਦੁ ਹੈ, ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਅਸਾਧ ਨਿਵਾਰੇ ॥
ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਗੁਰੁਦੇਉ ਹੈ, ਸੁਖ ਦੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਦੁਖਿਆਰੇ ॥
ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ, ਨਿੰਦਕ ਦੋਖੀ ਬੇਮੁਖ ਤਾਰੇ ॥
ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ, ਜਨਮ ਮਰਣ ਜਮ ਡਰੈ ਉਤਾਰੇ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ਹੈ, ਵਡੇ ਅਜਾਣ ਮੁਗਧ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਗੂ ਜਾਣੀਐ, ਬਾਹ ਪਕੜਿ ਅੰਧਲੇ ਉਧਾਰੇ ॥
ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥ [ਵਾਰ- ੨੬-੧੯

ਇਹ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਥਲਪੁਰ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਅਰੂੜ ਹੋਏ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਸੰਗਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਸਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਟਾਲੈ ਟੋਲੈ ਦਿਨੁ ਗਇਆ, ਬਿਆਜੁ ਬਢੰਤਉ ਜਾਇ॥ ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਖ੍ਤੁ ਫਟਿਓ, ਕਾਲੁ ਪਹੂੰਚੋ ਆਇ॥੨੦੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਟਾਲੈ ਟੋਲੈ=ਅਜ ਦੀ ਗਲ ਕਲ ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਟਾਲ ਦੇਣੀ, ਟਾਲ-ਮਟੋਲੇ ਵਿਚ। ਬਿਆਜੁ=ਸੂਦ। ਬਢੰਤੋ ਜਾਇ=ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਤੁ=ਲੇਖਾ-ਖਾਤਾ। ਕਾਲੁ=ਮੌਤ। ਪਹੂੰਚੋ ਆਇ=ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਟਾਲ ਮਟੋਲੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ (ਅਤੇ) ਵਿਆਜ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਨਾ ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਨਾ (ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਲੇਖਾ ਫਟਿਆ, (ਉਪਰੋਂ) ਕਾਲ (ਸਿਰ ਉਤੇ) ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ।੨੦੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤੀ ਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਵਿਅਰਥ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕਰਦਿਆਂ ਵਕਤ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੂਦ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਂ ਮੌਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਰਜ਼ਾ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਫਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਤਾ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਜੀਵਨ ਤੇ

ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਾ ਮੁਕ ਸਕਿਆ, ਸਗੋਂ ਕਾਲ ਨੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਿਗਲ ਆ ਵਜਾਇਆ।

ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਵੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰ ਕੇ ਸਮਾਂ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਨਮ ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ, ਕਾਲ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਖੜਾ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਹੀ ਸਾਡਾ ਲੇਖੇ ਵਾਲਾ ਕਾਗਜ਼ ਫਟ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਵਸੀਲਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ॥

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰ ਕੂਕਰੁ ਭਉਕਨਾ, ਕਰੰਗ ਪਿਛੈ ਉਠਿ ਧਾਇ ॥ ਕਰਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ, ਜਿਨਿ ਹਉ ਲੀਆ ਛਡਾਇ ॥੨੦੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੂਕਰੁ=ਕੁੱਤਾ। ਭਉਕਨਾ=ਭੌਂਕਣ ਵਾਲਾ। ਕਰੰਗ=ਮੁਰਦਾਰ। ਉਠਿ ਧਾਇ=ਉਠ ਕੇ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਕਰਮੀ=(ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨੇ। ਹਉ=ਮੈਨੂੰ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਭੌਂਕਣ ਵਾਲਾ (ਮਨ ਰੂਪੀ ਲੋਭੀ) ਕੁੱਤਾ (ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ) ਕਰੰਗ (ਹਡੀਆਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰ) ਪਿਛੇ ਉਠ ਕੇ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ (ਲੋਭ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ) ਛੁੜਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਉਸ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।੨੦੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਪਿਛੇ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੨੦੭ ਵਿਚ 'ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਏ ਛਡਾਏ' ਅਤੇ ਇਸ ਸਲੋਕ 'ਕਰਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ, ਜਿਨਿ ਹਉ ਲੀਆ ਛਡਾਇ' ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਮਨ ਰੂਪੀ ਲੋਭੀ ਕੁੱਤਾ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ ਕਰੰਗ ਪਿਛੇ ਦੌੜਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਹਟ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮਨ ਦੀ ਭਜ-ਦੌੜ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਦਰਿ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:--

ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਧਾਵਤੁ ਥੰਮਿਆ, ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਆਏ ॥
ਨਾਮੁ ਵਿਹਾਝੇ ਨਾਮੁ ਲਏ, ਨਾਮਿ ਰਹੇ ਸਮਾਏ ॥
ਧਾਵਤੁ ਥੰਮਿਆ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ, ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ਪਾਇਆ ॥
ਤਿਥੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੋਜਨੁ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਉਪਜੈ, ਜਿਤੁ ਸਬਦਿ ਜਗਤ ਥੰਮਿ ਰਹਾਇਆ ॥

ਤਹ ਅਨੇਕ ਵਾਜੇ ਸਦਾ ਅਨਹਦੁ ਹੈ, ਸਚੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ॥
ਇਉ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਧਾਵਤੁ ਥੰਮਿਆ,
ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਆਏ ॥੪॥ [ਪੰਨਾ ੪੪੦-੪੧

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰ, ਧਰਤੀ ਸਾਧ ਕੀ, ਤਸਕਰ ਬੈਸਹਿ ਗਾਹਿ ॥ ਧਰਤੀ ਭਾਰਿ ਨ ਬਿਆਪਈ, ਉਨ ਕਉ ਲਾਹੂ ਲਾਹਿ ॥੨੧੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਧ ਕੀ=ਸਾਧੂਆਂ ਲਈ। ਤਸਕਰ=ਚੋਰ, ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ, ਜ਼ੁਲਮੀ ਰਾਜੇ। ਬੈਸਹਿ=ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਗਾਹਿ=ਮਿਲ ਕੇ, ਦਬਾਅ ਕੇ। ਧਰਤੀ=ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ। ਭਾਰਿ ਨ ਬਿਆਪਈ=ਭਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਬਦੀ। ਉਨ ਕਉ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ। ਲਾਹੂ ਲਾਹਿ=ਲਾਭ ਹੀ ਲਾਭ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: (ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਕਬੀਰ! ਧਰਤੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਬਣਾਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ) ਚੋਰ ਦਬਾਅ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਧਰਤੀ (ਚੋਰਾਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਬਦੀ (ਭਾਵ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ,ਪਰ) ਉਨ੍ਹਾਂ (ਚੋਰਾਂ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ) ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੀ ਲਾਭ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਤਮ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।੨੧੦।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰ, ਚਾਵਲ ਕਾਰਨੇ ਤੁਖ ਕਉ ਮੁਹਲੀ ਲਾਇ॥ ਸੰਗਿ ਕੁਸੰਗੀ ਬੈਸਤੇ, ਤਬ ਪੂਛੈ ਧਰਮਰਾਇ॥੨੧੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਰਨੇ=ਲਈ, ਵਾਸਤੇ। ਤੁਖ ਕਉ=ਤੋਹ, ਮੁੰਜੀ ਨੂੰ। ਮੁਹਲੀ ਲਾਇ=ਲਕੜ ਦੀ ਮੁਹਲੀ ਨਾਲ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਸੰਗੀ=ਭੈੜੀ ਸੰਗਤ ਵਾਲੇ। ਧਰਮਰਾਇ=ਧਰਮ ਰਾਜਾ।

ਅਰਥ: (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਕਬੀਰ! ਚਾਵਲ (ਕਢਣ) ਲਈ ਤੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਲੀ ਦੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਭੈੜੀ ਸੰਗਤ ਵਾਲੇ (ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨਾਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਤਦੋਂ ਧਰਮ ਰਾਜਾ (ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ) ਪੁਛਦਾ ਹੈ।੨੧੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਰਬੀ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਚੋਰ ਆਪਣਾ ਦਬ-ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਓਹ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਭਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਲਾਭ ਹੀ ਲਾਭ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੨੧੧ ਵਿਚ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਛਿਲੜਾਂ ਦਾ ਮੁਹਲੀ ਨਾਲ ਕੁਟਿਆ ਜਾਣਾ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ

ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਥਾਣਿਆਂ ਤੇ ਜੇਹਲਾਂ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਭੁਗਤਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਮਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ, ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨੁ ਮੀਤ ॥ ਕਾਹੇ ਛੀਪਹੁ ਛਾਇਲੈ, ਰਾਮ ਨ ਲਾਵਹੁ ਚੀਤੁ ॥੨੧੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ=ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਾਹੇ=ਕਿਉਂ?। ਛੀਪਹੁ=ਛਾਪ ਰਹੇ ਹੋ। ਛਾਇਲੈ=ਰਜ਼ਾਈਆਂ, ਲੋਫਾਂ ਦੇ ਚੰਦੇ।

ਅਰਥ: ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਆਖਦਾ ਹੈ ਹੇ ਮਿਤਰ ਨਾਮਦੇਵ! ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮੋਹਿਆ (ਫਸਿਆ) ਪਿਆ ਹੈਂ। ਇਹ ਚੰਦੇ ਕਿਸ ਲਈ ਛਾਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ (ਚਰਨਾ ਵਿਚ) ਆਪਣਾ) ਚਿਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ?।੨੧੨।

ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ, ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸੰਮ੍ਹਾਲਿ ॥ ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ, ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥੨੧੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਾਮਾ ਕਹੈ=ਨਾਮਦੇਵ ਕਹਿੰਦਾ (ਉਤਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)। ਤਿਲੋਚਨਾ=ਹੇ ਤਿਲੋਚਨ!। ਮੁਖ ਤੇ=ਮੂੰਹ ਨਾਲ। ਸੰਮਾਲਿ=ਯਾਦ ਕਰ। ਹਾਥ ਪਾਉ=ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ।

ਅਰਥ: ਨਾਮਦੇਵ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਹੇ ਤਿਲੋਚਨ! ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਕਰ (ਅਤੇ ਆਪਣਾ) ਚਿਤ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜ।੨੧੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੨੧੨ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀ ਰਜਾਈਆਂ ਦੇ ਚੰਦਿਆਂ ਤੇ ਵੇਲਾਂ ਬੂਟੇ ਹੀ ਛਾਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਕੰਮ ਕਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਖਿੰਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹੀ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਹੇ ਪੰਡਿਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ! ਤੂੰ ਹਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ, ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਰਾਮ-ਨਾਮ ਜਪੀ ਚਲ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚਿਤ ਜੋੜਨ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ:--

ਆਨੀਲੇ ਕਾਗਦੁ ਕਾਟੀਲੇ ਗੂਡੀ, ਆਕਾਸ ਮਧੇ ਭਰਮੀਅਲੇ ॥
ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਬਾਤ ਬਤਊਆ, ਚੀਤੁ ਸੁ ਡੋਰੀ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੧॥

ਮਨੁ ਰਾਮਨਾਮਾ ਬੇਧੀਅਲੇ॥ ਜੈਸੇ ਕਨਿਕ ਕਲਾ ਚਿਤੁ ਮਾਂਡੀਅਲੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਆਨੀਲੇ ਕੁੰਭੁ ਭਰਾਈਲੇ ਊਦਕ, ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ਪੁੰਰਦਰੀਏ ॥
ਹਸਤ ਬਿਨੋਦ ਬੀਚਾਰ ਕਰਤੀ ਹੈ, ਚੀਤੁ ਸੁ ਗਾਗਰਿ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੨॥
ਮੰਦਰੁ ਏਕ ਦੁਆਰ ਦਸ ਜਾ ਕੈ, ਗਊ ਚਰਾਵਨ ਛਾਡੀਅਲੇ ॥
ਪਾਂਚ ਕੋਸ ਪਰ ਗਊ ਚਰਾਵਤ, ਚੀਤੁ ਸੁ ਬਛਰਾ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੩॥
ਕਹਤ ਨਾਮਦੇਉ ਸੁਨਹੁ ਤਿਲੋਚਨ, ਬਾਲਕ ਪਾਲਨ ਪਉਢੀਅਲੇ ॥
ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਕਾਜ ਬਿਰੂਧੀ, ਚੀਤੁ ਸੁ ਬਾਰਿਕ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੪॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੯੭੨

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰਾ, ਹਮਰਾ ਕੋ ਨਹੀ, ਹਮ ਕਿਸਹੂ ਕੇ ਨਾਹਿ ॥ ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਰਚਨੁ ਰਚਾਇਆ, ਤਿਸ ਹੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਹਿ ॥੨੧੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਮਰਾ=ਸਾਡਾ। ਕੋ ਨਹੀ=ਕੋਈ (ਆਪਣਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸਹੂ ਕੇ=ਕਿਸੀ ਦੇ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ। ਰਚਨੁ=ਸੰਸਾਰ। ਰਚਾਇਆ=ਬਣਾਇਆ। ਮਾਹਿ=ਵਿਚ। ਸਮਾਹਿ=ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(ਨੋਟ-ਇਹ ਸਲੋਕ ਪੰਨਾ ੯੬੫ ਉਤੇ ਮ: ੫ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ)

ਅਰਥ: (ਗੁਰਦੇਵ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਹੇ ਕਬੀਰ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਸਾਡਾ ਕੋਈ (ਮਿੱਤਰ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਤੇ) ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ (ਮਿਤਰ) ਹਾਂ (ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਸ (ਹਰੀ) ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ, (ਸਾਰੇ ਜੀਵ) ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।੨੧੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪਰਮ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਅਸਥਾਨ ਹਨ ਸਭ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਅਮਰ ਤੇ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਚਨਹਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰੀਏ ਜੋ ''ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ, ਅਭੰਗੀ ਬਿਭੂਤੇ'' ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਉਸ ੧ਓ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਵੀ ਹਨ:—

ਸਾਥੀਅੜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ, ਦੂਸਰ ਨਾਹਿ ਕੋਇ ॥
ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਆਪਿ, ਜਲਿ ਥਲਿ ਪੂਰ ਸੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੦੪

ਕਬੀਰ, ਕੀਚੜਿ ਆਟਾ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ, ਕਿਛੂ ਨ ਆਇਓ ਹਾਥ ॥ ਪੀਸਤ ਪੀਸਤ ਚਾਬਿਆ, ਸੋਈ ਨਿਬਹਿਆ ਸਾਥ ॥੨੧੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੀਚੜਿ=ਚਿਕੜ ਵਿਚ। ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ=ਡਿਗ ਪਿਆ। ਪੀਸਤ ਪੀਸਤ=ਪੀਂਹਦਿਆਂ ਪੀਂਹਦਿਆਂ। ਚਾਬਿਆ=(ਜਿਹੜਾ) ਚਬ ਲਿਆ। ਸੋਈ=ਉਹੀ। ਨਿਬਹਿਆ ਸਾਥ=ਨਾਲ ਨਿਭਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਟਾ ਪਿਸਾਇਆ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ) ਚਿਕੜ ਸੀ (ਉਥੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਉਸਦਾ) ਆਟਾ ਡਿੱਗ ਪਅਾ (ਅਤੇ) ਕੁਝ ਭੀ ਹਥ ਨਾ ਆਇਆ। (ਚੱਕੀ) ਪੀਂਹਦਿਆਂ ਪੀਂਹਦਿਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ) ਚਬ ਲਿਆ, ਓਹੀ (ਉਸ ਦੇ) ਨਾਲ ਨਿਬ੍ਹਿਆ (ਭਾਵ ਕੰਮ ਆਇਆ ਬਾਕੀ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਗਿਆ)।੨੧੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਚਕੀ ਪੀਂਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੀਂਹਦਿਆਂ ਪੀਂਹਦਿਆਂ ਉਹ ਦਾਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬਣਾ ਲਈ ਕਿ ਇਕ ਮਾਈ ਬਾਜਰੇ ਜਾਂ ਚਾਵਲਾਂ ਦਾ ਆਟਾ ਪੀਂਹਦੀ ਪੀਂਹਦੀ ਨਾਲ ਫਕੇ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਦ ਆਟਾ ਪੀਂਹ ਕੇ ਟੁਰੀ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਪੈਰ ਤਿਲਕ ਗਿਆ, ਆਟਾ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਚਬਿਆ ਉਹ ਸਕਾਰਥਾ ਹੋਇਆ ਬਾਕੀ ਨਿਰਾਰਥ ਗਿਆ।

ਇਥੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਸੁਆਦਾਂ ਰੂਪੀ ਆਟਾ ਡਿਗ ਪਿਆ, ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿਸਾ ਟੱਬਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜਾਰਿਆ। ਕੋਈ ਸੁਆਸ ਸਫਲ ਨ ਹੋਇਆ। ਸੋ, 'ਹਥ ਕਾਰ ਵਲ, ਦਿਲ ਯਾਰ ਵਲ' ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਆਟਾ ਗਿਰਨ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ, ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਨੁ ਕਰੈ ॥ ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ, ਹਾਥਿ ਦੀਪੁ ਕੂਏ ਪਰੈ ॥੨੧੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾਨਤ ਹੀ=ਜਾਣਦੇ ਬੁਝਦੇ ਹੋਏ ਵੀ। ਅਉਗਨੁ=ਭੁਲ, ਗੁਨਾਹ। ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ=ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ (ਖੁੱਸ਼ੀ)। ਹਾਥਿ=ਹਥ ਵਿਚ। ਦੀਪੁ=ਦੀਵਾ। ਕੂਏ ਪਰੈ=ਖੂਹ ਵਿਚ (ਡਿਗ) ਪਏ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਨ ਸਾਰੀ ਗਲ-ਬਾਤ ਜਾਣਦਾ (ਸਮਝਦਾ) ਹੈ (ਪਰ) ਜਾਣਦੇ ਬੁਝਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਉਗਣ (ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਥ

ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਹੋਵੇ (ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਇਸ ਨਾਲ ਸੁਖਾਂ ਦੀ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ? (ਭਾਵ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ)।੨੧੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਥ ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਤੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿਗਣਾ ਇਹ ਇਕ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ, ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੀ, ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਦੀ ਸਮਝ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਮਤਿ ਹੋਂਦਿਆਂ ਵੀ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਆਪਣ ਹਥੀ ਆਪਣੈ, ਦੇ ਕੂਚਾ ਆਪੇ ਲਾਇ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਜਾਣੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਆਪ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਕਲ ਦਾ ਕੀ ਸੁਖ ਹੋਇਆ? ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਲ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:–

> **ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ, ਅਕਲੀ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥**
> **ਅਕਲੀ ਪੜ੍ਹਿ ਕੈ ਬੁਝੀਐ, ਅਕਲੀ ਕੀਚੈ ਦਾਨੁ ॥**
> **ਨਾਨਕ ਆਖੈ ਰਾਹੁ ਏਹੁ, ਹੋਰਿ ਗਲਾ ਸੈਤਾਨੁ ॥** [ਪੰਨਾ ੧੨੪੫

ਕਬੀਰ, ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਜਾਨ ਸਿਉ, ਬਰਜੈ ਲੋਗੁ ਅਜਾਨੁ॥ ਤਾ ਸਿਉ ਟੂਟੀ ਕਿਉ ਬਨੈ, ਜਾ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਨ॥੨੧੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਲਾਗੀ=ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੁਜਾਨ ਸਿਉ=ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ। ਬਰਜੈ=ਮੰਨ੍ਹਾ ਕਰਦਾ, (ਹਟਾਂਦਾ) ਹੈ। ਲੋਗੁ=ਲੁਕਾਈ। ਅਜਾਨੁ=ਬੇਸਮਝ, ਅਗਿਆਨੀ, ਮੂਰਖ। ਤਾ ਸਿਉ=ਉਸ (ਸੁਜਾਨ ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲੋਂ। ਟੂਟੀ=ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ। ਕਿਉ ਬਨੈ=ਕਿਵੇਂ ਸੋਭ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਫਬਦੀ। ਜਾ ਕੇ=ਜਿਸ (ਸੁਜਾਨ) ਦੇ। ਜੀਅ ਪਰਾਨ=ਜਿੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਜਾਣ ਲੋਕਾਂ ਦਾ (ਟੋਲਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰੀਤ ਵਲੋਂ) ਹਟਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਜਿੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ (ਪ੍ਰੀਤਿ) ਤੋੜਨੀ ਕਿਵੇਂ ਸੋਭਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਫਬਦੀ)।੨੧੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਗ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਜਾਣ ਲੋਗਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜਿੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਸਾਕ ਸਨਬੰਧੀ ਬਣਾਏ ਹਨ,

ਖਾਣ ਪੀਣ ਲਈ ਪਦਾਰਥ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਿਵੇਂ ਤੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਝੂਠਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਤੋੜਨੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਜੋੜਨੀ ਹੀ ਜੋੜਨੀ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? –

ਜਿਨਿ ਕੀਤਾ ਮਾਟੀ ਤੇ ਰਤਨੁ ॥ ਗਰਭ ਮਹਿ ਰਾਖਿਆ, ਜਿਨਿ ਕਰਿ ਜਤਨੁ ॥
ਜਿਨਿ ਦੀਨੀ ਸੋਭਾ ਵਡਿਆਈ ॥ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਆਠ ਪਹਰ ਧਿਆਈ॥[ਪੰਨਾ ੧੭੭

ਕਬੀਰ, ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਹੇਤੁ ਕਰਿ, ਕਾਹੇ ਮਰਹੁ ਸਵਾਰਿ ॥ ਕਾਰਜੁ ਸਾਢੇ ਤੀਨਿ ਹਥ, ਘਨੀ ਤ ਪਉਨੇ ਚਾਰਿ ॥੨੧੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੰਡਪ=ਮਹਿਲ। ਹੇਤੁ ਕਰਿ=ਹਿਤ, ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ, ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ। ਕਾਹੇ=ਕਿਸ ਲਈ, ਕਿਉਂ?। ਸਵਾਰਿ=ਸਵਾਰ ਕੇ। ਕਾਰਜੁ=ਕੰਮ। ਘਨੀ=ਵਧ ਤੋਂ ਵੱਧ। ਪਉਨੇ ਚਾਰਿ=ਪੌਣੇ ਚਾਰ (ਹੱਥ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਕੋਠੇ (ਘਰ) ਮਹਿਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸਵਾਰ ਸਵਾਰ ਕੇ (ਸਜਾ ਸਜਾ ਕੇ) ਕਿਉਂ ਮਰਦੇ ਹੋ? (ਤੁਹਾਡੇ) ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ (ਜ਼ਮੀਨ ਆਉਣੀ ਹੈ, ਜੇ ਕੱਦ ਕੁਝ ਲੰਮਾ ਹੋਵੇ) ਤਾਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੌਣੇ ਚਾਰ (ਹਥ ਨਾਲ ਕੰਮ ਸਰ ਜਾਵੇਗਾ)।੨੧੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਕਾਨ, ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹਵਸ ਹੈ। ਇਕ ਮਕਾਨ, ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਇਕ ਕੋਠੀ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਕਈ ਕਨਾਲ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਈ ਕੋਠੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਚਿਪਸ ਪਵਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਸੰਗਮਰਮਰ ਲਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹਨ ਓਇ ਮੂਰਖਾ! ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹਥ ਜਗਾ ਆਵੇਗੀ, ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਹਥ। ਫਿਰ ਪਾਪ ਕਰ ਕਰਕੇ ਇਤਨੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਮੱਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ? ਭਾਵ ਨਿਰਾਰਥਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਵੇਮੁਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?।

ਕਬੀਰ, ਜੋ ਮੈ ਚਿਤਵਉ ਨਾ ਕਰੈ, ਕਿਆ ਮੇਰੇ ਚਿਤਵੇ ਹੋਇ ॥ ਅਪਨਾ ਚਿਤਵਿਆ ਹਰਿ ਕਰੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਚਿਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥੨੧੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੈ ਚਿਤਵਉ=ਮੈਂ ਚਿਤਵਦਾ, ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ। ਨ ਕਰੈ=(ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਚਿਤਵਿਆ=ਸੋਚਿਆ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੋ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੇਰੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣਾ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਚਿਤ-ਚੇਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।੨੧੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵ ਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਲਈ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚੰਗਾ, ਚਿਤਵਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਚਿਤਵਿਆਂ ਕੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਤਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਸਾਡੇ ਚਿਤ ਚੇਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ:–

ਫਰੀਦਾ, ਦਰੀਆਵੈ ਕੰਨੈ ਬਗੁਲਾ ਬੈਠਾ ਕੇਲ ਕਰੇ ॥
ਕੇਲ ਕਰੇਂਦੇ ਹੰਝ ਨੋ ਅੰਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਪਏ ॥
ਬਾਜ ਪਏ ਤਿਸੁ ਰਬ ਦੇ, ਕੇਲਾਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ॥
ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਨ ਚੇਤੇ ਸਨਿ ਸੋ ਗਾਲੀ ਰਬ ਕੀਆਂ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੩

ਮ: ੩॥ ਚਿੰਤਾ ਭਿ ਆਪਿ ਕਰਾਇਸੀ, ਅਚਿੰਤੁ ਭਿ ਆਪੇ ਦੇਇ॥ ਨਾਨਕ, ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਜਿ ਸਭਨਾ ਸਾਰ ਕਰੇਇ ॥੨੨੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚਿੰਤਾ=ਫ਼ਿਕਰ। ਭਿ=ਭੀ, ਵੀ। ਅਚਿੰਤੁ=ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ, ਚਿੰਤਾ ਰਹਿਤ, ਬੇਫ਼ਿਕਰ। ਸੋ=ਉਸ ਨੂੰ। ਜਿ=ਜਿਹੜਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਸਾਰ ਕਰੇਇ=ਖ਼ਬਰ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ) ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ ਵੀ ਆਪੇ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ (ਅਚਿੰਤ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ (ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ) ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।੨੨੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਭਾਵਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਅਚਿੰਤਾ, ਫ਼ਿਕਰ ਤੇ ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੀਵ ਦਾ ਕਰਮ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪਰਣੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਰਹੇ:-

ਏ ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਧਿਆਇ ਤੂ, ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਚਿਤਿ ਭਾਇ ॥
ਹਰਿ ਕੀਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਵਡਿਆਈਆ, ਦੇਇ ਨ ਪਛੁਤਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੫੩

ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਸਭਨਾ ਦੀ ਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਰਾਜ਼ਕ ਹੈ, ਰਹੀਮ ਤੇ ਕਰੀਮ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:–

ੳ. ਆਪੇ ਜਲ ਥਲਿ ਸਭਤੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥
ਸਭਨਾ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੦੫

ਅ. ਸੋ ਕਰਤਾ ਚਿੰਤਾ ਕਰੇ, ਜਿਨਿ ਉਪਾਇਆ ਜਗੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੭੧

ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਹੋਣਾ ਜੀਵ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ।

ਮ: ੫ ॥ ਕਬੀਰ, ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਫਿਰਿਆ ਲਾਲਚ ਮਾਹਿ ॥ ਪਾਪ ਕਰੰਤਾ ਮਰਿ ਗਇਆ, ਅਉਧ ਪੁਨੀ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ॥੨੨੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨ ਚੇਤਿਓ=ਚਿੰਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਿਮਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਲਾਲਚ ਮਾਹਿ= ਲੋਭ ਵਿਚ। ਕਰੰਤਾ=ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ। ਅਉਧ=ਉਮਰ। ਪੁਨੀ=ਪੁੱਗ ਗਈ, ਮੁੱਕ ਗਈ।

ਅਰਥ: (ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ, ਲਾਲਚ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਇਧਰ ਉਧਰ) ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ, (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ) ਉਮਰ ਪੁਗ ਗਈ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਮਰ ਗਿਆ।੨੨੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁਖ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲਾਲਚਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਵਡੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਵਡੀ ਸੰਤਾਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵਾਂ, ਮੇਰੀ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁਛ ਹੋਵੇ, ਧਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇ ਆਦਿ ਆਦਿ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:–

ਥੋੜਾ ਕਿਨੈ ਨ ਮੰਗਿਓ, ਕਿਸੁ ਕਹੀਐ ਸਾਬਾਸਿ ॥
ਨਦਰਿ ਤਿਨਾ ਕਉ ਨਾਨਕਾ, ਜਿ ਸਾਬਤੁ ਲਾਏ ਰਾਸਿ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੩੮

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹਿਸਾ ਤਾਂ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:–

੧. **ਤਨੁ ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਚਲਤ ਗਇਆ ॥**
ਰਾਮਨਾਮ ਕਾ ਭਜਨੁ ਨ ਕੀਨੋ, ਕਰਤ ਬਿਕਾਰ ਨਿਸਿ ਭੋਰੁ ਭਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੨੬

੨. **ਪਹਿਲਾ ਪਹਰੁ ਧੰਧੈ ਗਇਆ, ਦੂਜੈ ਭਰਿ ਸੋਇਆ ॥**
ਤੀਜੈ ਝਾਖ ਝਖਾਇਆ ਚਉਥੈ ਭੋਰੁ ਭਇਆ ॥
ਕਦ ਹੀ ਚਿਤਿ ਨ ਆਇਓ, ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਦੀਆ ॥੩॥... [ਪੰਨਾ ੪੩

ਸੋ, ਹੋਛੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਤੇ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਜੀਵ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਉਦਮ ਤੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਦਾ ਰਹੇ।

ਕਬੀਰ, ਕਾਇਆ ਕਾਚੀ ਕਾਰਵੀ, ਕੇਵਲ ਕਾਚੀ ਧਾਤੁ॥ ਸਾਬਤੁ ਰਖਹਿ ਤ ਰਾਮ ਭਜੁ, ਨਾਹਿ ਤ ਬਿਨਠੀ ਬਾਤ॥੨੨੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਇਆ=ਦੇਹੀ, ਸਰੀਰ। ਕਾਚੀ=ਕੱਚੀ, ਮਿਟੀ ਦੀ। ਕਾਰਵੀ=ਘੜੀ। ਕੇਵਲ= ਨਿਰੋਲ। ਧਾਤੁ=ਅਸਲਾ। ਸਾਬਤ ਰਖਹਿ=ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਰਖਣਾ ਚਾਹੇਂ। ਰਾਮ ਭਜੁ= ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ। ਬਿਨਠੀ ਬਾਤ=ਬਾਤ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਭਾਵ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਦੇਹੀ ਤਾਂ ਕਚੀ ਘੜੀ (ਸਮਾਨ ਹੈ ਇਹ ਨਿਰੋਲ) ਕਚੀ ਧਾਤ ਹੈ। (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜੇ ਇਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ (ਸਾਰੀ) ਗਲ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ (ਭਾਵ ਇਹ ਦੇਹੀ ਹਥੋਂ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ)।੨੨੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਾਚੀ ਮਟੁਕੀ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸਾ ॥
ਜਿਸੁ ਛੂਟੈ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਤਿਸੁ ਨਿਜਘਰਿ ਵਾਸਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੪

ਦੇਹੀ ਕਾਚੀ ਮਟਕੀ (ਘੜੀ) ਸਮਾਨ ਛੇਤੀ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਹੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ।

ਦੁਲਭ ਦੇਹ ਆਈ ਪਰਵਾਨੁ॥ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੪੮

ਜੇ ਨਾਮ ਨਾ ਜਪਿਆ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਸਾਰੀ ਗਲ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ ਭਾਵ ਜੋ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਏਗਾ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਨਣਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ:--

ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਸੁਨੇ ਹਾਂ॥ ਸਭੁ ਕੋ ਤਿਸੁ ਮੰਨੇ ਹਾਂ ॥
ਸਫਲੁ ਸੁ ਆਇਆ ਹਾਂ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ਮੇਰੇ ਮਨਾਂ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੧੦

ਕਬੀਰ, ਕੇਸੋ ਕੇਸੋ ਕੂਕੀਐ, ਨ ਸੋਈਐ ਅਸਾਰ ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਵਸ ਕੇ ਕੂਕਨੇ, ਕਬਹੂ ਕੇ ਸੁਨੈ ਪੁਕਾਰ ॥੨੨੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੇਸੋ=ਕੇਸ਼ਵ, ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਕੂਕੀਐ=ਉਚਾਰਨ ਕਰੀਏ। ਅਸਾਰ=ਗਾਫਲ । ਕੂਕਨੇ=ਕੂਕਣ ਕਰਕੇ। ਕਬਹੂ ਕਿ=ਕਦੀ ਤਾਂ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਫਲ (ਹੋ ਕੇ) ਸੌਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ

ਕੂਕਨ ਕਰਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਕਦੇ ਤਾਂ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।੨੨੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਕੱਚਾ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਜਾਂ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਆਲਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਗਾਫਲ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਸੌਂ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਾਈਂ ਦੇ ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਕੂਕੀ ਚਲ, ਜੋਦੜੀ ਕਰੀ ਜਾ, 'ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਮਿਲੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ' ਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਲੈਣਗੇ, ਤੈਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਨਿਰਾਰਥਕ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪੀ ਚਲੋ:--

ਚਲਤ ਬੈਸਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਰਿਦੈ ਚਿਤਾਰਿ ॥
ਚਰਣ ਸਰਣ ਭਜੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੬

ਕਬੀਰ, ਕਾਇਆ ਕਜਲੀ ਬਨੁ ਭਇਆ, ਮਨੁ ਕੁੰਚਰੁ ਮਯ ਮੰਤੁ ॥ ਅੰਕਸੁ ਗ੍ਯਾਨੁ ਰਤਨੁ ਹੈ, ਖੇਵਟੁ ਬਿਰਲਾ ਸੰਤੁ॥੨੨੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਇਆ=ਦੇਹੀ। ਕਜਲੀ ਬਨੁ ਭਇਆ=ਕੇਲਿਆਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁੰਚਰੁ=ਹਾਥੀ। ਮਯਮੰਤੁ=ਮਦ ਵਿਚ ਮਤਾ ਹੋਇਆ, ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਚੂਰ। ਅੰਕਸੁ=(ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਕੁੰਡਾ। ਖੇਵਟੁ=ਮਲਾਹ, ਮਹਾਵਤ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਦੇਹ (ਮਾਨੋ) ਕੇਲਿਆਂ ਦਾ ਬਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਨ (ਰੂਪੀ) ਹਾਥੀ ਮਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ। (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਰਤਨ ਰੂਪੀ ਗਿਆਨ (ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ) ਕੁੰਡਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਵਡਭਾਗੀ) ਸੰਤ (ਮਲਾਹ, ਇਸ ਮਨ ਰੂਪ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।੨੨੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਥੂਲ ਦੇਹੀ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸੁਰੀ ਸੁਭਾਵ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨਾਲ ਇਉਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਜਲੀ ਬਨ (ਕੇਲਿਆਂ ਦਾ ਜੰਗਲ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤੋੜ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਕੇਲਿਆਂ ਦਾ ਬਨ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਨ ਵਿਚ ਮਨ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਸਤ

ਹਾਥੀ ਸਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਨਿਜੀ ਸਮਰਥਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ (ਮਹਾਵਤ) ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਨਾਲ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਗੁਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ' ਵਾਲਾ ਸਬਕ ਯਾਦ ਰਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਮੁਖੁ ਕੋਥਰੀ, ਪਾਰਖ ਆਗੈ ਖੋਲਿ ॥
ਕੋਈ ਆਇ ਮਿਲੈਗੋ ਗਾਹਕੀ, ਲੇਗੋ ਮਹਗੇ ਮੋਲਿ ॥੨੨੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੁਖੁ=ਮੂੰਹ। ਕੋਥਰੀ=ਗੁੱਥੀ। ਪਾਰਖ=ਪਾਰਖੂ, ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਗਾਹਕੀ=ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਾ, ਗਾਹਕ। ਲੇਗੋ=ਲੈ ਲਵੇਗਾ। ਮਹਗੇ ਮੋਲਿ=ਮਹਿੰਗੇ ਮੁਲ (ਭਾਵ ਮਨ ਦੇ ਕੇ)।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਜੋ ਕੀਮਤੀ) ਰਤਨ ਹੈ (ਉਹ ਮੂੰਹ ਰੂਪ ਗੁੱਥੀ ਵਿਚ (ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਗੁੱਥੀ) ਕਿਸੇ ਪਾਰਖੂ ਅਗੇ ਖੋਲ੍ਹ। (ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ) ਕੋਈ (ਅਜਿਹਾ) ਗਾਹਕ ਆ ਮਿਲੇਗਾ (ਜੋ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਰਤਨ) ਮਹਿੰਗੇ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਵੇਗਾ।੨੨੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਣ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਜਿਸ ਗੁੱਥੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਲੋੜਵੰਦ ਉਤਮ ਗਾਹਕ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ, ਉਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨਾਲ ਇਸ ਸੌਦੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈਂ, ਚੰਗਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਪਾਰਖੂ ਸੰਤ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟੀ ਕਰਨੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–

ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ ॥ ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ ਮਸਟਿ ਕਰਿ ਰਹੀਐ॥[ਪੰਨਾ ੮੭੦

ਕਬੀਰ, ਰਾਮਨਾਮੁ ਜਾਨਿਓ ਨਹੀ, ਪਾਲਿਓ ਕਟਕੁ ਕੁਟੰਬੁ॥
ਧੰਧੇ ਹੀ ਮਹਿ ਮਰਿ ਗਇਓ, ਬਾਹਰਿ ਭਈ ਨ ਬੰਬ॥੨੨੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾਨਿਓ ਨਹੀ=ਭਾਵ (ਨਾਮ ਦੀ) ਕਦਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਕਟਕ=ਬਹੁਤ। ਕੁਟੰਬ=ਪਰਵਾਰ, ਕੋੜਮਾ। ਧੰਧੇ ਹੀ ਮਹਿ=ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ। ਮਰਿ ਗਇਓ=ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਮਰ ਗਿਆ। ਬੰਬੁ=ਆਵਾਜ਼।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ) ਵੱਡਾ ਟੱਬਰ (ਕੋੜਮਾ) ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਰਿਹਾ। (ਉਹ) ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ (ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ) ਬਾਹਰ (ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇ

ਮੂੰਹੋਂ) ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਈ (ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਚੰਗਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ)।੨੨੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੁਤਰਾਂ ਪੋਤਰਿਆਂ, ਧੀਆਂ, ਦੋਹਤਰਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਪਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਅੰਤ ਕਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਤਿਨਾਮੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਥੋਂ ਨਿਕਲੇਗੀ? ਘਰ ਵਾਲੇ ਵੀ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਰੋਣ ਧੋਣ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਦੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਮਕਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮੀ ਸੀ। ਬਸ, ਖੂਹ ਦਾ ਡੱਡੂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ।

ਕਬੀਰ, ਆਖੀ ਕੇਰੇ ਮਾਟੁਕੇ, ਪਲੁ ਪਲੁ ਗਈ ਬਿਹਾਇ ॥
ਮਨੁ ਜੰਜਾਲੁ ਨ ਛੋਡਈ, ਜਮ ਦੀਆ ਦਮਾਮਾ ਆਇ॥੨੨੭॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਆਖੀ ਕੇਰੇ=ਅਖੀਆਂ ਦੇ। ਮਾਟੁਕੇ=ਝਮਕਦਿਆਂ। ਪਲੁ ਪਲੁ=ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਕਰਕੇ। ਗਈ ਬਿਹਾਇ=(ਉਮਰ) ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ। ਜੰਜਾਲ=ਧੰਧਾ। ਦਮਾਮਾ=ਨਗਾਰਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਖੀਆਂ ਦੇ ਝਮਕਣ ਵਾਂਗ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਕਰਕੇ (ਉਮਰ) ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ। (ਮਨੁੱਖੀ) ਮਨ (ਘਰੋਗੀ) ਧੰਧਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ, (ਬਸ, ਆਖਰ) ਜਮਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਕੇ (ਮੌਤ ਦਾ) ਨਗਾਰਾ ਵਜਾ ਦਿਤਾ।੨੨੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:—

ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ, ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥
ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ, ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੯੧

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿਨ ਪਲ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਫਰਕਣ ਵਾਂਗ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਘਰੋਗੀ ਧੰਧਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਆਲ ਜੰਜਾਲ ਰੂਪ ਦਾ ਭਸੜ ਪਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰ ਮੌਤ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਵਜਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਹਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ ਬੁਝਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕਰੇ:—

ਚਰਨ ਸੀਸੁ ਕਰ ਕੰਪਨ ਲਾਗੇ, ਨੈਨੀ ਨੀਰੁ ਅਸਾਰ ਬਹੈ ॥
ਜਿਹਵਾ ਬਚਨੁ ਸੁਧੁ ਨਹੀ ਨਿਕਸੈ, ਤਬ ਰੇ ਧਰਮ ਕੀ ਆਸ ਕਰੈ ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੯

ਸੋ, ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹੋ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿਤੀ ਹੈ:--

ਜੋ ਉਪਜਿਓ, ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ, ਪਰੋ ਆਜੁ ਕੈ ਕਾਲਿ ॥
ਨਾਨਕ, ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੇ, ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੪੨੮

ਕਬੀਰ, ਤਰਵਰ ਰੂਪੀ ਰਾਮੁ ਹੈ, ਫਲ ਰੂਪੀ ਬੈਰਾਗੁ ॥ ਛਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸਾਧੁ ਹੈ, ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ ॥੨੨੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਰਵਰ=ਬ੍ਰਿਛ। ਛਾਇਆ=ਛਾਂ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਸਾਧੂ) ਨੇ। ਤਜਿਆ=ਤਿਆਗਿਆ। ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ=ਝਗੜਾ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਮਾਨੋ) ਬ੍ਰਿਛ ਰੂਪ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਫਲ (ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ)। (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਸੰਤ (ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ) ਛਾਂ (ਸਮਾਨ ਸੁਖਦਾਈ) ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ (ਝਗੜਾ) ਤਿਆਗ ਦਿਤਾ ਹੈ।੨੨੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਰੂਪ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ-

ਇਕ ਛਾਂ, ਦੂਜਾ- ਫੁੱਲ, ਤੀਜੇ-ਫਲ। ਜਿਸ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠਿਆਂ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਆਰਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸੀਤਲਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਮਪੀਤਾ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਫੁਲ ਖੇੜੇ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹਨ, ਮੁਰਾਝਾਇਆ ਮਨ ਖੇੜਾ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਫਲ ਹੈ ਵੈਰਾਗ। ਇਸ ਦੀ ਛਾਂ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰੌ ਚਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਧੂ ਜਨ ਰੀਤਾਂ ਕੁਰੀਤਾਂ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਸਾਈਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਬੀਜੁ ਬੋਇ, ਬਾਰਹ ਮਾਸ ਫਲੰਤ ॥ ਸੀਤਲ ਛਾਇਆ ਗਹਿਰ ਫਲ, ਪੰਖੀ ਕੇਲ ਕਰੰਤ ॥੨੨੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੋਇ=ਬੀਜੋ। ਬਾਰਹ ਮਾਸ=ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨੇ ਭਾਵ ਸਦਾ ਹੀ। ਫਲੰਤ=ਫਲਦਾ ਰਹੇ। ਸੀਤਲ ਛਾਇਆ=ਠੰਢੀ ਛਾਂ। ਗਹਿਰ ਫਲ=ਸੰਘਣੇ ਫਲ। ਪੰਖੀ=

ਪੰਛੀ। ਕੇਲ ਕਰੰਤ=ਖੇਲ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋਣ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬੀਜ ਬੋ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਦਰਖਤ) ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਭਾਵ ਹਰ ਸਮੇਂ ਫਲਦਾ ਰਹੇ। (ਉਸ ਦਰਖਤ ਦੀ) ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਹੋਵੇ, ਸੰਘਣੇ ਫਲ ਹੋਣ (ਜੀਵ) ਤੇ ਪੰਛੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹਿਣ।੨੨੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਬੀਜ ਬੋਵੇ, ਜੋ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਭਾਵ ਹਰ ਰੁਤ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਫਲਦਾ ਰਹੇ। ਉਸ ਬੀਜ ਤੋਂ ਉਗੇ ਦਰਖਤ ਦੀ ਛਾਂ ਇਤਨੀ ਠੰਢੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਹਰੇਕ ਦੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਸੀਤਲ ਕਰੇ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਉਸ ਦਰਖਤ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਣ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੀ ਛਾਂ ਮਾਣਨ, ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਫਲ ਖਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਨ। ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਣ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ।

ਕਬੀਰ, ਦਾਤਾ ਤਰਵਰੁ ਦਯਾ ਫਲੁ, ਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵੰਤ ॥ ਪੰਖੀ ਚਲੇ ਦਿਸਾਵਰੀ, ਬਿਰਖਾ ਸੁਫਲ ਫਲੰਤ ॥੨੩੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦਾਤਾ=ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਤਰਵਰੁ=ਬ੍ਰਿਛ। ਦਯਾ=ਜੀਆਂ ਉਤੇ ਤਰਸ ਕਰਨਾ। ਉਪਕਾਰੀ=ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਜੀਵੰਤ=ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਿਸਾਵਰੀ=ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ। ਬਿਰਖਾ=ਹੇ ਬ੍ਰਿਛ!। ਸੁਫਲ=ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ। ਫਲੰਤ=ਫਲਦਾ ਰਹੁ।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਦਾਤਾ (ਮਾਨੋ) ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ, ਜੀਅ ਦਇਆ ਦਾ (ਉਸ ਨੂੰ) ਫਲ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ) ਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ-ਪੰਛੀ (ਜਦੋਂ ਉਸ ਬ੍ਰਿਛ ਤੋਂ ਉਡ ਕੇ) ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਚ ਰੁਝ ਗਏ, ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਅਸੀਸ ਦੇ ਗਏ) ਹੇ ਬ੍ਰਿਛ! ਤੂੰ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਿਆ ਰਹੁ।੨੩੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਆਂ ਉਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਇਸ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸੁਤੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ, ਭਾਵ ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ- ''ਬਿਰਖਾ ਸੁਫਲ ਫਲੰਤ''।

ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਚੇਤੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਮ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤੀ, ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ਲਿਲਾਟ ॥
ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ, ਠਾਕ ਨ ਅਵਘਟ ਘਾਟ ॥੨੩੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ਲਿਲਾਟ=ਮਥੇ ਦਾ (ਲੇਖ) ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ=ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪਦਾਰਥ। ਠਾਕ ਨ=ਰੋਕ ਨਹੀਂ। ਅਵਘਟ ਘਾਟ=ਔਖੇ ਰਸਤੇ ਤੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਥੇ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਹੀ) ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਪਾਈਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ) ਔਖੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।੨੩੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਬਿਧਾਤੇ ਨੇ ਮਥੇ ਉਤੇ ਉਤਮ ਭਾਗ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਬਿਨੁ ਭਗਤੀ ਨਹੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਈਐ, ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਨਹੀ ਭਗਤਿ ਹਰੀ ॥
ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਸਤਸੰਗੁ ਨ ਪਾਈਐ, ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੭੨

ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹਰ ਥਾਂ ਸਹਯੋਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਿਛੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਬਣੇ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸੇਵਾ, ਭਗਤੀ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਅਗੋਂ ਲਈ ਚੰਗੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਅਜੇ ਵੀ ਡੁਲ੍ਹੇ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ

ਅਜਹੂ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਹੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜਨ ਤੇ, ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੨੬

'ਕਬੀਰ, ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘਰੀ ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਧ ॥
ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ, ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ ॥੨੩੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਆਧੀ ਘਰੀ=ਅੱਧੀ ਘੜੀ। ਹੂੰ=ਤੋਂ। ਸੇਤੀ=ਨਾਲ। ਗੋਸਟੇ=ਪਰਸਪਰ ਵੀਚਾਰ, ਬਚਨ। ਕੀਨੇ=ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਇਕ ਘੜੀ, ਅੱਧੀ ਘੜੀ, ਅਤੇ ਅਧੀ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਦੀ ਵੀ ਭਗਤ ਜਨਾ ਨਾਲ (ਮਿਲ ਕੇ ਜਿਤਨੀ ਵੀ) ਵੀਚਾਰ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਉਹ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।੨੩੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੀਤਿਆਂ ਨਿਰਾ ਨਫ਼ਾ ਹੀ ਨਫਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਸੁਮੱਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਮਤਿ ਨਾਸ ਹੋਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਪਿਆਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾ ਨਾਲ ਫਲਣਾ ਫੁਲਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਥੋੜੇ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਮਿਲੇ ਉਹ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਇਹ ਫਲ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਚੋਰਾਂ, ਜਾਰਾਂ ਬਦਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੀ ਘੜੀ ਸ਼ੁੱਭ ਲਖਣਾ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਦਸੀ ਹੈ:-- **ਸਾਈ ਘੜੀ ਸੁਲਖਣੀ, ਸਿਮਰਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ ॥** [ਪੰਨਾ ੮੧੯

ਕਬੀਰ, ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਸੁਰਾ ਪਾਨਿ, ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਖਾਂਹਿ ॥
ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਕੀਏ, ਤੇ ਸਭੈ ਰਸਾਤਲਿ ਜਾਂਹਿ ॥੨੩੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭਾਂਗ=ਭੰਗ। ਮਾਛੁਲੀ=ਮੱਛੀ। ਸੁਰਾਪਾਨ=ਸ਼ਰਾਬ। ਖਾਹਿ=ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ=ਓਹ। ਰਸਾਤਲਿ ਜਾਂਹਿ=ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜੀਵ) ਭੰਗ, ਮੱਛੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਤਨੇ) ਤੀਰਥ, ਵਰਤ, ਨੇਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਓਹ ਸਾਰੇ (ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪ) ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।੨੩੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਭੰਗ, ਮੱਛੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਵਰਤ, ਨੇਮ ਰਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੋਰ ਭੀ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਥੇ "ਇਕੁ ਭਉ ਲਥੀ ਨਾਤਿਆ, ਦੁਇ ਭਾ ਚੜੀਅਸੁ ਹੋਰ॥" (ਪੰ. ੭੮੯) ਵਾਲੀ ਗਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਭੰਗੀ, ਅਫ਼ੀਮੀ, ਸ਼ਰਾਬੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅਖਾਣ ਹੈ:--

ਮਨ ਹਰਾਮੀ ਹੁਜਤਾਂ ਦਾ ਢੇਰ।

ਜਿਹੜੇ ਨਸ਼ਈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ ਲੁਕਾਣ ਹਿਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੰਗ ਪੀਣ ਤੇ ਹਫੀਮ ਆਦਿ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਬੋਧ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂੰ ਹਨ।

ਕੁਝ ਸਾਖੀਕਾਰ ਸਹੀ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੇ ਮਨਘੜਤ ਵੀਚਾਰ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਰਖ ਕਸਵਟੀ ਉਤੇ ਪੂਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ। ਜਿਵੇ:--

੧. ਬਾਬਰ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ੭ ਮੁੱਠਾਂ ਭੰਗ ਦੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ।

੨. ਗਿ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਫੀਮ ਖਾਂਦੇ ਲਿਖਣਾ ਆਦਿ।

ਇਸ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗਲਾਂ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ। ਪੰਥਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬੰਨੇ ਸ਼੍ਰੋ. ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। 'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਹਿਤ ਜੋ ਕੁਝ ਭਾ. ਸ. ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਗਏ ਸੋ ਕਰ ਗਏ, ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਤੇ ਉਟੰਕਣ ਕਰਨੇ ਸੌਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਸੇਧ ਦੇਣੀ ਇਕ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਲਈ ਅਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੀਚੇ ਲੋਇਨ ਕਰਿ ਰਹਉ, ਲੇ ਸਾਜਨ ਘਟ ਮਾਹਿ ॥ ਸਭ ਰਸ ਖੇਲਉ ਪੀਅ ਸਉ, ਕਿਸੀ ਲਖਾਵਉ ਨਾਹਿ ॥੨੩੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨੀਚੇ=ਨੀਵੇਂ। ਲੋਇਨ=ਨੇਤਰ, ਅੱਖਾਂ। ਕਰਿ ਰਹਉ=ਕਰੀ ਰੱਖਾਂ। ਸਾਜਨ=ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ। ਘਟ ਮਾਹਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਖੇਲਉ=ਮੈਂ ਖੇਡਦੀ ਰਹਾਂ। ਪੀਅ ਸਉ=ਪਤੀ ਨਾਲ। ਕਿਸੀ=ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਲਖਾਵਉ ਨਾਹਿ=ਪਤਾ, ਭੇਦ ਨਾਂ ਦੱਸਾਂ।

ਅਰਥ: ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰ ਨੀਵੇਂ ਕਰੀ ਰਖਾਂ। (ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਦੀ ਬਜਾਏ) ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਖੇਡਦੀ ਰਹਾਂ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਰਹਾਂ, (ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਗੁਝਾ ਭੇਦ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸਾਂ।੨੩੪॥

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਕ ਸਖੀ ਪਤੀ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਗਲ ਦੂਜੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ

ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੀ ਸਖੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਉਂ ਉਤਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਆਠ ਜਾਮ ਚਉਸਠਿ ਘਰੀ, ਤੁਅ ਨਿਰਖਤ ਰਹੈ ਜੀਉ॥ ਨੀਚੇ ਲੋਇਨ ਕਿਉ ਕਰਉ, ਸਭ ਘਟ ਦੇਖਉ ਪੀਉ॥੨੩੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਆਠ ਜਾਮ=ਅਠ ਪਹਿਰ। ਚਉਸਠਿ ਘਰੀ=ਚੌਂਠ ਘੜੀਆਂ। ਤੁਅ=ਤੈਨੂੰ। ਨਿਰਖਤ ਰਹੈ=ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨੀਚੇ ਲੋਇਨ=ਨੀਵੇਂ ਨੇਤਰ। ਕਿਉ ਕਰਉ=ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ?। ਸਭ ਘਟ ਦੇਖਉ ਪੀਉ=ਸਾਰਿਆਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ (ਤੈਂ) ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਅਠੇ ਪਹਰ ਚੌਂਠ ਘੜੀਆਂ ਵਿਚ (ਮੇਰਾ) ਜੀਉ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ) ਨੇਤਰ ਨੀਵੇਂ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ, ਸਾਰੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ (ਤੈਂ ਪਤੀ) ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ।੨੩੫।

ਸੁਨੁ ਸਖੀ ਪੀਅ ਮਹਿ ਜੀਉ ਬਸੈ, ਜੀਅ ਮਹਿ ਬਸੈ ਕਿ ਪੀਉ ॥ ਜੀਉ ਪੀਉ ਬੂਝਉ ਨਹੀ, ਘਟ ਮਹਿ ਜੀਉ ਕਿ ਪੀਉ ॥੨੩੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਨੁ ਸਖੀ=ਹੇ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀਏ! ਸੁਣ। ਪੀਉ ਮਹਿ=ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਵਿਚ। ਜੀਉ=ਜਿੰਦ। ਜੀਅ ਮਹਿ=ਜਿੰਦ ਵਿਚ। ਬੂਝਹੁ ਨਹੀ=ਤੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਸਖੀ! ਸੁਣ, ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਵਿਚ (ਮੇਰੀ) ਜਿੰਦ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਪਿਆਰਾ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ ਤੂੰ (ਇਹ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ) ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਮੇਰੀ) ਜਿੰਦ ਹੈ ਜਾਂ (ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ) ਪਤੀ ਹੈ।੨੩੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਖੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਰੰਗ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਤੀ ਪਰਾਇਣ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਾਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਨੀਵੀਂਆਂ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਤੂੰ ਹੀ ਪਤੀ ਹੈਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਇਸਤ੍ਰੀਆ ਹਨ। ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਠਾਕੁਰੁ ਏਕੁ ਸਬਾਈ ਨਾਰਿ ॥ ਬਹੁਤੇ ਵੇਸ ਕਰੇ ਕੂੜਿਆਰਿ ॥ **[ਪੰਨਾ ੯੩੩**

ਸੋ, 'ਤੁਅ ਨਿਰਖਤ ਰਹੈ ਜੀਉ' ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਬਹੁਤ ਉਚੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੨੨੬ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਖੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਵਿਲਖਣ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜੀਉ ਤੇ ਪੀਉ ਦਾ ਭੇਦ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ 'ਜੀਉ ਹੈ ਕਿ

ਪੀਉ' ਹੈ?

ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਵਿਚ ਰਤੀ ਭਰ ਭੀ ਫਰ਼ਕ ਪ੍ਰਤੀਤੰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ:--

ਜਬ ਹਮ ਹੋਤੇ ਤਬ ਤੁਮ ਨਾਹੀ, ਅਬ ਤੁਮ ਹਹੁ ਹਮ ਨਾਹੀ ॥
ਅਬ ਹਮ ਤੁਮ ਏਕ ਭਏ ਹਹਿ, ਏਕੈ ਦੇਖਤ ਮਨੁ ਪਤੀਆਹੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੯

ਬਾਹਰਲੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਰਹਿਣੀ ਪਰਮ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਬੁਧੀ ਦੀ ਖੇਡ ਤੋਂ ਉਪਰ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ:--

ਜਬ ਬੁਧਿ ਹੋਤੀ ਤਬ ਬਲੁ ਕੈਸਾ, ਅਬ ਬੁਧਿ ਬਲੁ ਨ ਖਟਾਈ ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ, ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੯

ਕਬੀਰ, ਬਾਮਨੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਗਤ ਕਾ, ਭਗਤਨ ਕਾ ਗੁਰੁ ਨਾਹਿ॥ ਅਰਝਿ ਉਰਝਿ ਕੈ ਪਚਿ ਮੂਆ, ਚਾਰਉ ਬੇਦਹੁ ਮਾਹਿ ॥੨੩੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਅਰਝਿ ਉਰਝਿ=ਫਸ ਕੇ, ਉਲਝ ਕੇ। ਪਚਿ ਮੂਆ=ਖਪ ਕੇ (ਸੜ) ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਰਉ ਬੇਦਹੁ ਮਾਹਿ=ਚਾਰਾਂ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਕੇਵਲ) ਜਗਤ (ਦੁਨੀਆ) ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗੁਰੂ) ਚਾਰਾਂ ਵੇਦਾਂ (ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ) ਵਿਚ ਹੀ ਫਸ ਕੇ (ਭਾਵ ਸੜ ਕੇ) ਮਰ ਗਿਆ।੨੩੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਥਰ ਪੂਜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕੰਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਤ ਭਗਤ ਲੋਕ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਿਚ 'ਭਗਤਾਂ ਤੈ ਸੈਸਾਰੀਆ, ਜੋੜੁ ਕਦੇ ਨ ਆਇਆ' (ਪੰਨਾ ੧੪੫) ਵਾਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵੀ ਇਕ ਕਟਾਖਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਗਤ ਭਰਮ ਭੁਲਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਘੁਲਿਆ ਮਿਲਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੁਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹਰਿ ਹੈ ਖਾਂਡੁ ਰੇਤੁ ਮਹਿ ਬਿਖਰੀ, ਹਾਥੀ ਚੁਨੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਗੁਰਿ ਭਲੀ ਬੁਝਾਈ, ਕੀਟੀ ਹੋਇ ਕੈ ਖਾਇ ॥੨੩੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰੇਤੁ ਮਹਿ=ਰੇਤ ਵਿਚ। ਬਿਖਰੀ=ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਾਥੀ=ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹਾਥੀ ਬਣ ਕੇ। ਚੁਨੀ ਨ ਜਾਇ=ਚੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਹਿ=ਆਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਿ=ਗੁਰੂ ਨੇ। ਭਲੀ ਬੁਝਾਈ=ਚੰਗੀ ਸੋਝੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਕੀਟੀ ਹੋਇ ਕੈ=ਕੀੜੀ ਬਣ ਕੇ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਖੰਡ ਰੂਪ ਹੈ (ਅਤੇ ਓਹ ਨਾਮ ਖੰਡ) ਰੇਤ ਵਿਚ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਹੈਂ, ਹਾਥੀ ਤੋਂ (ਖੰਡ) ਚੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ) ਇਹ ਚੰਗੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀੜੀ ਬਣ ਕੇ (ਖੰਡ) ਚੁਣ ਕੇ ਖਾ, (ਭਾਵ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ-ਭੋਜਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ)।੨੩੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਨੋ ਖ਼ੰਡ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਖੰਡ ਰੇਤ ਵਿਚ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਖੰਡ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹਾਥੀ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਹੰਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਖੰਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਅਹੰਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝਾਈ ਹੈ ਕਿ ਕੀੜੀ ਬਣ ਕੇ ਭਾਵ ਗਰੀਬੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਨਿਮਰਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ-ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ, ਜੋ ਤੁਹਿ ਸਾਧ ਪਿਰੰਮ ਕੀ, ਸੀਸੁ ਕਾਟਿ ਕਰਿ ਗੋਇ ॥ ਖੇਲਤ ਖੇਲਤ ਹਾਲ ਕਰਿ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਇ ਤ ਹੋਇ ॥੨੩੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੁਹਿ=ਤੈਨੂੰ। ਸਾਧ=ਸ਼ਰਧਾ। ਪਿਰੰਮ ਕੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ। ਗੋਇ=ਗੇਂਦ। ਹਾਲ ਕਰਿ=ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਖੇਲਤ ਖੇਲਤ=ਖੇਡ ਖੇਡ। ਹਾਲ ਕਰਿ=ਮਸਤ ਹੋ ਜਾ।੨੩੯।

ਅਰਥ : ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ, ਸੀਸ ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ ਗੇਂਦ ਬਣਾ। ਖੇਡਦਾ ਖੇਡਦਾ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਜਾ, ਕੁਝ (ਤੇਰੇ ਨਾਲ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਿਆ ਹੋਵੇ (ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰ)।੨੩੯।

ਕਬੀਰ, ਜਉ ਤੁਹਿ ਸਾਧ ਪਿਰੰਮ ਕੀ, ਪਾਕੇ ਸੇਤੀ ਖੇਲੁ ॥ ਕਾਚੀ ਸਰਸਉ ਪੇਲਿ ਕੈ, ਨਾ ਖਲਿ ਭਈ ਨ ਤੇਲੁ ॥੨੪੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾਕੇ ਸੇਤੀ=ਪੱਕੇ (ਗੁਰੂ) ਨਾਲ। ਪੇਲਿ ਕੈ=ਪੀੜ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ!) ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸਰਧਾ ਹੈ ਪਕੇ (ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਖੇਡ। ਕੱਚੀ ਸਰੋਂ ਪੀੜਿਆਂ ਨਾ ਤੇਲ਼ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਨਾ ਖਲ ਬਣਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੱਚੀ (ਝੂਠੀ) ਕਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) ।੨੪੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:--

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥
ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੪੧੨

ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸਿਰ ਕਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੇਂਦ ਬਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਲੁਤਫ਼ ਤਾਂ ਹੈ ਜੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਾ ਰਹੇ, ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ ਸੋ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਖੇਲਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖੇਡ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਨਸੂਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕਾਚੀ ਸਰਸਉਂ ਪੇਲਿ ਕੈ, ਨਾ ਖਲਿ ਭਈ ਨ ਤੇਲੁ॥' (ਪੰ. ੨੪੦) ਵਾਲੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸਵਰਦੇ ਹਨ।

ਢੂੰਢਤ ਡੋਲਹਿ ਅੰਧਗਤਿ, ਅਰੁ ਚੀਨਤ ਨਾਹੀ ਸੰਤ॥ ਕਹਿ ਨਾਮਾ ਕਿਉ ਪਾਈਐ, ਬਿਨੁ ਭਗਤਹੁ ਭਗਵੰਤੁ ॥੨੪੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਡੋਲਹਿ=ਡੋਲਦੇ ਭਟਕਦੇ ਹਨ। ਅੰਧ ਗਤਿ=ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਚੀਨਤ ਨਾਹੀ=ਪਛਾਣਦੇ ਨਹੀਂ। ਕਹਿ=ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮਾ=ਨਾਮਦੇਵ। ਬਿਨੁ ਭਗਤਹੁ=ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਭਗਵੰਤੁ=ਭਗਵਾਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਅਰਥ : (ਕਚੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਅਨੁਆਈ) ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗ ਡੋਲਦੇ (ਭਟਕਦੇ) ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ (ਭਗਤਾਂ) ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਨਾਮ ਦੇਵ ਆਖਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਭਗਤਾਂ (ਦੀ ਸੰਗਤ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਭਗਵਾਨ ਕਿਵੇਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ।੨੪੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਲੋਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਲਈ

ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ। 'ਅੰਧ ਗਤਿ' ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਚੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਰੌਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਚੇ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹੀ ਡੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:--

ਨਾਨਕ, ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ, ਢੂਢਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਕਿਆ ॥
ਓਇ ਜੀਵੰਦੇ ਵਿਛੁੜਹਿ, ਓਇ ਮੁਇਆ ਨ ਜਾਹੀ ਛੋੜਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੦੨

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨੇਤਰ-ਹੀਣਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ, ਅੰਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ 'ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੇ' ਹੋਏ ਹਨ:--

ਅੰਧੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ, ਜਿਨ ਮੁਖਿ ਲੋਇਣ ਨਾਹਿ ॥
ਅੰਧੇ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ, ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੇ ਜਾਹਿ ॥ ੧ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੫੪

ਸੰਤ ਭਗਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ-ਜਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ 'ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ ਨ ਛੋਡੀਐ' ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਚੇਤੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਸੋ ਹੀਰਾ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਕਰਹਿ ਆਨ ਕੀ ਆਸ ॥
ਤੇ ਨਰ ਦੋਜਕ ਜਾਹਿਗੇ, ਸਤਿ ਭਾਖੈ ਰਵਿਦਾਸ॥੨੪੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੋ=ਵਰਗਾ। ਆਨ ਕੀ ਆਸ=ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਆਸ। ਤੇ ਨਰ=ਓਹ ਮਨੁੱਖ। ਦੋਜਕ ਜਾਹਿਗੇ=ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਗੇ। ਸਤਿ ਭਾਖੈ=ਸੱਚਾ ਬਚਨ ਆਖਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਭਗਤ) ਰਵਿਦਾਸ ਸਚਾ ਬਚਨ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹਰੀ ਵਰਗਾ ਹੀਰਾ ਛਡ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਕਚੇ (ਗੁਰੂਆਂ) ਦੀ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਮਨੁਖ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਗੇ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ)।੨੪੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਿਛੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਲੋਕ ਤੇ, ਹੁਣ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਛਡ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਅਟੱਲ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ:--

੧ **ਅਸਟ ਸਾਜ ਸਾਜਿ ਪੁਰਾਣ ਸੋਧਹਿ, ਕਰਹਿ ਬੇਦ ਅਭਿਆਸੁ ॥**
ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾਹੀ, ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੬੩

੨. ਭਰਮ ਭੇਦੁ ਭਉ ਕਬਹੁ ਨ ਛੂਟਸਿ, ਆਵਤ ਜਾਤ ਨ ਜਾਨੀ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿਨਾਮ ਕੋ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵਸਿ, ਡੂਬਿ ਮੁਏ ਬਿਨੁ ਪਾਨੀ ॥
[ਪੰਨਾ ੧੧੨੭

ਕਬੀਰ ਜਉ ਗ੍ਰਿਹੁ ਕਰਹਿ, ਤ ਧਰਮੁ ਕਰੁ ਨਾਹੀ ਤ ਕਰੁ ਬੈਰਾਗੁ ॥ ਬੈਰਾਗੀ ਬੰਧਨੁ ਕਰੈ, ਤਾ ਕੋ ਬਡੋ ਅਭਾਗੁ॥੨੪੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗ੍ਰਿਹੁ=ਗ੍ਰਿਹਸਥ (ਧਰਮ)। ਧਰਮੁ ਕਰੁ=ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਫਰਜ਼ (ਪੂਰਾ) ਕਰ। ਕਰੁ ਬੈਰਾਗੁ=ਤਿਆਗ ਕਰ। ਬੈਰਾਗੀ=ਉਦਾਸੀ, ਤਿਆਗੀ। ਬੰਧਨ ਕਰੈ=ਜੰਜਾਲ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ। ਤਾ ਕੋ=ਉਸ ਦਾ। ਬਡੋ ਅਭਾਗੁ=ਵੱਡਾ ਖੋਟਾ ਭਾਗ, ਭੈੜੀ ਕਿਸਮਤ।

ਅਰਥ: ਕਬੀਰ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਜੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ (ਜੀਵਨ ਧਾਰਨ) ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਧਰਮ ਕਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਿਆਗ ਕਰ (ਭਾਵ ਉਦਾਸੀ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜ ਲੈ)। (ਜੇ ਕੋਈ) ਬੈਰਾਗੀ (ਉਦਾਸੀ ਬੈਰਾਗੀ ਬਣ ਕੇ ਫਿਰ) ਜੰਜਾਲ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਭਾਗ (ਭਾਵ ਖੋਟਾ ਭਾਗ) ਹੈ।੨੪੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਤੱਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬੜਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ:- ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਇਕ ਰਸਤਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈ। ਇਹ ਤੇਰੀ ਚੋਣ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਬਣ ਭਾਵੇਂ ਬੈਰਾਗੀ ਬਣ। ਪਰ ਇਕ ਗਲ ਸੁਣ ਲੈ, ਜੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਕਰ, ਜੇ ਬੈਰਾਗੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਧੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾ, ਟਿਕ ਕੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕ਼ਰ। ਜੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀ ਬਣੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੇਰੀ ਜੀਵਨ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ:--

੧. ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਜੋ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰੈ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਭੀਖਿਆ ਕਰੈ ॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੈ ਸਰੀਰੁ॥ ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਗੰਗਾ ਕਾ ਨੀਰੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੫੨

੨. ਜਿਹ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਤਜੀ ਲੀਓ ਭੇਖ ਬੈਰਾਗ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨ ਰੇ ਮਨਾ, ਤਿਹ ਨਰ ਮਾਥੈ ਭਾਗੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੪੨੭

ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ?

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੬੧

ਸੋ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ। ਆਏ ਗਏ ਸਾਧੂ ਅਭਿਆਗਤ ਜਨ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਬੈਰਾਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਤਿਆਗ। ਤਿਆਗ ਕੇਵਲ ਕਥਨੀ ਮਾਤਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕਰਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਉਸ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਣਾਉ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧੁਰੰਧਰ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰਧਾਨ ਦਸਿਆ ਹੈ:—

ਜੈਸੇ ਸਰੁ ਸਰਿਤਾ ਸਕਲ ਮੈ ਸਮੁੰਦਰ ਬਡੋ,
ਮੇਰ ਮੈ ਸਮੁੰਦਰ ਬਡੋ, ਜਗਤੁ ਬਖਾਨ ਹੈ ॥
ਤਰਵਰ ਬਿਖੈ ਜੈਸੇ ਚੰਦਨ ਬਿਰਖ ਬਡੋ,
ਧਾਤੁ ਮੈ ਕਨਿਕ ਅਤਿ ਉਤਮ ਕੇ ਮਾਨਿ ਹੈ॥
ਪੰਛੀਅਨ ਮੈ ਹੰਸੁ ਮ੍ਰਿਗ ਰਾਜਨ ਮੈ ਸਾਰਦੂਲ,
ਰਾਗਨ ਮੈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਪਾਰਸ ਪਖਾਨ ਹੈ ॥
ਗਿਆਨਨ ਮੈ ਗਿਆਨ ਅਰੁ ਧਿਆਨਨ ਮੈ ਧਿਆਨ ਗੁਰ,
ਸਕਲ ਧਰਮ ਮੈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੁ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ॥੩੭੬॥ [ਕਬਿਤ ਨੰ: ੩੭੬

ਅੰਤਕਾ

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਅਤੇ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਸਪਰ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੀਵਨ-ਉਦੇਸ਼ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਚੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ, ਸੰਤ, ਭਗਤ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਉਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸਰਗੁਣ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਬਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦੀ ਐਨਕ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ-ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਵਖਰੇਵਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸਮਾਜ ਉਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਅਰਚਾ-ਪੂਜਾ, ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੇਦ ਭਾਰੂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਖਿਆ:-

ਨਗਨ ਫਿਰਤ ਜੌ ਪਾਈਐ ਜੋਗੁ ॥
ਬਨ ਕਾ ਮਿਰਗੁ ਮੁਕਤਿ ਸਭੁ ਹੋਗੁ ॥੧॥
ਕਿਆ ਨਾਗੇ ਕਿਆ ਬਾਧੇ ਚਾਮ ॥
ਜਬ ਨਹੀ ਚੀਨਸਿ ਆਤਮ ਰਾਮ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਮੂਡ ਮੁੰਡਾਏ ਜੌ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥
ਮੁਕਤੀ ਭੇਡ ਨ ਗਈਆ ਕਾਈ ॥੨॥
ਬਿੰਦੁ ਰਾਖਿ ਜੌ ਤਰੀਐ ਭਾਈ ॥
ਖੁਸਰੈ ਕਿਉ ਨ ਪਰਮਗਤਿ ਪਾਈ ॥੩॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਨਰ ਭਾਈ ॥
ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਨਿ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥੪॥੪॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੪

ਏਦਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਾਰੇ, ਬ੍ਰਤ-ਪੂਜਾ ਬਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਆਖਿਆ:-

ਸੰਧਿਆ ਪ੍ਰਾਤ ਇਸ੍ਨਾਨੁ ਕਰਾਹੀ ॥
ਜਿਉ ਭਏ ਦਾਦੁਰ ਪਾਨੀ ਮਾਹੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੪

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ:-

ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ, ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥

ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ, ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ ॥੧॥
ਲੋਗਾ ਭਰਮਿ ਨ ਭੂਲਹੁ ਕੋਈ ॥ ਖਾਲਿਕੁ ਖਲਕ
ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਾਲਿਕੁ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਰਬ ਠਾਂਈ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੪੯

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀਆਂ ਫੁਟ-ਪਾਊ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਰਬੀ-ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਿਜੀ-ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਉਂ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ:-

ਭਗਵਤ ਭੀਰਿ ਸਕਤਿ ਸਿਮਰਨ ਕੀ, ਕਟੀ ਕਾਲ ਭੈ ਫਾਸੀ ॥
ਦਾਸ ਕਮੀਰੁ ਚੜ੍ਹਿਓ ਗੜ੍ਹ ਊਪਰਿ, ਰਾਜੁ ਲੀਓ ਅਬਿਨਾਸੀ॥
[ਪੰਨਾ ੧੧੬੨

ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਸੁੰਨਤ ਵੇਸ-ਭੇਸ, ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਜਨਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਹਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧੂੰਆ ਧਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਪੂਰਨ ਮਾਨਵੀ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਅਨੁਆਈ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸਭ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਆਖਿਆ:-

ਸਕਤਿ ਸਨੇਹੁ ਕਰਿ ਸੁੰਨਤਿ ਕਰੀਐ, ਮੈ ਨ ਬਦਉਗਾ ਭਾਈ॥
ਜਉ ਰੇ ਖੁਦਾਇ ਮੋਹਿ ਤੁਰਕੁ ਕਰੈਗਾ,
ਆਪਨ ਹੀ ਕਟਿ ਜਾਈ ॥੨॥
ਸੁੰਨਤਿ ਕੀਏ ਤੁਰਕ ਜੇ ਹੋਇਗਾ, ਅਉਰਤ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰੀਐ॥
ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਨਾਰਿ ਛੋਡੈ, ਤਾ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਰਹੀਐ॥ [ਪੰ. ੪੭੭

ਮੁਕਦੀ ਗਲ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਟਲ ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਅਵਗਤਿ ਕਰਾਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਇਸ ਨਿਰਣੈ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ:-

ਏਕੁ ਗੁਸਾਈ ਅਲਹੁ ਮੇਰਾ ॥ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਦੁਹਾਂ ਨੇਬੇਰਾ॥
[ਪੰਨਾ ੧੧੩੬

ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬ ਵੀ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਮੰਨਾਏ ਜਾਣ।

ਰਹੀਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਲਈ ਖ਼ਿਮਾ ਦਾ ਜਾਚਕ।

(ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ)
21 ਜੂਨ, 2005

ਗਿ. ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ (ਉਚਾਰਨ ਸੇਧਾਂ ਅਤੇ ਬਿਸਰਾਮਾਂ ਸਹਿਤ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ) 14 ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ

1) ਜਪੁ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
2) ਨਿਤਨੇਮ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
3) ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
4) ਗੁਰਮਤਿ ਬੈਰਾਗ ਦਰਸ਼ਨ
5) ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਰਸ਼ਨ
6) ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਨਿਰਣੈ
7) ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ?
8) ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦਰਪਣ
9) ਗੁਰਮਤਿ ਅਰਦਾਸਿ ਫਿਲਾਸਫੀ
10) ਮੌਤ ਕੀ ਹੈ?
11) ਬਾਣੀ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸਟੀਕ
12) ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ
13) ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
14) ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ
15) ਸੁਖਮਨੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ)
16) ਅਨੰਦ ਪਰਮਾਰਥ (ਇਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)
17) ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
18) ਨਾਮ ਦਰਸ਼ਨ
19) ਵੈਰਾਗ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ
20) ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ
21) ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਗਾਥਾ ਸਟੀਕ
22) ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਪਰੰਪਰਾ ਨਿਰਣੈ
23) ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਰਣੈ (ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ)
24) ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਤਥਾ ਸਤੈ ਡੂਮਿ ਆਖੀ (ਸਟੀਕ)
25) ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨੱਥਲਪੁਰ ਵਾਲੇ)
26) ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਸਟੀਕ (ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)
27) ਨਵੀਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ
(ਸਰਲ ਨੇਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਸੇਧਾਂ ਸਹਿਤ)
28) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਿਲਾਸਫੀ
29) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਪਣ
30) ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ (ਸਟੀਕ)
31) ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍ਯ ਮਹਲਾ ੫ ਅਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ (ਸਟੀਕ)
32) ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ ਫਿਲਾਸਫੀ (ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ?)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

17-ਏ, ਡੋਗਰਾਂ ਸਟਰੀਟ, ਸਰਹਿੰਦੀ ਗੇਟ, ਪਟਿਆਲਾ-147001